Міністерство внутрішніх справ України
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

КАФЕДРА ТЕОРІЇ ТА ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД ЯК ЖИТТЄВО ВАЖЛИВА ОСНОВА ВСЕОХОПЛЮЮЧОЇ БЕЗПЕКИ В ЄВРОПІ

Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної конференції,
присвяченої 25-річчю Гельсінського документа 1992 року «Виклик часу перемін»

(м. Дніпро, 7 грудня 2017 р.)

Дніпро
2017

УДК 340 : 342.7
З-38

Схвалено Вченою радою
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(протокол № 3 від 23 листопада 2017 р.)

З-38 Захист прав людини і основоположних свобод як життєво важлива основа всеохоплюючої безпеки в Європі : матеріали Всеукр. наук.- практ. конф., присвяч. 25-річчю Гельсінського документа 1992 року «Виклик часу перемін» (м. Дніпро, 7 груд. 2017 р.) ; уклад.: канд. юрид. наук, доц. І.А. Сердюк, канд. юрид. наук, доц. Л.М. Сердюк. – Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. – 300 с.

Збірник містить матеріали однойменної Всеукраїнської науково-практичної конференції, в якій взяли участь науковці, викладачі та здобувачі вищих навчальних закладів та наукових установ України, а також фахівці-практики правоохоронних органів. Тематика публікацій охоплює онтологічний, гносеологічний та методологічний аспекти дослідження феномену прав людини.

Матеріали конференції можуть бути використані в науково-дослідній роботі та навчальному процесі спеціалізованих ВНЗ, а також у законотворчості та правоохоронній діяльності.

Матеріали подано в редакції авторів тез. Оргкомітет не несе відповідальності за їх зміст та автентичність

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

д-р юрид. наук, проф. **Л.Р, Наливайко** *(голова);* д-р юрид. наук, доц. **В.О. Боняк** *(заст. голови)*; д-р юрид. наук, доц. **А.М. Кучук**; д-р філос. наук **О.В. Марченко**; канд. юрид. наук, доц. **І.А. Сердюк**; канд. юрид. наук, доц. **Л.М. Сердюк** *(відп. секретар)*.

УДК 340 : 342.7

© ДДУВС, 2017
© Автори, 2017

ЗМІСТ

Фоменко А.Є.
Гельсінський документ 1992 року «Виклик часу перемін»
як програма дій для подальшого розвитку демократії в Європі …… 12

Наливайко Л.Р., Верба І.О.
Наукові принципи дослідження права на доступ до правосуддя …….. 15

Наливайко Л.Р., Олійник В.М.
Наукові дослідження проблеми взаємодії органів судової влади
та інститутів громадянського суспільства: ретроспектива та сучасність …. 18

Боняк В.О.
Чи порушує ст. 7 Закону України "Про освіту" конституційну
гарантію вільного розвитку, використання і захисту російської
й інших мов національних меншин України в освітньому процесі? …… 21

Бостан С.К.
З історії інституціоналізації прав людини
в умовах збройних конфліктів …….. 25

Добробог Л.М.
Об'єктивація та легітимація права: правовий дискурс …….. 28

Кириченко О.А.
Система новітніх доктрин правового статусу фізичних
та юридичних осіб, держави і міждержавних утворень …… 31

Куракін О.М.
Правове регулювання в контексті інформаційної функції права …….. 34

Кучук А.М.
Неуніверсальність змісту прав людини: загальнотеоретичний аспект ……. 36

Леоненко Т.Є.
До питання про релігійний тероризм та релігійний екстремізм
як суспільно небезпечні форми групової девіації …… 38

Нестерович В.Ф.
Сучасний вимір активного виборчого права ……... 42

Олійник А.Ю.
Забезпечення конституційних свобод людини
в Україні недержавними правозахисними організаціями …… 45

Серьогін В.О.
Аватар: право на існування у кіберпросторі ……48

Сироїд Т.Л.
Актуальні питання захисту правозахисників:
міжнародно-правовий аспект …… 51

Адашис Л.І.
Механізм захисту прав і свобод людини: основоположний
принцип конституціоналізму і українські реалії ……55

Бабанін С.В.
Захист прав підозрюваного у кримінальному
процесуальному та кримінальному законодавстві України ……...58

Білозьоров Є.В.
Підхід як елемент методології сучасного правознавства …….. 59

Виноградов А.К.
Обставини, що виключать суспільну небезпеку чи шкідливість
діяння, як спосіб забезпечення найбільш повної реалізації
правового статусу соціосуб'єктів …… 61

Грицай І.О.
Проблема термінологічної визначеності категорії
«гендерна політика»: загальноправові засади …… 64

Гришко Л.М.
Розвиток прав людини у сучасних умовах …….. 68

Гутник В.В.
Правова природа права на безоплатну
правову допомогу захисника ……70

Дідич Т.О.
Забезпечення прав людини крізь призму її участі
в правоутворенні: комунікативно-інституційні аспекти …… 73

Дячок О.О.
Щодо можливості обмеження правового статусу осіб, які вчинили злочини проти основ національної безпеки України …… 75

Єфімов М.М.
Окремі аспекти забезпечення прав людини під час проведення допиту при розслідуванні злочинів проти моральності …… 78

Завгородній В.А.
Практика Європейського суду з прав людини як джерело правового впливу …….. 81

Зубенко В.В,
Міжнародне право на захисті прав людини …… 84

Коломієць Ю.М.
Роль уповноваженого Верховної Ради України з прав людини у захисті персональних даних ……. 87

Коломоєць Ю.О.
Право на захист власності з погляду практики Європейського суду з прав людини ……..91

Корнієнко М.В.
Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод як джерело адміністративного права …….. 94

Кравченко І.С.
Поліцейський омбудсмен – «за» та «проти» ……... 96

Купрій В.М.
Спільні риси та відмінності в конституційно-правовому регулюванні внесення змін до основного закону держави в окремих зарубіжних країнах …… 99

Ланцедова Ю.О.
Антиделіктні та інші базисні порядки найбільш повного відновлення та попередження порушення правового статусу фізичних та юридичних осіб ……. 102

Легка О.В.
Юридична техніка: загальнотеоретичний аспект …….. 104

Логвиненко Б.О.
До проблеми реалізації медичних прав людини
крізь призму медичної реформи …….. 107

Мінченко О.В.
Права людини: універсальність vs. релятивізм …….. 110

Мота А.Ф.
Забезпечення органами Державної прикордонної
служби України права на притулок ……. 112

Мудрієвська Л.М.
Класифікація прав людини та їх роль у становленні правової держави
в українській юридичній думці кінця XIX – початку XX ст. ……..……115

Новіков М.М,
До імплементації євростандартів у реформування Прокуратури
України та залучення присяжних у досудове провадження …….. 117

Обушенко Н.М.
Ефективність та своєчасність законодавства
як запорука дієвості правозастосування …….. 120

Плетенець В.М.
Особливості прийняття рішень в умовах тактичного ризику …… 123

Припхан І.І.
Право на охорону моралі ……... 126

Радченко О.І.
До питання про запровадження інституту
конституційної скарги в Україні …….. 128

Саєнко М.І.
Право на захист персональних даних: теоретико-правові аспекти ……... 130

Самбор М.А.
Право на мирні зібрання крізь призму рішень Гельсінського
документа НБСЄ 1992 року «Виклик часу перемін» ……..133

Самотуга А.В.
Право на референдум і проблема європейської
єдності внаслідок зловживання ним ……. 136

Сердюк І.А.
Аксіологічний підхід у дослідженні категорії «правовий акт» ……. 140

Сердюк Л.М., Струцка І.Р.
Неурегульованість процедури імпічменту глави держави
як часткова прогалина конституційного законодавства України ……. 143

Тищенко Ю.В.
Права споживачів в дистанційних контрактах в аспекті євроінтеграції ….. 145

Тунтула О.С.
Новітні доктрини базисного конституційного обов'язку
держави та абсолютної і відносної неприпустимості
погіршення правового статусу соціосуб'єктів …… 148

Уварова Н.В.
Забезпечення прав трансгендерних особистостей
у кримінальному провадженні …….. 151

Христов О.Л,
Захист прав громадян України в умовах вступу України до НАТО ……. 155

Христова Ю.В., Христов О.Л.
Перспективи формування в Україні гендерної
рівності на прикладі країн-членів НАТО ……157

Шинкаренко І.О.
Психологічний компонент політичної соціалізації суспільства ……160

Ващенко А.М.
Збалансованість правотворчих повноважень органів
і посадових осіб держави та місцевого самоврядування
як передумова забезпеченості прав і свобод людини ……163

Долгорученко К.О.
Правозахисна діяльність української гельсінської групи
в умовах радянського неототалітаризму …… 166

Дякова О.О.
Вплив правового нігілізму на правозастосовну діяльність поліції ……... 169

Єрмоленко Ю.В.
Зміст поняття конституційної скарги
в конституційному законодавстві України ……. 173

Жовтоніжко Л.М.
Міжнародно-правове регулювання культурних прав людини
в європейських країнах: стан та перспективи розвитку …… 178

Карпенко Р.В.
Генеза прав та свобод людини і громадянина …… 180

Козак Д.В.
Деякі аспекти проведення примусового освідування
особи в розрізі дотримання її прав та свобод ……. 183

Король М.О.
Дотримання прав людини під час утримання в місцях
тимчасового тримання Держприкордонслужби України …….. 185

Кравчук К.Г.
Правове регулювання правотворчості судів конституційної
та загальної юрисдикції України як передумова ефективного
функціонування механізму забезпечення прав і свобод людини …….. 188

Лукіша М.А.
Правове регулювання проведення медичних
експериментів за участю людей …… 190

Мороз Ю.Г.
Аналіз практики Європейського суду з прав людини
у справах щодо забезпечення прав дитини ……. 194

Адашис Л.І., Соловйова О.В.
Право громадян брати участь у всеукраїнському та місцевих
референдумах: нормативне забезпечення та українські реалії …….. 196

Боняк В.О., Войтюк М.П.
Спільні та відмінні риси конституційного законодавства
України й окремих зарубіжних країн в аспекті закріплення
права людини і громадянина на мирні зібрання ……. 199

Назаренко Ю.А.
Право на інклюзивну освіту як складова
євроінтеграційного розвитку України ……. 202

Побідинський Р.С.,
Причини порушення свободи та особистої
недоторканості у правоохоронній діяльності ……..205

Орлова О.О., **Ротко Д.В.,**
Право на приватність і публічність: питання співвідношення …….. 207

Ступак С.Р.
Принцип верховенства права у правовій доктрині України …….. 209

Сур І.С.
Окремі аспекти забезпечення прав і свобод людини і громадянина …….213

Філяніна Л.М., **Любова Н.О.,**
Протидія торгівлі людьми в умовах реформування
органів Національної поліції ……215

Чаусов Д.Ю.
Деякі питання дотримання прав та свобод
підозрюваного при розслідуванні викрадення
та незаконного позбавлення волі людини ……218

Андрушко Ю.А.
Захист трудових прав молоді …… 220

Васюта Т.М.
Захист прав і свобод громадян при здійсненні митних процедур ……222

Гордієнко К.Д.
Роль Національної поліції у забезпеченні прав і свобод інвалідів ……225

Гудзь Т.І.
Децентралізація публічної влади в країнах Європейського союзу
як основа механізму захисту прав людини …… 227

Денисенко Є.М.
Міжнародно-правовий захист цивільного
населення під час збройних конфліктів …….. 230

Дерев'яга Б.В.
Повноваження та діяльність Ради Безпеки
Організації Об'єднаних Націй у сфері захисту прав людини ……233

Жихарева А.А.
Органи, що наділені правом ухвалювати рішення про внесення змін до конституції (на прикладі пострадянських держав) ..…… 235

Карабута К.В.
Протидія шахрайству у кіберпросторі як засіб захисту прав людини …….. 238

Кіяк Н.Я.
Організаційно-правові питання розслідування вбивств на початковому етапі ……... 240

Ковбаса М.В.,
Інтерпретація ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у правових позиціях Європейського суду з прав людини ……. 242

Орлова О.О., Ковтун В.Д.
Професіональне жебрацтво як засіб забезпечення належного рівня життя в Україні ……. 246

Костенко Л.Ф.
Особливості забезпечення прав особи при застосуванні нетрадиційних методів допиту ……248

Курганова Д.Р.
Окремі аспекти визначення та становлення медіації в Україні та світі ……250

Левчук А.Ю.
Інтерпретація поняття «сімейне життя» в законодавстві України та практиці Європейського суду з прав людини …….. 254

Макаренко Н.І.
Готовність слідчого до проведення слідчих (розшукових) дій як запорука успіху захисту прав і свобод особи ……. 258

Марчук М.І., Погуца М.Ю.
Основні правові підходи щодо національних меншин у державах сучасної Європи ……... 260

Мороз М.В.
Організаційно-правові аспекти використання невербальної комунікації при проведенні допиту …….. 263

Обитоцька М.В.
До питання дотримання прав підозрюваного під час допиту при розслідуванні групового хуліганства …….. 265

Пархоменко А.О.
Свобода слова в Україні: законодавчі засади
та забезпечення на практиці …….. 268

Пожидаєва І. І.
Заборона тортур у провадженнях щодо України
Європейським судом з прав людини …… 270

Скалецький Д.А.
Принцип рівності конституційно-правового
статусу людини і громадянина …… 273

Таранець Д.О.
Право на евтаназію та його співвідношення
з релігійними нормами і нормами моралі …… 275

Циб І.С.
Міжнародна поліцейська асоціація – «служба через дружбу» …….. 279

Челахов Л.К.
Якісне розслідування окремих видів злочинів –
крок до захисту прав людини …… 281

Чуприна А.В.
Можливості використання відеоспостереження
у забезпеченні прав і свобод особи …….. 283

Грисенко П.А.
Принцип рівності конституційних прав і свобод
громадян: поняття, зміст та форми його прояву …… 285

Маляренко С.А.
Проблеми ефективності механізму реалізації прав
і свобод внутрішньо переміщених осіб …….. 288

Чепеляк К.В.
Особливості правового статусу жінки-військовослужбовця …… 290

Шевцова Д.І.
Втілення принципу гендерної рівності
в трудовому законодавстві України …… 292

Завгородня Ю.С.
Утримування дітей та піклування про дітей як зобов'язання батьків …….. 295

Фоменко Андрій Євгенович,
ректор Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ГЕЛЬСІНСЬКИЙ ДОКУМЕНТ 1992 РОКУ «ВИКЛИК ЧАСУ ПЕРЕМІН» ЯК ПРОГРАМА ДІЙ ДЛЯ ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ ДЕМОКРАТІЇ В ЄВРОПІ

В умовах сучасних безпекових викликів однією з найбільш впливових регіональних міжнародних організацій у сфері виступає Організація з питань безпеки і співробітництва в Європі (далі – ОБСЄ), яка була створена в 1995 р., а до цього, з 1975 р. функціонувала як Нарада з безпеки та співробітництва в Європі (НБСЄ) та на сьогодні є однією з найчисельніших (об'єднує 57 держав-членів – країн Європи, Північної Америки та Центральної Азії з кількістю населення понад мільярд осіб).

За незначний період свого існування ОБСЄ пройшла шлях від форуму для політичного діалогу представників двох протилежних воєнних блоків та кількох нейтральних держав – до організації, яка є одним з найбільш потужних складових сучасної системи європейської та світової безпеки.

Знаменною віхою в діяльності цієї організації стала Гельсінська Зустріч на вищому рівні та прийняття за її результатами Гельсінського Документу 1992 року "Виклик часу перемін". Звернення до його змісту обумовлюється не тільки формальною потребою відзначення 25-річчя його прийняття, але й насамперед, його сутнісним аспектом, що набуває особливої актуальності для України в умовах «гібридної» війни.

Саме "Виклик часу перемін" поклав початок перетворення НБСЄ із форуму, що переважно переймався проведенням політичних діалогів між державами-учасницями, у трансрегіональну організацію, яка поставила за мету підтримання військово-політичної стабільності і розвитку співробітництва.

Уже в першій частині цього документу (“Надії і проблеми часу перемін”) відзначено, що демократія розглядається всіма державами – учасниками Наради з безпеки і співробітництва в Європі як основа політичного, соціального й економічного життя; акцентовано увагу на спільних незворотних цілях, якими є повага до прав людини і основоположних свобод (включно і прав осіб, що належать до національних меншин), демократія і верховенство закону, економічна свобода, соціальна справедливість і відповідальне відношення до навколишнього середовища, а прийнята на Зустрічі програма дій надає учасникам більш широкі можливості для активізації співробітництва в інтересах демократії, процвітання і забезпечення рівного права на безпеку [1].

У цій же частині Документу держави-учасниці проголосили про рішучість слідувати попереднім зобов’язанням – керівним принципам і загальним

цінностям Гельсінкського Заключного акту НБСЄ 1975 р. і Паризької хартії, серед яких:

- максимальне використання можливостей із мирного урегулювання спорів;
- розширення співробітництва з іншими європейськими і трансатлантичними організаціями й інститутами;
- засудження всіх актів, методів і практики тероризму;
- зміцнення всіх видів двостороннього і багатостороннього співробітництва у боротьбі проти незаконного обіг наркотиків та інших форм міжнародної організованої злочинності;
- розширення співробітництва у сфері економіки, науки і техніки, а також у справі охорони навколишнього середовища;
- недопущення поширення зброї;
- розвиток регіонального співробітництва між державами-учасницями НБСЄ як важливого засобу сприяння формуванню плюралістичних структур стабільності;
- заохочення трансграничного співробітництва, включно з контактами між людьми, що охоплює місцеві та регіональні общини й органи;
- здійснення програми координованої допомоги.

Друга частина аналізованого Документу 1992 року "Виклик часу перемін" присвячена структурі НБСЄ, його органам та їх повноваженням, а також заходам, які проводяться для виконання зобов'язань щодо людського виміру.

Про сприяння подальшому розвитку демократії в Європі свідчать такі рішення вищезазначеного Гельсінського Документу, що торкаються:

1) зміцнення інститутів і структур НБСЄ, зокрема започаткування поста Верховного комісара у справах національних меншин (частинами I, II цього Документу передбачено періодичність проведення зустрічей глав держав і урядів раз на два роки; їм передує Конференція з огляду; визначено міжнародно-правовий статус Ради НБСЄ як головного керівного органу, а також статус і повноваження Комітету старших посадових осіб, як органу-«агента» Ради; регламентовано порядок призначення Верховного комісара у справах національних меншин та його повноваження й ін.);

2) завчасного запобігання, недопущення конфліктів і розв'язання криз (включаючи місії зі встановлення фактів та місії доповідачів, а також діяльність НБСЄ із підтримання миру) (ч. III);

3) відносин із міжнародними організаціями; відносин з державами, які не є учасницями Наради і ролі у цих відносинах неурядових організацій (НПО) (ч. IV);

4) форуму НБСЄ зі співробітництва у сфері безпеки (ч. V);

5) людського виміру (ч. VI); у цій частині вказується на необхідність підвищення ролі Бюро з демократичних інститутів і прав людини (БДІПЛ), визначено його обов'язки і повноваження (організація семінарів з проблем демократичного процесу на прохання держав-учасників, надання офісу для

проведення двосторонніх зустрічей, участь у місіях НБСЄ за рішенням Ради, виконання ним ролі інформаційного центру з питань надзвичайного стану і демократії на регіональному рівні та ін.); документом передбачено періодичне скликання наради всіх держав-учасниць на рівні експертів для огляду виконання зобов'язань з людського виміру, а також завбачено проведення семінарів з конкретних питань, пов'язаних із людським виміром; у ньому також містяться зобов'язання держав-учасниць зі зміцнення співробітництва у питаннях національних меншин і корінного населення, терпимості і недискримінації, правового статусу робочих-мігрантів, біженців і переміщених осіб; пропонується зміцнення співробітництва у сфері міжнародного гуманітарного права, а також з питань демократії на місцевому і регіональному рівнях, громадянства, свободи ЗМІ і освіти;

6) економічного співробітництва (ч. VII);

7) навколишнього середовища (ч. VIII);

8) а також НБСЄ і регіонального та транскордонного співробітництва, Середземномор'я (чч. IX і X); програм координованої допомоги нещодавно прийнятим державам-учасницям (ч. XI); адміністративних рішень (ч. XII).

Отже, Гельсінський саміт 1992 р. глав держав та очільників урядів на вищому рівні здійснив суттєвий крок у напрямку перетворення НБСЄ на міжрегіональну безпекову організацію, яка отримала широкі повноваження із вжиття заходів практичного характеру для завчасного запобігання та врегулювання локальних і регіональних конфліктів. Всеохоплююча концепція безпеки, покладена в основу Гельсінського Документу 1992 року "Виклик часу перемін", встановлює взаємозв'язок між підтриманням миру і повагою прав людини й основоположних свобод, поєднує економічну та екологічну солідарність і співробітництво з мирними міждержавними відносинами та має важливе значення для подальшого демократичного поступу держав.

Бібліографічні посилання:

1. Хельсинкский документ 1992 года. Вызов времени перемен. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.osce.org/ru/mc/39534?download=true

Наливайко Лариса Романівна,
проректор Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України,
академік Академії наук вищої освіти України

Верба Ірина Олександрівна,
суддя Дніпропетровського окружного
адміністративного суду

НАУКОВІ ПРИНЦИПИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВА НА ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ

Нині однією із найскладніших теоретико-прикладних проблем, що визначається глобальністю та всеохоплюючим характером є юридичне пізнання. Вивчення будь-якого факту, події, явища тощо передбачає існування інструменту пізнання, яким виступає методологія дослідження. Остання конкретизує головні напрями процесу пізнання.

Питання методологічного обґрунтування наукових розвідок завжди посідали провідне місце на кожному етапі становлення науки. Адже формування та розвиток будь-якої науки відбувається лише тоді, коли вона розширюється новими знаннями, накопичення та інтерпретація яких забезпечуються застосуванням науково обґрунтованих методів дослідження. У свою чергу, вибір методів дослідження залежить від сукупності теоретичних принципів, що є підґрунтям дослідження.

Різні аспекти методології дослідження у XX – початку XXI ст.ст. вивчали такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як: І. Андрєєв, С. Алексєєв, В. Бабкін, О. Бандура, Р. Бєлкін, О. Бигич, М. Бойкова, А. Васильєв, Х.-Г. Гадамер, О. Зайчук, А. Заєць, В. Карташов, М. Кельман, Д. Керімов, А. Козловський, М. Козюбра, В. Костицький, М. Костицький, В. Копейчиков, Н. Кушнаренко, О. Лисенко, Л. Луць, С. Максимов, О. Мурашин, В. Нерсесянц, А. Новіков, Н. Оніщенко, М. Орзіх, Ю. Оборотов, О. Петришин, Т. Радько, М. Рац, П. Рабінович В. Селіванов, О. Скакун, О. Сердюк, М. Тарасов, В. Толстик, О. Третьякова, Р. Циппеліус, В. Шаповал, В. Шейко, Е. Юдін, О. Ющик, Я. Яскевич та ін.

Проблема методології права на доступ до правосуддя у зарубіжній та вітчизняній науці є недостатньо дослідженою, проте, її вирішення сприятиме послідовному, комплексному і системному реформуванню механізму реалізації права на доступ до правосуддя.

Роль методології у пізнанні державно-правових явищ досить складно переоцінити, оскільки без неї неможливо всебічно розкрити правову сутність права на доступ до правосуддя. Центральним поняттям, основоположною ідеєю, яка формує всю систему знань та субординує її є принцип, що за сво-

єю сутністю є початком, базою і лежить в основі певної сукупності фактів, теорій, наук [1, с. 8; 2, с. 76]. Так, методологічні підходи науковець може обирати на власний розсуд залежно від тих, чи інших обставин, але принципи мають імперативний характер [3].

У різних наукових сферах термін «принцип» розуміється по-різному: основоположне теоретичне знання, яке не є таким, що доводиться, ані таким, що потребує доведення [4, с. 362]; 1) основне вихідне положення якої-небудь наукової системи, теорії, основний закон якої-небудь точної науки; 2) особливість, покладена в основу створення або здійснення чогось [5, с. 693-694]; центральне поняття, визначальна ідея, що поширюється на всі явища знань у галузі, де цей принцип абстрагований [6, с. 44-45] тощо. Отже, у вивченні проблемних питань права на доступ до правосуддя принцип характеризується основоположністю та імперативністю.

До основних принципів дослідження права на доступ до правосуддя слід віднести:

- принцип детермінізму: відтворює причинно-наслідкові зв'язки правових явищ у сфері права на доступ до правосуддя, коли одні з них виступають причиною інших;
- принцип історизму: передбачає вивчення права на доступ до правосуддя у формуванні та історичному взаємозв'язку, а не лише з позиції його нинішнього стану, адже дослідження права на доступ до правосуддя з урахуванням його сучасних особливостей стану має визначне наукове значення;
- принцип єдності історичного та логічного: спрямований на з'ясування змін, що відбуваються у змісті права на доступ до правосуддя у процесі його розвитку на різних історичних етапах;
- принцип достатньої підстави: полягає у тому, що будь-яка наведена позиція щодо права на доступ до правосуддя має обґрунтовуватися іншими фактами, правдивість яких науково доведена й не підлягає сумніву;
- принцип науковості. Усі процеси повинні відбуватися із урахуванням результатів наукових досліджень [7, с. 22]. Так, принцип науковості вимагає об'єктивного вивчення права на доступ до правосуддя, що сприяє визначенню істинності у досліджуваній сфері;
- принцип комплексності: сприяє всебічному розкриттю не тільки з позицій правознавства, а й інших гуманітарних наук, основних, найбільш загальних питань щодо права на доступ до правосуддя;
- принцип цілісності та системності: у разі системного та організованого дослідження забезпечує повноту знань про право на доступ до правосуддя, зумовлює упевненість в його істинності;
- принцип обґрунтованості: передбачає достатність аргументації наведених положень щодо різних аспектів права на доступ до правосуддя;
- принцип несуперечливості: потребує такої конструкції дослідницьких висновків та положень, за якої оцінки різних аспектів права на доступ до правосуддя не повинні між собою суперечити;

- принцип зв'язку теорії та практики: теорія формується згідно до потреб практики, а її результативність перевіряється на практиці за допомогою виявлення її спроможності задовольняти ці потреби;
- принцип критичності: має особливе значення у сучасних умовах методологічного плюралізму. Сутність принципу критичності полягає у тому, аби науковець після розгляду та аналізу певного явища, зокрема контролю, не позиціонував свої висновки як єдино правильні, оскільки будь-яке твердження, наукова гіпотеза має піддаватися сумнівам [8, с. 30];
- принцип причинності: надає можливість з'ясувати існування збалансованих засобів взаємодії різних явищ, що виникають у процесі реалізації права на доступ до правосуддя та визначити його можливі наслідки на подальше становлення досліджуваного явища.

Підводячи підсумки, необхідно наголосити, методологія пізнання є підґрунтям вивчення будь-якої наукової проблеми. Право на доступ до правосуддя потрібно розглядати в його багатогранності та суперечливості, вивчати всі факти (позитивні та негативні) в їх сукупності, незалежно від суб'єктивного ставлення до них. Систематизовані та охарактеризовані принципи дослідження права на доступ до правосуддя задають логіку розгортання наукового пошуку й осмислення цієї проблематики. Однак, доречно підкреслити, що вказаними принципами питання пізнання права на доступ до правосуддя не вичерпується. Стрімкий розвиток методології сприяє вдосконаленню наукового пошуку. Разом із тим, методологія пізнання, як і методологія юриспруденції у цілому, розглядається неоднозначно, відсутні єдине розуміння у цій сфері. На сучасному етапі проблематика методологічних засад окремих аспектів права на доступ до правосуддя на вітчизняному рівні не набула належного розгляду в наукових теоретико-правових розробках.

Бібліографічні посилання:

1. Єріна А. М., Захожай В. Б., Єрін Д. П. Методологія наукових досліджень : навч. посібник. К. : Центр навч. літ-ри., 2004. 212 с.
2. Стеченко Д. М., Чмир О. С. Методологія наукових досліджень : підручник. К. : Знання, 2005. 309 с.
3. Савченко О. В. Методологічні засади дослідження громадського контролю. Журнал східноєвропейського права. 2015. № 12. С. 120-125. Режим доступу: http://easternlaw.com.ua/osoblive-administrativne-pravo/savchenko-o-v-metodo logichni-zasadi-doslidzhen nya-gromadskogo-kontrolyu
4. Философский энциклопедический словарь / Гл. ред. Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев. М. : Инфра, 1992. 576 с.
5. Словник української мови : в 11-ти т. / Ред. кол. : І. К. Білодід [та ін.]. К. : Наук. думка, 1976. Т. 7. 724 с.
6. Зайчук О. В., Оніщенко Н. М. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник. К. : Юрінком Інтер, 2006. 688 с.
7. Лобойко Л. М. Принцип наукової обґрунтованості реформування кримінально-процесуального законодавства. Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2010. № 1. С. 20-31.
8. Орзіх М. П., Афанасьева М. В., Барський В. Р. [та ін.]Проблеми сучасної конституціоналістики : навч. посібник. К. : Юрінком Інтер, 2011. 272 с.

Наливайко Лариса Романівна,
проректор Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України,
академік Академії наук вищої освіти України

Олійник Віктор Миколайович,
суддя Дніпропетровського
окружного адміністративного суду

НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ СУДОВОЇ ВЛАДИ ТА ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: РЕТРОСПЕКТИВА ТА СУЧАСНІСТЬ

Активізація демократичних трансформацій, що почалися у світі наприкінці XX ст. та набирають ще більших обертів у XXI ст., спрямовані на забезпечення прав і свобод людини і громадянина, формування якісно нових ринкових відносин, розвитку політичної, соціально-економічної, духовної та культурної сфер суспільства, транспарентності органів публічної влади. Гарантування захисту та неухильного дотримання прав людини передбачає, у тому числі ефективну, незалежну та відкриту діяльність органів судової влади. Органам судової влади відводиться центральне місце у правозахисному механізмі. Судова влада має системоутворюючий характер, адже виступає регулятором життєдіяльності держави та суспільства, їх розвитку та єдності.

Вітчизняні та зарубіжні науковці продовжують звертатися до тематики формування справедливого та неупередженого правосуддя на регіональному, загальнодержавному та міжнародному рівнях; науковими доробками забезпечена проблематика розвитку інститутів громадянського суспільства як фундаменту становлення відкритої держави. Проте дискусії сучасних дослідників на тему діяльності суду та розвитку громадянського суспільства, враховуючи погляди мислителів різних епох, що здійснили фундаментальний вплив на становлення науки та суспільства, сьогодні ще більше загострюються, оскільки виникає термінова потреба у пошуку новітніх та удосконаленні існуючих шляхів взаємодії вказаних суб'єктів. Недостатність комплексних загальноправових розвідок проблематики взаємодії органів судової влади та інститутів громадянського суспільства унеможливлює ефективний розвиток цього процесу.

У зв'язку із вказаним значної уваги державних та громадських діячів, експертів та ін. вимагають питання взаємодії органів судової влади та інститутів громадянського суспільства в межах юридичної доктрини, й особливо з позицій науки теорії держави і права.

Як майже й будь-яка сучасна наукова проблема, так і тематика діяльності судової влади та розвитку громадянського суспільства почала розглядатися ще такими відомими мислителями, як Аристотель, Платон, Цицерон, Т. Аквінський, Г. Ґроцій, Б. Спіноза, А. Гамільтон, Т. Гоббс, Ж.-Ж. Руссо, А. де Токвіль, Дж. Джей, Л. Дюгі, Е. Дюркгейм, М. Вебер, Ґ. В. Ф. Гегель, Є. Ерліх, Р. фон Ієрінґ, І. Кант, Г. Кельзен, М. Байтін, В. Блажеєв, А. Боннер, К. Гаджієв, Ю. Гамбаров, І. Гесен, А. Гольмстейн, А. Градовський, М. Давидов, Р. Дворкін, С. Дмитрієв, С. Дністрянський, М. Духовський, В. Енгельман, І. Ільїн, О. Іоффе, В. Кіров, А. Коні, І. Решетнікова, І. Фойницький, Д. Фурсов, Ф. А. Хайєк, В. Халіпов, Т. Яблочков та ін.

Соціальна необхідність появи суду викликана потребою різних суб'єктів правових відносин у можливості попередити насильницьке вирішення спорів у формі комунікації [1]. Виникнення суду як окремої форми людських відносин пов'язано з ранніми стадіями не тільки людської цивілізації, а й самого розвитку людини як істоти соціальної [2, с. 382]. Ще до появи держави у суспільстві існував такий спосіб владного регулювання, як судове вирішення спорів, яке здійснювалося то в магічній, то в арбітражній формах [3, с. 201]. Тому сьогодні статус суду у системі суспільно-правових відносин обумовлюється первинністю його соціальної природи над державною [4, с. 179]. Разом із тим, судова гілка влади має універсальний характер, адже виступає суб'єктом реалізації державних функцій.

З виникненням держави правосуддя стає прерогативою верховного носія влади, поступово виділяється особливий судовий стан – магістрати (в Стародавньому Римі – посадові особи, які виконували судові обов'язки). У новий час формується концепція вже самостійної і незалежної судової влади, що діє окремо від законодавчої і виконавчої [5, с. 15]. Отже, якщо на початку свого історичного розвитку завданням суду було врегулювання спору між конфліктуючими сторонами, то з часом, коли суд став окремою гілкою державної влади, виникла потреба забезпечити його відкритість до громадськості та ведення діалогу між ними.

Забезпечення незалежної й високопрофесійної судової діяльності передбачає урахування багатовікового історичного досвіду західної цивілізації – досвіду відмови від права сили (державної сваволі як соціального регулятора) на користь сили права [6, с. 172]. Ступінь самостійності, незалежності й авторитету судової влади в європейських державах визначається історичними особливостями, традиціями, рівнем правосвідомості та правової культури суспільства, пануванням тоталітарної або правової державності й інших чинників [7, с. 18].

На сучасному етапі розвитку Української державності органи судової влади неможна визначити як такі, що функціонують повноцінно та ефективно, відповідно до встановлених міжнародних стандартів та кращих зарубіжних практик у судовій сфері й такі, яким би довіряла громадськість. Суспільна довіра є основою легітимності органів судової влади. Однак, згідно стати-

стичних даних близько 70% громадян України не довіряють/більше не довіряють, ніж довіряють національним органам судової влади [8, с. 29]. Такий показник негативно впливає на подальший розвиток співробітництва суду та громадськості.

Разом із тим, як свідчить історичний досвід, поки що в жодній країні світу не створено ідеальної судової системи, яка б працювала без збоїв: у цій сфері часто трапляються помилки, прорахунки, зловживання тощо [5, с. 4]. Вдосконалення сучасного галузевого законодавства, реформування судової системи, що проводиться час від часу, закладає фундамент для розвитку демократичної та відкритої системи суду, однак лише цих заходів недостатньо, важливим є визначення подальших необхідних перетворень у цій сфері, що забезпечить належний рівень взаємодії органів судової влади та інститутів громадянського суспільства.

На сучасному етапі актуалізуються теоретико-правові питання інтегрування інститутів громадянського суспільства до формування і зміцнення органів судової влади. В ефективній комунікації зацікавлені як органи судової влади, так й інститути громадянського суспільства, тож обидві сторони мають проявляти ініціативу у пошукові механізмів їх співпраці. Нині увага громадськості має концентруватися на напрацюванні механізмів співробітництва з органами судової влади. Занадто велика зосередженість суспільства на негативних проявах системи судової влади чи на окремих її представниках відволікає громадськість від вирішення важливих питань. Лише цілеспрямована та узгоджена співпраця влади, науковців, практиків, громадськості сприятиме ефективній комунікації органів судової влади та громадськості.

Проведення комплексного опрацювання науково-дослідних робіт філософського, соціологічного, політологічного, історичного, управлінського, правового характеру надає підстави виокремити такі основні групи досліджень проблематики взаємодії органів судової влади та інститутів громадянського суспільства: 1) в яких розглядаються питання правового статусу, реформування, легітимації, транспарентності, ефективного здійснення судової влади; 2) в яких досліджуються питання становлення та розвитку інститутів громадянського суспільства;3) яких вивчаються загальні питання взаємодії органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства; 4) в яких здійснюється аналіз проблеми взаємодії органів судової влади та інститутів громадянського суспільства. Проблеми перших трьох груп отримали значну увагу науковців та мають важливе значення для поглибленого вивчення питань взаємодії суду та громадськості. Останній напрям є найменш дослідженим як вітчизняними, так і зарубіжними авторами. Проблеми комунікації та співробітництва органів судової влади та інститутів громадянського суспільства вивчалися, переважно, в межах наук адміністративного права та судоустрою. Не применшуючи значення існуючих досліджень, відзначимо, що більшість наявних розробок проблеми взаємодії суду та громадськості мають галузевий, здебільшого, фрагментарний характер та проводилися другорядно

до головного вектора пізнання, спрямованого на розв'язання інших теоретичних завдань. З метою вироблення цілісної та фундаментальної доктрини, формування концептуального бачення на сучасному етапі науковцям важливо звернутися до ґрунтовного опрацьовування цієї проблематики з позицій загальної теорії держави і права.

Біблілографічні посилання:

1. Луман Н. Социальные системы. Очерк общей теории / пер. с нем. И.Д. Газиева / под ред. Н.А. Головина. СПб.: Наука, 2007. 648 с.
2. Прилуцький С.В. Судова влада в умовах формування громадянського суспільства та правової держави в Україні: дис. … д-ра юрид. наук. Київ., 2013. 448 с.
3. Балух В.О. Історія античної цивілізації: в 3-х т. Чернівці: Наші книги, 2007. Т. 2: Стародавній Рим. 848 с.
4. Баронін Д.Б. Правовий статус суду в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2015. 201 с.
5. Суховій М.М. Правовий статус інституту судової влади у контексті судово-правової реформи в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2012. 240 с.
6. Струс-Духнич Т.В. Судова влада в період розбудови громадянського суспільства: теоретико-правові аспекти: дис. … канд. юрид. наук. Львів, 2012. 200 с.
7. Никеров Г.И. Судебная власть в правовом государстве (опыт сравнительного исследования). Государство и право. 2001. № 3. С. 16-20.
8. Всеукраїнське опитування громадян – ставлення до демократичних змін у політичній та суспільній сферах, судової реформи та процесу очищення влади в Україні. Проект USAID «Справедливе правосуддя». Київ: [б. в.], 2016. 69 с.

Боняк Валентина Олексіївна,
завідувач кафедри теорії
та історії держави і права,
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

ЧИ ПОРУШУЄ ст. 7 ЗАКОНУ УКРАЇНИ "ПРО ОСВІТУ" КОНСТИТУЦІЙНУ ГАРАНТІЮ ВІЛЬНОГО РОЗВИТКУ, ВИКОРИСТАННЯ І ЗАХИСТУ РОСІЙСЬКОЇ Й ІНШИХ МОВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН УКРАЇНИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ?

При підготовці тез цієї доповіді автор поставив за мету з'ясувати чи порушує найбільш обговорювана та дискусійна ст. 7 «Мова освіти» Закону України «Про освіту» (набув чинності 28 вересня 2017 р.) права іншомовних громадян держави в освітньому процесі.

Зміст досліджуваної статті Закону, що набув чинності у вересні 2017 р., і дотепер ще залишається чи не найбільш обговорюваним та дискусійним. Про актуальність цього питання свідчить і те, що:

1) при прийнятті цього Закону народні депутати відкладали розгляд статті «Мова освіти» на кілька годин для узгодження позицій усіх фракцій;

2) 28 вересня Міністерством закордонних справ України Закон України "Про освіту" направлено на експертизу до Європейської комісії за демократію через право (Венеціанська комісія), яка 11 грудня 2017 р. надасть свої висновки, зокрема щодо його ст. 7;

3) 12 жовтня 2017 р. це питання стало предметом заслуховування на Парламентській Асамблеї Ради Європи, яка провела термінові дебати щодо мовної статті Закону (із 110 делегатів – членів ПАРЄ, документ підтримали 82 делегати, 11 проголосувати «проти» і 17 «утрималися»). Крім цього, у своїй резолюції Асамблея запропонувала взяти за основу для три принципи, які допоможуть знайти консенсус всім зацікавленим сторонам. Перший із них полягає в тому, що держава може наполягати на вивченні державної мови в освітніх установах усіма, тому що його знання "є фактором соціальної згуртованості та інтеграції"; другий принцип передбачає, що разом із захистом офіційної мови, держава повинна вживати заходів і для захисту мови національних меншин; третій принцип спрямований на відсутність дискримінації [1];

4) це питання залишається предметом обговорень на наукових та науково-практичних заходах, що відбуваються;

5) сьогодні на розгляді у Верховній Раді України знаходяться аж три мовних законопроекти.

Так, чи порушує ст. 7 закону України “Про освіту” конституційну гарантію вільного розвитку використання і захисту російської й інших мов національних меншин України в освітньому процесі? На нашу думку, ні. На користь такого умовиводу свідчить наступне:

1) зміст досліджуваної статті не містить дискримінаційних положень щодо національних меншин України та корінних народів України, зводиться до того, що:

- мовою освітнього процесу в закладах освіти є державна мова;

- держава гарантує кожному громадянину України право на здобуття формальної освіти на всіх рівнях освіти державною мовою в державних і комунальних закладах освіти;

- також держава гарантує особам, які належать до національних меншин України чи до корінних народів України, право на навчання в комунальних закладах освіти для здобуття дошкільної та початкової освіти, поряд із державною мовою, мовою відповідної національної меншини (шляхом створення відповідно до законодавства окремих класів (груп) з навчанням мовою відповідної національної меншини поряд із державною мовою);

- особам, які належать до корінних народів, національних меншин України, гарантується право на вивчення мови відповідних корінного народу чи національної меншини в комунальних закладах загальної середньої освіти або через національні культурні товариства. Цій категорії громадян, а також іноземцям та особам без громадянства створюються належні умови для ви-

вчення державної мови;

- заклади освіти (професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти) забезпечують обов'язкове вивчення державної мови в обсязі, що дає змогу особі провадити професійну діяльність у вибраній галузі з використанням державної мови. За бажанням здобувачів такі заклади освіти створюють можливості для вивчення ними мови корінного народу, національної меншини України як окремої дисципліни;

- держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування, насамперед англійської мови, в державних і комунальних закладах освіти; відповідно до освітньої програми в них можуть викладатися одна або декілька дисциплін двома чи більше мовами – державною мовою, англійською мовою, іншими офіційними мовами Європейського Союзу;

- держава сприяє створенню та функціонуванню за кордоном закладів освіти, у яких навчання здійснюється українською мовою або вивчається українська мова;

- особам з обмеженими можливостями, зокрема таким, які мають порушення слуху, гарантується право на навчання жестовою мовою та на вивчення української жестової мови;

- законодавчо визначено, що особливості використання мов в окремих видах та на окремих рівнях освіти визначаються спеціальними законами [2];

2) Конституційний Суд України (далі – КСУ) у своєму рішенні від 14 грудня 1999 р. у справі за конституційними поданнями 51 народного депутата України про офіційне тлумачення положень статті 10 Конституції України щодо застосування державної мови органами державної влади, органами місцевого самоврядування та використання її у навчальному процесі в навчальних закладах України (справа про застосування української мови), ухвалив, що Положення частини першої статті 10 Конституції України, за яким "державною мовою в Україні є українська мова", треба розуміти так, що українська мова як державна ***є обов'язковим засобом*** спілкування на всій території України при здійсненні повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування (мова актів, роботи, діловодства, документації тощо), а також в інших публічних сферах суспільного життя, які визначаються законом (частина п'ята статті 10 Конституції України) [3].

Аналіз статті 10 Конституції України та ряду інших рішень Конституційного Суду України за 2008 та 2011 роки дозволяє погодитись з тим, що його правова позиція, викладена у мотивувальній частині рішень щодо застосування української мови та мови судочинства, базується на тому, що статус української мови як державної є складовою конституційного ладу держави нарівні з її територією, столицею чи державними символами [4];

3) зі змісту п. 5 ч. 2 ст. 9 Закону України «Про громадянство» випливає, що однією із умов прийняття до громадянства України є володіння державною мовою або її розуміння в обсязі, достатньому для спілкування; ця умова не поширюється на осіб, які мають певні фізичні вади (сліпі, глухі, ні-

мі) [5]. У такий спосіб законодавець в особі Верховної Ради України презумував факт вільного володіння громадянами України українською мовою в обсязі, принаймні, не нижчому за цей або, навіть, вищому. Таким чином, обов'язок знання української мови для громадян України усіх національностей необхідно розглядати як правову аксіому – твердження, що в силу своєї очевидності вважається істинним і не потребує додаткової аргументації.

Ймовірно, що саме останні два вищенаведені підходи і були покладені в основу формулювання законодавцем змісту ст. 7 Закону України «Про освіту». Така позиція Парламенту до питання мови освіти з усією очевидністю свідчить про те, що українці мають не право на використання української мови, а обов'язок знати її, вивчати та нею послуговуватись.

Весь тривалий та непростий історичний період становлення української державності (до 1991 р.) був пов'язаний з боротьбою за утвердження української мови, за невід'ємне право користуватися нею, як рідною. Однак зі здобуттям незалежності, прийняттям у 1996 р. Конституції України ситуація кардинально змінилась – українська мова отримала статус державної (ст. 10 Основного Закону). Поділяємо думку Я. Лесюка про те, що саме відтоді слід говорити вже не про право на використання рідної мови в освітньому процесі, а про необхідність, обов'язок її утвердження [6]. Отже, вважаємо, що саме у такому руслі і сформульований зміст ст. 7 Закону України «Про освіту», що не містить жодних дискримінаційних ознак відносно національних меншин та корінних народів, що проживають на території нашої держави.

Бібліографічні посилання:

1. ПАРЄ ухвалила резолюцію щодо закону України "Про освіту" // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https:// ua.112.ua/polityka/parye-pryiniala-rezoliutsiiu-za-zakonom-ukrainy-pro-osvitu-415581.html

2. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/2145-19

3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 51 народного депутата України про офіційне тлумачення положень статті 10 Конституції України щодо застосування державної мови органами державної влади, органами місцевого самоврядування та використання її у навчальному процесі в навчальних закладах України (справа про застосування української мови) від 14 грудня 1999 року № 10-рп/99, справа № 1-6/99 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-99

4. Марковський В.Я., Демків Р.Я. Висновок щодо невідповідності Конституції України положень Закону України «Про засади державної мовної політики» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://language-policy.info/2016/03/vysnovok-schodo-nevidpovidnosti-konstytutsiji-ukrajiny-polozhen-zakonu-ukrajiny-pro-zasady-derzhavnoji-movnoji-polityky/

5. Про громадянство України: Закон України від // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http: // zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14

6. Демчук С., Дворецька Л., Позичайло А. Ярослав Лесюк : Слід припинити захищати мову і почати нарешті її утверджувати // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://rozmova.wordpress.com/2017/10/13/yaroslav-lesuk/.

Бостан Сергій Костянтинович,
професор кафедри конституційного,
адміністративного та трудового права
юридичного факультету Запорізького
національного технічного університету
доктор юридичних наук, професор

З ІСТОРІЇ ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Одним із найважливіших документом Наради з безпеки і співробітництву в Європі (НБСЄ) є Гельсінкська Декларація 1992 року «Виклик часу перемін», 25-річчю якої присвячена наукова конференція, що проводиться. І це не випадково, адже закріплені в ній положення чверть століття тому є досить співзвучними сьогоденню. «Вперше за останні десятиліття в регіоні НБСЄ, – зазначено в п. 13 Декларації, знову розгортаються воєнні дії. Виникають нові збройні конфлікти, і в широких масштабах застосовується сила в ім'я встановлення панування й досягнення територіальної експансії. Від часів другої світової війни історія ще не знала таких людських жертв і страждань людей…» [1]. Ці слова повною мірою підходять до нинішнього Донбасу, де за понад два роки військових дій (квітень 2014 – 31 липня 2016 рр.) загинули 9553 та отримали поранення 22137 осіб (українські військові, бойовики та місцеві жителі) [2]. Ця кількість жертв війни – 31690 вбитих та поранених – ще раз свідчить, що уся історія нашого, ще не досить досконалого суспільства, є переплетінням двох тенденцій розвитку людства: з одного боку, культу військової сили, а з іншого – прагнення приборкати насильство, пом'якшити лиха і страждання людей у воєнний час. Розуміючи те, що доки світ ще не готовий повністю відмовитися від «з'ясування стосунків» шляхом збройної сили, прогресивна частина суспільства прагнула ставити війну і її наслідки хоча б в певні правові рамки.

Інституціоналізація, тобто процес правового закріплення прав людини в специфічних умовах збройних конфліктів правил, приведення в систему норм, спрямованих на захист жертв війни, розпочалася більше 150 років тому, коли женевський публіцист та громадський діяч Жан Анрі Дюнан (1828-1910 рр.) почав «свій рух» до створення так званого Женевського (гуманітарного) права. Спонукальним мотивом до цього стала французько-австрійська війна кінця 50-х років XIX століття, зокрема, наслідки битви при Сольферино (24 червня 1859 р., Італія), безпосереднім очевидцем якої він був. Приголомшений побаченим він досить натуралістично виклав це в своїй книзі «Спогади про битву при Сольферино» (1862 р.) [3]. З її появою починається поетапний процес становлення комплексу норм щодо захисту постраждалих, насамперед, поранених та медичного персоналу на полі бою.

На початковому етапі Дюнан намагався «охопити» своєю ідеєю «маси», відправляючи свою книгу відомим політичним і громадським діячам того часу, зокрема, провідним монархам Європи. Листи-відповіді, що приходили на його адресу, свідчили про небайдужість європейців до зазначеної проблеми. Серед них голова Женевського «Благодійного товариства заохочення громадського блага» адвокат Гюстав Муан'є, який після зустрічі з Дюнаном вирішив створити на базі очолюваного ним товариства комісію для вивчення питання про можливість формування підрозділу медиків-добровольців для надання допомоги пораненим солдатам під час військових дій. Результатом її роботи стало створення 17 лютого 1863 року «Міжнародного комітету допомоги пораненим», який складався з п'яти осіб – Женевський «Комітет п'яти». В нього, окрім Муан'є і Дюнана, увійшли такі неординарні особистості як відставний генерал Гійом-Анрі Дюфур, військовий хірург Люі Аппіа і лікар Теодор Давид Ежен Монуар. Головою Комітету було обрано генерала Дюфура, а секретарем – Дюнана.

Наступний етап охоплює час, коли ініціатива створення такої організації виходить за межі Женеви та виходить на міжнародний рівень. Прагнення членів комітету певним чином регулювати процес надання допомоги пораненим і цивільному населенню під час війни навели їх на думку, що ці питання могли б бути вирішені на конференції з представників держав. Завдячуючи насамперед Дюнану, його «агітаційним» поїздкам до Берліну, Дрездену, Відня, Мюнхену, розісланим листам монархам Європи з пропозицією надіслати до Женеви своїх представників, така Міжнародна конференція відбулася. Відкрилася вона 26 жовтня 1863 року в Женеві, участь в ній брали 18 представників від 14 урядів європейських держав: воєначальники, військові лікарі, інтенданти. Через три дні, 29 жовтня, учасники Конференції прийняли рішення про необхідність створення в кожній країні працюючого переважно на волонтерських засадах національного комітету, який би допомагав військовим пораненим (ст.1, 5), і персонал котрих в усіх країнах мав би ідентифікуватись за однаковим відмітним знаком – білою нарукавною пов'язкою з червоним хрестом (ст. 8).

Як відгук на заклик Конференції, установи, подібні до Женевського «Комітету п'яти», були створені упродовж року у Вюртемберзі, герцогстві Ольденбургському, Бельгії, Пруссії, Данії, Мілані, Мекленбурзі, Гамбурзі, Франції та Іспанії. Користуючись таким позитивним результатом, Дюнан ініціював вже ідею скликання міжнародної дипломатичної конференції. У цій справі він заручився підтримкою швейцарського уряду, який від свого імені офіційно звернувся до двадцяти п'яти урядів Європи із запрошенням надіслати своїх представників на конференцію. На це відгукнулися 16 держав, представники яких 8 серпня 1864 р. почали обговорення підготовленого Муан'є проекту відповідної конвенції. Через два тижні, 22 серпня, посланці 12 європейських держав: Великого герцогства Баден, Бельгії, Королівства Вюртемберг, Великого герцогства Гессен, Данії, Франції, Італії, Нідерландів,

Португалії, Пруссії, Іспанії та Швейцарії підписали документ «Конвенція про поліпшення долі поранених військових на полі бою» (Convention pour l'amélioration du sort des militaires blessés dans les armées en campagne), який увійшов в історію міжнародного публічного права як Перша Женевська конвенція 1864 року [4].

Женевська Конвенція 1864 р. була невеликим за обсягом документом – всього 10 статей. У ній, зокрема, закріплювалося, що військові санітарні повозки і шпиталі мають бути визнані нейтральними: ним мають бути надані захист і повага (ст. 1); нейтральність поширювалася також на персонал шпиталів і медичних пунктів, квартирмейстерів, медичних, адміністративних і транспортних служб, армійських священиків, що виконують свої обов'язки (ст. 2); повага також мала би бути надана мирному населенню, яке прийшло на допомогу пораненим (ст. 5); пораненим і хворим воїнам необхідно було забезпечити відхід, незалежно від того, на чий стороні вони воювали (ст. 6).

Пізнавальними знаками шпиталів, медичних пунктів, груп евакуації і медперсоналу визначалися прапор і пов'язка з червоним хрестом на білому фоні (ст.7), яка потім стала емблемою Міжнародної Організації Червоного Хреста. Відносно «родоначальника» ідеї «червоного хреста на білому фоні» є різні версії. По одній з них цей символ запропонував Анрі Дюнан, який на полі битви в Сольферино, узявши в польовому шпиталі біле простирадло, бинтом, просоченим кров'ю, накреслив на ній червоний хрест. За іншою, розпізнавальні знаки для медперсоналу Червоного Хреста – білі нарукавники, відзначені червоним хрестом – запропонував ввести член «Комітету п'яти» Луї Аппіа. За третьою версією – в якості зразка учасниками конференції був узятий державний прапор Швейцарії з кольорами «навпаки». Остання версія, до речі, й знайшла своє підтвердження в наступних Женевських конвенціях, де віддавалася данина ролі Швейцарії в становленні гуманітарного права.

Наступні статті свідчили про те, що виконання норм Конвенції покладалося на головних командирів воюючих армій (ст. 8), стаття 9 «запрошувала» інші держави приєднається до Конвенції, а стаття 10 – пропонувала її ратифікацію в термін не більше чотирьох місяців. Як згодом виявилося, з 12 підписантів в цей термін не змогли укластися 3 – Королівство Вюртемберг, Велике герцогство Гессен і Пруссія. Таким чином, уперше в історії держави, за словами Жана Пікте, прийняли офіційний постійно діючий міжнародний документ, що містив обмеження їх могутності в інтересах окремих людей і людинолюбства, уперше війна відступила перед законом [5].

Незважаючи на те, що з описаних часів пройшло понад 150 років знов тисячам постраждалим – військовим і цивільним, зокрема і на території нашої країни, потребується допомога на полі бою. Коли світ «заплутався» в майже 600 статтях створеного вже можновладцями та фахівцями-юристами «Женевського права» (Женевські конвенції 1927 , 1929 та 1949 років) доцільно було б повернутись назад до витоків міжнародного гуманітарного права – простих і зрозумілих навіть для неосвічених людей 10 статтям Першої Же-

невської конвенції 1864 р., які писалися цими людьми кров'ю в переносному і буквальному сенсі.

Бібліографічні посилання:

1. Декларація Гельсінської зустрічі на найвищому рівні. Гельсінський документ 1992 року «Виклик часу перемін» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_115.
2. Зведені дані у звіті Верховного комісара ООН з прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://tsn.ua/ato/v-oon-oprilyudnili-strashnu-statistiku-schodo-vbitih-ta-poranenih-na-donbasi-709110.html
3. Henry D. Un souvenir de Solferino [Електронний ресурс]. – Geneve, 1862. – 115 p. – Режим доступу: http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k1060754/f6.image
4. Convenția de la Geneva (1864) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ro.wikipedia.org/wiki/Conven%C8%9Bia_de_la_Geneva_%281864%29
5. Pictet J.S. Droit international humanitaire. – Université de Genève Faculté de droit, 1976. – 258 p.

Добробог Людмила Миколаївна,
професор кафедри загальноправових дисциплін
та адміністрування Дніпропетровського
державногоуніверситету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

ОБ'ЄКТИВАЦІЯ ТА ЛЕГІТИМАЦІЯ ПРАВА: ПРАВОВИЙ ДИСКУРС

Обрання Україною європейського вектору розвитку є фактором переосмислення багатьох положень вітчизняної теорії права, що пов'язано передусім із визнанням не держави, а людини основною цінністю, закріплення як головного обов'язку держави забезпечувати права людини. Це піднімає на порядок денний питання об'єктивації та легітимації права.

Зрозуміло, що ця тематика є доволі обширною і не може бути повною мірою висвітлена у межах цієї роботи, тому ми зосередимо увагу лише на окремих її аспектах, які є наріжними у окресленому контексті.

На думку В.П. Алексєєва і А.І. Першица, стосовно первісних суспільств неправомірним є використання поняття звичаєвого права, а допустимо лише використання поняття мононорми. Вони вважають: «Іноді звичаєвим правом називають і самі звичаї епохи класоутворення або, ще ширше і невизначеніше, соціальні норми в первісному суспільстві взагалі. Але це неточно, оскільки право в строгому сенсі цього слова не могло бути там, де ще не було держави» [1, с. 288]. Ідею мононорми можна виявити і у вітчизняних дореволюційних правознавців. Приведемо як підтвердження слова Н.М. Коркунова, який писав: «Першочергово право, моральність, релігія, пристойність — все це змішується воєдино» [2, с. 136]. Г.Ф. Шершеневич дотримувався

тієї ж точки зору: «Де є суспільство, там є і правила співжиття. На найранішніх ступенях ці правила представляють однорідну недиференційовану масу» [3, с. 112].

Якщо дотримуватися цієї позиції, то початковим постулатом може служити наступна теза: де суспільство, там і право. Тим самим виключається детермінуюче значення держави в процесі зародження права. Причому про феномен права доречно говорити починаючи з найранішніх стадій розвитку суспільства.

Такий підхід до розуміння проблеми походження права використовується в західній літературі.

Так, французькі автори Р. Пенто і М. Гравітц визнають: «Будь-яке людське суспільство визначається правом і неможливе без певного правопорядку. У родових кланах і племенах процес розробки норм набував містичного характеру; він проводився як би від імені і за рахунок надприродних сил» [4, с. 54].

Як зазначає А.П. Заєць, об'єктивація права, правових норм у суспільстві, як випливає з вищезазначеного, розглядається як процес формування волі більшості населення, набуття правовими ідеями незалежного від конкретної особи характеру. З цієї точки зору об'єктивація розкриває зв'язок права з особою і суспільством [5, с. 36]. Важливою в аспекті, що розглядається є і наступна теза автора: «Якщо процес правотворення розглядати з аксіологічної точки зору і способів такої об'єктивації, то він може бути визначений як *легітимація* права. Цим політологічним терміном традиційно позначається процедура суспільного визнання певної дії, діючої особи факту, а у політиці — його визнання і виправдання. Є всі підстави застосовувати цей термін для позначення завершального етапу процесу правотворення» і «якщо уявлення про належне не будуть визнані, підтримані суспільством, його членами, це означає, що вони не є правовими, оскільки суперечать волі носія права — народу» [5, с. 36].

Професор Р.З. Лівшиц, який одним з перших ввів термін легітимність у теорію права, пише: «Якщо законність характеризує нормативні акти відносно права, то легітимність відображає відповідність закону в певний час конкретному типу суспільної правосвідомості» [6, с. 20]. Вказаний автор виокремлює два аспекти легітимності: формальний і змістовний. Формальний аспект пов'язується більш із легальністю і, зокрема, вказує на прийняття закону спеціально уповноваженим органом і з дотриманням відповідних процедурно-процесуальних правил. Змістовний же аспект безпосередньо стосується легітимації і передбачає позитивне сприйняття прийнятого закону і реалізацію приписів останнього у суспільних відносинах. Проблеми легітимності не є актуальною за умови співпадання формального і змістовного аспектів. Відтак, ця концепція передбачає розмежування права і закону. Легальним має бути визнаний тільки правовий закон, тобто закон, який відображає правову ідею (справедливості, свободи, прав людини). Змістовна легітимність полягає

у відповідності закону ідеї права [7, с. 49].

Тому легальність виступає як міра об'єктивного права, це відповідність поведінки суб'єкта права нормі права. А легітимність - це міра суб'єктивного права, вона витікає з правовідносин між суб'єктами права.

Такий підхід в останні десятиліття набув особливої актуальності та широкого застосування не лише в межах ЄС, США, але і України, законодавство якої вже містить положення про необхідність відповідності нормативно-правових актів вимогам справедливості, загальноновизнаним правам людини тощо та розмежування права і закону. Тому не можна погодитися із А.П. Зайцем з приводу того, що «легітимація є політичним явищем, а не юридичним процесом набуття юридичних ознак тим чи іншим політичним явищем, владою, політичним рішенням. У процесі легітимації відбувається ствердження, пояснення, виправдовування чи спеціальне обґрунтування державних приписів (закону) шляхом звернення апеляції до вищих і абсолютних цінностей, почуттів, історії народу тощо. Легітимність зовсім не означає юридично оформленої законності. Вона не нав'язується за допомогою примусу, а виникає з певної однорідності моральних установок, традицій, уявлень тощо» [5, с. 36].

Юрист-міжнародник професор С.В. Черніченко в роботі «Нариси по філософії і міжнародному праву» відзначає, що «легітимність - поняття природно-правове і має етичне коріння, найбільш стабільні, найбільш «високі» норми людської моралі в своїй основі» [8, с. 745, 748, 749]. Учений визнає, що легітимність у внутрішньодержавній і міжнародній сфері виходить за межі позитивного права.

Таким чином, питання про легітимність та об'єктивацію права є доволі важливим, зважаючи на те, що його розв'язання дозволяє з'ясувати «генетичну природу» права, що впливає на його функціонування та розвиток.

Бібліографічні посилання:

1. Алексеев В.П. История первобытного общества / В.П. Алексеев, А.И. Першиц. – М.: Высш. шк., 1990. – 36о с.

2. Хропанюк В.Н. Теория государства и права. Хрестоматия / В.Н. Хропанюк. - М.: Издательство «Интерстиль», 1998. – 242 с.

3. Шершеневич Г.Ф. Общая теория права. В 2-х т. Учебное пособие / Г.Ф. Шершеневич. - М., 1995. - Т. 2. – 198 с.

4. Пэнто Р. Методы социальных наук / Р.Пэнто, М.Гравитц. - М.: Прогресс, 1972. – 156 с.

5. Заєць А.П. Правова держава в контексті новітнього українського досвіду / А.П. Заєць. - К.: Парламентське вид-во, 1999. – 312 с.

6. Лившиц Р.З. О легитимности закона / Р.З. Лившиц // Теория права: новые идеи. – М.: Изд-во ИГиП РАН, 1995. – Вып. 4. – С. 18-26.

7. Власть: Очерки современной политической философии Запада / В.В. Мшвениернадзе, И.И. Кравченко, Е.В. Осипова и др. - М.: Наука, 1989. – 212 с.

8. Черниченко С.В. Очерки по философии и международному праву / С.В. Черниченко. – М.: Научная книга, 2009. – 828 с.

Кириченко Олександр Анатолійович,
професор кафедри гуманітарних наук
Миколаївського національного університету
імені В. О. Сухомлинського
доктор юридичних наук, професор

СИСТЕМА НОВІТНІХ ДОКТРИН ПРАВОВОГО СТАТУСУ ФІЗИЧНИХ ТА ЮРИДИЧНИХ ОСІБ, ДЕРЖАВИ І МІЖДЕРЖАВНИХ УТВОРЕНЬ

Розроблена автором, Ю. О. Ланцедовою та О. С. Тунтулою система новітніх доктрин і концепцій правового статусу соціосуб'єктів має бути відображена у низці статей перспективного Конституційного кодексу України (що має з'явитися у порядку кодифікації Конституції України та існуючої системи так званих «конституційних законів», тоді як замість Закону України «Про Конституційний Суд України» і Регламенту Конституційного Суду України, алогічного прийнятого не парламентом, а самим КС України!!!, треба представити Кодекс конституційного судочинства України) у такій редакції.

І. «*Соціосуб'єктами у контексті їхнього правового статусу є:*

1. Фізичні особи.

2. Юридичні особи.

3. Держава як сумативне утворення фізичних та юридичних осіб.

4. Міждержавні установи як сумативні утворення фізичних та юридичних осіб різних держав» [1, с. 43; 2, с. 20].

ІІ. «*Правовий статус соціосуб'єктів складається з наступних базисних категорій:*

1. Право, тобто можливість певного соціосуб'єкта скористатися конкретним позитивним результатом суспільного розвитку, коли негативний результат суспільного розвитку може стати такою можливістю лише за наявності Національної програми з повного викорінення цього негативного результату чи, при наймі, з максимально можливої мінімізації його рівня.

2. Свобода, тобто за наявності акценту уваги на альтернативності і на безперешкодності вибору переліченими суб'єктами такої можливості.

3. Обов'язок, тобто необхідність виконати соціосуб'єктом певного припису, що підтримується державним примусом.

4. Інтерес, тобто можливість соціосуб'єкта використовувати в своїх цілях таке право, свободу чи обов'язок іншого соціосуб'єкта)» [1, с. 43-44; 2, с. 20-21].

ІІІ. «*Збалансованість правового статусу соціосуб'єктів проявля-*

ється в тому, що фізичні особи за правовим статусом рівні від народження, тобто мають рівний природний правовий статус.

Внутрішній баланс правового статусу соціосуб'єкта забезпечується тим, що певний обсяг його прав, свобод та інтересів повинен обумовлювати появу відповідного обсягу його обов'язків.

Зовнішній баланс правового статусу соціосуб'єктів проявляється у співвідношенні правового статусу одного соціосуб'єкта щодо правового статусу іншого соціосуб'єкта, що визначається віком і станом здоров'я особи, а також тим, який саме напрямок суспільної діяльності і з якими власне обсягом повноважень здійснюють ці соціосуб'єкти» [2, с. 22].

IV. «*Кожна особа зобов'язана попередити або припинити будь-яке правопорушення, в тому числі й кримінальне, якщо при цьому йому не може бути заподіяно істотну і більш шкоду, а посадова особа антиделіктних органів зобов'язана попереджати та/або припиняти такі правопорушення в будь-якій ситуації, за винятком очевидного досягнення цією мети лише ціною його життя.*

При цьому кожне позанормативне діяння фізичної особи має бути поставлене залежно від причини перевищення позанормативності в умови такого підвищеного застосування державного примусу, яке дозволяє утримувати такого роду діяння, вихід якого за межі норми не обумовлений певним психічним чи іншим захворюванням особи, в межах норми в умовах немедичних установ спеціального типу (дитячі спеціальні установи, виправно-виховні чи виправно-трудові установи та ін.), а якщо позанормативність діяння обумовлена психічним або іншим захворюванням особи – в умовах медичних установ спеціального типу [2, с. 23-24].

V. *«Межі правомірності реалізації правового статусу певного соціосуб'єкта закінчується там, де починається порушення будь-якої складової правового статусу іншого соціосуб'єкта, коли правотворчі державні органи зобов'язані уникати і викорінювати конкуренцію правових статусів різних соціосуб'єктів, а там де, це неможливе, допускати лише короткочасну конкуренцію їх правових статусів, в якій має поступатися той соціосуб'єкт, який, виходячи із загальнолюдських цінностей і принципу справедливості, має нижчий рівень мотивації до такої реалізації, а за однаковості таких рівнів – той соціосуб'єкт, реалізація правового статусу якого в умовах конкуренції розпочинається чи має розпочатися пізніше і у силу цього фактично перетворить цю реалізацію у неправомірне діяння з порушення відповідної складової правового статусу того соціосуб'єкта, який її вже реалізує в умовах такої конкуренції»* [2, с. 25].

При цьому доцільно пояснити, що моральну шкоду варто поділяти на такі різновиди: 1. Первинну моральну шкоду, яка є грошовим та іншим матеріальним виміром відповідного рівня тих страждань, які потерпілий зазнав у зв'язку із заподіянням шкоди його особистим немайновим благам: честі, гідності та ін. 2. Вторинну моральну шкоду, яка є грошовим та ін-

шим матеріальним виміром відповідного рівня тих страждань потерпілого, які він поніс у зв'язку заподіянням йому: 2.1. Фізичної шкоди, тобто тілесної болі, побоїв та/чи тілесних ушкоджень та/або психічних страждань та/чи розладів. 2.2. Та/або матеріальної (майнової) шкоди. 2.3. Первинної моральної шкоди [2, с. 25].

І у разі заподіяння первинної моральної шкоди в наявності буде подвійне обчислення ступеня психічних страждань фізичної особи самостійно або в складі іншого соціосуб'єкта (юридичної особи, держави, міждержавної установи) з приводу заподіяної йому чи іншому соціосуб'єкту, в складі якого він перебуває, первинної моральної шкоди, і в частині вже додаткових страждань у вигляді вторинної моральної шкоди з приводу наявних страждань у вигляді первинної моральної шкоди. І звичайно ж відшкодування фізичної шкоди має також проявлятися у грошовій або в іншій матеріальній формі у вигляді тих витрат, які були понесені на лікування та інше (санаторне тощо) відновлення здоров'я або психічного стану фізичної особи, якій було завдано такої фізичної шкоди [2, с. 25-26].

VI. «*Є правопорушенням використання прав, свобод, обов'язків та/чи інтересів одного соціосуб'єкта за рахунок правового статусу іншого соціосуб'єкта, за винятком випадків, що передбачені і належним чином компенсаційне врегульовані законом*» [1, с. 44; 2, с. 26].

Система новітніх доктрин і концепцій правового статусу соціосуб’єктів, що мають бути відображені у перспективному Конституційному кодексі України, представлена і низкою інших положень, які викладаються у матеріалах цієї конференції окремо у доповідях А. К. Виноградова, Ю. О. Ланцедової та О. С. Тунтули.

Бібліографічні посилання:

1. Кириченко А. А. Гипердоклад о более двухстах пятидесяти лучших доктринах и концепциях юриспруденции научной школы профессора Аланкира: коллективная монография / кол. авторов под науч. ред. А. А. Кириченко. – Второе издание. - Николаев: Ник. нац. ун-т им. В. А. Сухомлинского, 2015. – 1008 с.

2. Кириченко О. А. Курс лекцій зі спецкурсу «Новітній правовий статус студентської молоді»: навч. посібник для предметної спеціальності 014.03 «Середня освіта. Історія» освітньої програми «Історія, правознавство» ОКР «Бакалавр». Друге видання / О. А. Кириченко, О. С. Тунтула. - Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2017. – 264 с.

Куракін Олександр Миколайович,
в.о. завідувача кафедри державно-правових
дисциплін та міжнародного права Донецького
юридичного інституту МВС України,
доктор юридичних наук, доцент

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ В КОНТЕКСТІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ФУНКЦІЇ ПРАВА

Перехід України на шлях побудови правової держави та громадянського суспільства обумовив початок складних реформаційних процесів, які поряд з юридичними нормами вітчизняного права перебували під впливом визначених соціальних традицій та звичаїв, а також численних корпоративних правил. Такий стан відносин викликав актуалізацію зацікавлення інструментальним та змістовним наповненням механізмів правоврегуляції в аспекті інформаційної функції права, реалізація якої пов'язувалася з доведенням до зацікавлених осіб необхідної правової інформації. Ступінь володіння відповідними відомостями безпосередньо впливав як на рівень можливостей суб'єктів в реалізації їх законних інтересів, так і на спроможність держави здійснювати свою функцію щодо притягнення осіб до юридичної відповідальності за правопорушення. При цьому, роль інформаційного забезпечення правоврегулюційних механізмів проявляється практично на всіх етапах та у всіх формах юридичної діяльності.

Отже, від своєчасного і повного отримання юридично значимої інформації багато в чому залежать дієвість та ефективність поведінки суб'єктів правовідносин, а також контроль за такою поведінкою з боку державних органів.

Вищесказане дозволяє припустити наявність великого юридичного значення саме інформаційної функції в механізмі правового регулювання, яка, в свою чергу, являє собою комплексне поняття, що складається з цілого ряду напрямів нормативно-правового впливу:

1. Доведення необхідної юридичної інформації до відома зацікавлених суб'єктів є важливою складовою механізму правового регулювання, виходячи з її значення для суб'єктів правових відносин;

2. Суспільні відносини знаходяться під постійним позитивним та негативним впливом відповідного інформаційного ресурсу.

Актуалізація теоретико-правової проблематики механізму правового регулювання, крім того, обумовлюється формуванням в сучасному світі таких новоутворень, як інформаційне суспільство та інформаційний простір.

У сформованій ситуації якісним чином змінюються сутність та інформаційний зміст правового регулювання. З одного боку, знижується ефективність державно-правового регулювання за допомогою імперативних методів

в межах відносин підпорядкування. З іншого – зростає значимість міжнародних правових інститутів, що регулюють правові відносини за допомогою комплексних імперативно-диспозитивних методів у відносинах координації. Таким чином, сам факт появи інформаційного суспільства та інформаційного простору робить необхідним переосмислення сутності, змісту та юридичної техніки сучасного правового регулювання суспільних відносин.

Це дозволяє стверджувати, що правове регулювання в даній сфері носить багаторівневий характер, що припускає взаємозв'язок і взаємодію норм міжнародного та національного права.

Узагальнюючи сказане можна зробити висновок про те, що інформаційний аспект правового регулювання набуває особливого значення в умовах становлення інформаційного суспільства. Ця актуалізація визначається наступним:

– на механізм правового регулювання все більший вплив здійснює процес впровадження нових інформаційних форм організації та методів соціального управління, що передбачає необхідність відповідного вдосконалення законодавства, вироблення нових підходів до технології правого регулювання;

– сучасний стан розвитку суспільства характеризується зростаючої цінністю та потенційною небезпекою інформації, як специфічного інструменту соціального впливу, що здатний вносити конструктивні та деструктивні зміни у сформований правовий порядок. [1, С. 134]

Враховуючи це, зростає необхідність трансформації існуючої моделі механізму правового регулювання з врахування об'єктивних змін в процесах упорядкування суспільних відносин в широкому його розумінні. Дозволимо собі приєднатися до позиції Р.Ф. Азізова, що в сучасній державі складаються передумови для функціонування «правового сорегулювання», суть якого полягає в поєднанні правового інструментарію міжнародного та національного права, що обумовлено інтернаціональним характером інформаційного простору, а також поєднанням методів субординації і координації у взаємодії суб'єктів. [2, С. 16]

Ми переконані, що впровадження подібної системи дозволить досягти консенсусу між різновекторними інтересами суб'єктів правових відносин, сприяти ліквідації чи заповненню правових прогалин, а також оперативному вирішенню конфліктів між учасниками такого виду суспільної взаємодії.

Держава – це складна соціально-політична система, в межах якої право являє собою специфічний інформаційний інструмент, за допомогою якого до індивідуальних і колективних суб'єктів доводяться відомості про правові приписі, що містять правила загальнозначущої поведінки, а також про умови і можливі наслідки реалізації цих правил. Управління системою та інформаційний обмін, що здійснюється за допомогою правового регулювання є явищами взаємообумовленими. Якщо в системі відсутня інформація, в ній не може бути й управління, а за відсутності управління втрачає сенс сама інформація. У такому функціональному розумінні механізм правового регулю-

вання являє собою складну інформаційно-комунікативну систему, в якій за допомогою інформаційного обміну здійснюється вплив на правосвідомість і правову поведінку суб'єктів юридично значимих відносин.

Бібліографічні посилання

1. Куракін О.М. Механізм правового регулювання у сучасному вимирі: теоретико-правова модель [текст] Монографія / О.М. Куракін. – Харків: Національний університет внутрішніх справ, 2016. – 460 с.
2. Азизов Р.Ф. Правовое регулирование: информационный аспект. Автореф. ...к. ю. н. СПб., 2007. – 21 с.

Кучук Андрій Миколайович,
професор кафедри теорії
та історії держави і права,
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

НЕУНІВЕРСАЛЬНІСТЬ ЗМІСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ: ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

На сьогодні, говорячи про європейські цінності, не можна не згадати права людини, ступінь реалізованості яких, як вважається, відображає стан розвитку суспільства, рівень демократії. Саме порушення прав людини належить у межах західної цивілізації до однієї з ключових проблем. Зважаючи на обрання Україною європейського напряму розвитку, прагнення до запровадження європейських стандартів, імплементації європейських цінностей, для вітчизняної юридичної науки питання прав людини теж на сьогодні є ключовим.

Навіть важко назвати кількість дисертацій, що були захищені за окресленою тематикою протягом останніх років. Водночас загальною вадою таких робіт є, на нашу думку, невисвітлення в достатній мірі діалектики проблематики універсальності прав людини, точніше екзальтація універсальністю та недостатнє акцентування на неуніверсальності змісту, що, зважаючи на події у світі останніх кількох років, є особливо актуальним та потребує комплексного дослідження. Згадаємо для прикладу ідею так званого «русского мира» і наслідки для України, пов'язані з її реалізацією. Це передусім окупація частини території України – Автономної Республіки Крим [1], використання всупереч нормам міжнародного права російських збройних сил на території Донбасу для створення ЛНР і ДНР – підконтрольних Російській Федерації квазіутворень, що обґрунтовується останньою нібито існуючою необхідністю захисту прав російськомовних осіб; російська військова операція у Сирії, виправданням якої ніби то є боротьба з тероризмом на дальніх рубежах і забезпечення безпеки частини суспільства. Нагадаємо, що, посилаючись на необ-

хідність «відновлення порядку та створення умов для мирної творчої праці» і «для захисту радянського цивільного населення в Угорщині», СРСР у 1956 році ввів війська в Угорщину (Будапешт).

Слід згадати слова Маргарет Тетчер: «Можна просто читати текст Хартії фундаментальних прав ЄС і щиро захоплюватися кожною її статтею. Однак досвід підказує, що за загальними фразами криються певні мета і філософія. Мета полягає в підпорядкуванні суверенних держав, демократичних процедур прийняття рішення і національного законодавства міжнародним інститутам і групам тиску. А у філософії, яка прикривається парасолькою «прав людини», явно вгадуються традиційні ліві погляди, пристосовані до нових умов» [2, с. 311].

Таким чином, проблема універсальності і регіональності прав людини є доволі актуальною і потребує розв'язання. До того ж актуальність посилюється фактичною відсутністю у вітчизняній юридичній науці таких досліджень. Як виняток можна назвати статтю «Універсальність прав людини», в якій автор вказує: «Парадоксальним є те, що в міру зростання інерції глобалізації посилюється й увага до індивідуальної, комунальної, національної і регіональної ідентичності. Саме це посилює увагу до культурної різноманітності. В основі суперечливих відносин між економічною і культурною глобалізацією лежить складна проблема «одвічних зв'язків», під якими розуміють істотні особливості, що є особливостями буття людини як унікальної особистості» [3, с. 114].

У зарубіжних державах такі дослідження проводяться. Згадаємо, зокрема, такі праці: «Non-Universality of Law» (неуніверсальність права), «Human Rights: Universality and Diversity» (права людини: універсальність і різноманіття), «Philosophische Argumente fur und wider die Universalitat der Menschenrechte» (філософські аргументи «за» і «проти» універсальності прав людини).

До цього слід додати, що інтенсивний розвиток науки і техніки наприкінці XX століття, передусім у межах західної цивілізації, був одним із факторів інтеграційних та глобалізаційних процесів, які на сьогодні вийшли за межі окремих регіонів і навіть континентів. Означене стало фактором розвитку кількох тенденцій: перша – пізнання інших культур, друга – певна конфронтація різних цивілізацій. Глобалізація, що супроводжується процесом глокалізації. Питання Сходу і Заходу черговий раз набуло актуальності.

Так, наприклад, Мартті Коскенніемі зазначає, посилаючись на історика Ентоні Пагдена, про подвійний стандарт для більшості європейських держав: необхідність зректися свого імперського минулого і у той же час непохитно додержуватися думки, що не існує альтернативи європейській ліберальній демократичній державі. М. Коскенніемі висловлює припущення про те, що політика прав людини виступає новою формою колоніалізму – неоколоніалізмом. При цьому автор відзначає той факт, що міжнародне право є переважно європейським і навіть близько не стоїть на шляху до того, щоб бути ви-

знаним чимось універсальним [4, с. 115].

Отже, вітчизняна правнича наука має зосередити свою увагу на питання сутності прав людини, що має стати додатковим фактором реалізації прав зі сторони держави, яка взяла на себе цей обов'язок.

Бібліографічні посилання:

1. Про Звернення Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, національних парламентів держав світу про визнання Російської Федерації державою-агресором. Постанова Верховної Ради України від 27 січня 2015 року //Офіційний вісник України. – 2015. – №9. – Ст. 232.

2. Тэтчер М. Искусство управления государством. Стратегия для меняющегося мира / Пер. с англ. В. Ионова. – М.: Альпина Паблишер, 2003. – 504 с.

3. Максимов С. Універсальність прав людини / С. Максимов // Філософія права і загальна теорія права. – 2013. – №1. – С. 110-117.

4. Koskenniemi, Martti. International Law in Europe: Between Tradition and Renewal. The European Journal of International Law Vol. 16 no.1, 2005. pp. 113–124.

Леоненко Тетяна Євгенівна,
завідувач кафедри кримінального,
цивільного та міжнародного права
юридичного факультету
Запорізького національного
технічного університету,
доктор юридичних наук, професор

ДО ПИТАННЯ ПРО РЕЛІГІЙНИЙ ТЕРОРИЗМ ТА РЕЛІГІЙНИЙ ЕКСТРЕМІЗМ ЯК СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНІ ФОРМИ ГРУПОВОЇ ДЕВІАЦІЇ

Наприкінці XX – початку XXI ст. світ зіткнувся із зростанням екстремізму й тероризму, опинившись абсолютно не підготовленим ні до практичної боротьби з цими соціальними феноменами, ні до їх теоретичного осмислення.

На сьогодні в політико-правовій практиці побутують такі значення: екстремізм визначається як прихильність граничних поглядів і методів (переважно в політиці) [1, с. 787], терор як "політика залякування, придушення політичних супротивників насильницькими заходами" [2, с. 492]. У науковій літературі прийнято виділення форм екстремізму й тероризму. Найчастіше дослідники говорять про три основні форми прояву екстремізму: політичний, національний і релігійний, що збігається з таким поділом і щодо тероризму. У багатонаціональних і багатоконфесійних державах, до яких належить Україна, особливо небезпечними є останні два його різновиди.

Релігійна єкстремістская діяльність і та релігійна терористична діяль-

ність співвідносяться між собою як родове і видове поняття.

Релігійний екстремізм – нетерпимість до представників тієї ж або інших релігій. Соціальну базу релігійного екстремізму, зазвичай, становлять маргінальні верстви суспільства. Екстремізм спрямований на знищення існуючих у суспільстві відносин і в кінцевому підсумку на розвал багатонаціональної держави, і в цьому плані він органічно пов'язаний з сепаратизмом. Релігійному екстремізму властива прихильність до крайніх тлумачень віровчень і методів дій з розповсюдження своїх поглядів і реалізації своїх цілей. Ознакою релігійного екстремізму виступає крайня нетерпимість до інакомислення, провадження своєї винятковості і переваги над оточуючими, що, безсумнівно, становить небезпеку для стабільного існування держави.

У Кримінальному кодексі України законодавчо поняття "екстремізм" не закріплене, хоча існувало декілька спроб запровадити кримінальну відповідальність за екстремістську діяльність. Проте слід зазначити, що запропоновані види й форми екстремістської діяльності містять ознаки злочинів, передбачених багатьма статтями чинного Кримінального кодексу України. Зокрема, така форма екстремістської діяльності, як "сприяння діям та (або) самі дії, вчинені з метою насильницької зміни основ конституційного ладу та (або) порушення територіальної цілісності та суверенітету держави", підпадає під дію: ст. 109 "Дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади" ККУ або ст. 110 "Дії, вчинені з метою зміни меж території або державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України, а також за публічні заклики чи розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення таких дій, поєднані з розпалюванням національної чи релігійної ворожнечі" ККУ.

Такі форми екстремістської діяльності, як "пропаганда виключності, переваги чи неповноцінності людини (соціальної групи) за ознакою її соціальної, расової, національної, етнічної, мовної, релігійної належності або ставлення до релігії" та "порушення прав, свобод і законних інтересів, у тому числі пряме чи непряме обмеження прав або встановлення прямих чи непрямих привілеїв людини і громадянина за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками"**,** охоплюються складами злочинів, передбачених ст. 161 "Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності або ставлення до релігії" ККУ та ст. 442 "Геноцид" ККУ, яка встановлює кримінальну відповідальність за публічні заклики до геноциду, а також за виготовлення матеріалів із закликами до геноциду з метою їх розповсюдження або розповсюдження таких матеріалів.

Особистості та соціальні групи, що виражають радикальні погляди, є в будь-якому суспільстві. Їх діяльність у певній мірі амбівалентна: вона може як стимулювати суспільний розвиток, так і перешкоджати новаціям та нововведень, а також з певною часткою ймовірності трансформуватися в екстре-

мізм і його крайню форму – тероризм [3].

Тероризм визнано однією з найбільш небезпечних соціальних девіацій. Він відноситься до злочинів проти громадської безпеки. Відповідно до ст. 258 КК України, кримінальна відповідальність передбачається за вчинення терористичного акту, застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи інших тяжких наслідків, якщо такі дії були вчинені з метою порушення громадської безпеки, залякування населення, провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення, а бо з метою впливу на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, або привернення уваги громадськості до питань комерційної торгівлі політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста), а також погрози вчинення зазначених дій з тією самою метою [4, с. 808].

У перекладі з латинської "терор" означає "жах", отже, тероризм – це використання залякування для досягнення політичних, економічних або особистих цілей [5]. Одночасно, тероризм – форма організованого насильства.

В Україні на сьогодні не діє жодна з міжнародних терористичних організацій. Однак, на території України "фіксуються" окремі прихильники їх ідеологічних принципів серед іноземців, переважно, вихідців з країн Близького Сходу, Північного Кавказу, Північної Африки. СБУ у своїй діяльності щодо протидії міжнародному тероризму керується консолідованим списком Ради безпеки ООН (резолюція № 1267), у якому терористичними визнано 57 організацій, у тому числі – "Аль-Каїду", "Ансар аль Ислам", "Асбат аль Ансар", "Ісламський рух Узбекистану", "Лашкар", "Тайба", "Марокканський ісламський бойовий фронт" [6].

Основними причинами тероризму є соціально-економічні причини, виражені в найбільшої соціальної несправедливості, на яку потім нашаровуються багато інших обставин та соціально-економічні причини забарвлюються в той чи інший політичний, ідеологічний, національний чи релігійний колір, що ще більш зміцнює терористичну спрямованість окремих груп, шарів, народів.

На сьогодні при розгляді проблеми тероризму чітко домінують три концептуальні моделі. Згідно з першою теорією: тероризм розглядається в контексті конфлікту двох цивілізацій: традиційної та сучасної; ісламської і не-ісламської; західної і "решти" світу. Інша точка зору пов'язана з визнанням культурної травми як основного джерела терористичного менталітету. Нарешті, чимало робіт виконано в психопатологічному ключі, що пов'язує поведінку терористів з такими психічними розладами й патологічними станами, як параноя або посттравматичний розлад [5].

На нашу думку, ще одним важливим механізмом тероризму є його культовий характер. Тероризм формується за механізмами деструктивного ку-

льту, який являє собою соціальну групу, яка виявляє фанатичне поклоніння лідеру і його ідеям, а також завдає реальний збиток самим учасникам культу або оточуючим їх людям та має наступні ознаки: наявність авторитарного лідера; містифікація лідера; виражена залежність членів групи від лідера; наявність ідеології; звеличення статусу групи за допомогою ідеї про її особливу соціальну місію; жорсткі стандарти поведінки; тотальний контроль свідомості членів групи; стимулювання почуття провини, ненависті і страху; відключення членів групи від навколишнього світу; розщеплення світу на "ми і вони"; агресія відносно інакомислячих і зовнішнього світу; заклопотаність групи залученням нових членів; заклопотаність фінансовими питаннями; ритуалізація життя; символізація; самопожертва і жертвопринесення.

Таким чином, сучасний тероризм – це складний соціально-психологічний феномен, для розуміння якого необхідне психоаналітичне знання. Дії, покликані стримати терористів, повинні ґрунтуватися на глибокому розумінні індивідуальної, групової та соціальної природи тероризму. Репресивна тактика як першорядний стримувальний чинник може мати протилежний ефект, посилюючи групову згуртованість і викликаючи зростання тероризму. Більш перспективними є заходи, спрямовані на ефективну інформаційну політику; зниження культурних бар'єрів, підвищення етнічної толерантності суспільства, стимулювання і полегшення виходу з терористичних груп.

Бібліографічні посилання:

1. Ожегов С. И. Словарь русского языка: 70 000 слов / С. И. Ожегов ; под ред. Н. Ю. Шведовой. – Москва, 1990. – С. 787, 917 с.

2. Словарь иностранных слов. – 10-е изд. – Москва, 1983. – 492 с.

3. Артюх А. В. Экстремизм и терроризм: понятие и основные формы проявления / А. В. Артюх, А. В. Римський // Научные ведомости белгородского государственного университета. Серия: Философия. Социология. Право. – 2009. – Вып. 10. – Т. 16. – С. 244–249.

4. Науковий коментар кримінального кодексу України / за ред М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – 7-е вид. – Київ : Юридична думка, 2010. – 1288 с.

5. Ольшанский Д. В. Психология терроризма / Д.В. Ольшанский. – Санкт-Петербург : Питер, 2002. – 288 с.

6. СБУ: террорестических организаций в Украине нет [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.rbc.ua/rus/top/show/sbu_terroristicheskih_organizatsiy_v_ukraine_net__1173880644.

Нестерович Володимир Федорович,
завідувач кафедри державно-правових дисциплін
Луганського державного університету
внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка
доктор юридичних наук, доцент

СУЧАСНИЙ ВИМІР АКТИВНОГО ВИБОРЧОГО ПРАВА

На сьогодні під активним виборчим правом слід розуміти право громадян обирати на виборах шляхом голосування за кандидатів до представницьких органів публічної влади. Право голосу на виборах і референдумах, відповідно до ст. 70 Конституції України, мають усі дієздатні громадяни України, яким на день голосування виповнилося 18 років. Активне виборче право прийнято позначати ще як право виборців. Окрім цього, численні міжнародні документи та законодавство багатьох країн, у тому числі й України, вживає у значенні активного виборчого права також таке поняття як «загальне виборче право» (universal suffrage), яке на сьогодні утвердилося в один з основоположних принципів виборчого права [1; с. 109].

Спочатку активне виборче право було привілеєм обмеженого кола громадян, як правило, заможних та освічених представників чоловічої статті. Однак у процесі утвердження виборів як однієї з основних форм безпосередньої демократії, коло виборців значно розширилось за рахунок наділення правом голосу жінок. Одними з перших жіноче виборче право запровадили Нова Зеландія у 1893 році та Австралія у 1902 році. У Європі до числа перших країн, які гарантували право голосу жінок, слід віднести Норвегію (1913), Данію (1915) та Німеччину (1918). У 1920 році XIX поправкою до Конституції США було введено активне виборче право для жінок у США. Утім Швейцарія запровадила право голосу жінок лише в 1971 році, а Ліхтенштейн взагалі – у 1984 році. Мусульманські країни стали одними з останніх, які дозволили жінкам голосувати. Зокрема, Кувейт гарантував його у 2005 році, Об'єднані Арабські Емірати у 2006 році та Саудівська Аравія у 2011 році [2; с. 31].

В Україні з самого початку проголошення незалежності, жінки на рівних засадах з чоловіками користуються активним виборчим правом. Підставою реалізації виборцем свого права голосу на виборах в Україні є його включення до списку виборців на виборчій дільниці, утвореній відповідно до чинного законодавства з метою проведення голосування на виборах. В Україні для належного обліку даних усіх виборців діє на постійній основі Державний реєстр виборців. Під час проведення виборів в Україні, виборцю, включеному до Державного реєстру виборців, створюються умови для реалізації його активного виборчого права незалежно від місця його перебування, на підставах та у спосіб, передбачених виборчим законодавством України. Під час прове-

дення виборів Президента України та виборів народних депутатів України активне виборче право може бути реалізоване навіть тоді, коли громадянин України перебуває закордоном.

Виборець, який за віком, у зв'язку з інвалідністю чи за станом здоров'я не здатний пересуватися самостійно, має право проголосувати за місцем власного перебування. Для цього виборець, який тимчасово не здатний пересуватися самостійно, поштою або через інших осіб подає власноручно написану заяву з проханням забезпечити йому голосування за місцем його перебування із зазначенням місця перебування виборця. Разом з такою заявою виборець подає відповідну довідку медичної установи. Дільнична виборча комісія для організації голосування такого роду виборців за їх місцем перебування в останній день перед днем голосування на своєму засіданні виготовляє витяг із списку виборців за формою, встановленою Центральною виборчою комісією.

Міжнародний стандарт реалізації активного виборчого права знайшов своє детальне закріплення у розділі 2 Декларації про критерії вільних і справедливих виборів від 26 березня 1994 року, який визначає сім відповідних засад:

1. Кожен дорослий громадянин має право голосувати на виборах без будь-якої дискримінації.

2. Кожен дорослий громадянин має право доступу до дієвої, безсторонньої та рівної процедурі реєстрації виборців.

3. Той, хто має право голосу не: може бути позбавлений права голосування або виключений зі списків виборців інакше як на законних підставах, причому ці підстави повинні відповідати зобов'язанням цієї держави за міжнародним правом.

4. Кожен громадянин, позбавлений права голосування або виключений зі списків виборців, повинен мати право оскаржити таке рішення у судовому порядку для швидкого та дієвого усунення помилки, якщо вона зроблена.

5. Кожен виборець має право на рівний та реальний доступ на виборчу дільницю для здійснення голосування.

6. Кожен виборець має право здійснити на рівній основі з іншими виборцями своє право, причому його голос має таку ж вагу, як і голоси інших виборців.

7. Право на таємницю голосування є абсолютним і не може бути жодним чином і чим би то не було обмежено [3].

Варто звернути увагу, що участь у виборах громадян України, які мають право голосу, не обмежується лише їх участю у голосуванні. Вони можуть також брати участь у роботі виборчих комісій як їх члени, а також у проведенні передвиборної агітації, здійсненні спостереження за проведенням виборів та інших заходах у порядку, визначеному виборчим законодавством України. Виборчі права, які тісно пов'язані з активним виборчим правом та прямо витікають з нього, прийнято позначати термінами «виборчі права, які є

похідними від права голосу» або «похідні виборчі права».

Відповідно до законодавства України громадяни України, які володіють активним виборчим правом, мають також право:

1) брати участь у діяльності політичних партій та громадських організацій;

2) подавати свої персональні дані до відповідного органу ведення Державного реєстру виборців та отримувати інформацію про своє включення (невключення) чи включення (невключення) інших осіб до Реєстру;

3) бути членом відповідної виборчої комісії;

4) брати участь у висуванні кандидатів на виборні посади;

5) приймати участь в обговоренні висунутих кандидатур на виборні посади та програм політичних партій;

6) бути довіреними особами кандидатів на виборну посаду або уповноваженими представниками політичних партій під час виборчого процесу;

7) отримувати та поширювати інформацію, що стосується підготовки та проведення виборів;

8) робити внески до виборчих фондів політичних партій і кандидатів у розмірі та у спосіб, який визначений виборчим законодавством;

9) брати участь у проведенні передвиборної агітації;

10) здійснювати спостереження за проведенням виборів;

11) оскаржувати порушення власних прав та законних інтересів у виборчому процесі.

Таким чином, змістовні межі сучасного активного виборчого права суттєво розширилися як змістовно, так і за суб'єктним складом. В Україні засади набуття і реалізації активного виборчого права визначає Конституція України та деталізують Закони України «Про вибори Президента України», «Про вибори народних депутатів України», «Про місцеві вибори», «Про Державний реєстр виборців» та «Про Центральну виборчу комісію». Сучасне виборче законодавство України не містить такого терміну як активне виборче право та позначається законодавчим терміном «право голосу на виборах». Незважаючи на це, термін «активне виборче право» досить широко використовуються українською юридичною спільнотою та вже давно є усталеним та загальноприйнятим у вітчизняній науці та практиці виборчого права.

Бібліографічні посилання:

1. Goodwin-Gill G. Free and Fair Elections. – New expanded edition / Guy S. Goodwin-Gill; Inter-Parliamentary Union. – Geneva, 2006. – – 214 p.

2. Нестерович В.Ф. Виборче право України: Підручник / В.Ф. Нестерович. – Київ: Видавництво Ліра-К, 2017. – 504 с.

3. Declaration on Criteria for Free and Fair Elections: unanimously adopted by the Inter-Parliamentary Council at its 154th session (Paris, 26 March 1994) // The Inter-Parliamentary Council. URL: http://www.ipu.org/cnl-e/154-free.htm.

4. Code of Good Practice in Electoral Matters: Guidelines and Explanatory Report (CDL-AD(2002)23): adopted by the Venice Commission at its 52nd session (Venice, 18-19 October 2002) [English edition]. – Strasburg, 2002. – 33 p.

5. Про вибори Президента України: Закон України від 5 березня 1999 року № 474-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 14. – Ст. 81.

6. Про вибори народних депутатів України: Закон України від 17 листопада 2011 року № 4061-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 10. – Ст. 73.

7. Про місцеві вибори: Закон України від 14 липня 2015 року № 595-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 37-38. – Ст. 366.

8. Про Центральну виборчу комісію: Закон України від 30 червня 2004 року № 1932-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 36. – Ст. 448.

9. Про Державний реєстр виборців: Закон України 22 лютого 2007 року № 698-V// Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 20. – Ст. 282.

Олійник Анатолій Юхимович,
професор кафедри господарського права
факультету підприємництва та права
Київського національного
університету технологій та дизайну,
кандидат юридичних наук, професор

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ СВОБОД ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ НЕДЕРЖАВНИМИ ПРАВОЗАХИСНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ

Суб'єктами громадянського суспільства, що беруть активну участь у забезпеченні конституційних свобод людини і громадянина в Україні є недержавні правозахисні організації (НПО). Розпочавшись з 1987 року в Києві та Галичині, громадський демократичний рух до кінця 1989 року охопив практично всі міста України. Його зростання стимулювали вибори до Верховної Ради СРСР 1989 року та до Верховної Ради України та місцевих Рад 1990 року, коли вдалося провести своїх представників у містах, а в Західній Україні – і в сільській місцевості [1]. Метою дослідження є діяльність недержавних правозахисних організацій по забезпеченню конституційних свобод людини в Україні. Для досягнення поставленої мети слід вирішити такі завдання: 1) дослідити діяльність: а) адвокатури та адвокатів; б) недержавних нотаріусів; в) міжнародних неурядових правозахисних організацій по забезпеченню конституційних свобод; 2) розкрити зміст їх діяльності; 3) запропонувати висновки і рекомендації.

Недержавними правозахисними організаціями в Україні є: 1) адвокатури та адвокати; 2) недержавні нотаріуси; 3) міжнародні неурядові правозахисні організації тощо. Адвокатура України – недержавний самоврядний інститут, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги на професійній основі, а також самостійно вирішує питання організації і діяльності адвокатури в порядку, встановленому Законом від 5.07.2012 р. Правовою основою діяльності адвокатури України є

Конституція України, Закон від 5.07.2012 р., інші законодавчі акти України (ст. 3). Для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура. Незалежність адвокатури гарантується. Засади організації і діяльності адвокатури та здійснення адвокатської діяльності в Україні визначаються законом. Виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення. Законом можуть бути визначені винятки щодо представництва в суді (ст. 131-2 Конституції України). Адвокатуру України складають всі адвокати України, які мають право здійснювати адвокатську діяльність. Адвокат – фізична особа, яка здійснює адвокатську діяльність на підставах та в порядку, що передбачені Законом від 5.07.2012 р. З метою забезпечення належного здійснення адвокатської діяльності, дотримання гарантій адвокатської діяльності, захисту професійних прав адвокатів, забезпечення високого професійного рівня адвокатів та вирішення питань дисциплінарної відповідальності адвокатів в Україні діє адвокатське самоврядування (ст. 2). Одною з гарантій адвокатської діяльності щодо забезпечення конституційних прав людини і громадянина є адвокатська таємниця (ст. 22). Адвокатська діяльність здійснюється на принципах верховенства права, законності, незалежності, конфіденційності та уникнення конфлікту інтересів (ст. 4 Закону від 5.07.2012 р.). Пропонуємо доповнити названу статтю 4, після слів: «верховенства права» такими словами: «забезпечення прав і свобод людини» [2].

Отже, адвокатура України, як недержавна правозахисна організація здійснює свою діяльність по забезпеченню конституційних свобод людини і громадянина у відповідності з вимогами Конституції і законів України. Удосконалення законодавства про адвокатську діяльність сприятиме ефективності реалізації конституційних свобод.

До недержавних правозахисних організацій в Україні, які забезпечують конституційні свободи людини і громадянина відносяться недержавні нотаріуси. Нотаріат в Україні – це система органів і посадових осіб, на які покладено обов'язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії, передбачені Законом від 02.09.1993 р., з метою надання їм юридичної вірогідності. Вчинення нотаріальних дій в Україні покладається на нотаріусів, які працюють в державних нотаріальних конторах, державних нотаріальних архівах (державні нотаріуси) або займаються приватною нотаріальною діяльністю (приватні нотаріуси) [3]. Саме приватні нотаріуси є суб’єктами громадянського суспільства і відносяться до правозахисних організацій, які забезпечують конституційні свободи людини і громадянина. Нотаріуси або посадові особи, які вчиняють нотаріальні дії, у своїй діяльності керуються законами України, постановами Верховної Ради України, указами і розпорядженнями Президента України, постановами і розпорядженнями Кабінету Міністрів України, а на території Республіки Крим, крім того, – законодавством Республіки Крим, наказами Міністра юстиції України, нормативними актами обласних, Київської та Севастопольської мі-

ських державних адміністрацій. Нотаріуси у встановленому порядку в межах своєї компетенції вирішують питання, що випливають з норм міжнародного права, а також укладених Україною міждержавних угод. Держава гарантує і забезпечує рівні умови доступу громадянам до зайняття нотаріальною діяльністю та рівні можливості нотаріусам в організації та здійсненні ними нотаріальної діяльності. Важливою гарантією забезпечення конституційних свобод є нотаріальна таємниця – сукупність відомостей, отриманих під час вчинення нотаріальної дії або звернення до нотаріуса заінтересованої особи, в тому числі про особу, її майно, особисті майнові та немайнові права і обов'язки тощо (ст. 8 Закону від 02.09.1993 р.). Приватні нотаріуси можуть об'єднуватися на професійній основі для виконання покладених на них Законом від 02.09.1993 р. обов'язків і забезпечення їхніх прав. Професійне самоврядування нотаріусів здійснюється через Нотаріальну палату України та її органи. Нотаріальна палата України є організацією, яка здійснює професійне самоврядування у сфері нотаріату. Нотаріальна палата України є неприбутковою юридичною особою, має свою печатку. Діяльність Нотаріальної палати України здійснюється відповідно до законодавства та її статуту. Повноваження Нотаріальної палати України визначаються Законом від 02.09.1993 р. та її статутом (ст. 16). Діяльність приватного нотаріуса може бути припинена. Приватний нотаріус, діяльність якого припиняється, у місячний строк зобов'язаний передати документи, що стосуються вчинених ним нотаріальних дій, у державний нотаріальний архів. Приватні нотаріуси за вчинення нотаріальних дій справляють плату, розмір якої визначається за домовленістю між нотаріусом та громадянином або юридичною особою. Контроль за законністю виконання приватними нотаріусами своїх обов'язків здійснюється Міністерством юстиції України та управліннями юстиції, що зареєстрували його діяльність [4].

Отже, приватна нотаріальна діяльність є одним з різновидів правозахисної недержавної нотаріальної діяльності. Приватні нотаріуси та їх об'єднання забезпечують конституційні свободи людини і громадянина відповідно до Конституції, законів та підзаконних нормативно-правових актів, що регулюють нотаріальну діяльність в Україні.

Різновидом недержавних правозахисних організацій в Україні є міжнародні неурядові правозахисні організації. Їх завданням є виявлення загроз для свобод людини, вивчення тенденції розвитку суспільства, проведення соціологічних дослідження, експертиз законопроектів, збирання правдивої та об'єктивної, максимально достовірної інформацію про стан конституційних свобод людини й надання такої інформації всім, хто її потребує, в тому числі й міжнародній громадськості. Цю роботу постійно проводять: Українсько-Американське Бюро захисту прав людини; науково-дослідний центр «Демократичні ініціативи»; центр демократичних реформ «Демос»; Український незалежний центр політичних досліджень; Київський центр політичних досліджень та конфліктології; Всеукраїнський комітет захисту дітей; Харківська правозахисна група; інформаційні агентства УНІАН, УНІАР та ін. [1].

Бібліографічні посилання:

1. Захаров Є. Недержавні організації в Україні та їх взаємостосунки з органами влади. Електронний доступ: http://khpg.org/index.php?id=1084631241
2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 27. – Ст. 282. Поточна редакція від 05.01.2017 р.
3. Про нотаріат: Закон України від 02 вересні 1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 39. – Ст. 383. Поточна редакція від 04.06.2017 р.
4. Недержавні правозахисні організації в Україні. Електронний доступ: http://pidruchniki.com/10550123/pravo/nederzhavni_pravozahisni_organizatsiyi_ukrayini.

Серьогін Віталій Олександрович,
професор кафедри конституційного
і муніципального права юридичного
факультету Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна,
доктор юридичних наук, професор

АВАТАР: ПРАВО НА ІСНУВАННЯ У КІБЕРПРОСТОРІ

У 1996 р. студія 3DO випустила першу в світі он-лайн гру під назвою «Меридіан 59», яка дозволяла гравцям увійти в ігровий простір за допомогою Інтернет-з'єднання і таким чином надавала змогу великій кількості гравців брати участь в грі одночасно. Монітор кожного гравця став оглядовим вікном у цей ілюзорний світ; дивлячись у нього, можна було бачити будівлі, поля та інших гравців.

«Meridian 59» був результатом швидкого розвитку загальних просторів віртуальної реальності, які вперше почали з'являтися на мережевих комп'ютерах з кінця 1970-х років. До 2001 р. в Інтернеті з'явилося більше п'ятдесяти таких просторів – величезні світи зі складними економіками, товариствами і політиками. Такі ігри, як EverQuest з США і Lineage з Кореї, «населялись» десятками тисяч осіб одночасно по всьому світу, 24 години на добу, цілий рік. Деякі з учасників таких ігор відзначали, що відчувають себе не гравцями, а громадянами нового світу. На сьогодні кількість таких штучних світів у кіберпросторі обчислюється сотнями, якщо не тисячами; для багатьох учасників життя в просторах віртуальної реальності почало здаватися краще реального, земного життя.

Тим часом, галузі, що виробляють загальні середовища віртуальної реальності, продовжують швидко розвиватися. Завдяки бурхливому розвитку технологій неухильно збільшується пропускна здатність мереж і продуктивність тих чи інших девайсів. Істотно розширився обсяг доступного контенту, вебпортали, пошукові програми, симулятори віртуальної реальності, соціальні мережі заповнили кіберпростір безліччю світів. У міру того, як це явище продов-

жує рости, сукупна кількість часу, що витрачається на загальні простору віртуальної реальності, ймовірно, буде зростати з сьогоднішніх десятків тисяч людино-років до сотень тисяч або, можливо, мільйонів

Способом опосередкування і освоєння ілюзорних світів кіберпростору людиною є аватар. У найбільш загальному вигляді аватар – це уявлення (усвідомлення) людиною самої себе в даному фізичному середовищі. Так, Земля має своє фізичне середовище з певними законами руху, гравітацією тощо. Явища і події, які мають місце на Землі, бачаться, чуються і відчуваються нами через наші фізичні відчуття. Таким чином, коли наш розум освоює Землю, він робить це через наше тіло. Наше тіло має реагувати на впливи, що чиняться на нього земної середовищем, і коли наші відчуття виявляють можливість досягти певної мети, ми спрямовуємо наше тіло на відповідні дії у цьому середовищі Землі для досягнення мети. Наше реальне тіло – це, в певному сенсі, наш земний аватар: коли ми знаходимося на Землі, наше «я» присутнє і представлене тілом, існуючим на Землі, і тільки там.

Коли ж ми відвідуємо віртуальний світ, ми робимо це, «населяючи» тіло, яке існує там, і тільки там. Віртуальне тіло, як і тіло земне, є аватаром. При відвідуванні віртуального світу, ми ставимося до аватару в цьому світі, як до якогось транспортному засобу, в якому рухається наш розум. Ми «входимо», дивимося в цей віртуальний світ через свої «віртуальні очі», а потім проїжджаємо далі, переміщаючи своє «віртуальне тіло». Іншими словами, аватар опосередковує наше «я» у віртуальному світі: ми в ньому живемо, кермуємо ним; ми отримуємо всю нашу сенсорну інформацію про світ з його точки зору.

Сучасний рівень розвитку комп'ютерних технологій не дозволяє, звісно, повністю зануритися в комп'ютерну реальність. Проте, навіть з використанням сучасних технологій, учасники віртуальних світів, здається, повністю переживають ці світи, в тому сенсі, наскільки глибоко вони занурюють свій розум у віртуальний простір. При цьому ступінь занурення часом достатня для того, щоб гравець практично не знав про своє земне оточення. Учасник спілкування у кіберпросторі більшою мірою знаходиться не «тут», а скоріше «там», часом навіть до такої міри, що події «там» набувають більш емоційний сенс, ніж все, що людина відчуває на Землі. Сьогодні таке відчуття «фізичної присутності» дають, мабуть, тільки симулятори, але з розвитком комп'ютерних технологій можливості відчувати віртуальний світ за допомогою всіх органів чуттів, цілком ймовірно, будуть надавати і соціальні мережі, пошукові програми, окремі веб-портали та інші веб-ресурси .

Уже зараз більшість світів кіберпростору дозволяють учаснику (агенту, користувачеві) обирати, в якому аватарі він або вона «житиме», дозволяючи людині з будь-яким видом земного тіла жити в зовсім іншому тілі у віртуальному світі. Це дає можливість людині компенсувати фізичні недоліки і долати психологічні комплекси, властиві їй у реальному світі, реалізовувати себе в іншій соціальному ролі, іншими словами, проживати безліч віртуальних життів (причому паралельно) в рамках однієї земного життя, переживати по-

чуття і відчуття, недосяжні в реальності.

Усе це існування в кіберпросторі, або, образно кажучи, життя аватара, породжує цілий комплекс найскладніших і багатопланових проблем, що мають не тільки технологічний, але й моральний і навіть юридичний характер. На останньому блоці проблем зупинимося докладніше.

Навряд чи хтось захоче звести до нуля своє перебування в «земному аватарі», повністю зануривши в ілюзорне життя віртуального світу, але це можливо, а в деяких випадках – може бути навіть бажано. Наприклад, людина, яка прикута до ліжка і відчуває в земному, реальному житті нестерпний біль, буде схильною прожити своє психічне життя через комп'ютер-опосередкований аватар, у віртуальному світі, позбавленому горя й страждань. Звичайно, така екстремальна система переваг здається неймовірною, але протилежна крайність простежується вже сьогодні, коли нове покоління вважає за краще все свій час проводити в кіберпросторі: граючи в мережеві онлайн-ігри, спілкуючись в соціальних мережах, займаючись Інтернет-серфінгом і т.д.

Відгуком інтелектуальної еліти на виклики правам людини в кіберпросторі стала Декларація про права людини і верховенство права в інформаційному суспільстві, схвалена Комітетом Міністрів Ради Європи 13 травня 2005 р. Розділ І «Права людини в інформаційному суспільстві» названої Декларації містить згадку про вісім прав людини і громадянина: на свободу вираження, інформації та комунікацій; на недоторканність приватного життя (прайвесі) та таємницю листування; на освіту та загальний доступ до інформаційних технологій; на заборону рабства і примусової праці; на неупереджений суд і заборону позасудового переслідування; на захист власності; на вільні вибори; на свободу зібрань. Втім вже сьогодні зрозуміло, що даний перелік виглядає занадто вузьким і має бути збагачений новими правами й гарантіями їхнього захисту.

Стрибок у кіберпростір вже відбувся і він має незворотній характер, людство дедалі інтенсивніше «колонізує» нову для себе сферу буття, опановуючи її, у т. ч., через звичні категорії правового статусу особи. Оскільки опосередковане аватаром життя є унікальним і цінним для людини, є сенс бути більш конкретним стосовно того, які права треба захищати, аби гарантувати, що таке життя стане благом. Передусім, слід визнати, що права, про які йдеться, стосуються агентів, а не аватарів. Агент – це місце, де знаходиться свідомий розум, і саме розум, а не тіло, є кінцевим володарем людської гідності. Якщо ми визнаємо необхідність забезпечити сприятливі умови для віртуального проживання, то права агентів, які мають бути передусім захищені в юридичний спосіб, повинні включати:

1) право на кібер-креацію – можливість вільно створювати віртуальні світи (як відкриті, обмежено відкриті чи закриті) зі своїми унікальними умовами існування;

2) право на життя (перебування) у віртуальному світі (право на аватар)

– можливість вільно входити до відкритих віртуальних світів і виходити з них за власним розсудом;

3) свобода пересування у кіберпросторі (право на інтернет-серфінг) – можливість вільно подорожувати віртуальними світами;

4) свобода кібер-асоціації – можливість вільно створювати, входити до складу і виходити зі складу різного роду віртуальних спільнот;

5) свобода віртуальної інформації – можливість вільно створювати, одержувати, використовувати, поширювати, зберігати і захищати інформацію, необхідну для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів, у т.ч. інформацію, необхідну для реалізації вищеназваних прав і свобод, інформацію як вхідну, так і вихідну.

6) свобода слова у кіберпросторі – можливість вільно висловлювати (оприлюднювати) свою думку, якщо тільки вона не містить ознак дифамації, про всі події та явища, що відбуваються як у реальному світі, так і в світах віртуальних.

З огляду на те, що інформаційне суспільство є глобалізованим, боротьба за права людини у кіберпросторі теж має отримати глобальний характер. Йдеться, передусім, про потенціал ООН та її спеціалізованих установ. На наш погляд, важливим кроком уданому напрямку було б прийняття Загальної декларації прав людини у кіберпросторі, на зразок Загальної декларації прав людини 1948 р., в якому отримали б визнання і закріплення фундаментальні можливості існування людини у віртуальних світах. На сьогодні ця ідея може здаватися фантастичною, втім, як засвідчує досвід людства, розвиток технологій може робити реальністю і предметом правового регулювання будь-які, навіть найбільш фантастичні надії та сподівання.

Сироїд Тетяна Леонідівна,
завідувач кафедри міжнародного
і європейського права юридичного
факультету Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна,
доктор юридичних наук, професор

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВОЗАХИСНИКІВ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Питання забезпечення прав і основоположних свобод людини перебуває в центрі уваги Організації Об'єднаних Націй з моменту її створення. Так, основна відповідальність за дотримання, захист і здійснення прав людини лежить на державах, оскільки саме вони ратифікують міжнародні договори з прав людини, створюють відповідні механізми спрямовані на забезпечення прав людини. Однак, з огляду на ту обставину, що врегулювання цього питання має складний і різноманітний характер, слід зазначити, що важливу

роль у забезпеченні дотримання прав людини відіграють особи, які здійснюють правозахисну діяльність.

Так, Декларація ООН про правозахисників 1998 року підтверджує право кожного, індивідуально або спільно з іншими, заохочувати та захищати права людини і основоположні свободи на національному та міжнародному рівнях [1].

Рада з прав людини в резолюції A/HRC/RES/34/5 підкреслила важливу роль, яку відіграють окремі особи та інститути громадянського суспільства, включаючи неурядові організації, групи і національні правозахисні установи на місцевому, національному, регіональному та міжнародному рівнях у заохоченні та захисті всіх прав людини і основоположних свобод [2, с. 1].

Проте, в багатьох країнах особи та організації, які займаються заохоченням і захистом прав людини та основоположних свобод, через свою професійну діяльність часто піддаються погрозам і переслідуванням та опиняються в небезпечному становищі, зокрема, внаслідок обмеження свободи асоціацій, свободи вираження переконань або права на проведення мирних зібрань чи внаслідок зловживання цивільним або кримінальним судочинством [3, с. 1].

Правозахисники стають жертвами порушень прав людини, що включають страти, тортури, побиття, довільний арешт і позбавлення волі, погрози вбивством, утиски, дифамацію, обмеження свободи вираження думок і свободи асоціації. У деяких випадках правопорушники обирають в якості мішені сім'ї правозахисників для здійснення на останніх додаткового тиску. Крім порушень щодо фізичних осіб спостерігаються явні тенденції, що свідчать про проведення в деяких державах стратегії, орієнтованої на обмеження сфери діяльності правозахисників. Організації закриваються за найменшого приводу, джерела фінансування перекриваються або неправомірно обмежуються, зусилля зареєструвати організацію з правозахисною спрямованістю навмисне гальмуються бюрократичним апаратом (пп. 17,18) [4].

На підтвердження означеного свідчить доповідь Спеціального доповідача з питання про становище правозахисників, у якій зазначено, що положення правозахисників у всьому світі викликає серйозну стурбованість. Загрози, з якими стикаються правозахисники, є різноманітними (фізичні, психологічні, економічні та соціальні) і можуть бути обумовлені взаємодією різних факторів, включаючи погане управління, відсутність верховенства закону, сплеск релігійної та політичної нетерпимості і фундаменталізму або труднощі з вирішенням завдань розвитку. До скоєння порушень проти правозахисників можуть бути причетні внаслідок дій або бездіяльності численні суб’єкти (політичні, економічні, релігійні, державні або недержавні). Ситуація стає ще більш нестійкою в результаті збільшення числа репресивних законів і нормативних положень, спрямованих на делегітимізацію і криміналізацію діяльності правозахисників, у тому числі, шляхом обмеження їх фінансування або створення перешкод на шляху їхньої діяльності внаслідок обтя-

жливої бюрократичної тяганини (пп.35-39) [5].

Правозахисники піддаються особливому ризику і часто стають жертвами серйозних зловживань через здійснення правозахисної діяльності. Внаслідок цього вони потребують особливого і посиленого захисту на місцевому, національному та міжнародному рівнях. Деякі групи правозахисників піддаються підвищеному ризику, зважаючи на особливий характер своєї роботи, питань, якими вони займаються; умов, у яких вони ведуть свою діяльність; свого географічного регіону чи своєї приналежності до певної групи або зв'язку з нею [6].

Так, Спеціальний доповідач з питання про становище правозахисників у доповіді A/HRC/31/55 зазначив, що захист правозахисників слід розглядати в контексті трьох зобов'язань, які міжнародне право прав людини накладає на держави: поважати права людини шляхом відмови від їх порушення; захищати такі права шляхом прийняття в інтересах правозахисників заходів щодо їхнього захисту від погроз, що створюються іншими; й здійснювати їх шляхом забезпечення безпечних і сприятливих умов для того, щоб правозахисники могли користуватися своїми правами і здійснювати свою діяльність.

Одним із способів забезпечення безпеки правозахисників розглядаються передові практики, спрямовані на захист правозахисників і заохочення їхньої діяльності. Так, Спеціальний доповідач зазначає, що такі практики широко варіюються, починаючи від екстреного реагування в інтересах правозахисників, яким загрожує безпосередня небезпека, і закінчуючи профілактичними зусиллями по скороченню небезпеки, з якою вони стикаються, в тому числі за допомогою заохочення законності та підтвердження важливості їх діяльності. Означені практики захисту встановлюються і переплітаються на місцевому, національному, регіональному і міжнародному рівнях. А в процесі здійснення практичних заходів захисту бере участь широке коло різних суб'єктів, серед яких: державні органи, національні правозахисні установи, організації громадянського суспільства, міжурядові організації, засоби масової інформації, комерційні корпорації і самі правозахисники (пп. 33-36).

Слід також зазначити, що створення та підтримка формальних і неформальних мереж, які об'єднують правозахисників та їх прибічників, є у багатьох відношеннях ключовим фактором їх захисту. Саме через такі мережі відбувається обмін інформацією, координація відповідей, вираження солідарності, накопичення ресурсів і надання психологічної підтримки правозахисникам. Надійні мережі дозволяють зменшувати ризики спостереження, погроз і нападів (п. 60) [7].

Важливим інструментом захисту діяльності правозахисників також є громадська підтримка, яка може генеруватися і зростати завдяки поліпшенню інформованості громадськості і розуміння наслідків та впливу політики і практики, які правозахисники прагнуть усунути або заохотити. Засоби масової інформації можуть відігравати в зв'язку з цим важливу роль, зберігаючи в суспільній свідомості визнані в Декларації про правозахисників права, і змі-

цнюючи таким чином, прагнення і можливості сприяти дотриманню прав людини за допомогою заходів, які також захищаються Декларацією (пп. 39-40) [4].

Виходячи з вищеозначеного необхідно акцентувати увагу на тому, що створення належних умов діяльності правозахисників, зокрема в сфері забезпечення безпеки, є запорукою належного виконання покладеної на них функції захисту прав і свобод осіб, інтереси яких вони представляють. З огляду на це, важливим є розробка нових та удосконалення існуючих заходів забезпечення їхньої безпеки.

Бібліографічні посилання:

1. Декларация о праве и обязанности отдельных лиц, групп и органов общества поощрять и защищать общепризнанные права человека и основные свободы [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/770/91/PDF/N9977091.pdf?OpenElement.

2. Резолюция Совета по правам человека A/HRC/RES/34/5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://undocs.org/ru/A/HRC/RES/34/5.

3. Резолюция ГА ООН Пропаганда Декларации о праве и обязанности отдельных лиц, групп и органов общества поощрять и защищать общепризнанные права человека и основные свободы A/RES/66/164 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://undocs.org/ru/A/RES/66/164/

4. Доклад представленный Специальным представителем Генерального секретаря по вопросу о правозащитниках E/CN.4/2003/104 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=E/CN.4/2003/104&referer=http://www.ohchr.org/EN/Issues/SRHRDefenders/Pages/AnnualReports.aspx&Lang=R.

5. Доклад Специального докладчика по вопросу о положении правозащитников A/70/217 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://undocs.org/ru/A/70/217.

6. Руководящие принципы по защите правозащитников [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.osce.org/ru/odihr/123728?download=true.

7. Доклад Специального докладчика по вопросу о положении правозащитников A/HRC/31/55 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/RegularSessions/Session31/Pages/ListReports.aspx.

Адашис Людмила Іванівна,
доцент кафедри теорії та історії держави та права
Університету митної справи та фінансів,
кандидат юридичних наук, доцент

МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ: ОСНОВОПОЛОЖНИЙ ПРИНЦИП КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ І УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ

Загальновідомо, що права і свободи людини й громадянина є основою європейського конституціоналізму. Конституціоналізм розуміється як доктринальна категорія, що, своєю чергою, розглядається в декількох аспектах, зокрема як: політико-правова ідеологія, історично пов'язана з феноменом конституції; інтелектуальне узагальнення, притаманне певному етапу історичного розвитку; суспільно-політичний рух, спрямований на реалізацію відповідних конституційних ідей; державне правління в широкому сенсі цього слова і практика конституційного регулювання суспільних відносин [1, с. 176].

Варто зазначити, що розвиток прав людини і громадянина відбувається одночасно з розвитком концепції глобального конституціоналізму. Глобальний конституціоналізм – це актуальна концепція розвитку сучасного конституціоналізму, що відокремилась і ґрунтується на ідеях американського і європейського конституціоналізму. Необхідність змін розуміють усі члені міжнародного співтовариства, і саме глобальний конституціоналізм представлений як доктрина, що тяжіє до застосування конституційних принципів у міжнародноправовій сфері з метою встановлення нового уніфікованого механізму глобального управління. Як зауважила німецька дослідниця проф. А. Петерс, глобальний конституціоналізм вартий уваги, оскільки дає змогу створити всесвітньо слушну транснаціональну мережу світових порядків [2, с. 42].

Сучасний конституціоналізм передбачає безумовне визнання та реалізацію на практиці широкого переліку прав і свобод людини, пріоритет прав людини перед державними інтересами, рівноправність громадян. Істотним елементом сучасного конституціоналізму є наявність особливих процесуальних та інституціональних механізмів захисту конституції та забезпечення її верховенства над іншими актами, реалізація конституційних норм та захист конституційних цінностей [3, с. 14–15].

Системне реформування та демократичні перетворення, що спрямовані на формування України як демократичної, соціальної, правової держави, її поступове входження в європейський та світовий правовий простір викликають значний інтерес до проблеми захисту прав та свобод людини і громадянина, тому що людина є основним ціннісним орієнтиром подальшого розвитку сучасної держави і суспільства, а визнання, забезпечення і захист її прав, свобод і законних інтересів являє собою своєрідний індикатор перевірки на

ефективність і життєздатність конституційної теорії, ідеології та практики, відображеної в доктрині сучасного українського конституціоналізму.

Важливою умовою вирішення завдань, пов'язаних із втіленням у життя конституційного положення про те, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави, є створення дієвого механізму захисту основних прав та свобод людини і громадянина.

Наука конституційного права, не має теоретичного обгрунтування того, яким має бути конституційно-правовий механізм захисту людиною своїх прав. Звичайно, поняття "механізм" розкривається як система правових засобів. Метою цих засобів є захист прав людини, потреба в такому захисті виникає при вчиненні певного правового правопорушення чи об'єктивно-протиправного діяння. Так, Мотовиловкер Е.Я. розкриває поняття механізму як системи певних правових засобів, які спрямовані на захист людини [4, с. 24]. Рагозін М.П. визначає, що юридичний механізм захисту прав людини – це можливості здійснення громадянами певних вчинків щодо захисту власних прав і свобод, а також система органів, які захищають і забезпечують ці права та свободи. Система органів, які захищають і гарантують права людини: Верховна Рада України; Президент України; Кабінет Міністрів; центральні та місцеві органи державної виконавчої влади; органи місцевого самоврядування; органи міліції; служба безпеки; прокуратура; суд [5].

Безперечний факт, що досконаліть механізму завжди приносить позитивні результати. Тут варто процитувати Д. Донеллі, який вказує, що за своїми можливостяи, глибиною і впливом, європейський механізм захисту прав людини, встановлений Європейською Конвенцією про захист прав і основоположних свобод 1950 року, є безпрецедентним. А Європейська комісія з прав людини є центральним органом цього механізму [6, с. 96].

Проблему захисту прав та свобод людини і громадянина, без сумніву, можна назвати однією з найбільш актуальних проблем у сучасній Україні, про що, наприклад, свідчить той факт, що за кількістю звернень громадян до Європейського суду з прав людини Україна займає четверте місце (після Росії, Туреччини та Румунії).

І хоча нещодавня конституційна реформа додала ще один спосіб захисту людиною і громадянином своїх прав і свобод в Україні, а саме – шляхом подання Конституційної скарги, цього наразі недостатньо. Оскільки тепер постає питання про механізм реалізації положень Конституції України щодо звернення за захистом своїх прав до міжнародних судових інстанцій.

Так, ст. 55 визначає, що кожному гарантується право звернутись із конституційною скаргою до Конституційного Суду України з підстав, установлених цією Конституцією, та у порядку, визначеному законом. В той же час в ст. 151-1 зазначено, що Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність Конституції України (конституційність) закону України за кон-

ституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України. Конституційна скарга може бути подана в разі, якщо всі інші національні засоби юридичного захисту вичерпано.

Отже, виникає питання стосовно того, чи є дана скарга одним із засобів національного юридичного захисту лише після проходження якого, особа має право звернутися до Європейського Суду з прав людини.

Як зазначено в ст. 8 Конституції звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується. Судовий захист здійснюється на рівні першої, апеляційної та касаційної інстанцій. Відповідно до чинного законодавства лише після проходження всіх судових інстанцій на національному рівні особа має право звернутися до Європейського Суду з прав людини. Дане положення закріплюється також ст. 35 Європейської конвенції про захист прав та основоположних свобод, суд може прийняти питання до розгляду тільки після того, як було вичерпано всі національні засоби юридичного захисту згідно із загальновизнаними принципами міжнародного права.

Тобто, одним з основних питань, що стосується правил вичерпання внутрішніх засобів правового захисту є те, які саме засоби повинні бути вичерпані перед тим, як особа зможе реалізувати право на індивідуальну заяву до Європейського Суду з прав людини.

Правова глобалізація та становлення глобального конституціоналізму безсумнівно позитивно впливає на національну правову систему України, детермінуючи її зусилля інтегруватися до правових систем міждержавних об'єднань, у тому числі ЄС. Адже феномен глобального конституціоналізму особливо актуальний для національних демократій, зокрема для становлення державності України в умовах її інтеграції до дедалі глобалізованішого простору. Європейський вибір України визначив державну політику як таку, що спрямована на наближення рівня життя громадян України до європейських стандартів, укорінення європейських цінностей в усіх сферах функціонування Української держави та суспільства. Однак проблеми, які стосуються механізму захисту прав та механізму реалізації людиною права на захист як в Україні, так і світі залишається надзвичайно багато.

Бібліографічні посилання:

1. Пазенок А.С. Права та свободи людини і громадянина: навч. посіб. / А.С. Пазенок. – К.: Академвидав, 2010. – 176 с.

2. Peters, Anne. Global constitutionalism revised. / A.Peters// Why obey international law, The American Society of international law – 2005. – vol. 11 – p. 39–67.

3. Проблеми сучасної конституціоналістики: навч. посіб./ [М.П. Орзіх, М.В. Афанасьєва, В.Р. Барський [та ін.]; за заг. ред. М.П. Орзіха.] – К.: Юрінком Інтер, 2011. – 272 с.

4. Мотовиловкер Е.Я. Теория регулятивного и охранительного права. – Воронеж, 1990. – С. 136 с.

5. Рагозін М. Вчимося демократії Уроки громадянської освіти. - Видавництво «Донбас» [Електронний ресурс] Режим доступу:

http://iem.donntu.edu.ua/doc/soz/ragozin_uchim_de mokr/part51.htm

6. Донеллі Джек. Права людини у міжнародній політиці / переклад з англійської Тараса Завалія. – Львів: Кальварія, 2004. – 280 с.

7. Конституція України ред. від 30.09.2016р. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/page4

8. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004

Бабанін Сергій Володимирович,
доцент кафедри кримінального права
та кримінології Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

ЗАХИСТ ПРАВ ПІДОЗРЮВАНОГО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ТА КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

КПК України у ч. 3 ст. 42 передбачає права підозрюваного, які закріплені у вісімнадцяти пунктах [1]. Проте, фактично, всі ці права стосуються питань участі підозрюваного у кримінальному процесі. Разом з тим затримання особи за підозрою у вчиненні злочину є одним з поширених заходів кримінально-процесуального примусу, сутність якого полягає у тимчасовому позбавленні особи свободи та обмеженні її особистої недоторканності (ст. 29 Конституції України [2], ст.ст. 191, 208 та ін. КПК України). При цьому затримана особа позбавляється можливості реалізовувати свої майнові та інші інтереси, стає тимчасово нездатною здійснювати контроль за предметами особистого користування, рухомого та нерухомого майна, що знаходиться у неї на праві приватної власності, втрачає особисті зв'язки з членами сім'ї, друзями, знайомими та особами, які могли б забезпечити охорону її майна. Виникають труднощі у затриманого із збереженням власного транспорту та нерухомого майна, в якому можуть знаходитись тварини, коштовності, гроші, побутова техніка, предмети домашнього вжитку і духовної творчості тощо. Всі ці об'єкти є матеріальними благами і проблеми, які можуть виникнути у підозрюваного через неможливість особистого догляду за ними, можуть призвести до їх втрати або пошкодження, що буде безумовним порушенням майнових та інших, закріплених у законодавстві України і міжнародних документах прав особи (ст. 41 та ін. Конституції України).

КПК України не містить окремих норм, які б стосувались забезпечення названих майнових та інших прав підозрюваного.

У КК України [3] на сьогоднішній день права підозрюваного у вчинені злочину захищені кількома нормами, зокрема, ст. 371 «Завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою», ст. 373

«Примушування давати показання», ст. 374 «Порушення права на захист» КК України (крім злочинів, які посягають на права будь-якої людини). Отже, КК України також не містить норм, які б захищали майнові та інші особисті права підозрюваного від бездіяльності із забезпечення цих прав працівників правоохоронних органів при його затриманні.

Оскільки ч. 4 ст. 13 Конституції України гарантує, що держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності, вважаємо, що це положення Основного закону повинно бути закріплене і деталізоване у інших нормативно-правових актах. Пропонуємо внести доповнення до КПК та КК України у частині забезпечення майнових та інших особистих прав особи, яка затримана за підозрою у вчиненні злочину.

Бібліографічні посилання:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс] – Режим доступу:http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4651%D0%B0-17.

2. Конституція України [Електронний ресурс] – Режим доступу:http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%82%D1%83%D1%86%D1%96%D1%8F.

3. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] – Режим доступу:http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=10&nreg=2341-14.

Білозьоров Євген Вікторович
заступник директора ННІ № 2
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ПІДХІД ЯК ЕЛЕМЕНТ МЕТОДОЛОГІЇ СУЧАСНОГО ПРАВОЗНАВСТВА

Питання методології наукового пізнання завжди перебувало у центрі уваги дослідників. Черговий раз згадаємо давньогрецьких філософів, які підняли на порядок денний питання можливості пізнання навколишнього світу.

Зважаючи на важливість методологічного питання не можна не погодитись з А.М. Кучуком відносно того, що «реформування національної правової системи, підвищення ефективності юридичної діяльності, зміна пріоритетів у діяльності державних органів та громадських організацій можуть призвести до очікуваного результату лише за умови їх належного наукового забезпечення. У свою чергу, соціальна цінність та ефективність наукових розробок державно-правових явищ значною мірою визначаються їх методологічною обґрунтованістю» [1, с. 59]. При цьому нам імпонує погляд автора про чітку трьохелементну структуру методології правознавства: «методологія правничої науки складається із принципів пізнання правових явищ, підходів пізнання правових явищ, методів пізнання правових явищ. При цьому мето-

дологія не є простою сукупністю названих елементів. Вона виступає як цілісна система положень щодо принципів, підходів і методів пізнання правових явищ, що відображає взаємозв'язки між ними та визначає порядок їх найбільш доцільного застосування» [1, с. 84]. Адже загальною вадою робіт по методології правознавства є нерозуміння, ототожнення названих складових.

Основним компонентом методології сучасного правознавства, на нашу думку, визначальним за своїм евристичним потенціалом є методологічні підходи щодо інтерпретації яких склалися різні наукові позиції.

Водночас, слід зазначити, що в юридичній науці як і в принципі загальнонауковій, не існує єдиного розуміння методологічного підходу. Методологічним підходом називають:

1) початкові начала, що визначають основний шлях, стратегію рішення поставленої задачі [2, с. 88];

2) об'єднані домінуючим методом взаємозалежні методи досліджень [3, с. 192];

3) сукупність (систему) принципів, які визначають загальну мету і стратегію відповідної діяльності [4, с. 27];

4) комплексну стратегію вивчення предмета правознавства [5, с. 57];

5) сукупність знань про процес наукового дослідження [6, с. 13 – 14];

6) бачення певного ракурсу дослідження, шляхом сприйняття відповідних засобів мислення або у формі цілісної системи, або у вигляді окремих конструкцій, дослідницьких рамок і принципів для вирішення власне наукових завдань і проблем; спосіб «помислити» об'єкт [7, с. 234];

7) засоби як філософського та метанаукового рівнів (загальна теорія систем, теорія моделювання, загальна теорія діяльності тощо), так й інших наук, які «працюють» на принципову методологічну орієнтацію наукового дослідження [8, с. 214];

8) комплексний алгоритм осмислення дійсності, що виникає в результаті поєднання «фундаментальних ідей» і певних методів, тобто як специфічну єдність світоглядного, теоретичного, методичного знання, в якій головним є визначений суб'єктом пізнання порядок поєднання теорії та методу [9, с. 14];

9) один із основних складових елементів парадигми та розглядається як сукупність взаємозалежних наукових методів. Він об'єднує різноманітні методи, певним чином пов'язані між собою, серед яких один або кілька є основними, а всі інші підпорядковуються їм та мають допоміжний характер [10, с. 66].

Виходячи із вищезазначених аспектів, можна зробити висновок, що методологічний підхід – це один із основних компонентів наукової парадигми та розглядається як сукупність взаємозалежних наукових методів серед яких одні або кілька є основними, а всі інші підпорядковуються їм та мають допоміжний характер [10, с. 72].

На нашу думку під методологічним підходом у правознавстві слід розуміти сукупність наукових методів серед яких один або декілька є основними, а всі інші підпорядковуються їм та мають субсидіарний характер і які у

взаємозвязку дозволяють пізнати правове явище.

Бібліографічні посилання:

1. Кучук А.М. Основи теорії правового поліцентризму: монограф. / А. М. Кучук. – Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2017. – 312 с.
2. Козлов В.А. Проблемы предмета и методологииобщейтеории права / В.А. Козлов. – Л. : Изд-во Ленинград. ун-та, 1989. – 120 с.
3. Правові системи сучасності : навч. посіб. / відп. ред. Ю.С. Шемшученко. – К. : Вид-во «Юридична думка», 2012. – 492 с.
4. Стефанов Н. Мультипликационныйподход и эффективность / Н. Стефанов. – М. : Прогресс, 1976. – 251 с.
5. Чистякова Ю.В. Розширення методології порівняльного правознавства за рахунок залучення семіотичного методологічного підходу / Ю.В. Чистякова // Порівняльно-аналітичне право. – 2014. - № 1. – С. 55-59.
6. Обротов Ю. М. Традиції та новації в правовому розвитку: загальнотеоретичні аспекти : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.01 /Оборотов Юрій Миколайович. – О., 2003. – 379 с.
7. Пархоменко Н. М. Джерела права: проблеми теорії та методології : [монографія] / Н. М. Пархоменко. – К. : Юридична думка, 2008. – 336 с.
8. Фальковський А. Методологія сучасної юриспруденції: аксіологічні та антропологічні засади / А. Фальковський // Антропологія права: філософський та юридичний виміри (стан, проблеми, перспективи) : статті учасників Міжнар. «круглого столу» (м. Львів, 3 – 5 груд. 2010 р.). – Львів : Галицький друкар, 2010. – С. 634 – 644.
9. Тихомиров А. Д. Юридическая компаративистика: философские, теоретические и методологические проблемы : [монография] / А. Д. Тихомиров. – К. : Знання, 2005. – 334 с.
10. Бобровник С. В. Компроміс і конфлікт у праві: антрополого-комунікативний підхід до аналізу : [монографія] / С. В. Бобровник. – К. : Юридична думка, 2011. – 384 с.

Виноградов Андрій Кімович,
доцент кафедри кримінального
та адміністративного права Одеського
національного морського університету,
кандидат юридичних наук, доцент

ОБСТАВИНИ, ЩО ВИКЛЮЧАТЬ СУСПІЛЬНУ НЕБЕЗПЕКУ ЧИ ШКІДЛИВІСТЬ ДІЯННЯ, ЯК СПОСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЙБІЛЬШ ПОВНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВОВОГО СТАТУСУ СОЦІОСУБ'ЄКТІВ

Розроблена О. С. Тунтулою [1, с. 68-69; 2, с. 30-33 та ін.] і розвинута автором й у контексті розуміння даної проблеми за законодавством всіх без винятку країн пострадянського простору та деяких країн Європейського Союзу [3, с. 27-38] *новітня доктрина обставин, які виключають суспільну небезпеку чи шкідливість діяння*, є одним із базисних положень, що мають забезпечити найбільш повну реалізацію правового статусу фізичних

осіб і повинні набути значення для протидії будь-яким правопорушенням. Тому такого роду обставини повинні знайти відображення в одній із статей Конституційного кодексу України у такій редакції: «Передбачені Особливою частиною Антикримінального, Адміністративного, Трудового, Дефакто майново-договірного чи Де-юре майново-договірного кодексу України діяння втрачають свою суспільну небезпеку чи шкідливість і перетворюються у правомірні суспільно корисні діяння за наявності таких обставин: 1) сумлінне незнання відповідної норми правового акта; 2) конкуренції норм права; 3) короткочасної конкуренції правових статусів різних соціосуб'єктів; 4) необхідної оборони; 5) уявної оборони; 6) крайньої необхідності; 7) діяння у стані виправданого ризику; 8) затримання особи, яка вчинила правопорушення; 9) скоєння правопорушення у наслідок психічного чи фізичного впливу; 10) вчинення правопорушення у результаті виконання законного наказу або розпорядження; 11) скоєння правопорушення у наслідок виконання спеціального завдання з попередження, виявлення, припинення і розкриття організованої групи правопорушників» [2, с. 30; 3, с. 38].

Далі має бути наведене визначення сутності, підстав і меж дії кожної з вказаних обставин у контексті протидії будь-якому правопорушенню [2, с. 30; 3, с. 38]. Обґрунтування власне такої редакції даної статті основується на тому, що найбільш повно такого роду обставини регламентовані гл. 8 КК України, які, по-перше, названі достатньо непрофесійне як «Обставини, що виключають злочинність діяння» [5]. Але злочинність діяння визначає, відповідно до вимог ст. 11 КК України, єдність наступних фактично п'яти ознак – його протиправність, суспільна небезпечність, винність, належна суб'єктність та представленість у вигляді діяння та бездіяльності [5]. Наявність же обставин із вказаної глави можуть виключити тільки суспільну небезпечність кримінального діяння і цим саме перетворює діяння з протиправного у правомірне і навіть у суспільно корисне. Тому вказану главу КК України доцільно найменувати, як «Обставини, що виключають суспільну небезпеку діяння» [1, с. 69].

По-друге, викладені у даній главі КК України обставини мають бути єдиними в контексті протидії будь-яким правопорушенням, а не лише кримінальним. І тому доцільний їх виклад в окремій статті перспективного Конституційного кодексу України із назвою та змістом, який має відображати процес протидії будь-якому виду правопорушень, тоді як їх найменування та виклад їхнього змісту у Загальній частині всіх базисноантиделіктних кодексів (тобто таких, які мають створити правовий базис для протидії певному виду правопорушень, про що детально мова йде в лекції про новітню доктрину класифікації юридичних наук та сутності і перспектив розвитку їхніх окремих гіпергруп та груп) мають відображати особливості процесу протидії відповідному виду правопорушень.

Поряд з цим навіть й у гл. 8 КК України відсутні деякі з цих обста-

вин, зокрема, конкуренція норм, коли одні і ті ж правовідносини регулюються нормами різних правових актів чи, навіть, й одного того ж правового акту, але протилежно по-різному. У такій ситуації особа має право на свій розсуд виконати правило поведінки за однією з норм, порушивши цим самим правило поведінки у цих же правовідносинах, викладене в іншій нормі, що у цій частині має виключати суспільну небезпеку чи шкідливість її діяння [2, с. 32; 3, с. 36].

У ч. 2 ст. 68 Конституції України вказано, що «Незнання законів не звільняє від юридичної відповідальності» [4], що є принципово невірним і у повній мірі виправляється положеннями ст. 57 Конституції України, згідно ч. 1 якої, «Кожному гарантується право знати свої права і обов'язки», ч. 2 - «Закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, мають бути доведені до відома населення у порядку, встановленому законом» і ч. 3 – «Закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, не доведені до відома населення у порядку, встановленому законом, є нечинними» [4]. Держава, розробляючи ефективне, раціональне та якісне правове регулювання необхідних сторін суспільного життя, має зробити все, щоб це правове регулювання стало відомим адресату. Для цього достатньо було б у кожній адміністративно-територіальній одиниці держави передбачити доступну єдину електронну базу всіх виданих у державі правових актів та посаду юрисконсульта, який безкоштовно кожному бажаючому давав би письмову консультацію з приводу того, як йому діяти у тій чи іншій ситуації, щоб не порушити чинне правове регулювання і ніс юридичну відповідальність за результати неправильної консультації. Тому доцільно, навпаки, передбачити таку обставину, що виключає б суспільну небезпеку чи шкідливість діяння, як незнання певної норми правового акту, якщо соціосуб’єкт все зробив у відповідності із консультацією вказаного юрисконсульта, а шкода його діянням все ж таки була завдана з причини неправильної консультації юрисконсульта [2, с. 32; 3, с. 36].

Не було б зайвим передбачити в якості такої обставини й короткочасну конкуренцію правових статусів різних соціосуб’єктів, коли реалізація правового статусу одного соціосуб’єкта, наприклад, проведення демонстрації на центральній вулиці чи площі міста, буде порушувати правовий статус тих соціосуб’єктів, які, зазвичай, використовують цю вулицю чи площу для відпочинку, слідування на роботу чи навчання та знову додому тощо. Але треба прагнути, щоб існуюче правове регулювання не містило такої конкуренції, а якщо цього уникнути не вдається, то допустима лише короткочасна така конкуренція, коли тривале таке порушення має означати вчинення вже правопорушення [2, с. 32-33; 3, с. 37].

Бібліографічні посилання:

1. Кириченко А. А. Гипердоклад о более двухстах пятидесяти лучших доктринах и концепциях юриспруденции научной школы профессора Аланкира: коллективная

монография / кол. авторов под науч. ред. А. А. Кириченко. – Второе издание. - Николаев: Ник. нац. ун-т им. В. А. Сухомлинского, 2015. – 1008 с.

2. Кириченко О. А. Курс лекцій зі спецкурсу «Новітній правовий статус студентської молоді»: навч. посібник для предметної спеціальності 014.03 «Середня освіта. Історія» освітньої програми «Історія, правознавство» ОКР «Бакалавр». Друге видання / О. А. Кириченко, О. С. Тунтула. - Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2017. – 264 с.

3. Кириченко О. А. Обставини, що виключають суспільну небезпеку діяння. Лекція № 4. Курс лекцій із Загальної частини Антикримінальної галузі права України: навч. посібник / О. А. Кириченко, А. К. Виноградов, О. С. Тунтула. – Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2017. – 44 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://philology.mdu.edu.ua/?page_id=344 <36>

4. Конституція України від 28.06.1996 р., № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141, із змінами, згідно із законом України від 02.06.2016 р., № 1401-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр

5. Кримінальний кодекс України. Закон України від 05.04.2001 р., № 2341-III // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2001, № 25–26, ст. 131, зі змінами згідно із законом України від 13.07.2017 р., № 2136-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http:// zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14

Грицай Ірина Олегівна,
завідувач кафедри соціально-гуманітарних
дисциплін Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент,
член-кореспондент Академії наук
вищої освіти України

ПРОБЛЕМА ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ КАТЕГОРІЇ «ГЕНДЕРНА ПОЛІТИКА»: ЗАГАЛЬНОПРАВОВІ ЗАСАДИ

Забезпечення рівності жінок і чоловіків є одним із головних питань в аспекті демократизації Української держави. Впровадження та реалізація принципу гендерної рівності як в інтересах жінок, так і в інтересах чоловіків за допомогою ефективної гендерної політики забезпечить збалансування за статтю у різних сферах державної та суспільної діяльності, що є важливою умовою формування сучасної демократичної державної гендерної політики в Україні. Досягнення такого збалансування можливе лише за активної участі та підтримки держави громадськістю, а на зовнішньому рівні – співпраця та взаємодія з міжнародними організаціями.

Не дивлячись на певні позитивні зрушення Україна продовжує лише формально відноситися до егалітарної моделі гендерної політики. Тому, враховуючи позитивний зарубіжний досвід встановлення гендерного балансу, важливими питаннями, окрім модернізації механізмів реалізації дер-

жавної гендерної політики, є з'ясування змісту терміну «гендерна політика», який на сучасному етапі набув поширення як у державній та громадсько-політичній сферах, так і у науковій, проте не отримав необхідної змістовної чіткості.

У науковій літературі неодноразово здійснювалися спроби вивчення проблематики гендерної політики з позицій філософії, соціології, політології, історії, психології, культурології, економіки, науки державного управління, юриспруденції такими українськими та зарубіжними вченими: М. Білинська, М. Богачевська-Хомяк, К. Верес, Є. Вознюк, Г. Герасименко, І. Голубєва, Л. Гонюкова, В. Гошовська, І. Добржанська, В. Довженко, Г. Дудова, Ю. Івченко, Л. Кобелянська, Н. Ковалішина, Л. Кормич, О. Кулачек, Н. Лавріненко, І. Лазар, Л. Лобанова, О. Макарова, Т. Марцинюк, Т. Мельник, Н. Оніщенко, М. Орлик, О. Піжук, М. Попов, А. Самакова, Л. Смоляр, С. Сулімова, О. Суслова, О. Хасбулатова, Г. Фесенко, Ж. Чернова, В. Якунін, О. Ярош та ін. Важливе значення у розгляді поняття «державна гендерна політика», його співвідношенні із змістовно спорідненими дефініціями мають наукові дослідження К. Левченко, Н. Грицяк, Т. Краснопольської та ін.

У ретроспективі в українській та зарубіжній дослідній і публіцистичній літературі, міжнародних документах, нормативно-правових актах різних країн світу в аспекті гарантування державою гендерного балансу з'являлася та використовувалася різна термінологія. На початковому етапі увага акцентувалася на правах жінок. Це було викликано ущемленням та/або ігноруванням прав жінок різними суб'єктами правовідносин, їх боротьбою за свої права, свободи та законні інтереси. Відповідно, у різних джерелах виникали такі поняття, як: «політика в інтересах жінок», «(державна) політика щодо жінок», «жіноча політика» та ін. Згодом, коли стало зрозумілим, що обмежуються не лише права однієї статі, і необхідно забезпечити рівні права як жінок, так й чоловіків, – дослідники, публічні діячі, журналісти та інші почали використовувати більш змістовно наповнені дефініції: «політика в інтересах рівності», «(державна) політика досягнення рівних прав та можливостей», «гендерна політика», «державна політика забезпечення рівності жінок і чоловіків», «державна гендерна політика щодо забезпечення рівності жінок і чоловіків», «державна гендерна політика» тощо. Ці терміни не є тотожними, проте вони – взаємопов'язані та взаємозалежні.

На думку Т. Краснопольської, категорія «гендерна політика» є найбільш об'ємною у відповідному смисловому ряді, всі інші поняття є її складовими. Обґрунтовуючи власну позицію дослідниця звертається до шляхів формування гендерної політики, виокремлених М. Малишевою: перший – гендерна політика формується найвищими посадовими особами, другий – диференційовані умови найму та використання робочої сили на ринку праці; третій – сім'я [1, с. 75]. З урахуванням цього, науковець пояснює, що державна політика проявляється у першому та частково у другому

випадку, все інше залишається в компетенції громадянського суспільства; поняття «гендерної політики» охоплює діяльність як державних інститутів, так і інститутів громадянського суспільства [2, с. 23, 26-27].

Комплексне вимірювання гендерної політики пропонує О. Хасбулатова. Авторка вказує на конкретно-історичний характер гендерної політики, зміст і результативність якої формують наступні чинники: ідеологічний – відображає високий рівень розуміння сутності гендерних питань і систему поглядів на роль чоловіка і жінки в суспільстві; соціально-економічний – як ступінь соціально-економічного розвитку суспільства; інституційний – характеризує політичний режим та рівень розвитку демократії; ситуаційний – демонструє позицію та ініціативу суб'єктів політики – владних державних структур, політичних партій, громадських рухів, населення. В якості визначального елемента гендерної політики дослідниця виділяє тип соціальної політики, характер взаємовідносин між державою і сім'єю, що демонструє соціальне партнерство, протекціонізм чи невтручання, і позицію інститутів громадянського суспільства (політичних партій, громадських рухів та жіночих організацій) [3, с. 3-5]. Такий авторський підхід до явища гендерної політики є систематизованим та змістовно наповненим.

У визначеннях гендерної політики вихідними є положення щодо суб’єктів її формування та реалізації. Так, Н. Вавілова наголосила, що гендерна політика – державна та суспільна діяльність, яка спрямована на встановлення рівності чоловіків і жінок у всіх сферах життєдіяльності [4, с. 140]. Т. Краснопольська вважає, що гендерна політика являє собою цілеспрямовану діяльність державних інституцій та громадських об’єднань, метою якої є забезпечення рівноправності між чоловіками та жінками, а також сукупність необхідних заходів, спрямованих на реалізацію особистого потенціалу людини, незалежно від статі, для збалансованого розвитку суспільства [2, с. 162]. Тож авторки до суб’єктів гендерної політики відносять державні інституції та громадські об’єднання.

Більш широкий підхід у суб’єктному розумінні застосовано іншими науковцями. Т. Мельник наголошує, що гендерна політика – визначення міжнародними органами та державами, політичними партіями основних гендерних пріоритетів і фундаментальних цінностей, принципів і напрямів діяльності, відповідних методів та способів їх втілення, спрямованих на утвердження рівних прав, свобод, створення умов, можливостей і шансів, гарантій забезпечення рівного соціально-політичного статусу чоловіків і жінок, на розвиток гендерної демократії та формування гендерної культури в суспільстві [5, с. 218]. Так, до суб’єктів гендерної політики дослідниця включає також і міжнародні органи, проте дещо обмеженим видається підхід щодо інститутів громадянського суспільства – передбачені лише політичні партії.

Розширений підхід в контексті громадськості використала у тлумаченні гендерної політики К. Левченко, під якою пропонує розуміти комплексну, цілеспрямовану діяльність держави, міжнародних та недержавних

організацій, яка здійснюється ними безпосередньо та опосередковано на національному та регіональному рівнях і спрямована на інтегрування гендерного підходу в усі сфери політики як засобу ліквідації всіх форм дискримінації за ознакою статі та досягнення рівного розподілу економічних, соціальних і політичних ресурсів між жінками і чоловіками [6, с. 103-104]. Також авторка зосереджує увагу на конкретно-історичному характері гендерної політики, як і інших соціальних феноменів.

У широкому та вузькому значеннях розглядає поняття гендерної політики Є. Вознюк. У першому випадку гендерну політику науковцем визначено як комплексну цілеспрямовану діяльність держави, міжнародних та недержавних організацій щодо інтегрування гендерного підходу для ліквідації усіх форм дискримінації за ознакою статі в суспільстві; у другому випадку: це діяльність держави, спрямована на врахування та збалансування інтересів та потреб різних гендерних груп [7, с. 20, 53]. Відповідно, у першому випадку авторка розуміє гендерну політику, як більш широке явище, ніж державна гендерна політика; у другому – ці поняття розглядаються як тотожні.

Таким чином, нині смислове навантаження терміну «гендерна політика» є різноманітним та неузгодженим. З урахуванням проведеного аналізу дослідницької літератури пропонуємо розуміти під терміном гендерної політики діяльність та взаємодію органів публічної влади, інститутів громадянського суспільства та міжнародних організації щодо розробки механізмів забезпечення принципу гендерної рівності та ліквідації всіх форм дискримінації за ознакою статі на національному та міжнародному рівнях. Суб'єктами гендерної політики є: органи публічної влади (органи державної влади та органи місцевого самоврядування); інститути громадянського суспільства; міжнародні організації. Суб'єктами державної гендерної політики є органи державної влади.

Бібліографічні посилання:

1. Гендерний калейдоскоп : курс лекций / Под. общ. ред. М. М. Малышевой. М. : Academia, 2001. 520 с.

2. Краснопольська Т. М. Взаємодія інститутів держави та громадянського суспільства в реалізації гендерної політики України: дис. … канд. політ. наук. О., 2013. 198 с.

3. Хасбулатова О. А. Российская гендерная политика в XX столетии: мифы и реали. Иваново : Ивановский государственный университет, 2005. 371 с.

4. Вавілова Н. В. Реалізація гендерної політики у Збройних Силах України. Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняховського. 2016. № 1. С. 140-143.

5. Мельник Т. Ґендер у політиці. Основи теорії гендеру. Н. Чухим, Т. Мельник, М. Скорик, Л. Малес та ін. К. : К.І.С., 2004. С. 217-263.

6. Левченко К. Б. Управління процесами формування гендерної політики в Україні (організаційно-правові аспекти): дис. ... д-ра юрид. наук. Х., 2003. 428 с.

7. Вознюк Є. В. Порівняльний вимір гендерної політики перехідних держав (на прикладі України та Росії): дис. … канд. політ. наук. К., 2011. 181 с.

Гришко Лілія Миколаївна,
доцент кафедри загальноправових
дисциплін факультету № 6
Харківського національного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

РОЗВИТОК ПРАВ ЛЮДИНИ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Питання розвитку прав та свобод людини, безумовно, було і залишається глобальною проблемою, вирішення якої залежить не лише від певної держави, а від світового співтовариства вцілому.

При розкритті актуальних, сучасних проблем у сфері прав людини вчені часто застосовують поняття «розвиток прав людини», проте, практично не розкривають його сутності та змісту. Часто дане поняття вживається для характеристики процесу формування, еволюції та розвитку уявлень про сутність та зміст прав та свобод.

На питання розвитку та еволюції прав та свобод людини у своїх дослідженнях звертали увагу Л. О. Васечко, В. О. Серьогін, Ю. М. Тодика, О. Ю. Тодика, Л. В. Карнаушенко, А. М. Колодій, О. А. Лукашова, А.Ю. Олійник, О. В. Прієшкіна та ін.

З'ясування сутності поняття «розвиток прав людини» є необхідним, на нашу думку, оскільки дане поняття розкриває, по-перше, «причини» невичерпності прав та свобод людини, а по-друге, забезпечує створення належних умов для появи нових та розширення змісту вже існуючих.

Безумовно, розвиток прав та свобод людини пов'язаний із розвитком держави. Права людини, будучи засновані на формальній рівності, стали одним з головних ціннісних орієнтирів розвитку, вони справили величезний вплив на характер держави, стали обмежувачем його всевладдя, сприяли встановленню демократичної взаємодії між державною владою і індивідом [1, с. 1-2]. Так, права людини виступають показником становлення демократичної, правової, соціальної держави. Вони сприяють зниженню соціальної та національної напруженості, поширенню ідей моральності, толерантності та солідарності, вирішенню демографічних і соціально-економічних проблем і т. д. [2. с. 29].

Міжнародно-правові стандарти у галузі прав людини формувалися на основі багатостолітнього розвитку уявлень про права та свободи людини. Кожен етап розвитку держави та суспільства породжує появу нових прав та свобод людини, і водночас, несе собою нові виклики та загрози. Визнання прав та свобод людини та громадянина державою, означає юридичне їх закріплення у діючому законодавстві та запровадження належного механізму їх захисту.

Всі демократичні правові системи (і внутрішньодержавні, і міжнародні) вибудовуються навколо головної універсальної ідеї - забезпечення прав людини, в яких виражені основні претензії людини на певні блага і умови його нормальної життєдіяльності. Сталий розвиток - це рух суспільства і держави, міжнародної спільноти до досягнення чітко визначених цілей на основі неухильного дотримання фундаментальних прав людини і прав народів, їх розширення і вдосконалення системи гарантій дотримання цих прав [3, с. 14].

Поява кожного «покоління» прав людини, була покликана на вирішення кризових ситуацій та забезпечення поступального розвитку. Таким чином права людини обмежили владу держави і створили простір для прояву індивідуальності людини і свободи її вибору [2, с. 29].

Наприклад, один із напрямів розвитку каталогу прав людини може бути пов’язаний із новими революційними відкриттями і досягненнями в практичній медицині та в біології, що стосуються самої природи людини як біологічної істоти (клонування, генномодифікована продукція та ін.), і в цілому з науково-технічною революцією [4, с. 34]. Л. В. Карнаушенко звертає увагу, що нові глобальні процеси вимагають іншого рівня «екологізації прав» [2, с. 29].

У світі, що постійно змінюється, дуже складно відстежити, яким чином різноманітні процеси впливають на права людини та які загрози породжують. Тож, іноді дуже важко передбачити належні гарантії та умови їх реалізації та розвитку. Тож положення ст. 22 Конституції України щодо невичерпності права та свободи людини і громадянина, закріплених Основним законом, Водночас, вони не можуть бути скасовані, а при прийняті нових законів або внесення змін до чинних законів звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод не допускається [5]. Отже, законодавець у зазначені статті Конституції закладає важливі гарантії розвитку та розширення існуючої системи прав та свобод людини та громадянина.

Водночас, основні фундаментальні права, зафіксовані в конституції держави і найважливіших міжнародно-правових актах, є правовою базою для похідних, але не менш важливих прав [1, с. 20]. Сталий розвиток неможливий без забезпечення свободи і автономності особистості, на свій розсуд визначати способи і сфери своєї життєдіяльності. Ця свобода і її кордони містяться в правах людини [3, с. 13]. Водночас, в умовах інформаційно-технічної революції з’являються нові, небачені раніше і неочікувані загрози порушення прав та свобод людини та громадянина

У процесі забезпечення прав людини, саме права мають виступати основним орієнтиром і самоцінністю, якими має керуватися держава. Якщо цей обов'язок дотримується, то суспільство може бути визнане стабільним та стійким. Якщо держава нехтує цим обов'язком, то в суспільстві виникає напруженість, створюється загроза сталого розвитку суспільства. Крім того, права людини та їх реалізація «маркують» природу держави. Водночас, як відзначав Ю. М Тодика, роль прав людини проявляється в їх постійному розширенні та розвитку. Забезпечення прав не може бути гарантовано в умовах

застою, стагнації, і тільки сталий розвиток сприяє забезпеченню прав людини [3, с. 13].

Отже, конституційні гарантії як фактор стабільності прав та свобод виступають водночас умовами розвитку прав та свобод людини та громадянина.

Поняття «розвиток прав людини» розкриває, по-перше, «причини» невичерпності прав та свобод людини, а по-друге, забезпечує створення належних умов для появи нових та розширення змісту вже існуючих прав та свобод.

Бібліографічні посилання:

1. Общая теория прав человека. Отв. ред. д.ю.н. Е. А. Лукашева. М.: Издательство НОРМА, 1996. 520 с.

2. Карнаушенко Л. В. Права человека как фактор устойчивого и сбалансированного развития общества в новой цивилизованной парадигме. Общество и право 2009. №1 (23). С. 27-30.

3. Тодыка Ю. Н. , Тодыка О. Ю. Конституционно-правовой статус человека и гражданина в Украине. К.: Ін Юре, 2004, 368 с.

4. Прієшкіна О.В. Права людини в Україні: проблеми та перспективи розвитку. Правова держава. 2017. № 26. С. 33- 40.

5. Конституція України: закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр (дата звернення: 15.11.2017).

Гутник Віталій Володимирович,
доцент кафедри міжнародного права
Львівського національного
університету імені Івана Франка
кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВОВА ПРИРОДА ПРАВА НА БЕЗОПЛАТНУ ПРАВОВУ ДОПОМОГУ ЗАХИСНИКА

Якщо в підозрюваного чи обвинуваченого є достатні кошти для оплати фахової правової допомоги, він здатен організувати здійснення ефективного захисту. Але як бути у тому разі, якщо таких коштів в особи немає? Фактично, мова веде про те, як не допустити, щоб економічні перешкоди стали на шляху ефективного захисту та досягнення справедливого судочинства у цілому.

Проблема насправді є значно глибшою, ніж це може здатися на перший погляд. Ш. Мересінге зазначає, що у глобальному контексті, переважна більшість обвинувачених може вважатися малозабезпеченими, а отже, вони потребують безоплатної правової допомоги [1, с. 37]. Тому, якщо не забезпечити дієву безоплатну правову допомогу таких осіб, економічні чинники стануть на заваді ефективному захисту та справедливому судочинстві у цілому. Відтак, уже з цих міркувань система безоплатної правової допомоги має функціонувати належним чином.

Право на безоплатну правову допомогу бере свій початок з часів Античності. Цікаво, що початково, у античних державах, зокрема у Греції, безоплатна правова допомога виникла раніше за платну правову допомогу, а сам захисник вправі був очікувати виключно негрошової винагороди – високої поваги і шанування суспільства [2, с.10]. За римським правом, для того, щоб забезпечити справедливе судочинство, якщо в особи не було захисника, то претор призначав такого своїм рішенням, яке було обов'язковим для виконанням адвокатом [2, с. 16; 3, с. 266]. При цьому у обвинуваченого не було змоги обирати собі призначеного захисника або відмовитися від нього без наявності вагомих причин [4, с. 584]. Отже, вже з часів Античності стало зрозуміло, що відсутність в особи достатніх коштів може стати перешкодою для здійснення справедливого судочинства, тому, для таких осіб слід забезпечити безоплатну правову допомогу.

Гарантування права на безоплатну правову допомогу сприймається й у наш час як аксіома [5, с. 109; 6, с. 967; 7, с. 352] та одна з головних ознак демократичного суспільства [8]. Бо коли обвинувачення підтримується від імені держави чи в публічних інтересах, для підозрюваного чи обвинуваченого треба забезпечити контрбаланс у формі ефективної правової допомоги захисника [9, с. 11].

Безоплатна правова допомога, як слушно підкреслює Т.Б. Вільчик, є важливою складовою ефективної, гуманної та справедливої системи правосуддя, яка опирається на принцип верховенства права; вона є державною гарантією, необхідною для реалізації інших прав, включаючи право на справедливий суд і право на захист [10, с. 148].

Право на безоплатну правову допомогу нормативно закріплене у міжнародних актах у сфері захисту прав людини, зокрема у пп. «d» п. 3 ст. 14 МПГПП, пп. «c» п. 3 ст. 6 ЄКПЛ, пп. «e» п. 2 ст. 8 Американської конвенції про права людини 1969 року та низці інших. Зокрема, пп. «d» п. 3 ст. 14 МПГПП передбачає право обвинуваченого на правову допомогу, асигновану "без оплати" ним (англ.: "without payment by him"); пп. «c» п. 3 ст. 6 ЄКПЛ – право на "безкоштовну правову допомогу" (англ.: "to be given it free"); пп. «e» п. 2 ст. 8 Американської конвенції про права людини "право на допомогу захисника наданого державою" (англ.: "right to be assisted by counsel provided by the state, paid or not as the domestic law provides").

У правовій доктрину відзначається, що згадані вище норми передбачають, що правова допомога надається безоплатно, але жодна з них не передбачає, хто в кінцевому підсумку несе витрати за надану правову допомогу [11, с. 18]. При цьому наголошується, що у практиці держав безоплатна правова допомога може забезпечуватися трьома альтернативними способами: по-перше, захисник може брати на себе витрати, надаючи правову допомогу *pro bono* або *pro deo*; по-друге, витрати можуть покриваються приватною організацією, часто професійною асоціацією адвокатів; по-третє, усі або частину витрат на правову допомогу може брати на себе держава [11, с. 19].

Видається, що сумніви щодо того, хто несе відповідальність за оплату правової допомоги є доволі штучними. Справа у тому, що хоча безоплатна правова допомога підозрюваному чи обвинуваченому може оплачуватися не тільки за рахунок коштів держави, а й з інших джерел, відповідальність за її надання у силу ст. 2 МПГПП, ст. 1 ЄКПЛ, ст. 1 Американської конвенції про права людини 1969 року несе держава. Більше того, держави зобов'язані передбачати достатні фінансові ресурси для забезпечення функціонування системи безоплатної правової допомоги [12, принцип 3].

Хоча при цьому варто підкреслити, що навіть у межах Європейського Союзу, розміри винагороди адвоката залученого до системи безоплатної правової допомоги дуже різняться; а самі міжнародні судові органи з захисту прав людини питання винагороди оминають у своїй практиці [13, с. 65]. Однак, виходячи з відповідальності держав за забезпечення ефективної безоплатної правової допомоги, така оплата повинна бути достатньою для залучення у порядку надання безоплатної правової допомоги кваліфікованих адвокатів як захисників.

Бібліографічні посилання:

1. Marasinghe C. The Right to Legal Assistance in International Law, with Special Reference to the ICCPR, the ECHR, and the ACHR / Charika Marasinghe // Asian Yearbook of International Law. – Vol. 5. – 1995. – P. 15-44.

2. Гловацький І. Ю. Діяльність адвоката-захисника у кримінальному процесі : [навч. посіб.] / Гловацький І. Ю. – К. : Атіка, 2003. – 352 с.

3. Підопригора, О.А., Харитонов, Є.О. Римське право : підруч. / О.А.Підопригора, Є.О.Харитонов. — 4-ге вид. — К. : Юрінком Інтер, 2014. — 528 с.

4. Соловьев С.А. Институт адвокатуры в Древнем Риме: историко-правовой аспект / С.А. Соловьев // Молодой учёный. – № 6 (53) . – 2013. – С. 582-587.

5. Lahiouel H. Legal Aid in International courts / Hafida Lahiouel // International Legal Practitioner. – September 2000. – P. 109-110.

6. Gertler S. Legal aid and international obligation: ensuring access to justice in the Liberian context / Sherie Gertler // Columbia Human Rights Law Review. –2014. – Vol. 45. – Issue 3. – Pp.955-986.

7. Henckaerts J. Customary International Humanitarian Law / J. Henckaerts, L. Doswald-Beck. – Vol. 1: Rules. – Cambridge University Press, 2005. – 621 p.

8. Про юридичну допомогу та консультації. Резолюція (78) 8 Комітету міністрів Ради Європи від 02 березня 1978 року, преамбула [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_132

9. Temminck Tuinstra J.P. Defence Counsel in International Criminal Law / J.P. Temminck Tuinstra*;* Hague: T.M.C. Asser Press, 2009, 332 p.

10. Вільчик Т. Б. Конституційне право на правову допомогу адвоката у країнах Європейського Союзу та в Україні [Текст]: монографія / Т. Б. Вільчик. – Харків: Право, 2015. – 400 с.

11. Defense in international criminal proceedings: Cases, Materials and Commentary / edited by Michael Bohlander, Roman Boed, Richard Wilson. NY:Transnational Publishers, 2006. – 899 p.

12. Основні принципи, які стосуються ролі адвокатів 1990 року [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_835

13. Кейп Е. Ефективний захист у кримінальному процесі в країнах Східної Європи: Болгарія, Грузія, Литва, Молдова, Україна / Е. Кейп та З. Наморадзе. К.: Міжнародний фонд «Відродження», 2012 – 516 с.

Дідич Тарас Олегович,
докторант юридичного факультету
Київського національного
університету імені Тараса Шевченка,
кандидат юридичних наук, доцент

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ КРІЗЬ ПРИЗМУ ЇЇ УЧАСТІ В ПРАВОУТВОРЕННІ: КОМУНІКАТИВНО-ІНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ

Коло суб'єктів правоутворення є досить широким, обумовленим складністю самого явища утворення права, роллю кожного суб'єкта в процесі формування права. Досліджуючи правоутворення крізь призму сфери комунікативно-інституційної взаємодії суб'єктів громадянського суспільства, людина відіграє ключову роль, оскільки:

- по-перше, є суб'єктом, що має потреби і інтереси, котрі потребують своєї реалізації, охорони і захисту, формують зміст факторів утворення права та становлять потенційний об'єкт правового впливу за результатами утворення права;
- по-друге, становить невід'ємний елемент суспільства, забезпечуючи його цілісність, єдність і взаємозв'язок елементів внутрішньої будови, а також функціональне призначення щодо узагальнення потреб та інтересів людей, їх трансформації у зміст загальносоціальних потреб та інтересів;
- по-третє, визначає зміст комунікативних зв'язків в середині соціуму, впливає на результат функціонування суспільства, тим самим визначає процес утворення права як самостійної сфери функціонування суспільства;
- по-четверте, усвідомлює зміст права та втілює його положення через власну поведінку, визначаючи стан реалізованості права як результату його утворення;
- по-п'яте, завдяки здатності до мислення реалізує творчий елемент в утворенні права, визначає якість правового регулювання, критично здійснює його аналіз на предмет його удосконалення.

Оскільки право – це явище, котре нерозривно пов'язане із людськими здібностями до мислення, сприйняття вимог правових норм, їх осмислення, керування своєю поведінкою, здатністю до творення права, забезпечення його реалізації тощо, утворення права неможливе без людини. Саме людина є тим суб'єктом, який формує фактори утворення права, здійснює їх вияв та аналіз, ініціює та визначає процес творення права, крізь призму власної поведінки визначає рівень якості права.

В юридичній літературі вченими було звернено увагу на проблематику ролі та статусу людини в процесі утворення права, підкреслено значний наукознавчий потенціал пізнання людини як суб'єкта утворення права. Ще Є. Ерліх у своїх

дослідженнях вказував на те, що розуміння витоків і розвитку права має починатися з вивчення порядку, який існує у взаємовідносинах між людьми. І помилковим є дослідження права, його витоків та основ розвитку, виходячи з дослідження правових положень [1, с. 29]. Так само і Г. Ф. Шершеневич визнавав, що право є продуктом людської діяльності [2, с. 25-26], а С. А. Муромцев зазначав, що саме людина в утворенні права відіграє як активну, так і пасивну роль [3, с. 57]. На переконання А. В. Малько, джерелом виникнення права є сама людина, природа, сутність та потреби якої визначають її взаємодію з іншими людьми, складовою частиною та особливим різновидом є правове життя. Саме в цьому і необхідно шукати відповідь на питання виникнення права, його утворення та оформлення, де витоками права є сама людина, а його факторами – правове життя [4, с. 5-6].

Людина є особливим суб'єктом, що не лише визначає утворення права, але і у своїй поведінці відображає результати такого утворення права, визначає рівень досягнення правового ефекту від утворених норм права. Людина є самостійним суб'єктом правоутворення, що визначається наявністю комунікативно-правової природи, а також спроможністю до інституційний виміру її життєдіяльності крізь призму утворення права. Самостійність людини в колі суб'єктів правоутворення виявляється в її життєдіяльності, змістом якої є утворення права, яка найбільш всебічно розкривається шляхом поєднання комунікативно-правової природи людини, що визначає зміст утворення права, та інституційними аспектами, які характеризують системно-структурний прояв життєдіяльності людини в сфері утворення права, що виявляється в тому числі в межах відповідних інституцій. Комунікативно-правова природа людини як суб'єкта утворення права виявляється:

- по-перше, у природній потребі людини у взаємодії з іншими людьми, в її здатності до ініціювання, зміни та припинення комунікативних зв'язків із собі подібними, що є основою реалізації власних потреб та інтересів. Комунікативні зв'язки між людьми як результат реалізації природних властивостей людини, визначають утворення права та становлять науковий інтерес;
- по-друге, у здатності людини до розумового осмислення правових вимог як умова реальності та дієвості права, що є основою його утворення, засноване на здатності людини до підкорення, виконання правових вимог, їх використання тощо. Вказана властивість людини є основою утворення права, що визначає її здатність до керування поведінкою людей;

Беручи за основу положення інституційниного підходу до наукового пізнання та екстраполюючи їх на площину людини як суб'єкта утворення права, вважаємо, що системою інституцій, які становлять пізнавальний потенціал утворення права крізь призму його суб'єктної обумовленості, є наступні:

- моделі поведінки, як прояв поширення права на поведінку людей, що виявляється у реальності правової поведінки та її здатністю бути співвідносеною із моделями людської поведінки, що закріплені у нормах права;
- права, свободи і обов'язки людини, які зумовлені самою природою і

сутністю людини, закріплені за допомогою правових норм, а також когнітивні образи, які є результатом людських уявлені про можливу та необхідну поведінку людини;

- процес життєдіяльності людини, що, з одного боку, може впливати на формування факторів утворення права, а з іншого боку – може безпосередньо визначати процес утворення самого права;

Комунікативно-правова природа та інституційний вимір людини як суб'єкта утворення права обумовлюють потенційну пізнавальну перспективу дослідження правоутворення як полісуб'єктного явища, де окреме і самостійне місце належить і людині, що за своєю природою та інституційним проявом людської діяльності впливає та визначає утворення права.

Бібліографічні посилання:

1. Ehrlich E. Grundlegung der Soziologie des Rechts. Munhen und Leipzig. 1913. – 123 s.
2. Шершеневич Г. Ф. Общая теория права: Философия права. Часть теоретическая. - Т. 1: Вып. 1-4 / Г. Ф. Шершеневич. - М.: Бр. Башмаковы, 1910. - 839 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lawlibrary.ru/izdanie41585.html. - Назва з екрану.
3. Муромцев С. А. Определение и основное разделение права / С. А. Муромцев. – М.: Тип. А.И. Мамонтова и Ко, 1879. – 250 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://adhdportal.com/book_2503.html. - Назва з екрану.
4. Малько А. В. Категория «правовая жизнь»: проблемы становлення / А. В. Малько // Государство и право. – 2001. - № 5. – С. 3-8.

Дячок Олег Олександрович,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Університету митної справи та фінансів,
кандидат історичних наук, доцент

ЩОДО МОЖЛИВОСТІ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОСІБ, ЯКІ ВЧИНИЛИ ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Зараз у суспільстві, зокрема, в соціальних мережах, нерідко можна зустріти пропозиції позбавляти сепаратистів громадянства України. Таке бажання патріотичних громадян цілком зрозуміле, оскільки вони хочуть у майбутньому убезпечити державу і суспільство від впливу зрадників, тих, хто зі зброєю виступив проти Батьківщини на боці агресора. Але такі пропозиції висловлюються людьми, погано обізнаними з правом.

В Україні немає інституту позбавлення громадянства. У частині 1 ст. 25 Конституції України закріплено, що громадянин України не може бути позбавлений громадянства. Законом України "Про громадянство України" від 18 січня 2001 р. № 2235-III неможливість позбавлення громадянина України громадянства України зафіксована як один з принципів законодавства України про громадянство (ст. 2).

Указане конституційне положення не можна замінити іншим, яке б закріпило можливість позбавлення громадянства, бо Основний Закон, як закріплено у частина 1 ст. 157, не може бути змінено, якщо зміни передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина. Навіть якби суб'єкт законодавчої ініціативи вніс на розгляд Верховної Ради України законопроект відповідного змісту, не дійшло би навіть до його розгляду, оскільки законопроект про внесення змін до Конституції України розглядається Верховною Радою України за наявності висновку Конституційного Суду України щодо відповідності законопроекту вимогам ст. 157 і 158 Конституції України (ст. 159). Зрозуміло, що Конституційний Суд України не дав би позитивний висновок щодо пропозиції обмеження прав громадян України.

До того ж, у 2013 р. Україна приєдналася до Конвенції про скорочення безгромадянства. Частина 1 ст. 8 цього документу закріплює, що Договірна Держава не позбавляє особу її громадянства, якщо таке позбавлення зробило б цю особу апатридом. Щодо випадку, який нас цікавить, прямо відноситься ст. 9: "Жодна Договірна Держава не може позбавити особу чи групу осіб їхнього громадянства за расовими, етнічними, релігійними або політичними ознаками".

Натомість нашому законодавству притаманний інститут втрати громадянства. Він має іншу правову природу, але однаковий з позбавленням громадянства наслідок: припинення сталого правового зв'язку особи з державою, що породжує взаємні права та обов'язки. На перший погляд, можна було б доповнити частину 1 ст. 19 Закону України "Про громадянство України" пунктом, що підставою для втрати громадянства України є: організація, фінансування та проведення незаконних референдумів про зміну території України; організація, фінансування та проведення виборів незаконних органів публічної влади; організація, фінансування та участь в не передбачених законом воєнізованих або збройних формуваннях, діяльність яких була спрямована проти суверенітету, незалежності й територіальної цілісності України. Це дало б можливість у подальшому не допустити нинішніх сепаратистів і терористів до участі у виборах, референдумах, до служби в органах державної влади та місцевого самоврядування, оскільки на це мають право лише громадяни України. Однак і цей шлях не принесе успіху. Навіть пункт 3 частини 1 ст. 19 вказаного закону (в котрому закріплено, що підставою для втрати громадянства України є добровільний вступ на військову службу іншої держави, яка відповідно до законодавства цієї держави не є військовим обов'язком чи альтернативною (невійськовою) службою) не застосовуються, якщо внаслідок цього громадянин України стане особою без громадянства (частина 2 ст. 19). І хоча Європейська конвенція про громадянство від 6 листопада 1997 р., ратифікована Україною 2016 р., в пункті 1 ст. 7 закріпила: "Держава-учасниця не може передбачати у своєму внутрішньодержавному праві втрату її громадянства ex lege або на ініціативу самої держави-учасниці, за винятком таких випадків: <…> d) поведінка, яка серйозно за-

шкоджує життєво важливим інтересам держави-учасниці", уже пункт 3 ст. 7 містить заборонну норму: держава-учасниця не може передбачати у своєму внутрішньодержавному праві втрату її громадянства згідно з пунктами 1 і 2 цієї статті, якщо відповідна особа стане внаслідок цього особою без громадянства, за винятком випадків, зазначених у підпункті "b" пункту 1 цієї статті (набуття громадянства держави-учасниці внаслідок шахрайських дій, подання неправдивих відомостей або приховування будь-якого суттєвого факту, що має відношення до заявника). А чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України (частина 1 ст. 9 Конституції України). Як вірно відзначає В. О. Гацелюк: "Чинний на сьогодні масив міжнародно-правових зобов'язань України свідчить про те, що Україна не може передбачати у своєму внутрішньодержавному праві втрату її громадянства внаслідок поведінки, яка серйозно зашкоджує життєво важливим її інтересам, якщо відповідна особа стане внаслідок цього особою без громадянства" [1, с. 89].

Відтак, є сенс розглядати можливе законодавче обмеження окремих політичних прав осіб, які здійснили злочини проти основ національної безпеки України. Обмеження прав є цілком нормальною практикою, а його застосування залежить від конкретних обставин. Обмежень можуть зазнавати як особисті права і свободи (право на свободу та особисту недоторканність, свобода пересування), так і політичні (право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації, право маніфестацій, право на участь у виборах та референдумах в умовах воєнного та надзвичайного стану).

Після початку збройної агресії Російської Федерації проти України і переходу окремих громадян України на бік ворога, у 2014 р. були внесені зміни до статей 109 "Дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади", 110 "Посягання на територіальну цілісність і недоторканність України", 111 "Державна зрада" Кримінального кодексу України. Також розділ І Особливої частини "Злочини проти основ національної безпеки України" був доповнений новою статтею 110^2 "Фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України".

На нашу думку, слід внести зміни до статей 109, 110, 110^2, 111 Кримінального кодексу України шляхом їх доповнення додатковими покараннями у вигляді обмеження на певний строк права обирати та бути обраними до органів державної влади та місцевого самоврядування (як під час відбування покарання, так і після нього), права на державну службу та службу в органах місцевого самоврядування (після відбуття покарання).

Відповідно, пропонується внести аналогічні обмеження до Законів України "Про вибори Президента України", "Про вибори народних депутатів України", "Про місцеві вибори" щодо права обирати та бути обраними до органів державної влади та місцевого самоврядування, а також до Закону Укра-

їни “Про державну службу” щодо права на державну службу і Закону України “Про службу в органах місцевого самоврядування” щодо права на службу в органах місцевого самоврядування.

12 червня 2017 р. в мережі Інтернет була поширена інформація, що під час організованого Міжнародним інформаційним консорціумом (МІК) “Бастіон” круглого столу в Укрінформі на тему “Гібридна (інформаційна) агресія РФ. Відповіді України” речник InformNapalm Михайло Макарук повідомив: “Наша команда активно взяла участь у розробці законопроекту про колабораціонізм. Усіх це лякає. Але вибачте: якщо ти співпрацював з терористами, якщо ти був один з них, якщо ти зраджував свою Батьківщину, то ти не маєш права обирати, обиратися, працювати у державних та силових структурах” [2]. Такий підхід, на нашу думку, також може бути втілений в життя. Однак, і в цьому випадку необхідно буде вносити зміни до вказаних вище законів. Також цілком очевидно, що закон про колабораціонізм має містити чіткий і зрозумілий механізм визначення особи колаборантом.

Бібліографічні посилання:

1. Гацелюк В. О. Припинення громадянства особи внаслідок учинення злочину як захід кримінально-правового характеру de lege ferenda (у світлі закордонного досвіду) // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. – 2014. – № 2–3. – С. 83–96.

2. В Україні потрібно прийняти закон про колабораціонізм – експерт [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2246130-v-ukraini-potribno-prijnati-zakon-pro-kolaboracionizm-ekspert.html (12.06.2017).

Єфімов Микола Миколайович,
доцент кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ МОРАЛЬНОСТІ

Більшість кримінальних правопорушень проти моральності характеризується невеликою кількості матеріальної доказової інформації, виявленою на початковому етапі розслідування. Адже, як правило, під час огляду місця події вона майже не вилучається, а обшуки в більшості випадків проводяться після пред’явлення особі підозри. Тому на перший план виходить збір показань – ідеальних доказів, що залишаються в пам’яті людини. Для забезпечення їх отримання і допитується значна кількість учасників процесу. Ця проце-

суальна дія є найбільш розповсюдженою та інформативною в кримінальному судочинстві [1]. Крім того, як раз при допиті можуть виникати початкові конфліктні ситуації. З огляду на це, забезпечення прав людини в ході його проведення має надзвичайно важливе значення. Вагоме значення для цього становлять організаційно-підготовчі заходи до його проведення.

Розглянемо деякі з них в розрізі розслідування злочинів проти моральності. Так, неодмінною умовою вдалого проведення допиту є вивчення матеріалів кримінального провадження. Всебічне та ретельне їх дослідження дозволяє виявити існуючі прогалини, розбіжності і суперечності в різних аспектах. Розгляду підлягають відомості, що містяться як у протоколах слідчих (розшукових) дій: протокол огляду місця події; протоколи допитів потерпілих та свідків; протокол пред'явлення для впізнання тощо. Крім того, досліджуються й інші матеріали провадження: різноманітні довідки; характеристики на окремих учасників процесу; процесуальні документи.

Завдяки зазначеному заходу ми можемо без проблем перейти до наступного – визначити коло обставин, що складають предмет допиту. Це, в свою чергу, дозволяє окреслити коло запитань, які необхідно поставити підозрюваному. З огляду на проведений аналіз наукової літератури [2, с. 78-79; 3, с. 95-97; 4, с. 141-142] та матеріалів кримінальних проваджень ми визначили наступні обставини, які необхідно встановити під час допитів підозрюваних при розслідуванні злочинів проти моральності:

– подія злочину (який злочин вчинено – ст. ст. 300, 301, 302, 303, 304 КК України, наявність кваліфікуючих ознак: вчинені групою, з залученням дітей тощо);

– місце вчинення злочину (виконання кожного з етапів злочинної операції: втягнення або вербування до участі в антигромадській діяльності, переміщення; місце надання сексуальних послуг, збуту інформаційної продукції, яка пропагує жорстокість та насильство, сексуальну розпусту та порнографію, межі злочину в цілому);

– час і строки виконання окремих етапів та злочину в цілому;

– способи дії злочинців на кожному з етапів злочинного посягання;

– знаряддя і способи, використані злочинцями (характер їх застосування на кожному з етапів; походження цих знарядь і засобів у злочинців);

– зміни в обстановці місця події;

– наявність дій з приховування окремих етапів реалізації злочинного задуму, їх слідів або злочину в цілому, їх характер;

– кількість і персональні дані потерпілих, їх особистісні характеристики, вид діяльності (яка саме); якщо злочин вчинено за участю неповнолітньої чи малолітньої особи, то крім зазначених відомостей, необхідно зібрати інформацію про батьків (або законних представників) і сферу їх діяльності;

– поведінка виявлених осіб до, під час і після злочину;

– характер і розмір шкоди, заподіяної здоров'ю потерпілих (одному чи декільком), походження цієї шкоди, її джерела;

– розмір і характеристики матеріальних збитків;

– інші тяжкі наслідки вчинення кримінального правопорушення;

– кількість осіб, які брали участь у реалізації злочинних дій або окремих етапів, їх роль;

– наявність і характер висловлених злочинцями пропозицій або погроз (які, кому, коли і яким способом передавалися: безпосередньо, опосередковано, по телефону, іншому переговорному пристрою, у листі, записці тощо);

– замовний характер вчиненого злочину: одержання плати за вчинення злочину (безпосередньо від замовника, через посередника), пов'язані з цим обставини;

– наявність ознак організованості в діях групи осіб, розподіл ролей співучасників, їх функції в загальному механізмі вчинення злочину;

– наявність попередніх контактів злочинців зі встановленими особами;

– як відбувалося підбурення та втягнення осіб до антигромадської діяльності;

– мотив учинення злочину, характеристика особи підозрюваного;

– причини та умови вчинення злочинів у сфері моралі;

– інші фактори.

В умовах конфліктних ситуацій особливого значення набувають такі організаційно-підготовчі заходи як вивчення особи злочинця; добір речових доказів та інших матеріалів для пред'явлення підозрюваному; визначення тактичних прийомів, що будуть застосовуватися під час допиту; підготовка науково-технічних засобів його фіксації; забезпечення сприятливих умов для проведення допиту з урахуванням гарантування безпеки його учасників.

Слід наголосити і на тактичних прийомах, які можуть впливати на забезпечення прав людини під час проведення досліджуваної процесуальної дії. Так, ефективним тактичним прийомом при допиті цієї категорії є пред'явлення речових доказів. Адже вплив, який вони здійснюють на підозрюваного, дозволяє вийти з раніше визначених конфліктних ситуацій. Зокрема:

– зумовити необхідність надання показань з приводу наявності у особи матеріалів порнографічного характеру (відео порнографічного характеру, журнали та брошури з елементами порнографії);

– взаємовідносин з повіями (телефонну переписку, наявність електронних листів);

– фактів перебування у місці розпусти (відеозаписи, показання свідків) тощо.

Для найбільш результативного застосування зазначеного прийому необхідно на підготовчому етапі допиту підібрати характерні докази, а під час його проведення вірно визначити найбільш доцільний момент їх демонстрації.

Підводячи підсумок, необхідно відмітити, що обов'язковою слідчою (розшуковою) дією при розслідуванні злочинів проти моральності є допит. Забезпечення прав людини в ході його проведення має надзвичайно важливе значення. Для цього під час нього з'ясовується велика кількість обставин, що

дають змогу будувати слідчі версії, орієнтувати під час проведення інших процесуальних дій. Найбільш ефективними тактичними прийомами для забезпечення прав людини під час допиту будуть: встановлення психологічного контакту із допитуваним та пред'явлення доказів.

***Бібліографічні посилання*:**

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : прийнятий Верховною Радою України Законом №4651-VI від 13.04.2012 р. / відп. за випуск В.А. Прудников. – Х. : Право, 2012. – 392 с.
2. Малярова В.О. Обставини, що підлягають встановленню під час розслідування злочинів проти моральності у сфері статевих стосунків / В. О. Малярова // Вісник ХНУВС. – 2013. – № 3 (62). – С. 88-97.
3. Мосяженко В.Ю. Оперативно-розшукове та криміналістичне забезпечення виявлення та розслідування злочинів у сфері суспільної моралі : дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.09 / В. Ю. Мосяженко. – Кривий ріг. – 2015. – 280 с.
4. Назаренко К. Ю. Розслідування злочинів, пов'язаних зі створенням або утриманням місць розпусти і звідництвом : дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 / К. Ю. Назаренко. – Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Дніпро. – 2016. – 218 с.

Завгородній Віталій Анатолійович,
доцент кафедри теорії та історії
держави і права Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ДЖЕРЕЛО ПРАВОВОГО ВПЛИВУ

У правовій доктрині домінує позиція, що практику Європейського Суду з прав людини (далі – ЄСПЛ, Суду) необхідно розглядати у якості джерела права, однак з цього приводу триває наукова дискусія. Аналіз існуючих підходів дає підстави стверджувати, що практику ЄСПЛ як джерело права розглядають в декількох аспектах, а саме: як форму вираження і закріплення норм права, як фактор правотворення, як початок або причину походження права, як засіб пізнання або спосіб існування права тощо. Така полісемія визначень цієї категорії з одного боку розширює її зміст і значення, а з іншого не сприяє єдності розуміння цього явища правової дійсності суб'єктами права, що часто призводить до його несприйняття.

На наш погляд, більшість із зазначених підходів до розуміння сутності поняття «джерело права» не кореспондуються з юридичною природою практики ЄСПЛ, оскільки джерельність практики Суду по відношенню до права більш доцільно розглядати у якості засобу пізнання права, а також у якості

фактора, що зумовлює вплив на свідомість людей та їх поведінку. Таким чином, практику ЄСПЛ більш доцільно розглядати у якості джерела правового впливу. Виходячи із зазначеного, автор поставив за мету з'ясувати існуючі підходи до розуміння понять «джерело» та «правовий вплив» та можливість їх використання при характеристиці практики Європейського Суду з прав людини.

Слово «джерело» в словнику С.І. Ожегова та Н.Ю. Шведової розуміється як те, що дає початок будь-чому, звідки будь-що походить; письмовий документ, пам'ятка, на основі якої будується наукове дослідження [1]. Великий тлумачний словник сучасної української мови за редакцією В.Т. Бусел дає наступне визначення поняттю «джерело»: те, що дає початок чому-небудь, звідки постає, черпається щось; основа чого-небудь; вихідне начало; про того або те, від кого або звідки довідуються про що-небудь; писемна пам'ятка, документ, на основі якого будується наукове дослідження [2, с. 218].

У великому тлумачному словнику Д.М. Ушакова поняття «джерело» має наступне змістовне наповнення: те з чого виходить, виникає, витікає що-небудь; вихідна причина, основа походження чого-небудь; письмова пам'ятка, справжній оригінал, на основі якого будується наукове дослідження; те, звідки беруться які-небудь відомості, слухи [3, с. 323]. Беручи за основу зазначені підходи можна зробити висновок, що під поняттям «джерело» необхідно розуміти вихідне начало, початок чи основу будь-чого.

Категорія «правовий вплив» також по-різному тлумачиться дослідниками в теорії права, при цьому часто у співвідношенні з категорією «правове регулювання». У цьому контексті С. Комаров зазначає, що поняття впливу ширше за змістом ніж регулювання, оскільки вплив включає як регулювання за допомогою правової норми, так і інші правові засоби та форми впливу на поведінку людей. Вчений відносить правові засоби та форми не тільки до поняття правового регулювання, а вважає, що вони притаманні й правовому впливу [4, с. 412]. На думку О.В. Малько, категорія «правовий вплив» - це взятий у єдності та багатоманітності весь процес впливу права на соціальне життя, свідомість та поведінку людей [5, с. 26]. З позиції Ю.М. Оборотова, правовий вплив розглядається як ціннісно-орієнтований вплив права на свідомість і поведінку людей [6, с. 187–188].

В юридичній літературі також зазначається, що правовий вплив – це результативний, нормативно-організаційний вплив на суспільні відносини як специфічної системи власне правових засобів (норм права, правовідносин, актів реалізації та застосування), так і інших правових явищ (правосвідомості, правової культури, правових принципів, правотворчого процесу) [7, с. 94].

Таким чином, можна зробити висновок, що категорія «правовий вплив» розглядається в доктрині права в двох значеннях, а саме: 1) як сукупність правового регулювання та засобів впливу на поведінку людей; 2) як ціннісно-орієнтаційний вплив права на свідомість і поведінку людей.

Принагідно відзначити, що правовий вплив також тісно переплітається

з таким поняттям як дія права, під яким у юридичних джерелах розуміють здатність права у певному середовищі справляти ідейно-мотиваційний вплив на особу чи групу осіб та як наслідок цього забезпечувати відповідно до своїх цілей, принципів та приписів правомірний характер людської діяльності та вчинків [8, с. 141]. М.М. Рассолов характеризує дію права, виходячи із концепції діяльності у сфері права, та розуміє зазначену категорію як різнобічний регулятивний вплив на суспільні відносини в межах території держави, певного часу та кола суб'єктів. За змістом дія права спрямована на організацію правової діяльності, а за формою матиме політичний характер, оскільки здійснюватиметься різними суб'єктами суспільних відносин, що мають державно-владні повноваження [9, с. 276-277].

Зазначені підходи до розуміння поняття «дія права» фактично ототожнюють його з поняттям «правовий вплив».

Семантичний аналіз поняття «джерело» та «правовий вплив», дає змогу зробити висновок, що під джерелом правового впливу необхідно розуміти першооснову та витоки становлення, формування і функціонування правового явища, що здійснює правовий вплив.

Зважаючи на розглянуті підходи, можна зробити висновок, що безпосередньо правовий вплив на учасників правовідносин зумовлюють норми Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, які з точки зору формально-юридичного підходу також можна назвати «джерелом права». Відповідно практика ЄСПЛ виступає джерелом такого правового впливу норм Конвенції, з якої витікає і черпається розуміння конвенційних норм. Одним із основних завдань практики ЄСПЛ як джерела правового впливу є формування у свідомості людей правових установок та правових мотивів, а також правового інтересу до норм Конвенції. Під правовою установкою необхідно розуміти конкретну програму поведінки суб'єкта в певних умовах (юридично значущих), а під мотивом спонукальну причину, приводом до дії, аргументом на користь чого-небудь [10, с. 622].

Практиці ЄСПЛ як джерелу правового впливу притаманні наступні ознаки: є основою реального функціонування Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод; являє собою сукупність ідей (правових позицій), на яких ґрунтується правовий вплив; здійснює інформаційний, ціннісно-орієнтаційний, правоохоронний, соціальний та інший вплив на свідомість та поведінку людей; забезпечує формування у свідомості людей нових суджень, правових установок, правових мотивів та правового інтересу до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод; є місцем (середовищем) звідки черпаються знання про Конвенцію як явище, що здійснює вплив; породжує юридичні наслідки, оскільки зумовлює виплату справедливої сатисфакції та необхідність проведення заходів індивідуального та загального характеру.

Бібліографічні посилання:

1. Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка: 80 000 слов и фразеологических выражений / Российская академия наук. Институт русского языка имени В.В. Виноградова. – 4-е издание дополненное. – М.: Азбуковник, 1999. – 944 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://slovarozhegova.ru/word.php?wordid=10271
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь:ВТФ «Перун», 2002. – 1440 с.
3. Ушаков Д.Н. Большой толковый словарь современного русского языка. – М. «Альта-Принт», 2005. – VIII. – 1239 с.
4. Комаров С.А. Общая теория государства и права: Учебник. – 7-е изд., СПб., 2008. – 510 с.
5. Малько А.В. Стимулы и ограничения в праве. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Юристъ, 2004. – 250 с.
6. Общетеоретическая юриспруденция: учебный курс: учебник / [Ю. Н. Оборотов и др.; под ред. Ю. Н. Оборотова]; Нац. ун-т.»Одес. юрид. акад.». – О.: Фенікс, 2011. – 436 с.
7. Теория государства и права. Академический курс: В 3-х т. / Отв. ред. М.Н Марченко. – 3-е узд.. перераб. И доп. – Т.3: Государство, право, общество. – М.: Норма, 2007. – 712 с.
8. Теория права и государства: Учебник / Под ред. В.В. Лазарева, 4-е изд., перераб., и доп. – М., 2005. – 472 с.
9. Рассолов М.М. Проблемы теории государства и права: Учеб. пос. – М.: Юнити-Дана: Закон и право, 2007. – 431 с.
10. Івановський Д.В. Правовий вплив на свідомість як чинник формування правомірної поведінки / Д. В. Івановський // Правовий вплив на неправомірну поведінку: актуальні грані: монографія / за ред. О.В. Козаченка, Є. Л. Стрельцова; МОН України, НУ «ОЮА», Каф. крим. права та ін. крим.-прав. дисциплін Миколаїв. ін-т. права, ПРЦ НАПрНУ, ГО «Всеукр. Асоціація крим. права». – Миколаїв: Іліон, 2016. – С. 608-625.

Зубенко Василь Васильович,
доцент кафедри історії та теорії права і держави
Херсонського державного університету,
кандидат юридичних наук

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО НА ЗАХИСТІ ПРАВ ЛЮДИНИ

Організація Об’єднаних Націй серед системи цінностей міжнародного співтовариства надає пріоритетне значення правам і свободам людини. Наразі в міжнародному праві існує велика кількість діючих міжнародно-правових актів, в яких загальнолюдська концепція прав і свобод людини і юридично обов'язкові норми для держав у різних сферах захисту прав людини знайшли своє відображення

Вчені-міжнародники дореволюційних часів широко сприйняли природно-правову теорію прав людини. Відомий професор Петербурзького університету Ф. Мартенс писав, що "всі освічені держави визнають за людиною як такою, безвідносно до його підданства або національності, відомі основні права, які нерозривно пов'язані з людською особистістю" [1, 327]. Під цими

правами зазвичай малося на увазі право на життя, свободу совісті та віросповідання. За твердженням швейцарського вченого І. Блюнчлі, природні права людини "повинні бути шановані як в мирний, так і у воєнний час"[2, 316].

Велике значення для захисту прав і свобод людини на міжнародному рівні мають різні конвенційні органи, засновані на основі міжнародних договорів з прав людини. Відповідно до Статуту ООН відповідальність за виконання функцій Організації в галузі прав людини несе Економічна і Соціальна Рада. ЕКОСОР уповноважується Статутом ООН «робити рекомендації з метою заохочення поваги та дотримання прав людини та основних свобод для всіх» (п. 2 ст. 62).

Для виконання покладених на нього функцій ЕКОСОР створює спеціальні комісії. Комісія з прав людини була створена в 1946 р. складі 18 держав-членів (в даний час - представники 56 держав-членів, що обираються на три роки). Комісія проводить щорічні сесії протягом шести тижнів. Її коментарі з питань, віднесених до Пакту, переслідують мету допомогти державам-учасницям втілити в життя права, зафіксовані в Пакті, а також привернути їх увагу до недоліків доповідей і процедурам підготовки доповідей. Крім того, Комісія може давати рекомендації Раді за результатами розгляду окремих доповідей.

Для вивчення практики грубих порушень прав людини у світі Комісія після 1980 р. заснувала кілька спеціальних органів, які мають «тематичні мандати». Зараз існують дві тематичні робочі групи:

а) з питання про недобровільних або насильницьких зникненнях,

б) зі свавільних затримань.

Також є вісім тематичних спеціальних доповідачів:

1) з питання про позасудові і свавільні страти і страти без належного судового розгляду;

2) з тортур і інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поводження і покарання;

3) з торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії;

4) з питання про осіб, переміщених всередині країн;

5) з релігійної нетерпимості;

6) з расизму, расової дискримінації та ксенофобії;

7) зі свободи думки і слова;

8) щодо використання найманців як засобу протидії здійсненню права народів на самовизначення [3, 138-139].

На основі Міжнародного пакту про громадянські і політичні права створено Комітет з прав людини у складі 18 членів, що обираються на 4 роки таємним голосуванням із списку осіб, пропонованих Генеральним секретарем. Комітет розглядає надані державами-учасниками доповіді про вжиті ними заходи щодо втілення в життя положень Пакту і дає їм рекомендації. Зі скаргою до Комітету з прав людини може звернутися:

1) потерпіла особа (особисто або через уповноваженого);

2) особа, скарга якої стосується рішень державних органів, прийнятих після 1991 р. - набрання чинності Факультативного протоколу;

3) особа, вичерпавши всі внутрішні засоби оскарження за національним законодавством;

4) особа, скарга якої подана тільки в Комітет з прав людини і не розглядається іншими міжнародними органами. Висновки Комітету. оприлюднюються негайно після засідання, на якому вони були прийняті, і повторюються в щорічній доповіді Комітету на сесії Генеральної Асамблеї ООН.

Функції контролю за дотриманням міжнародних договорів виконують ще шість органів: Комітет з расової дискримінації (1970 р.), Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок з 23 експертів (1982 р.), Комітет з економічних, соціальних і культурних прав (1987 р.), Комітет проти тортур з 10 експертів (1988 р.), Комітет з прав дитини з 18 експертів (1990 р.), а також Робоча група трьох, створена відповідно до Конвенції 1973 р. про припинення злочину апартеїду і покарання за нього. Одна з причин недостатньої ефективності роботи конвенційних органів полягає в тому, що вони наділені правом виносити на адресу держав лише «загальні зауваження» або «загальні рекомендації». Труднощі в роботі таких органів виникають і тому, що багато норм з прав людини сформульовані в загальних виразах і не мають точних і конкретних правових меж. До проблем реалізації окремих прав людини відноситься низька ступінь участі держав у їх захисті. Так, наприклад, учасниками Пакту про економічні, соціальні і культурні права є 92 держави, Конвенції про захист заробітної плати - 88, Конвенції про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти - 77, Конвенції про мінімальний вік для прийому на роботу - 37 держав.

Управління Верховного комісара ООН з прав людини отримує близько 100 тисяч скарг в рік від окремих осіб та груп людей про порушення їх прав, ці скарги розглядаються відповідними органами ООН [4, 278].

Загальновизнані права людини стали основною цінністю в сучасному світі: їх можна виявити в конституціях і законодавстві кожної держави.

У міжнародному плані права людини отримали бурхливий розвиток у другій половині XX в. Це поняття, раніше відносилося тільки до національного законодавства, стало активно затверджуватися і розвиватися в міжнародних відносинах. Міжнародне співтовариство зрозуміло важливість проблеми, не тільки узаконивши серію загальновизнаних прав в конвенціях, пактах і угодах, але й розробивши міжнародний механізм для захисту прав людини.

Таким чином, в сучасному праві склався комплекс принципів і норм, що відносяться до загальновизнаних прав людини. Міжнародні договори з прав людини встановлюють зобов'язання держав з надання індивідам прав і свобод. Національне законодавство кожної держави визначає обсяг прав, їх зміст і гарантії здійснення.

Як член ООН, Україна брала участь у підготовці та прийнятті міжнародно-правових актів з прав людини та в роботі багатьох міжнародних контро-

льних та правозахисних органів починаючи з 1945 року. Однак тільки після здобуття незалежності в 1991 р. Україна стала реальним та повноправним членом міжнародної системи захисту прав людини. Саме після здобуття незалежності Україною були ратифіковані такі визначальні міжнародно-правові акти, як Факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, було знято застереження до Конвенції проти тортур та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність людини, видів поводження й покарання щодо невизнання компетенції Комітету проти тортур тощо. Україна ратифікувала переважну більшість міжнародно-правових документів у сфері захисту прав людини, що дає змогу створити належну правову базу для забезпечення в нашій державі основних прав та свобод людини відповідно до норм та стандартів міжнародного права. [5].

Бібліографічні посилання:

1. Мартенс Ф.Ф. Современное международное право цивилизованных народов / Ф.Ф. Мартенс. - СПб. : тип. М-ва путей сообщения (А.Бенке), 1882. - 418 с.

2. Блюнчли И. Современное международное право цивилизованных государств, изложенное в виде кодекса: Перевод со 2-го немецкого издания / Блюнчли; Пер.: А. Лодыженский, В. Ульяницкий; Под. ред.: Л. Камаровский, гр. – М.: Тип. Индрих, 1876. – 634 с. - репринтная копия

3. Саидов А.Х. Международное право прав человека / отв. ред. Б. Н. Топорнин. — М.: МЗ Пресс, 2002.

4. Основные факты об Организации Объединенных Наций Пер. с англ. публикации ООН *Basic Facts about the United Nations* 2005 г. М.: Издательство «Весь Мир».

5. Права людини та їх захист [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://just-mykolaiv.gov.ua/prava_ljudini_ta_jih_zahist.

Коломієць Юрій Миколайович,
доцент кафедри загальноправових
дисциплін Харківського національного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

РОЛЬ УПОВНОВАЖЕНОГО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПРАВ ЛЮДИНИ У ЗАХИСТІ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ

Відповідно до ст. 32 Конституції України ніхто не може зазнавати втручання в особисте і сімейне життя людини, крім випадків, передбачених Конституцією України; не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. Реалізація цього права передбачає неприпустимість втручання будь-кого в особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України. Невід'ємною складовою цього права є

право особи на захист її персональних даних, що знаходяться у відповідних базах даних. Основними розпорядниками останніх можуть виступати як фізичні, так і юридичні особи, зокрема органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їхні посадові і службові особи. Вони створюють і адмініструють ці бази з метою належного виконання завдань і функцій, покладених на них Конституцією і законами України в межах своєї компетенції.

Відповідно до ст. 2 Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних під «персональними даними» розуміється будь-яка інформація, що стосується конкретно визначеної особи або особи, що може бути конкретно визначеною. Основна ідея захисту персональних даних полягає не в утаємничені цих даних загалом, а в запобіганні можливим зловживанням цими даними, а саме розголошенню відомостей про особисте (приватне) життя, таємниця якого охороняється як на національному, так і на міжнародному рівні.

Для запровадження реальних механізмів реалізації Конвенції Ради Європи про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних та Додаткового протоколу до неї, Верховною Радою України ухвалено Закон України «Про захист персональних даних», який став основоположним актом національного законодавства у сфері захисту персональних даних. Таким чином, Верховна Рада України на законодавчому рівні визначила правові засади обмеження права особи на особисту недоторканність в частині збирання, зберігання, обробки, адміністрування та надання персональних даних громадян України.

Цим законом, з метою забезпечення незалежності уповноваженого органу з питань захисту персональних даних, як того вимагає Конвенція Ради Європи про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних, повноваження щодо контролю за додержанням законодавства про захист персональних даних покладено на Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, замість Державної служби України з питань захисту персональних даних. На думку експертів, самостійний орган у системі органів виконавчої влади не здатний повною мірою забезпечити такої незалежності інституції, як того вимагає Додатковий протокол до Конвенції про захист осіб у зв’язку з автоматизованою обробкою персональних даних щодо органів нагляду та транскордонних потоків даних [1].

Відповідно до ст. 23 Закону України «Про захист персональних даних» Уповноважений має такі повноваження у сфері захисту персональних даних: 1) отримувати пропозиції, скарги та інші звернення фізичних і юридичних осіб з питань захисту персональних даних та приймати рішення за результатами їх розгляду; 2) проводити на підставі звернень або за власною ініціативою виїзні та безвиїзні, планові, позапланові перевірки володільців або розпорядників персональних даних у порядку, визначеному Уповноваженим, із забезпеченням відповідно до закону доступу до приміщень, де здійснюється обробка персональних даних; 3) отримувати на свою вимогу та мати доступ

до будь-якої інформації (документів) володільців або розпорядників персональних даних, які необхідні для здійснення контролю за забезпеченням захисту персональних даних, у тому числі доступ до персональних даних, відповідних баз даних чи картотек, інформації з обмеженим доступом; 4) затверджувати нормативно-правові акти у сфері захисту персональних даних у випадках, передбачених цих Законом; 5) за підсумками перевірки, розгляду звернення видавати обов'язкові для виконання вимоги (приписи) про запобігання або усунення порушень законодавства про захист персональних даних, у тому числі щодо зміни, видалення або знищення персональних даних, забезпечення доступу до них, надання чи заборони їх надання третій особі, зупинення або припинення обробки персональних даних; 6) надавати рекомендації щодо практичного застосування законодавства про захист персональних даних, роз'яснювати права і обов'язки відповідних осіб за зверненням суб'єктів персональних даних, володільців або розпорядників персональних даних, структурних підрозділів або відповідальних осіб з організації роботи із захисту персональних даних, інших осіб; 7) взаємодіяти із структурними підрозділами або відповідальними особами, які відповідно до цього Закону організовують роботу, пов'язану із захистом персональних даних при їх обробці; оприлюднювати інформацію про такі структурні підрозділи та відповідальних осіб; 8) звертатися з пропозиціями до Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб щодо прийняття або внесення змін до нормативно-правових актів з питань захисту персональних даних; 9) надавати за зверненням професійних, самоврядних та інших громадських об'єднань чи юридичних осіб висновки щодо проектів кодексів поведінки у сфері захисту персональних даних та змін до них; 10) складати протоколи про притягнення до адміністративної відповідальності та направляти їх до суду у випадках, передбачених законом; 11) інформувати про законодавство з питань захисту персональних даних, проблеми його практичного застосування, права і обов'язки суб'єктів відносин, пов'язаних із персональними даними; 12) здійснювати моніторинг нових практик, тенденцій та технологій захисту персональних даних; 13) організовувати та забезпечувати взаємодію з іноземними суб’єктами відносин, пов’язаних із персональними даними, у тому числі у зв’язку з виконанням Конвенції про захист осіб у зв’язку з автоматизованою обробкою персональних даних та Додаткового протоколу до неї, інших міжнародних договорів України у сфері захисту персональних даних; 14) брати участь у роботі міжнародних організацій з питань захисту персональних даних [2]. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини включає до своєї щорічної доповіді про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні звіт про стан додержання законодавства у сфері захисту персональних даних.

Процедура здійснення Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини контролю за додержанням вимог законодавства про захист персона-

льних даних шляхом проведення перевірок фізичних осіб, фізичних осіб-підприємців, підприємств, установ і організацій усіх форм власності, органів державної влади та місцевого самоврядування, що є володільцями та/або розпорядниками персональних даних, а також оформлення і розгляд результатів перевірок, здійснюється на підставі «Порядку здійснення Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини контролю за додержанням законодавства про захист персональних даних» [3]. Контроль за додержанням суб'єктами перевірки законодавства про захист персональних даних здійснюється Уповноваженим та/або уповноваженими ним посадовими особами шляхом проведення перевірок: планових, позапланових, виїзних та безвиїзних. Планові та позапланові перевірки можуть бути виїзними та безвиїзними. За результатами перевірок складаються акти перевірки додержання вимог законодавства про захист персональних даних, на підставі яких у випадку виявлення порушень складається припис про їх усунення, або протокол про адміністративне правопорушення.

За порушення недоторканості приватного життя, а саме за незаконне збирання, зберігання, використання, знищення, поширення конфіденційної інформації про особу або незаконна зміна такої інформації винна особа притягується до адміністративної відповідальності (стаття 188^{39} «Порушення законодавства у сфері захисту персональних даних», стаття 188^{40} «Невиконання законних вимог Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини»). У випадку виявлення під час перевірки ознак кримінального правопорушення Уповноважений направляє необхідні матеріали до правоохоронних органів.

Бібліографічні посилання:

1. Жорж М., Саттон Г. Аналіз Закону України «Про захист персональних даних». Страсбург. 2012. URL: http://zacon.at.ua/_ld/0/52_6_7.pdf (дата звернення: 29.07.2017).

2. Про захист персональних даних: закон України від 01.06.2010 № 2297-VI // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/card/2297-17 (дата звернення: 28.11.2017).

3. Про затвердження документів у сфері захисту персональних даних: наказ Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини від 08.01.2014 № 1/02-14 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v1_02715-14#n92(дата звернення: 28.11.2017).

Коломоєць Юлія Олександрівна,
доцент кафедри менеджменту і права
Дніпропетровського державного
аграрно-економічного університету,
кандидат юридичних наук

ПРАВО НА ЗАХИСТ ВЛАСНОСТІ З ПОГЛЯДУ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Метою даного дослідження є з'ясування підходів до інтерпретації права власності у рішеннях Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ, Суд).

Насамперед зазначимо, що право власності не було виокремленоу Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. (далі - Конвенція). Тільки у березні 1952 р. її зміст було доповнено положеннями Першого протоколу, ст. 1 якого і містила припис щодо права на майно та захисту власності. Вищезазначена стаття під назвою "Захист власності» складається із двох частин: а) частина перша визначає, що кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном; ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права; б) частина друга гласить, що попередні положення жодним чином не обмежують право держави вводити в дію такі закони, які вона вважає за необхідне, щоб здійснювати контроль за користуванням майном відповідно до загальних інтересів або для забезпечення сплати податків чи інших зборів або штрафів[1].

У свєму рішенні у справі «Спорронґ і Льоннрот проти Швеції»(SporrongandLonnroth v. Sweden)від 23 вересня 1982 р., заяви №№ 7151/75; 7152/75, серія А, № 52, ЄСПЛ виокремлює три складові вищезазначеної статті: перша має загальний характер і проголошує принцип мирного володіння майном; друга стосується випадків позбавлення майна й підпорядковує його певним умовам; третя складова визнає, що держави,відповідно до загальних інтересів, мають правоконтролювати використання майна шляхом прийняття законів, які вони вважають необхідними [2].

Тобто, щоб скористатись правом на захиствласності, необхідно, перш за все, мати це майно чи власність.

Т. Фулей, аналізуючи практику розгляду Судом справ щодо порушення права володіння майном, доходить висновку, що поняття «майно», як і «власність», має досить широке тлумачення й охоплює цілу низку економічних інтересів (активів) – як матеріальних, так і нематеріальних [3, с. 128].

Такий умовивід підтверджується відповідною практикою ЄСПЛ. У рішеннях з цього питання Суд відносить до власності та майна:

- нерухоме майно (будинки, земельні ділянки та ін.) («СпорронґЛьонн-

рот проти Швеції» (SporrongandLonnrothv.Sweden), рішення від 23 вересня 1982 р., заяви №№ 7151/75; 7152/75, серія А, № 52) [2];

- рухоме майно (зокрема, особисті речі особи) («Новоселецький проти України» (Novoseletskiy v. Ukraine), заява № 47148/99, рішення від 22 лютого 2005 р.) [4];

- банківські вклади («Гайдук та інші проти України»(Остаточна ухвала щодо прийнятності заяв № 45526/99 [...], поданих Іваном Юрійовичем Гайдуком та іншими проти України від 2 липня 2002 р.)[5];

- кошти, що відповідно до остаточних судових рішень належать заявникам («Бурдов проти Росії» (Burdov v. Russia), заява № 59498/00, рішення від 7 травня 2002 р., п.40) [6];

- прибутки, що випливають з власності (наприклад, орендна плата (рента) («Мелахер та інші проти Австрії» (MellacherandOthers v. Austria), заяви №№ 10522/83; 11011/84; 11070/84, рішення від 19 грудня 1989 р.) [3, с. 128];

- «правомірні очікування» («законні сподівання»)щодо можливості вчиняти певні діїна основінаданого державними органами дозволу (наприклад, на основі дозволу реалізовувати запланований розвиток території (Справа «ПайнВеліДевелопмент Лтд. та інші проти Ірландії» (PineValleyDevelopmentsLtdandOthers v. Ireland), заява № 12742/87, рішення від 23 жовтня 1991 р.) [3, с. 129];

- акцій компанії(«"Совтрансавто-Холдинг" проти України» (SovtransavtoHolding v. Ukraine), заява № 48553/99, рішення від 25 липня 2002 р.) [7];

- затримки у виплаті відшкодування і компенсації (рішення у справі «"Інтерсплав проти" України» (Intersplav v. Ukraine) від 9 січня 2007 року, заява № 803/02) [8];

- право на мирне володіннямайном (Рішення від 25.03.1999 р. у справі "Ятрідіс проти Греції") [9] та ін.

Щодо другої складової, а саме, випадків позбавлення майна й підпорядкування його певним умовам, то Суд у своєму рішенні у справі «Джеймс та інші проти Сполученого Королівства» зазначає, що відчуження власності, яке здійснюється відповідно до законодавчої, соціальної, економічної політики чи з іншою метою, може відповідати «суспільним інтересам» навіть якщо суспільство в цілому безпосередньо не використовує цю відчужену власність або не володіє нею (Рішення у справі «Джеймс та інші проти Сполученого Королівства» (JamesandOthers v. theUnitedKingdom), рішення від 21 лютого 1986 р., серія А № 98) [10].

У іншому своєму рішенні –«"ІммобільяреСаффі" проти Італії» - ЄСПЛ вказує на те, щонормативний акт, який оскаржувався, мав законну мету в загальних інтересах, що відповідає частині другій статті 1 («"Іммобільяре Саффі" проти Італії» (Immobiliare Saffi v. Italy) [GC] від 28 липня 1999 р, заява № 22774/93, п. 48) [11].

Щодо третьої складової статті 1 «Захист власності» Першого протоко-

лу, то у рішенні по справі «Христов проти України»Суд знову наголошує на необхідності підтримання «справедливої рівноваги» між загальним інтересом суспільства та захистом основних прав конкретної особи. Необхідну рівновагу не буде забезпечено, якщо відповідна особа несе «особистий і надмірний тягар» (див. рішення у справі «Брумареску проти Румунії» (Brumarescu v. Romania) [GC], п. 78). Також у цій справі Суд зауважує, що аргумент Уряду про те, що оскаржуване втручання здійснено в суспільних інтересах, дійшов висновку, що, хоча виправлення помилок у застосуванні закону, безперечно, становить «суспільний інтерес», в обставинах цієї справи таке виправлення здійснювалося на порушення основоположного принципу юридичної визначеності і тому цей аргумент був відхилений. Отже, зважаючи на вищезазначені обставини, Суд визнав, що «справедлива рівновага» виявилася порушеною і що заявник ніс особистий і надмірний тягар, що означає, що було порушено статтю 1 Першого протоколу (Рішення у справі «Христов проти України»)[12].

Таким чином, проаналізовані нами вище рішення ЄСПЛ свідчать про багатоманітністьпідходів до інтерпретації права власності, що зафіксоване у статті 1 Першого протоколу Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. Водночас, всі вони зводяться до трьох складових: 1) Судом вироблене власне розуміння понять «майно» та «власність»; 2) випадки позбавлення майна підпорядковує певним умовам; 3) держави, відповідно до загальних інтересів, мають право контролювати використання майна шляхом прийняття законів, які вони вважають необхідними (тобто, встановлювати справедливий баланс).

Бібліографічні посилання:

1. Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/99 4_535

2. Рішення у справі «Спорронг і Льоннрот проти Швеції» (SporrongandLonnroth v. Sweden) від 23 вересня 1982 р., заяви №№ 7151/75; 7152/75, серія А, № 52. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/980_098

3. Фулей Т.І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя / Т. І. Фулей // Науково-методичний посібник для суддів. – 2-ге вид. випр., допов. – К., 2015. – 208 с.

4. Рішення у справі «Новоселецький проти України» (Novoseletskiy v. Ukraine), заява No 47148/99, рішення від 22 лютого 2005 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_238

5. Рішення у справі «Гайдук та інші проти України» (Остаточна ухвала щодо прийнятності заяв № 45526/99 [...], поданих ІваномЮрійовичемГайдуком та іншими проти України від 2 липня 2002 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http:// zakon.rada.gov.ua/go/980_050

6. Рішення у справі «Бурдов проти Росії» (Burdov v. Russia), заява № 59498/00, рішення від 7 травня 2002 р., п.40) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_045

7. Рішення у справі «"Совтрансавто-Холдинг" проти України» (SovtransavtoHolding v. Ukraine), заява № 48553/99, рішення від 25 липня 2002 р. [Електронний ресурс]. – Ре-

жим доступу : http:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_043

8. Рішення у справі «"Інтерсплав проти" України» (Intersplav v. Ukraine) від 9 січня 2007 року, заява № 803/02) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_194

9. Рішення у справі "Ятрідіс проти Греції" Рішення 25.03.1999 Рішення у справі "Ятрідіс проти Греції"[Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/980_363

10. Рішення у справі «Джеймс та інші проти Сполученого Королівства» (JamesandOthers v. theUnitedKingdom), рішення від 21 лютого 1986 р., серія А № 98 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_180

11. Рішення у справі «"ІммобільяреСаффі" проти Італії» (ImmobiliareSaffi v. Italy) [GC] від 28 липня 1999 р, заява № 22774/93, п. 48 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http: // zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_075.

12. Рішення у справі «Христов проти України»[Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_443.

Корнієнко Максим Вікторович,
професор кафедри адміністративної
діяльності ОВС та економічної безпеки
Одеського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

КОНВЕНЦІЯ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД ЯК ДЖЕРЕЛО АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

Протягом останніх двох років значно зросла кількість наукових публікацій та наукових заходів, присвячених питанню запровадження європейських стандартів у національну правову систему, зокрема через не лише декларативне проголошення практики Європейського суду з прав людини, а й фактичне втілення правових позицій цієї судової інституції в юридичну практику в Україні.

Ця тенденція, на нашу думку, є цілком закономірною, зважаючи на реформування судової гілки влади, створення нового Верховного Суду України, через відкритий конкурс тощо.

Слід зауважити, що сучасність державно-правової сфери є значно іншою, ніж ще декілька десятків років тому. На сьогодні вже такі поняття як регіональні та міжнародні стандарти є необхідністю, фактором, що визначає напрям розвитку національного законодавства. Суверенітет держави все частіше і частіше обмежується нею самою, через взяття на себе додаткових зобов'язань, заради покращення життя народу.

У 1997 році Україна зробила важливий крок для всебічного утвердження прав і свобод людини і громадянина, ратифікувавши Конвенцію про за-

хист прав людини та основоположних свобод, відповідно до преамбули якої уряди знову підтвердили «свою глибоку віру в ті основоположні свободи, які становлять підвалини справедливості та миру в усьому світі і які найкращим чином забезпечуються, з одного боку, завдяки дієвій політичній демократії, а з іншого боку, завдяки спільному розумінню і додержанню прав людини, від яких вони залежать» [1].

Слід зауважити, що, на жаль, і до сьогодні окремі вітчизняні науковці і юристи-практики сприймають Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод як суто декларативний документ, який до того ж має відношення лише до сфери конституційного права. Такий підхід не є правильним, адже не відображає багатогранності сутності прав людини, яка пронизує відносини людини з державою.

Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод слід розглядати і як джерело адміністративного права. У зв'язку з цим не можна не згадати справу «Лучанінова проти України» (2011 рік), в якій Європейський суд з прав людини зазначив, «що заявницю було визнано винною у вчиненні дрібної крадіжки. Відповідно до частини 1 статті 51 Кодексу України про адміністративні правопорушення за таке правопорушення передбачалось стягнення у вигляді штрафу або виправних робіт. З огляду на загальний характер законодавчого положення, яке порушила заявниця, а також профілактичну та каральну мету стягнень, передбачених цим положенням, Суд вважає, що провадження, про яке йдеться, є кримінальним для цілей застосування Конвенції. Той факт, що стягнення, застосоване до заявниці Тростянецьким районним судом,- штраф - було згодом замінено на зауваження, не може позбавити правопорушення, про яке йдеться, притаманного йому кримінального характеру» [2].

Важливим є також наступний висновок Суду: «Що стосується скарги заявниці про те, що розгляд її справи не був публічним, Суд повторює, що проведення публічних судових засідань є основоположним принципом, закріпленим у пункті 1 статті 6 Конвенції» [2].

Зауважимо, відповідно до п. 9 постанови Пленуму Вищого адміністративного суду України «Про судове рішення в адміністративній справі» від 20 травня 2013 року № 7 зазначено,: «У мотивувальній частині рішення можуть також використовуватися посилання на рішення Конституційного Суду України, відповідні рішення Верховного Суду України (стаття 244-2 КАС України), а також посилання на рішення Європейського суду з прав людини згідно із Законом України від 23 лютого 2006 № 3477-IV "Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини") [3]

Н.Ю. Задирака, аналізуючи питання, винесене у назву нашої роботи, вказує: «Вінницький та Житомирський апеляційні адміністративні суди зокрема вказують, що рішення ЄСПЛ використовувались у справах за позовами про визнання бездіяльності протиправною та зобов'язання вчинити дії; за позовами щодо заборони проведення мітингів; за позовами про скасування (ви-

знання неправомірною) постанови державного виконавця; за вимогами про зобов'язання виконати судове рішення; за позовами про перерахунок і виплату заробітної плати, вихідної допомоги, щомісячного грошового утримання та компенсації втрати частини доходів. Як свідчить практика, суди звертались до рішень ЄСПЛ у таких справах, як «Кечко проти України» від 8 листопада 2005 р., «Мельник проти України» від 28 березня 2006 р., «Принц Ліхтенштейну Ганс-Адам II проти Німеччини» від 12 липня 2001 р., «Броньовський проти Польщі» від 22 червня 2004 р. та ін.» [4]

Таким чином, положення Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод та практика Європейського суду з прав людини виступає джерелом і адміністративного права.

Бібліографічні посилання:

1. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 4 листопада 1950 року // Урядовий кур'єр. – 2010. – № 215.

2. Рішення Європейського суду з прав людини «Лучанінова проти України». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_788.

3. постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України «Про судове рішення в адміністративній справі» від 20 травня 2013 року № 7 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0007760-13.

4. Задирака Н.Ю. Рішення Європейського суду з прав людини у правовій системі континентального права як джерело адміністративного процесуального права [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://applaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/3-9-2014-jubilee/item/393-rishennya-yevropeyskoho-sudu-z-prav-lyudyny-u-pravoviy-systemi-kontynentalnoho-prava-yak-dzherelo-administratyvnoho-protsesualnoho-prava-zadyraka-n-yu.

Кравченко Ірина Сергіївна,
доцент кафедри адміністративного права,
процесу та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх,
кандидат юридичних наук, доцент

ПОЛІЦЕЙСЬКИЙ ОМБУДСМЕН – «ЗА» ТА «ПРОТИ»

Захист прав та свобод людини є основним завдання м Національної поліції України, яке закріплено на законодавчому рівні. Водночас механізми захисту таких прав та свобод є різноманітними за своєю суттю та змістом. Новелою сучасних структурних змін Національної поліції України є створення інституту поліцейського омбудсмена.

Хто такий поліцейський омбудсмен? Фактично - це посадова особа Національної поліції (поліцейський), яка здійснює свою діяльність в центральних та територіальних органах поліції з метою забезпечення охорони прав і свобод людей під час виконання покладених на поліцію завдань.

Чи не є це дублюванням функцій інспекцій з особового складу Національної поліції, підрозділів внутрішньої безпеки Національної поліції, управлінь організаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування Національної поліції України, та інших контролюючих органів? Адже саме усунення дублювання повноважень підрозділів Національної поліції було проголошено в реформі МВС України 2014 року як основний захід та напрям удосконалення.

Прихильники створення інституту поліцейського омбудсмена наголошують, що управління забезпечення прав людини Національної поліції України сприятиме демократизації та гуманізації стандартів роботи поліції під час виконання покладених на неї завдань, а також забезпечить дієвий контроль за дотриманням законності під час перебування осіб у місцях несвободи. Саме підпорядковування управління забезпечення прав людини Національної поліції України безпосередньо Голові Національної поліції України вважають гарантією незалежного, неупередженого ставлення омбудсменів до виконання поставлених завдань.

До основних завдань управління забезпечення прав людини Національної поліції України належить забезпечення контролю за дотриманням прав і свобод людини працівниками поліції при забезпеченні заходів з підтримання публічної безпеки та порядку, під час виявлення та розкриття злочинів, запобігання адміністративним і кримінальним правопорушенням та протидії злочинності, досудового розслідування кримінальних правопорушень, виконання інших завдань, покладених на поліцію, а також здійснення контролю за роботою органів і підрозділів поліції з питань охорони осіб, затриманих за підозрою в учиненні кримінальних правопорушень, осіб, стосовно яких застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, та засуджених осіб, їх доставляння під час досудового слідства, проведення з ними слідчих дій, розгляду справ у судах, забезпечення виконання постанов суду про адміністративний арешт.

Основні функції складають:

– вивчення та аналіз проблемних питань у діяльності органів і підрозділів поліції стосовно дотримання прав і свобод людини;

– подання керівництву поліції пропозицій щодо вдосконалення нормативно-правової бази відповідно до вимог міжнародних та національних договорів у галузі прав і свобод людини, а також рішень Європейського суду з прав людини;

– організація та проведення навчально-освітніх заходів з питань забезпечення прав і свобод людини, а також науково-методичного супроводження діяльності поліції щодо забезпечення прав і свобод людини;

– проведення перевірок дотримання прав і свобод людини в діяльності підрозділів ГУНП;

– інспектування ізоляторів тимчасового тримання, надання керівництву поліції пропозицій щодо заходів реагування у разі виявлення порушень

законодавства;

– участь у незалежних службових розслідуваннях порушень прав і свобод людини;

– розгляд звернень громадян, що належать до компетенції УЗПЛ, з питань, пов'язаних з порушенням прав і свобод людини в діяльності органів і підрозділів поліції [1].

Як бачимо, все ж таки дублювання завдань та функцій відбувається, адже зазначені вище підрозділи Національної поліції фактично виконують їх. Так, наприклад, основним завданням інспекції з особового складу є забезпечення повного, всебічного дослідження обставин надзвичайних подій за участю особового складу поліції, зокрема, застосування табельної вогнепальної зброї, загибелі та поранення поліцейських, дорожньо-транспортних пригод за їх участю, проведення службових розслідувань за актами злочинів, що вчинені поліцейськими.

Департамент внутрішньої безпеки Національної поліції України є міжрегіональним територіальним органом у складі кримінальної поліції та згідно із законодавством України здійснює оперативно-розшукову діяльність. До основних завдань Департаменту належить формування та забезпечення реалізації заходів з питань внутрішньої безпеки в Національній поліції України, а також виявлення, попередження та припинення кримінальних правопорушень та корупційних діянь, що готуються або вчинені правниками органів та підрозділів Національної поліції України; захист посадових осіб Національної поліції України від перешкоджання їм у виконанні службових обов'язків [2].

Здійснення контролю за виконанням підрозділами ГУ Конституції України та інших законів України, указів Президента України та постанов Верховної Ради України, прийнятих відповідно до Конституції та законів України, актів Кабінету Міністрів України, нормативно-правових актів МВС, інших актів законодавства України; а також здійснення в підрозділах ГУ систематичного аналізу та перевірок стану обліково-реєстраційної дисципліни є основними завданнями управлінь організаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування [3].

За рамками діяльності Національної поліції України функціонує Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, який здійснює парламентський контроль за додержанням прав і свобод людини та громадянина в Україні [4].

Аналіз чинного законодавства та практики його застосування дозволяє зробити наступні висновки. По-перше, працівники управління забезпечення прав людини Національної поліції України є, так би мовити, відомчими омбудсменами, які фактично є контролюючими органами, що дублюють функції декількох підрозділів Національної поліції України та Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. По-друге, доцільність функціонування даного інституту залишається під питанням в умовах реформування Національної поліції за принципами економічного використання сил та засобів.

Бібліографічні посилання:

1. Управління забезпечення прав людини Національної поліції України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.npu.gov.ua/uk/publish/article/1998717.
2. Департамент внутрішньої безпеки Національної поліції України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.npu.gov.ua/uk/publish/article/1820018.
3. Про затвердження Типового положення про управління організаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування головних управлінь Національної поліції України в Автономній Республіці Крим та м. Севастополі, областях, м. Києві: Наказ МВС України від 22.01.2016 № 39 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0216-16.
4. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23.12.1997 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/776/97-%D0%B2%D1%80.

Купрій Віталій Миколайович,
народний депутат України,
аспірант Інституту законодавства
Верховної Ради України

СПІЛЬНІ РИСИ ТА ВІДМІННОСТІ В КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО ОСНОВНОГО ЗАКОНУ ДЕРЖАВИ В ОКРЕМИХ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

За мету визначено з’ясування спільних рис та відмінностей в конституційно-правовому регулюванні процесу внесення змін до конституцій окремих зарубіжних держав, а саме конституцій Сполучених Штатів Америки, Федеративної Республіки Бразилії, Китайської Народної Республіки, Французької Республіки, Республіки Польщі, Італійської Республіки, Федеративної Республіки Німеччини, Південноафриканської Республіки, Швейцарської Конфедерації, Королівства Марокко та Королівства Саудівської Аравії.

Нами акцентована увага на таких складових порівняльного аналізу: 1) суб’єктах, уповноважених ініціювати внесення змін до основного закону держави; 2) формах участі громадян у процесі конституційної законотворчості; 3) органах, уповноважених здійснювати контроль за конституційністю внесення змін до основного закону держави; 4) питаннях, з яких не допускається внесення змін до конституції; 5) юридичних фактах або станах, що перешкоджають внесенню змін до основного закону держави; 6) суб’єктах, уповноважених ухвалювати рішення про внесення змін до конституцій.

Ознайомлення з текстами конституцій вищевказаних держав дозволяє виокремити такі найбільш значущі спільні та відмінні риси в конституційному регулюванні процесу внесення змін до конституцій окремих зарубіжних держав:

1. Їх характерною рисою є наділення правом ініціювати внесення змін до конституції таких суб'єктів права: 1) народ в особі мінімальної законодавчо визначеної кількості громадян; 2) парламент (чи його палати, за умови, якщо такий парламент бікамеральний) або мінімальну законодавчо визначену кількість народних обранців (членів парламенту), або постійно діючий орган парламенту; 3) главу держави в особі президента, який використовує надану можливість як за власною ініціативою, так і за пропозицією парламенту, уряду чи його очільника; 4) законодавчі представницькі органи суб'єктів федерації; 5) установчі збори, що скликаються парламентом за клопотанням суб'єктів федерації. Такий підхід, принаймні, де-юре, є наочним підтвердженням обраного державами шляху з утвердження демократії.

Відмінною рисою конституційно-правового регулювання процедури внесення змін до конституцій тих держав, які за формою державного правління є монархіями та належать до сім'ї мусульманського права є наділення правом ініціювати такі зміни не виборного органу публічної влади з представницькими функціями, а главу держави в особі монарха, що як орган державної влади за способом формування належить до різновиду спадкових.

2. З погляду форм безпосередньої участі громадян у процесі конституційної законотворчості спільною рисою конституцій переважної більшості західноєвропейських держав, а також Основного Закону Королівства Марокко, є визнання за ними (громадянами) суб'єктивного конституційного права на участь у всенародному (загальнодержавному) референдумі щодо внесення змін до основного закону держави, причому необхідність його проведення визначається імперативними нормами конституційного права.

Відмінність конституційного регулювання процесу внесення змін до конституцій Швейцарської Конфедерації, Італійської та Південноафриканської республік виявляється у закріпленні таких форм безпосередньої демократії, як законодавча ініціатива (народна законодавча ініціатива) та всенародне обговорення.

3. Порівняльний аналіз конституцій зарубіжних держав, що склади предмет нашого дослідження, засвідчив суттєві розбіжності у питанні конституційного закріплення необхідності здійснення конституційного контролю за законодавчим конституційним процесом. Конституції Французької Республіки, Республіки Польща, Швейцарської Конфедерації та ПАР передбачили спеціальні органи конституційного контролю (Конституційна Рада Франції, Верховний Суд Польщі, Федеральні Збори Швейцарії, Конституційний Суд ПАР) за діяльністю суб'єктів законодавчого конституційного процесу на різних його стадіях. Основні Закони інших зарубіжних держав не містять конституційних приписів щодо необхідності здійснення такого контролю.

4. Найбільш суттєві розбіжності конституційного регулювання виявились у тих питаннях, з яких не допускається внесення змін до основного закону держави, що очевидно, зумовлено пріоритетом держав у виборі право-

вих цінностей.

При цьому вирізняються два підходи: 1) законодавець конкретизує такі цінності (республіканська форма правління, територіальна цілісність, принцип участі суб'єктів федерації в законодавстві, імперативні норми міжнародного права, федеративна форма державного устрою, принципи виборчого права, принцип поділу державної влади, особисті права й їх гарантії, система монархії та релігія ісламу) і не допускає посягання на них шляхом внесення змін до основного закону держави. Такий підхід характерний для Конституцій Італійської Республіки, Французької Республіки, ФРН, Швейцарської Конфедерації, Федеративної Республіки Бразилії та Королівства Марокко; 2) законодавець не обмежує суб'єктів конституційної законотворчості у предметі внесення змін до основного закону держави, а отже, допускає гіпотетичну можливість внесення таких змін із будь-яких питань. Цей підхід характерний для Конституцій США, КНР, Польщі, Королівство Саудівська Аравія.

5. У питанні визначення правоперешкоджаючих юридичних фактів або станів для розвитку конституційно-правових відносин, у межах яких відбувається внесення змін до основного закону держави, можна виокремити два підходи, а саме: 1) законодавець конкретизує такі обставини і відносить до них посягання на цілісність території держави (Конституція Французької Республіки); надзвичайний стан (Конституція Республіки Польща); стани федерального втручання оборони або облоги (Основний Закон Федеративної Республіки Бразилія); 2) законодавець не передбачає, а, отже, не обмежує предмет таких змін (Конституції Швейцарської Конфедерації, США, КНР, Італійської Республіки, ФРН, ПАР, Королівства Марокко та Королівства Саудівської Аравії).

6. Характерною особливістю конституційного регулювання процесу внесення змін до основного закону держави у більшості зарубіжних країн є наділення цим правом народу (громадян держави), а також офіційного виразника його інтересів – всенародно обраного представницького органу державної влади – парламенту, який здійснює законодавчу владу.

З поміж конституцій зарубіжних держав, що склали предмет порівняльного аналізу, виняток складають Основний Закон США та Основний Нізам Саудівської Аравії, що наділяють правом внесення змін до Конституції Законодавчі Збори трьох чвертей штатів або Конвенти трьох чвертей штатів (США), а також главу держави в особі короля (Саудівська Аравія).

Ланцедова Юлія Олександрівна,
доцент кафедри кримінального права і процесу
Навчально-наукового Юридичного інституту
Національного авіаційного університету,
кандидат юридичних наук

АНТИДЕЛІКТНІ ТА ІНШІ БАЗИСНІ ПОРЯДКИ НАЙБІЛЬШ ПОВНОГО ВІДНОВЛЕННЯ ТА ПОПЕРЕДЖЕННЯ ПОРУШЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ФІЗИЧНИХ ТА ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

Розроблені автором антиделіктні та інші базисні порядки оперативного і бюрократичного найбільш повного відновлення та попередження порушення правового статусу (прав, свобод, обов'язків, інтересів) фізичних та юридичних осіб найбільш повно розглядаються в одній із останніх публікацій О. А. Кириченка та його учнів [2, с. 33-38] таким чином :

1**.** *Оперативний*, який найбільш ефективним, раціональним та якісним може бути, як свідчить нинішній і попередній антиделіктний досвід, лише за умови повернення органам прокуратури остаточно скасованих та іншим чином зіпсованих 02.06.2016 р. Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» належних повноважень з нагляду за точним та одноманітним застосуванням правових актів (загального та інших видів нагляду), що перетворило органи прокуратури із належного атрибуту державності у вигляді окремого розділу – розділ VII «ПРОКУРАТУРА», поряд із розділами Основного закону про Президента України і Верховну Раду України в частковий атрибут суто правосуддя, в межах розділу про яке - розділ VIII «ПРАВОСУДДЯ», органам прокуратури відводиться лише одна стаття - ст. 131-[1]. І поза межами даної норми вже й знаходяться повноваження органів прокуратури з нагляду за точним та одноманітним розумінням і, головне, застосуванням правових актів будь-якими суб'єктами правозастосовчої діяльності [2, с. 33-34].

Колишні достатньо потужні і найбільш ефективні, раціональні та якісні повноваження органів прокуратури власне з оперативного попередження та найбільш повного відновлення правового статусу соціосуб'єктів не в силах замінити будь-які інші існуючі державні органи та структури, у тому числі й так звані «гарячі лінії» губернаторів, уряду та ін. і тим більше відомчі, які у силу укомплектованості кадрами без юридичної освіти і спеціалізованої підготовки, найчастіше, відсилають осіб до інших вельми бюрократичних способів вирішення їх проблем: звернення із заявою до самого правопорушника або до вищої інстанції, до суду та ін. [2, с. 34].

2. *Бюрократичний* – шляхом звернення із заявою чи скаргою (позовом) до:

2.1. Правопорушника або вищої інстанції в порядку Закону України

«Про звернення громадян» [2, с. 36].

1.2.2. Суб'єктів надання безоплатної первинної правової допомоги, відповідно до ст. 9 Закону України «Про безоплатну правову допомогу», а саме до органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, фізичних та юридичних осіб приватного права і до спеціалізованих установ, тобто до осіб, які безпосередньо застосовують правові акти та зобов'язані обґрунтувати кожному соціосуб'єкту сутність і правомірність своїх діянь, рішень або правових актів, а в разі їх неправомірності - добровільно і максимально повно відновити порушений правовий статус соціосуб'єкта [2, с. 36].

2.3. Судових органів, коли існуюча система вітчизняних судів, за пропозицією авторського підходу ще в 2010 р. [4, с. 42-43], що пізніше було розвито й далі [1, с. 60-61], повинна бути реформована в єдиний антиделіктний орган під науковим, методичним, організаційним, матеріально-технічним, кадровим та іншим керівництвом Верховного Суду України, в складі якого в якості першої (щодо діянь вищих посадових осіб держави та правопорушень особливої складності або суспільного резонансу), апеляційної (рішень відповідних судових палат обласного суду) і касаційної (рішень місцевих судів) інстанції повинні бути: 1. Конституційна судова палата. 2. Адміністративна судова палата. 3. Антикримінальна судова палата. 4. Трудова судова палата. 5. Цивільна судова палата. 6. Господарська судова палата [2, с. 37]. Вказані судові палати повинні треба дублювати й на рівні обласного (а не апеляційного) суду, який покликаний бути першою інстанцією для антиделіктних справ щодо суб'єктів обласного рівня і апеляційною інстанцією щодо антиделіктних справ місцевих судів [2, с. 37]. На рівні ж місцевих судів повинна бути конституційна, адміністративна, антикримінальна, трудова, цивільна та господарська спеціалізація суддів [2, с. 37].

Запропонована система базисних антиделіктних та інших порядків оперативного та бюрократичного найбільш повного відновлення і попередження порушення правового статусу фізичних та юридичних осіб та інших видів соціосуб’єктів створює реальну доктринальну і законодавчу основу для звернення на підставі вимог ч. 3 ст. 8 Конституції України про пряму дію норм Основного законно і гарантії державою звернення до суду для захисту конституційного правового статусу соціосуб'єктів на основі безпосередньо норм Основного закону [3], в першу чергу, до органів прокуратури із поновленими належними повноваженнями загального та іншого нагляду за точним і одноманітним застосуванням правових актів, щодо оперативного попередження та припинення порушень правового статусу різних видів соціосуб'єктів, від кого б то не було такі порушення не виходили, і головне про оперативне найбільш повне відновлення свого правового статусу, а, вже якщо такі заходи не привели до необхідного результату, то звернутися в цією ж метою й безпосередньо до суду [2, с. 39].

І власне вказану можливість соціосуб'єктів відбирають вимоги ч. 1 ст. 56 Закону України «Про Конституційний Суд України», згідно з якими, в цинічне порушення розглянутих норм Основного закону суб'єктом права на конституційну скаргу визнається лише особа, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні по її справі закон України або його окремі положення суперечать Конституції України [5]. А значить пропонується принципово нелегітимний порядок, коли потерпілий соціосуб'єкт вправі звернутися безпосередньо до суду на основі норм Основного закону *тільки в Конституційний Суд України і лише після проходження всіх інстанцій в інших українських судах !!!* [2, с. 39].

Бібліографічні посилання:

1. Кириченко А. А. Гипердоклад о более двухстах пятидесяти лучших доктринах и концепциях юриспруденции научной школы профессора Аланкира: коллективная монография / кол. авторов под науч. ред. А. А. Кириченко. – Второе издание. - Николаев: Ник. нац. ун-т им. В. А. Сухомлинского, 2015. – 1008 с.

2. Кириченко О. А. Курс лекцій зі спецкурсу «Новітній правовий статус студентської молоді»: навч. посібник для предметної спеціальності 014.03 «Середня освіта. Історія» освітньої програми «Історія, правознавство» ОКР «Бакалавр». Друге видання / О. А. Кириченко, О. С. Тунтула. - Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2017. – 264 с.

3. Конституція України від 28.06.1996 р., № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141, із змінами, згідно із законом України від 02.06.2016 р., № 1401-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр.

4. Новітня концепція реформування судової влади України: навч. посібник / Є. В. Кириленко, С. А. Кириченко, Ю. О. Ланцедова та ін.; за наук. ред. О. А. Кириченка. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. П. Могили, 2010. – 60 с.

5. Про Конституційний Суд України. Закон України від 13.07.2017 р., № 2136-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 35, ст. 376 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2136-19.

Легка Оксана Володимирівна,
доцент кафедри загальноправових дисциплін
Дніпровського гуманітарного університету,
кандидат юридичних наук, доцент

ЮРИДИЧНА ТЕХНІКА: ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Втілення в життя задекларованих в Конституції України принципів верховенства права і правової держави неможливе без удосконалення якості нормативно-правових актів. У сучасний період значна увага в юридичній науці приділяється дослідженню проблеми юридичної техніки. Звернення до даної теми пояснюється насамперед зростанням ролі та значення юридичної

техніки і явно недостатнім рівнем її вивчення. Необхідність подальшого осмислення поняття та значення юридичної техніки зумовлюється і змінами підходів до праворозуміння у вітчизняному правознавстві, переосмисленням значення і місця різноманітних джерел права у правовій системі України та певними змінами в державно-правовій сфері.

Слід вказати, що, на нашу думку, науковий інтерес до питань юридичної техніки зумовлений об'єктивними та суб'єктивними факторами.

По-перше, оновленням системи законодавства, необхідністю підвищення ефективності останнього, забезпечення його внутрішньої узгодженості.

По-друге, розширенням меж регулятивного впливу на суспільні відносини за допомогою закону, необхідністю нового підходу до якості законодавчого, а відповідно, і правозастосовного матеріалу та його структурування.

По-третє, зближенням правових систем в умовах інтернаціоналізації права, утвердженням норм та принципів міжнародного права, тобто виникає необхідність уніфікації правової термінології та використання законотворчих та правозастосовних процедур й режимів.

По-четверте, зростаючою роллю законодавства у сфері захисту прав та свобод людини та громадянина.

Загальноприйнятим у науковій літературі є розуміння юридичної техніки як сукупності правил, прийомів, способів та засобів розробки, оформлення, систематизації, тлумачення та застосування найбільш досконалих за формою та змістом нормативно-правових актів та інших юридичних документів; у такому аспекті юридична техніка зводиться в основному до законодавчої техніки.

Разом з цим існують визначення юридичної техніки в широкому та вузькому змісті. В широкому розумінні юридична техніка – це наука законотворчості, законодавча політика та законодавча техніка [1, с. 15]. У вузькому – це технічні засоби та прийоми побудови правових норм [2, с. 201].

Юридична техніка має прикладний, інструментальний характер, але це не визначає її другорядності та несамостійності. Д. Керімов вказує, що це надзвичайно суттєве знання, що має відносно самостійне значення в системі правознавства [3, с. 97]. Як інструментальна галузь знань юридична техніка використовує досягнення не лише правознавства, а й інших наук – логіки, лінгвістики.

Таким чином, можна визначити, що юридична техніка – це сукупність науково обґрунтованих і перевірених на практиці правил складання найдосконаліших за формою правових актів [4, 552].

Специфічні риси юридичної техніки зумовлюються характером її предмета, метою та завданням, які стоять перед нею. Юридична техніка виступає важливою ознакою правотворчості та правозастосовної практики, сприяє оволодінню основними правовими знаннями, забезпечує оптимізацію всього правового масиву, збільшення фундаментальних наукових узагальнень, втілення логічно-теоретичних схем та конструкцій, які забезпечують поліпшен-

ня матеріально-технічної бази роботи юристів, зменшення кількості допущених професійних помилок [5, с. 29].

Слід зауважити, що мова законодавчих та правозастосовних актів повинна максимально бути зрозумілою пересічному громадянину, тобто бути літературною. Але повністю уникнути використання спеціальних вузькоюридичних термінів неможливо, якщо необхідно створити дійсно ефективний правовий акт. Саме юридичні терміни дають можливість досягти чіткості та ємності правового акта, лише за їх допомогою можна виключити двозначність. Отже, чистота, культура мовлення на лексичному рівні має бути досягнута посиленою увагою до кожного слова, терміна, термінологічного словосполучення.

До складу юридичної техніки можна включити юридичні конструкції та правові символи. Юридичні конструкції – ідеальні моделі, схеми, шаблони структурної побудови права, обов'язків, відповідальності та інших елементів, які використовуються для створення правових актів. Юридичні конструкції – результат співпраці науки та практики. Вони спрощують процес правового регулювання [6, с. 10]. Правовий символ – створений або санкціонований державою умовний образ, знак відміни, що являє собою певний витвір, якому надається політико-правовий зміст та який використовується для передачі інформації суб'єкту.

Таким чином, можна зазначити, що дотримання вимог юридичної техніки стосовно побудови тексту, мови, стилю, логіки нормативно-правового акта впливає на якість практики застосування норм права та якість і ефективність правового регулювання в цілому.

Бібліографічні посилання:

1. Нашиц А. Правотворчество. Теория и законодательная техника. – М., 1974.

2. Теория государства и права: Учеб. / Под ред. В.К. Бабаева. – М., 2006.

3. Керимов Д.А. Законодательная техника: Науч.-практ. и учеб. пособие. – М., 2000.

4. Юридичний словник / Уклад. І.П. Бутько, Р.І. Грищук; За ред. Б.М. Бабій та ін. – К., 1983.

5. Пригара Л.І. Юридична техніка: поняття, структура, ознаки // Часопис Київського ун-ту права. – 2004. – № 2. – С. 26-31.

6. Дзейко Ж.О. Поняття юридичних конструкцій як засобів юридичної техніки // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2008. – № 1 (75). – С. 5-17.

Логвиненко Борис Олексійович,
доцент кафедри адміністративного права,
процесу та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ДО ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ МЕДИЧНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ КРІЗЬ ПРИЗМУ МЕДИЧНОЇ РЕФОРМИ

Права людини у сфері охорони здоров'я гарантуються Конституцією та Основами законодавства України про охорону здоров'я. На часі прийняття ключового проектного Закону, який виступає рушієм медичної реформи, а саме запроваджує систему медичного страхування замість діючої нині системи організації охорони здоров'я за бюджетним принципом.

У зв'язку із цим виникає потреба визначення того, наскільки новації медичного законодавства сприятимуть реалізації медичних прав громадян.

Так, статтею 49 Конституції України проголошено право кожного на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Охорона здоров'я забезпечується державним фінансуванням відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм. Держава створює умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування. У державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно; існуюча мережа таких закладів не може бути скорочена. Держава сприяє розвиткові лікувальних закладів усіх форм власності. Держава дбає про розвиток фізичної культури і спорту, забезпечує санітарно-епідемічне благополуччя [1].

У свою чергу, Основи законодавства про охорону здоров'я детально визначають у статті 6, що кожний громадянин України має право на охорону здоров'я, що передбачає: а) життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та соціальне обслуговування і забезпечення, який є необхідним для підтримання здоров'я людини; б) безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище; в) санітарно-епідемічне благополуччя території і населеного пункту, де він проживає; г) безпечні і здорові умови праці, навчання, побуту та відпочинку; д) кваліфіковану медичну допомогу, включаючи вільний вибір лікаря, вибір методів лікування відповідно до його рекомендацій і закладу охорони здоров'я; е) достовірну та своєчасну інформацію про стан свого здоров'я і здоров'я населення, включаючи існуючі і можливі фактори ризику та їх ступінь; є) участь в обговоренні проектів законодавчих актів і внесення пропозицій щодо формування державної політики в сфері охорони здоров'я; ж) участь в управлінні охороною здоров'я та проведенні громадської експертизи з цих питань у порядку, передбаченому зако-

нодавством; з) можливість об'єднання в громадські організації з метою сприяння охороні здоров'я; и) правовий захист від будь-яких незаконних форм дискримінації, пов'язаних із станом здоров'я; і) відшкодування заподіяної здоров'ю шкоди; ї) оскарження неправомірних рішень і дій працівників, закладів та органів охорони здоров'я; й) можливість проведення незалежної медичної експертизи у разі незгоди громадянина з висновками державної медичної експертизи, застосування до нього заходів примусового лікування та в інших випадках, коли діями працівників охорони здоров'я можуть бути ущемлені загальновизнані права людини і громадянина; к) право пацієнта, який перебуває на стаціонарному лікуванні в закладі охорони здоров'я, на допуск до нього інших медичних працівників, членів сім'ї, опікуна, піклувальника, нотаріуса та адвоката, а також священнослужителя для відправлення богослужіння та релігійного обряду [2].

Наголосимо, що Рішенням Конституційного Суду № 10-рп/2002 від 29.05.2002 було вирішено, що у державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно: «у державних та комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається всім громадянам незалежно від її обсягу та без попереднього, поточного або наступного їх розрахунку за надання такої допомоги. Поняття медичної допомоги, умови запровадження медичного страхування, у тому числі державного, формування і використання добровільних медичних фондів, а також порядок надання медичних послуг, які виходять за межі медичної допомоги, на платній основі у державних і комунальних закладах охорони здоров'я та перелік таких послуг мають бути визначені законом [3].

Відповідно, таким законом і має стати проект «Про державні фінансові гарантії надання медичних послуг та лікарських засобів» [4].

Але навряд чи варто очікувати від підписання Президентом даного законопроекту вирішення усіх проблем громадян у медичній сфері. Тому, реалізації медичних прав людини у призмі медичної реформи супроводжується низкою проблемних моментів:

По-перше, як бути із закріпленою Конституцією безоплатністю медичної допомоги? Проектом пропонується, що впровадження державного гарантованого пакету – обсягу медичних послуг та лікарських засобів, повну або часткову оплату надання яких застрахованим особам держава гарантує за рахунок коштів державного солідарного медичного страхування згідно з тарифом покриття [4].

Передбачається, що у 2018 році на одного пацієнта для первинної допомоги держава виділятиме 370 грн., в 2019 – 450 грн. [5]. Як бачимо, сума не виглядає достатньою з огляду на вартість лікарських засобів та продукцію медичного призначення.

По-друге, як об'єднаним територіальним громадам утримувати заклади охорони здоров'я (лікарні, амбулаторії)? Звичайно, скорочення бюджетних видатків змушує скорочувати фінансування медицини на місцях, фактично

припиняти діяльність комунальних закладів охорони здоров'я. Це створює ще одну перешкоду для вільної реалізації права на медичну допомогу та суперечить статті 49 Конституції України в частині того, що «існуюча мережа таких закладів не може бути скорочена».

По-третє, впровадження «e-health», яке поряд із проголошеним стартом електронного супроводження пацієнтів, реєстру листків непрацездатності, тощо фактичного не реалізується через відсутність та/або застарілість обладнання у медичних закладах. Редакція Інтернет-ресурсу «Медпросвіта» справедливо відмічає, що e-health є однією із складових, без яких неможливо впровадження медичної реформи. «Гроші за пацієнтом» ніколи не підуть без її функціонування. Та незважаючи на розуміння важливості проекту, останнього часу навколо e-health все більше сперечань [6].

Таким чином, успішна реалізація медичної реформи має передбачати чіткий план дій на всіх етапах її втілення, де найважливішим критерієм має бути належна реалізація медичних прав людини.

Бібліографічні посилання:

1. Конституція України від 28.06.1996 // Відомості Верховної Ради України, 1996. –№ 30. – Ст. 141.

2. Основи законодавства України про охорону здоров'я; Закон від 19.11.1992 № 2801-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2801-12

3. Рішення Конституційного Суду у справі за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 49 Конституції України «у державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно» (справа про безоплатну медичну допомогу) № 10-рп/2002 від 29.05.2002 // Вісник Конституційного суду України. – 2002. – № 3. – Ст. 19

4. Проект Закону про державні фінансові гарантії надання медичних послуг та лікарських засобів № 6327 від 10.04.2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61566.

5. Діана Куришко. Медична реформа в питаннях і відповідях // BBC Україна від 20 жовтня 2017. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bbc.com/ukrainian/features-41687466.

6. Чому «реформа зірвана» і чи запрацює E-health? від 29.11.2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://medprosvita.com.ua/chomu-reforma-zirvana-i-chi-zapratsyuye-e-health/.

Мінченко Ольга Василівна,
докторант Національної
академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВА ЛЮДИНИ: УНІВЕРСАЛЬНІСТЬ VS. РЕЛЯТИВІЗМ

Для сучасного правника в Україні тематика людських прав в цілому не є новою (точніше, тематика прав людини). Аналіз навчальної та наукової літератури з цієї проблематики дозволяє зробити висновок про наявність значної кількості праць, присвячених розумінню поняття «права людини», класифікації прав людини, окремим правам людини (та їх групам), механізмам їх забезпечення, реалізації, гарантіям тощо. При цьому загальною їх вадою, на нашу думку, є «радянське підґрунтя», незважаючи на те, що Україна обрала для себе європейський напрям розвитку, який закріпила у цілій низці нормативно-правових актів (до того ж, не лише програмного характеру). А розуміння прав людини в Радянському Союзі та людських прав в європейських державах (суспільствах) кардинально відрізняються. І в цьому контексті актуалізується питання релятивізму людських прав.

З одного боку, слід відмітити антагоністичний до релятивного підхід до розуміння людських прав, за якого останні розглядаються як універсальні. При цьому називаються така відома міжнародна організація як Організація Об'єднаних Націй та згадується її Статут, відповідно до преамбули якого «народи Об'єднаних Націй знову утвердити віру в основні права людини, в гідність і цінність людської особистості, в рівноправність чоловіків і жінок і в рівність прав великих і малих націй» [1]. При цьому однією з цілей створення Організації Об'єднаних Націй визнано «Здійснювати міжнародне співробітництво у вирішенні міжнародних проблем економічного, соціального, культурного і гуманітарного характеру і в заохоченні та розвитку поваги до прав людини і основних свобод для всіх незалежно від раси, статі, мови, релігії» [1].

Саме в межах Організації Об'єднаних Націй відбулося прийняття 10 грудня 1938 року загальновідомої Загальної декларації прав людини. Додамо, що на сьогодні до складу Організації Об'єднаних Націй входить 193 держави. При цьому складається враження, що існує «єдине міжнародне право», в межах якого визнаються права людини (людські права), діє «міжнародний стандарт» прав людини.

Однак, детальний розгляд питання універсальності прав людини дозволяє дещо «розвіяти» наведені ідеологеми. Так, якщо існує стандарт прав людини, держави-учасниці Організації Об'єднаних Націй визнають свій обов'язок «заохочувати та розвивати повагу до прав людини і основних свобод для всіх незалежно від раси, статі, мови, релігії» [1], держави, які ратифі-

кували міжнародні пакти про громадянські і політичні права, економічні, соціальні і культурні права, «визнаючи, що згідно з Загальною декларацією прав людини ідеал вільної людської особи, яка користується громадянською і політичною свободою і свободою від страху та нужди, можна здійснити, тільки якщо будуть створені такі умови, за яких кожен може користуватися своїми економічними, соціальними і культурними правами, так само, як і своїми громадянськими та політичними правами; беручи до уваги, що за Статутом Організації Об'єднаних Націй держави зобов'язані заохочувати загальне поважання і додержання прав і свобод людини» [2], то тоді в цих державах має бути приблизно однакове становище у сфері прав людини. Наголосимо, що йдеться саме про їх реалізацію (адже саме цей обов’язок беруть на себе держави, ратифікуючи відповідний міжнародний договір). Однак, навіть простого порівняння життя людини (безумовно ми маємо на увазі правовий аспект), наприклад, у Саудівській Аравії (одна з восьми держав, яка утрималась під час голосування за прийняття Загальної декларації прав людини) та Федеративній Республіці Німеччині дозволяє зробити висновок про існування правовладдя саме у останній з названих державах. Або інший приклад. «14 червня 2014 року Державна рада Китаю опублікувала документ зі зловісною назвою «Проект плану зі створення системи соціального кредиту довіри». Серед сотень сухих цифр міститься одна вкрай цікава ідея: кожному громадянину КНР треба присвоїти рейтинг довіри. Кожен крок жителів КНР уряд хоче відслідковувати, а головне - оцінювати: що ви купуєте в магазинах та інтернеті, де були в конкретний час, з ким дружите і як спілкуєтеся зі своїми друзями, скільки часу витрачаєте на відеоігри та перегляд різного контенту, які рахунки й податки сплачуєте. … Громадяни з низьким рейтингом не зможуть влаштуватися на певні посади, наприклад, в державних органах, ЗМІ або юриспруденції, де надійність, зрозуміло, є обов'язковим критерієм. Якщо у вас низький рейтинг, то ви не зможете отримати освіту в приватних навчальних закладах або віддати туди своїх дітей» [3]. Чи сумісні такі умови із людськими правами. І мова йде не лише про право на приватність, а й інші, зокрема, свобода слова, вільний розвиток своєї особистості та ін.

Тому можна погодитися з А.М. Кучуком відносно того, що «Формою прояву неуніверсальності права є релятивізм прав людини. Права людини мають дуальну природу: з одного боку, вони є універсальними, на що вказує наявність міжнародних договорів у сфері прав людини; з іншого боку, їх іманентною рисою є регіоналізм. Релятивізм прав людини не заперечує їх універсальної природи, але детермінує при їх реалізації враховувати національні особливості, традиції, культуру тощо» [4, с. 269-270].

Таким чином, питання універсальності чи релятивізму людських прав все ж таки залишається на порядку денному. І однозначної відповіді на нього бути не може.

Бібліографічні посилання:

1. Статут ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_010.
2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
3. В Китаї рейтинг замість громадян вирішуватиме з ким дружити, де працювати. Історія китайської антиутопії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://espreso.tv/article/2017/11/04/velykyy_kytayskyy_brat_yak_zhyteli_knr_staly_zaruchnykamy_velykykh_danykh
4. Кучук А.М. Основи теорії правового поліцентризму: монограф. / А. М. Кучук. – Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2017. – 312 с.

Мота Андрій Федорович,
докторант Національної академії
Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького,
кандидат юридичних наук, доцент

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ ПРАВА НА ПРИТУЛОК

Право на притулок для іноземців та осіб без громадянства гарантовано конституційно. Україна виробила організаційно-правовий механізм, що забезпечує реалізацію такого суб’єктивного права. Міжнародно-правові зобов’язання, що регламентують захист шукачів притулку поступово були імплементовані в національне законодавство. Важливим також стало визначення державних органів відповідальних за прийняття рішень стосовно біженців, осіб, які потребують додаткового чи тимчасового захисту.

Органи Державної прикордонної служби України (надалі – Держприкордонслужба України) не уповноважені приймати рішення про надання мігрантам, які звернулися за притулком відповідного статусу. Проте, прийняття заяв про визнання осіб біженцями або особами, які потребують додаткового захисту, в порядку, визначеному Законом України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» є обов'язком цього правоохоронного органу спеціального призначення (п. 12 ст. 19 Закону України «Про Державну прикордонну службу України» в редакції Закону № 5290-VI від 18 вересня 2012 року) [1]. Зумовлено це тим, що органи та підрозділи охорони державного кордону здійснюють свої повноваження на шляхах міграційних потоків та «вступають у перший контакт» з особами, які потрапляють на територію України.

Упродовж 2016 року до представників Держприкордонслужби України із заявами про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту звернулося 70 осіб, що майже вдвічі менше, ніж у попередньому році

(у 2015 – 134, зменшення на 48 %). У співвідношенні із статистичними показниками Державної міграційної служби України (надалі – ДМС України) (у 2016 році 656 осіб звернулися до органів міграційної служби із заявою про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового) це незначна частина [2, с. 74]. Проте, важливість такої діяльності підтверджується практикою міжнародних судових органів. Європейський суд з прав людини в справі «Кебе та інші проти України» зазначив, що «…працівники прикордонної служби не забезпечили заявнику можливості звернутися із заявою про визнання біженцем, поки він перебував на борту судна». Незважаючи на те, що 18 січня 2012 року заявник таємно потрапив на вантажне судно, яке того ж місяця прибуло до Миколаївського морського торгівельного порту, судом вказано, що «рішення про відмову у перетині державного кордону набирало чинності негайно, що зробило можливим вислання або примусове повернення заявника за межі території України у будь-який час, без належного розгляду органами влади заяви про потенційну загрозу зазнати нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження» [3].

Вказаний випадок характеризує лише одну групу ситуацій, коли шукачі притулку можуть звертатися до прикордонників із заявами про захист. Інструкція про порядок дій посадових осіб Державної прикордонної служби України та взаємодії з територіальними органами Державної міграційної служби України під час звернення іноземців чи осіб без громадянства із заявами про визнання біженцями або особами, які потребують додаткового захисту передбачає загалом чотири групи таких ситуацій:

- звернення за захистом іноземцем та особою без громадянства, які мають дійсні документи для в'їзду та перебування на території України;
- звернення за захистом іноземцем та особою без громадянства безпосередньо після здійснення незаконного перетинання державного кордону України;
- виявлення посадовою особою підрозділу охорони державного кордону (Морської охорони) в пункті пропуску (пункті контролю) через державний кордон, контрольному пункті в'їзду-виїзду, контрольованому прикордонному районі чи виключній (морській) економічній зоні дитини, розлученої із сім'єю, яка заявляє про намір звернутися за захистом або про це повідомили інші особи, які не є її законними представниками;
- звернення за захистом затриманими особами, які тримаються у місцях тимчасового тримання Держприкордонслужби України [4].

В оперативно-службовій діяльності органів охорони державного кордону із заявами про надання притулку мігранти переважно звертаються під час законного в'їзду в Україну. За таких обставин в 2016 році звернулося 33 особи (47,1 % від загальної кількості таких звернень). За цей же період 10 осіб (14,3 %) звернулося під час незаконного в'їзду в Україну, 19 осіб (27,1 %) – під час судового засідання, 8 осіб (11,4 %) – під час перебування в місцях тимчасового тримання. 47 осіб звернулися з заявами особисто та 23 не-

повнолітніх були долучені до процедури надання притулку спільно з батьками. За громадянством звернення до посадових осіб Держприкордонслужби України про захист характеризується наступним чином: громадяни Російської Федерації зверталися в 22 випадках, Таджикистану – в 15, Афганістану – в 11, Сирії – в 9, Туреччини та Узбекистану – в 4, Китаю – в 2; особи без громадянства (Російська Федерація), громадяни Сьєрра-Леоне та Кіпру – по 1 випадку.

У кожній з наведених ситуацій повинен бути застосований індивідуальний підхід до забезпечення права на притулок. Однак, в узагальненому вигляді дії посадових осіб Держприкордонслужби України спрямовані на виконання цього обов'язку полягають у прийманні від іноземців та осіб без громадянства заяв про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту та передавання отриманих заяв до територіальних органів ДМС України.

Слід зазначити, що нормативно-правове регулювання та практика діяльності органів охорони державного кордону загалом спрямована на дотримання прав та свобод людини. Це відповідає євроінтеграційним прагненням України та є важливою частиною співробітництва з Європейським Союзом у сфері міграції, притулку та управління кордонами. Перспективно діяльність Держприкордонслужби України буде спрямована на протидію зловживанням мігрантами правом на притулок, що відповідає останнім тенденціям міграційного законодавства.

Бібліографічні посилання:

1. Про Державну прикордонну службу України: Закон України від 3 квітня 2003 року // Урядовий кур'єр. – 2003. – 7 травня (з наступними змінами та доповненнями).

2. Міграційний профіль України за 2016. – Державна міграційна служба України, 2017. – 98 с. // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://dmsu.gov.ua/assets/files/mig_profil/mig_prifil_2016.pdf.

3. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Кебе та інші проти України» (Заява № 12552/12): Стислий виклад рішення від 12 січня 2017 року // Урядовий кур'єр. – 2017. – 15 червня.

4. Інструкція про порядок дій посадових осіб Державної прикордонної служби України та взаємодії з територіальними органами Державної міграційної служби України під час звернення іноземців чи осіб без громадянства із заявами про визнання біженцями або особами, які потребують додаткового захисту: затв. наказом Міністерства внутрішніх справ України від № 772 від 10 серпня 2016 року // Офіційний вісник України. – 2013. – № 82. – Ст. 367.

Мудрієвська Людмила Михайлівна,
завідувач кафедри теорії держави і права,
конституційного права та державного управління
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара
кандидат юридичних наук,
кандидат філософських наук, доцент

КЛАСИФІКАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ЇХ РОЛЬ В СТАНОВЛЕННІ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНСЬКІЙ ЮРИДИЧНІЙ ДУМЦІ КІНЦЯ XIX – ПОЧАТКУ XX СТ.

Питання прав людини та їх гарантування державою є нагальним у будь-які часи і в будь-якій країні. Сучасне становлення теорії прав людини тісно пов'язано з позитивістською парадигмою в юриспруденції, розквіт якої прийшовся на кінець XIX – початок XX сторіччя. Ці наукові дискурси розглядалися і в українській юридичній думці, серед авторів, що тим чи іншим чином досліджували природу прав людини можна назвати М. І. Палієнка, М. А. Гредескула, Ф. В. Тарановського. Треба зауважити, що ці автори розглядали природу прав людини у тісному зв'язку з дефініцією «правова держава».

Доречно привести висловлювання ще одного відомого теоретика права - М. М. Ковалевського щодо зобов'язань держави по відношенню до своїх громадян, що доволі чітко визначає взаємовплив держави і права на становлення прав людини: «Не маючи можливість зробити щось противне суспільній солідарності, держава не в праві, перш за все, посягнути на начало рівності, але рівність передбачає однакове відношення до рівних речей і нерівне до речей різних. Внаслідок того, що різниця між людьми збільшується разом з ростом цивілізації, держава зобов'язана прийняти до уваги ці відмінності і надати рівний захист різним здатностям, задовольнити нерівні потреби» [2, с. 46-47].

Позитивісти, незалежно від соціологічного чи юридичного напрямку, пов'язували права людини, в першу чергу, з правовою державою, яка є підґрунтям для розвитку і гарантування прав людини і громадянина.

З цього приводу М. А. Гредескул зауважував: «Людям потрібна якась «загальна» законність, яка б регулювала відносини між ними і яка б за своїм змістом не співпадала ні з чим законом окремо. Хоча «загальний» закон не може бути повним запереченням «приватних» законів, він не може бути і повним їх підтвердженням. Вочевидь, «загальна» законність повинна бути синтезом начала особистого з началом громадським. Цей синтез і є основною задачею права. Потрібно, щоб в межах громадськості відбувся повний розцвіт індивідуальності, тільки тоді мета людства буде вважатися досягнутою» [1, с. 285].

Ще глибше у висвітлення цієї теми поринув Ф. В. Тарановський. Вищий рівень проникнення права в державну організацію (тобто, правову державу) він визначав як «принципове визнання юридичних відносин між державою та підданими у порядку правління і, виходячи з цього, встановлення суб'єктивних публічних прав громадян». Під «публічними суб'єктивними правами» він мав на увазі, скоріш, політичні за своєю суттю, права, а саме: право на участь у владі, право на свободу від влади і право на сприяння владі. Тобто критерієм класифікації суб'єктивних прав правознавець обрав ступінь свободи особи від впливу і контролю влади. Влада як встановлює правові приписи поведінки кожної людини, так сама і порушує їх. Тому у особи повинна існувати визначена міра свободи від влади та її тиску.

Під правом на участь у владі розуміються виборчі права громадян і права виборчих від населення державних органів. Це право подібно до сучасного розуміння політичного права громадян на вибори, за прямої і представницької демократії. На думку вченого, представництво населення у владі, а особливо його участь у законотворчому процесі, - просто необхідні, тому що влада, створюючи закон, не завжди враховує суспільні інтереси, бо в процесі здійснення влади рано чи пізно доводиться відступати від букви закону, щоб не викликати загальне невдоволення суспільства. Щоб запобігти суспільній кризі, слід надати громадянам можливість впливати на законотворчість, що тягне за собою і зміцнення законності правління.

До групи прав на свободу від влади Ф. В. Тарановський відносить ті права, до реалізації яких держава не повинна втручатися: свобода віросповідання, особиста свобода (свобода пересування і запобігання незаконного арешту), недоторканість житла, свобода і недоторканість приватної власності, таємниця приватного листування, свобода занять та промислів, свобода слова, друку, науки, зібрань та союзів. Як бачимо з наведеного переліку прав, класифікація прав особистості дещо відрізняється від існуючої в сучасному конституційному праві розподілу прав. Проте і зараз деякі вчені – юристи визначають його як умовний.

Права на сприяння владі, на думку Федора Васильовича, визначаються, залежно від завдань державної діяльності. Коли сутність правової держави зводили до правотворення, забезпечення особистої безпеки, судового захисту права, то сприяння владі проявлялося у праві на судовий захист і забезпеченні безпеки особистості і власності. Коли ж з'ясувалося, що держава повинна втручатися не лише у політичну сферу існування суспільства, а й в економічну та культурну, обсяг цих прав почав розширюватися. Так, у системі організованого державою піклування про бідних виникає право піклування, при обов'язковій загальній освіті – право на освіту тощо. Тобто, залежно від поширення впливу на діяльність суспільства, цей перелік прав може розширюватися, або навпаки - звужуватися.

Визначаючи головні риси правової держави, Ф. В. Тарановський дійшов висновку, що правова держава може існувати лише при поєднанні за-

конності правління і системи суб'єктивних прав, які доповнюють одна одну. Законність визначає правові форми прояву державної влади, а система суб'єктивних прав показує правові межі для прояву державної влади. Вчений пропонував встановити систему суб'єктивних прав у так званих основних (конституційних) законах, які стоять вище всіх інших (звичайних) існуючих у державі законів. Припиняти дію цих прав можна тільки у надзвичайних випадках [4, с. 488-490].

М. І. Палієнко констатував, що «загальним завданням права, як це вказує культурна правосвідомість нашого часу, є здійснення вимог суспільної солідарності та ідеалів суспільної справедливості. Тому справедливе зрівняння і забезпечення умов вільного існування та розвитку всіх громадян держави, і відповідно, особлива увага до існуючих інтересів зубожілих класів населення, ось перша невідкладна задача правової політики сучасної держави» [3, с. 162].

Тож треба відзначити, що в позитивістській юридичній парадигмі велика увага відводилася з'ясуванню природи права, його ролі в становленні правової держави і системі прав громадянина, як невід'ємної складової правової держави.

Бібліографічні посилання:

1. Гредескул Н.А. Лекции по общей теории права.- С.-Петербург: Типо-Литография И.Трофимова, 1909.

2. Ковалевский М.М. Общий ход развития политической мысли во второй половине XIX в.- С.-Петербург: Типография Альтшулера, 1905.

3. Палиенко Н.И. Правовое государство и конституционализм // Вестник права. Журнал юридического общества при императорском С.-Петербургском университете.- С.-Петербург, 1906.

4. Тарановский Ф.В. Учебник энциклопедии права.- Типография К.Матиссена, 1917.

Новіков Микола Михайлович,
доцент кафедри галузевого права
юридичного факультету
Херсонського державного університету

ДО ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЄВРОСТАНДАРТІВ У РЕФОРМУВАННЯ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ ТА ЗАЛУЧЕННЯ ПРИСЯЖНИХ У ДОСУДОВЕ ПРОВАДЖЕННЯ

Використання Євростандартів у правоохоронній сфері прокурорської діяльності витікає зі змісту Розпорядження Кабінету міністрів України від 17.09.2014 року № 867 – р «Про план заходів з імплементації Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої

сторони», в якому зазначено стратегію спільної боротьби зі злочинністю, зокрема удосконалення прокурорської сфери діяльності [1].

За цим проведено оцінку рівня прокурорської діяльності в Україні відповідно до нормативної бази за Євростандартами; проаналізовано наукові надбання у цій сфері; окреслено напрями подальших наукових досліджень, де продовжено аналіз сенсу та змісту реформування прокуратури; сформульована сама методика стандартизації на європейський кшталт, у світлі сучасних інтеграційних процесів, швидких соціальних, політичних та правових перетворень в Україні.

Досліджуваній імплементації сприяло прийняття Закону України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 р. № 1697-VII, який за змістом спрямований на підвищення ефективності роботи цього правоохоронного органу України на європейський зразок [2]. Заходи удосконалення діяльності системи, структури та повноважень прокуратури України досліджувалися В. Авер'яновим, О. Бандуркою, Л. Давиденком, О. Литваком, Є. Поповичем, М. Потебеньком, М. Руденком, Г. Середою, Я. Толочко, М. Якимчуком та іншими вченими.

Метою цієї роботи є удосконалення законодавства України про діяльність прокуратури в Україні шляхом імплементації європейських ьа деяких світових стандартів, через їх запровадження в нормативну базу правового регулювання в Україні. Комплексним методом регулювання прокурорських відносин було обрано саму стандартизацію. Вона, на нашу думку, існує як процес застосування історично, теоретично та практично складених матеріальних та процесуальних норм діяльності прокуратури в Європейських та інших прогресивних країнах, що в сучасних умовах оптимізували (утворили стабільно ефективні державні, економічні та суспільно-політичні й правові) відносини, які мотивували громадянське суспільство і державу визнати пріоритетним контрольно-наглядовим органом прокуратуру в системі механізмів державних організацій, для координації точного, однозначного та правильного виконання і застосування законів законодавчою, виконавчою та судовою гілками влади, що уповноважують прокуратуру здійснювати перевірки режимів захисту прав та свобод людини і громадянина, а також інтересів фізичних та юридичних осіб, наприклад, в координаційному аспекті.

Типовим стандартом для позитивної діяльності прокуратури є організаційно-правовий інструментарій, який запроваджено імплементацію з міжнародно-правових документів (Висновки Конференції генеральних прокурорів Європи (КГПЄ) № 3 (2008) «Роль прокуратури поза сферою кримінального законодавства»; Висновки КГПЄ № 4 (2009) «Судді та прокурори в демократичному суспільстві»; Висновки КГПЄ № 5 (2010) «Прокуратура та ювенальна юстиція – Єреванська декларація» та ін.) [3] у зміст Закону України «Про прокуратуру», що сформований у законодавчому процесі та складається: з обґрунтованих дефініцій, принципів, завдань, форм, функцій, гарантій прокуратури, її повноважень та статусу прокурора, координації діяльності,

вимог до несумісності, дисциплінарної відповідальності прокурора та дисциплінарних стягнень, звільнення з посади прокурора, припинення та зупинення його повноважень, прокурорського самоврядування та висновків кваліфікаційно-дисциплінарної комісії, соціально та матеріально-побутового забезпечення, організаційного забезпечення діяльності прокуратури та її міжнародного співробітництва.

Відомо, що сучасні функції прокурорського нагляду є суттєво обмеженими, наприклад, в кримінальному провадженні діяльністю слідчого судді. Ці обмеження витікають з міжнародно-правових стандартів взаємодії названих суб'єктів протягом досудового розслідування (аналогічно Італії, Польщі, Франції тощо). В інших правових галузевих сферах, при захисті від недобросовісної конкуренції (адміністративна), при дискримінації підчас працевлаштування (трудова), при охороні здоров'я та безпеки особи й безпеки населення (санітарно-епідеміологічна), при охороні «природокористування й управління національними ресурсами» (адміністративно-екологічна) тощо.

У разі виявлення порушень закону прокурор має право: вносити подання; ініціювати притягнення особи до дисциплінарної, адміністративної відповідальності, ініціювати складання постанов, ухвал та актів про адміністративне правопорушення, відкриття кримінального провадження. Відомо, що будь-який прокурор не може використовувати зібрані та проаналізовані докази, матеріали слідства, експертизи з порушенням Закону. А прокурорський нагляд щодо обмеження прав і свобод фізичної особи, професійної діяльності слідчого підлягає судовому контролю [2].

Імплементація деяких зазначених Європейських стандартів у національне законодавство та практику реформування прокуратури України надає можливість звузити сферу прокурорського реагування на бізнес з виробництва матеріальних благ та надання послуг; на політичну діяльність у вигляді проведення виборів та референдумів; а також фінансово-банківську діяльність щодо управління грошовими потоками в економіці держави.

Серед організаційно-правових заходів, які треба запровадити у контрольну функцію прокуратури, то це запозичення (рецепція) у роботі прокуратури зарубіжних країн застосування присяжних на стадії досудового провадження при розслідуванні тяжких та особливо тяжких злочинів. Це стане ключовою гарантією повноти, об'єктивності, якості розслідування таких злочинів. Сутність організації прокуратури полягатиме у фінансуванні діяльності таких присяжних на стадії досудового провадження протягом їх участі у проведенні слідчих дій по тяжких та особливо тяжких злочинах (ст.12 КК), а також у підборі кандидатів у присяжні за моральними та діловими якостями. На наш погляд, для такої роботи підійдуть пенсіонери правоохоронних структур (колишні працівники прокуратури, суду, поліції тощо), які розуміються на правилах проведення слідчих дій, законності, дисципліні, чесності та порядності. Нам імпонує застосування при здійсненні усіх форм прокурорської перевірки не тільки письмових документів, але й аудіо-відео спостереження

для ефективного, якісного прокурорського нагляду за досудовим і судовим провадженнями.

Таким чином, імплементація правових стандартів Європейського Союзу та інших міжнародних досягнень в чинне законодавство України, потребує витрат з державного бюджету, які спрямовані на здійснення ефективної правотворчості та правозастосування щодо кодифікації юридичних норм у напрями реформування прокуратури України на європейський зразок. Це є успіхом реалізації прогресивних положень світових та європейських стандартів у прокурорський нагляд за реалізацією законів. Позитивний результат у цьому процесі можливий при конструктивній співпраці органів публічної влади на всіх рівнях, належного застосування наукових і технічних засобів у методологію та нормативну практику діяльності прокуратури.

Бібліографічні посилання:

1.Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.09. 2014 року «Про план заходів з імплементації Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://document.ua/pro-implementaciyu-ugodi-pro-asociaciyu-mizh-ukrayinoyu-z-od-doc203061.html, - назва з екрану.

2. Закон України “Про прокуратуру” від 14 жовт. 2014 р. № 1697-VII [Електронний ресурс], (зі змінами на 2017 р. – Режим доступу: https://www.google.com.ua/search?dcr=0&source=hp&ei=NZsSWomaDeL36ATWoq

3. Інформаційно-аналітичні огляди проекту “Вдосконалення прокуратури – шлях до реформування кримінальної юстиції”.[Електронний ресурс], URL.– Режим доступу: http://www.cga.in.ua/fck les/infor%20analitych%20 ref%20procur%20_7.pdf.) // ВВР України. 2015. № 2/3. Ст. 12. – назва з екрану.

Обушенко Наталія Миколаївна,
науковий співробітник
секретаріату Вченої ради
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ЕФЕКТИВНІСТЬ ТА СВОЄЧАСНІСТЬ ЗАКОНОДАВСТВА ЯК ЗАПОРУКА ДІЄВОСТІ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

Однією із обов’язкових умов розбудови демократичної, правової, соціальної держави із розвиненим громадянським суспільством є всебічне вдосконалення механізму реалізації права. Особливо гостро стоїть питання вдосконалення в усіх найбільш важливих сферах суспільного життя такої форми правореалізації, як правозастосування. Адже низький рівень ефективності правозастосовної діяльності може завдати суттєвої шкоди як окремим

суб'єктам, так і суспільству в цілому.

Неякісний та неефективний правозастосовний процес поступово виливається у негативне ставлення людей до влади, зниження рівня довіри до неї, населення перестає вірити у здатність влади ефективно керувати суспільними процесами, що, у свою чергу, може призвести до появи дисбалансу в усій системи суспільно-державних відносин. З огляду на це перед державою постає важливе завдання, сутність якого полягає в організації та налагодженні правозастосовної системи таким чином, щоб рівень її ефективності максимально відповідав нагальним потребам суспільства, забезпечував його стабільний розвиток та гарантував надійний захист. Враховуючи мінливість та динамізм суспільних відносин, постійне підвищення ефективності правозастосовної діяльності, зокрема у сфері трудових відносин, має перетворитися на безперервний процес.

Норма права є юридичною основою правозастосування, тож ефективність застосування норм трудового права прямо залежить від того, наскільки якісно працюють правотворчі органи та посадові особи. Правотворчість – це соціальна, державна і громадська діяльність, у результаті якої утворюється, підтримується і розвивається система законодавчих актів та інших правових норм. Частиною правотворчості є власне законодавча діяльність (законотворчість). В.М. Корельський вказує, що правотворчість являє собою специфічну, таку, що вимагає особливих знань і умінь, інтелектуальну діяльність, пов'язану зі створенням або зміною існуючих у державі правових норм [1, с. 298].

Погоджуючись з думкою А.О. Рибалкіна, вважаємо, що «правотворчість» – це родове поняття, яке включає два види діяльності зі створення правових норм: законотворчість – створення правових норм, що дістають закріплення в актах вищої юридичної сили (законах), та нормотворчість – діяльність із прийняття правових норм на основі та до виконання законів [2, с. 13].

І законотворчість, і підзаконна нормотворчість являють собою складні процеси, які включають виявлення необхідності впорядкування тих чи інших суспільних відносин, розробку проекту відповідних нормативно-правових актів, їх обговорення, документальне оформлення та безпосереднє впровадження у життя. Складність правотворчих процедур, а також досить велика кількість суб'єктів, що їх здійснюють, так чи інакше призводить до появи у законодавстві різного роду недоліків, як-от прогалин, колізій, юридичних помилок, великої кількості оціночних категорій, неточностей у формулюванні тощо. Усе це, у свою чергу, неминуче впливає на ефективність правозастосовного процесу – страждають його якість та оперативність.

Ефективність правозастосування прямо залежить від якості законодавства, при низькій якості законодавства не можна досягнути високої ефективності правозастосування. Саме низька якість законодавства (наявність у ньому прогалин, протиріч, нечітких формулювань і т.д.) визначає часом високу

ефективність правозастосовних актів, за допомогою яких долаються ще наявні в законодавстві окремі протиріччя, застосовується аналогія закону і аналогія права, здійснюється обмежувальне або розширене тлумачення змісту правових норм, тобто забезпечується втілення в життя справжньої волі законодавця. З одного боку, така позиція має раціональне зерно, адже дійсно, недосконаліть трудового законодавства змушує суб'єктів правозастосування активізувати свої аналітичні, наукові, практичні, технічні та інші зусилля з метою вирішення певної ситуації, що потребує правозастосовного втручання. З іншого боку, правозастосовна діяльність реалізується за певною встановленою схемою, моделлю, і в обов'язки відповідних компетентних органів та посадових осіб входить обирати конкретну норму, що найбільше відповідає ситуації, яка склалася, та застосовувати її. При цьому творчий аспект правозастосовної діяльності реалізується виключно в межах законодавства. Випадок, коли суб'єкт правозастосування крім того, що повинен розв'язати певну життєву ситуацію, додатково має вирішити недоліки законодавства, це може загрожувати рядом негативних моментів:

- по-перше, зниженням оперативності діяльності правозастосовного суб'єкта, адже він буде змушений більш детально зупинятися на стадії встановлення юридичної основи справи;

- по-друге, суб'єкт правозастосування може не мати необхідного рівня професійної та юридичної культури для правильного вирішення ситуації в умовах наявності тих чи інших недоліків законодавства;

- по-третє, існує ймовірність того, що усуваючи ті чи інші недоліки законодавства під час здійснення правозастосовної діяльності, суб'єкт може вийти за межі своєї компетенції та відповідних їй повноважень, тобто можливі зловживання (як свідомі, так і неумисні).

- по-четверте, кожна ланка механізму правового регулювання має виконувати свої функціональні обов'язки: правотворчі органи та посадові особи – створювати якісну, надійну та таку, що відповідає існуючим потребам суспільства, нормативно-правову базу; правозастосовна ланка – втілювати ці норми у життя. Тож коли виникають недоліки у роботі однієї з ланок, то й усувати їх має саме вона. Так, недоліки законодавства мають усуватися повноважними органами через той же спосіб, у який створюються норми права, тобто через правотворчість. Не можна заперечити, що існує велика кількість випадків, у тому числі у сфері трудового права, коли суб'єкти правозастосування, застосовуючи аналогію закону чи права, усували недоліки законодавства самостійно, без втручання нормотворця. Однак застосувати аналогію закону чи права не означає повністю розв'язати проблему, адже недолік не усунуто, він нікуди не подівся, просто правозастосовним суб'єктом було знайдено альтернативний у даних умовах шлях, який дозволив йому оминути чи переступити певні законодавчі негаразди. Обов'язок же вирішити ці проблемні питання у законодавстві остаточно все одно належить правотворцю.

Тож з вищевикладеного стає цілком очевидно, що з метою підвищення

ефективності застосування норм трудового права має бути вжито низку заходів ще на рівні правотворення, наприклад: постійне спостереження за динамікою та змінами у трудових і тісно пов'язаних із ними відносинах, оновлення у зв'язку із цим чинного трудового законодавства, розробка та прийняття нових норм із наступним скасуванням норм, на зміну яким вони приходять, постійні моніторинг та ревізія трудового законодавства, вдосконалення процесуально-процедурних моментів на рівні відповідних нормативно-правових актів, кодифікація та уніфікація трудового законодавства, а також його гармонізація із міжнародними нормами, вимогами та стандартами у сфері використання найманої праці тощо.

Бібліографічні посилання

1. Теория государства и права: учебник для вузов / под ред. проф. В.М. Корельского и проф. В.Д. Перевалова. – 2-е изд., изм. и доп. – М.: Издательство НОРМА, 2002. – 616 с.

2. Рибалкін А.О. Нормотворчість органів внутрішніх справ (аспекти загальної теорії):дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Рибалкін Андрій Олександрович. – Запоріжжя, 2005. – 185 с.

Плетенець Віктор Миколайович,
доцент кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ В УМОВАХ ТАКТИЧНОГО РИЗИКУ

Вагоме місце в діяльності слідчого посідає прийняття рішень щодо напрямків розслідування, організації та проведення окремих слідчих (розшукових) дій. При цьому всі вони, певною мірою, пов'язані з ризиком настання негативних результатів.

Ризику приділено значної уваги вчених у різних галузях знань, в яких особі доводиться стикатись з необхідністю прийняття рішень. Так відповідно до визначення, наведеного у словнику В.І. Даля, ризик означає "пускатися на вдачу, на вірну справу; відважитися на щось сумнівне; робити щось без вірного розрахунку; піддатися випадковому збігу обставин; діяти сміливо, зухвало, сподіваючись на позитивний результат; піддаватися небезпеці, невдачі" [1, с. 1686].

Словником із психології ризик визнається ситуативною характеристикою діяльності, котра полягає у невизначеності її результатів та можливих небажаних наслідках у разі невдачі [2, с. 344]

Ризик є невід'ємною складовою процесу прийняття рішення відповід-

ними суб'єктами.

Терміну «ризик» у психології відповідають три основних значення:

1) ризик як міра очікуваного неблагополуччя в діяльності, обумовлена сполученням імовірності неуспіху і ступеня несприятливих наслідків у цьому випадку;

2) ризик як дія, що з того чи іншого погляду загрожує суб'єкту втратою (програшем, травмою, збитком);

3) ризик як ситуація вибору між двома можливими варіантами: менш привабливим, однак більш надійним, і більш привабливим, але менш надійним (результат якого проблематичний і пов'язаний з можливими несприятливими наслідками) [3, с. 143] .

Особливого значення дослідження ризику набули в криміналістиці, що обумовило формування окремої теорії. У той же час прийняттю рішень в умовах протидії розслідуванню належної уваги, з боку науковців, приділено не було.

Вчені-криміналісти, переважно, розглядають ризик: криміналістичний та тактичний, здійснюючи поділ з урахуванням криміналістичних категорій.

Тактичний ризик – можливість настання від'ємного результату або негативних наслідків при провадженні слідчої дії та має враховуватися при прийнятті тактичного рішення [4, с. 189]. Тобто тактичний ризик розглядається з позиції можливості настання негативних наслідків при проведенні слідчих (розшукових) дій.

Іншими вченими, зокрема Ю.Ю. Осиповим ризик пов'язується з обстановкою розслідування. Тактичний ризик ним розглядається, як моделі вирішення невизначеності шляхом реалізації тактичного рішення при альтернативно-можливому результаті у конкретній обстановці розслідування. [5, с. 13].

Більш широко тактичний ризик сприймається іншими вченими. Зокрема, на думку В.П. Гмирка він є морально обумовлений та усвідомленний логічно та психологічно обгрунтований спосіб дій слідчого, спрямований на досягнення позитивного результату у слідчих ситуаціях, що характеризуються невизначеністю розвитку пичинно-наслідкових звязків, що містять реальну загрозу отримання несприятливого для розслідування результату за відсутності однозначно позитивної альтернативи [6, с. 13].

Заслуговує на увагу не тільки усвідомлення факту прийняття рішень в умовах невизначеності, а й необхідність мінімізації, або уникнення настання негативних наслідків.

Вважається що під час тактичного ризику уникнути негативних наслідків можна, якщо рішення приймається в умовах впевненості у настанні позитивних наслідків, більш виграшної ситуації [7, с. 54].

У той же час слідчому, досить часто доводиться приймати рішення в умовах обмежених часових та інформаційних складових розслідування. Особливо це проявляється на початковому етапі розслідування, коли слідчий,

здебільшого, перебуваючи в умовах інформаційної невизначеності має в обмежені строки організовувати проведення слідчих (розшукових) слідчих дій, уникнути або мінімізувати, при цьому, прояви протидії з боку зацікавлених осіб. У даних умовах вірогідність помилкових дій та, як наслідок, погіршення слідчої ситуації, збільшення інтенсивності тиску на хід розслідування є досить високою. Приймаючи рішення слідчому доцільно враховувати, та по-можливості, застосовувати дії, спрямовані на зменшення ризику прийняття рішень.

Вказане має використовуватися слідчим як при прийнятті рішень взагалі, так і з досить високим ступенем ризику протидії зокрема.

Варто наголосити, що на прийняття рішень, значною мірою впливають й особистісні якості слідчого, зокрема знання, самооцінка, критичний аналіз стану та інтенсивності проявів протидії, досвід тощо. При цьому останній, досить часто, формується на прийнятті слідчим помилкових рішень. Так, недооцінювання ситуації, що склалась та ступеню впливу протиборчої сторони, може, з досить високою вірогідністю, призвести до погіршення умов розслідування, ускладнити встановлення всіх обставин кримінального правопорушення.

Таким чином перебування слідчого в умовах протидії розслідуванню та тактичного ризику обумовлює необхідності прийняття виважених, своєчасних рішень. Останні мають прийматись з позиції оцінки обґрунтованості вибору, а також з урахуванням можливих ризиків та наслідків прийнятого рішення. При цьому слідчий має вміло та своєчасно застосовувати як тактичні прийоми так і їх сукупність, швидко та адекватно реагувати на зміни слідчої ситуації. Цим, на нашу думку, буде зменшена кількість поспішних, необґрунтованих рішень, та, як наслідок, зменшиться настання негативних наслідків, у тому числі таких, як прояви протидії розслідуванню.

Бібліографічні посилання:

1. Толковый словарь В. Даля [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://vidahl.agava.ru/P198.HTM#36350.

2. Психология. Словарь / Под общей ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. – Москва: Политиздат, 1990. – 494 с.

3. Коновалова В.О., Шепітько В.Ю. Юридична психологія: Академічний курс: Підручн. для студ. юрид. спец. вищ. навч. зал. – К.: Концерн «Видавничий дім «Ін Юре», 2004. – 424 с.

4. Белкин Р. С. Криминалистическая энциклопедия. — М.: Мегатрон XXI, 2000. — 2-е изд. доп. — 334 с

5. Осипов Ю.Ю. Деятельность следователя в условиях тактического риска: автореф. дис. …канд. юрид. наук: 12.00.09 / Высш. юрид. заоч. школа МВД РФ. – М.: 1992. – 23 с.

6. Гмырко В. П. Деятельность следователя в условиях информационной неопределенности в процессе расследования : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 / В. П. Гмырко ; Акад. Мин-ва внутр. дел СССР. - М., 1984. - 20 с.

7. Коновалова В.А. Допрос: тактика и психология. – Харьков: Кон-сул, 1999. – 157 с.

Припхан Ірина Ігорівна,
доцент кафедри міжнародного,
конституційного та адміністративного права
Івано-Франківського юридичного інституту
Національного університету
«Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВО НА ОХОРОНУ МОРАЛІ

Права людини як загальносоціальна категорія являють собою можливості користуватися елементарними, найбільш важливими благами й умовами безпечного й вільного існування особи, що випливають із самої природи людини.

Поряд із цим, сутність права полягає у врівноваженні інтересів особистої свободи і загального суспільного блага. У контексті сказаного, необхідним є визнання як на міжнародному, так і на внутрідержавному рівні тих сусільних благ, які ставляться вище за права окремої людини, а тому такі права можуть бути обмежені. Так, ст.ст. 8-11 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. передбачають можливість таких обмежень, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах громадської безпеки, для охорони публічного порядку, здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб [1]. .

Сутність обмеження в контексті вище вказаної норми полягає в не дозволенні таких видів діяльності, які спричиняють посягання на мораль, що являє собою результат загального суспільного консенсусу, мовчазної згоди всіх про те, що є добрим, чесним, справедливим. Мова не йде про спроби нормативного регулювання моралі, а про намагання не допустити спроби її деформації.

Сучасні загальносвітові тенденції поставили перед Українською державою на порядок денний комплекс оновлених завдань, в тому числі проблему правової охорони моралі. У цій сфері виникла об'єктивна необхідність вжиття заходів державно-владного характеру, зокрема й на нормативному рівні. Так, у 2003р. в Україні прийнято Закон «Про захист суспільної моралі», що встановлює правові основи захисту суспільства від розповсюдження продукції, що негативно впливає на суспільну мораль. Зокрема, це продукція порнографічного характеру, а також продукція, що пропагує фашизм та неофашизм; принижує або ображає націю чи особистість за національною ознакою; пропагує бузувірство, блюзнірство, неповагу до національних і релігійних святинь; принижує особистість, є проявом знущання з приводу фізичних вад (каліцтва), з душевнохворих, літніх людей; пропагує невігластво, неповагу до батьків; пропагує наркоманію, токсикоманію, алкоголізм, тютюнопаління та інші

шкідливі звички [2].

Безумовно, виключно нормативними заборонами досягти високого рівня моральності в суспільстві неможливо. З цією метою необхідно запроваджувати систематичне здійснення профілактичної, просвітницької та пропагандистської роботи, моніторинг інформаційного простору України, а також залучення громадськості до заходів щодо охорони моралі.

Громадський контроль у сфері охорони моралі є складовою частиною організаційно-правового механізму охорони моральних устоїв, а тому здійснює вплив на органи державної влади й місцевого самоврядування та скеровує їх дії на виконання відповідних функцій. Законодавче закріплення правових засад здійснення громадського контролю у сфері охорони моралі повинно, перш за все, здійснюватися у напрямку визначення кола питань, що підлягають контролю, системи громадських інституцій, які здійснюють контроль, особливостей контрольного процесу, відповідальності контролюючих органів та їх посадових осіб і відповідальності посадових осіб органів, щодо яких здійснюється контроль, за невиконання рішень (актів) контролюючих органів.

Сьогодні юридична наука повинна піднятися до ідеї конструювання права людини на безпечне моральне середовище та на охорону моралі, надати докази, що виправдовують їх позитивацію, обгрунтувати обов'язок людини відстоювати ці права всіма законними засобами, включаючи юридичні, судові. У цьому контексті, право на охорону суспільної моралі варто розглядати як можливість людини, держави і суспільства вільно, всіма законними способами, захищати моральні засади суспільства, запобігати зазіханням на дане право з боку фізичних та юридичних осіб, держави, а якщо порушення права відбулося, то вжити всіх заходів, щоб його усунути і компенсувати завдану шкоду. Це дає нам підстави уточнити поняття «право на охорону моралі», сутність якого полягає у здійсненні органами державної влади і місцевого самоврядування, у тому числі за участю громадських організацій, діяльності, спрямованої на реалізацію заходів профілактичного і просвітницького характеру, відродження та популяризацію загальнолюдських цінностей, духовних і культурних надбань суспільства, попередження і недопущення розповсюдження продукції та показу видовищних заходів, які можуть завдати шкоди моралі. Так, частина 1 ст. 5 Закону України «Про захист суспільної моралі» змістом державної політики у сфері захисту суспільної моралі визначає створення необхідних правових, економічних та організаційних умов, які сприяють реалізації права на інформаційний простір, вільний від матеріалів, що становлять загрозу фізичному, інтелектуальному, морально-психологічному стану населення [2].

Отже, не зважаючи на активізацію процесу формування правової основи охорони моралі в Україні у 2003-2009 рр. та тенденції до спаду темпів та змінення вектору такої діяльності у 2010-2017 рр., розуміємо, що це питання не може бути знятим з порядку денного, з огляду навіть на окремі заяви про відсутність потреби у правовій охороні моралі та про неможливість захисту моралі саме правовими засобами. Те, що такий захист, хоча й досить фрагмента-

рний, здійснюється, як на міжнародному рівні, так і в Україні ще з 90-х рр. XX ст. свідчать й окремі норми Законів України «Про інформацію», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про видавничу справу», «Про телебачення і радіомовлення» «Про рекламу», «Про охорону дитинства» та інших. Водночас, фундаментальною основою охорони моралі в Україні, безумовно, повинна бути Конституція як Основний Закон держави. Зміст конституційних норм та їх призначення дозволяють нам говорити про мораль як про міжнародну та конституційно-правову цінність, що є однією з базових характеристик конституційно-правової духовності, а тому неминуче повинна підлягати правовій охороні, засади якої визначаються саме на конституційному рівні.

Наприкінці варто відмітити, що при розробці актів законодавста необхідно гласно обговорювати проблеми обмеження в сфері прав і свобод громадян з метою охорони моралі, враховуючи при цьому громадське розуміння моральної і аморальної поведінки. Реалізація громадянами своїх прав не повинна завдавати шкоди іншим особам чи інтересам суспільства, і покликана відповідати як національним, так і загальнолюдським моральним принципам і нормам.

Бібліографічні посилання:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : міжнародний документ від 4.11.1950 р. // Урядовий кур'єр від 17.11.2010. – №215.
2. Про захист суспільної моралі : Закон України від 20 листопада 2003 р. // Відомості Верховної Ради України.—2004.—№14.—Ст. 192.

Радченко Олександр Іванович,
доцент кафедри конституційного
і міжнародного права факультету №4
Харківського національного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ДО ПИТАННЯ ПРО ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ КОНСТИТУЦІЙНОЇ СКАРГИ В УКРАЇНІ

Питання захисту прав і свобод людини є одним з ключових, що стоїть у порядку денному роботи усіх без винятку органів державної влади України. Не зважаючи на досить розгалужений національний механізм захисту прав і свобод громадян України, проблема їх порушення та відновлення залишається як ніколи гострою. Діяльність правоохоронних органів України, насамперед Національної поліції та прокуратури, судової системи, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини у цьому напрямку наразі залишає бажати кращого.

Яскравим свідченням неефективності діяльності вищезазначених елементів національного механізму захисту прав людини є кількість звернень громадян України зі скаргами на порушення їхніх прав і свобод до Європейського суду з прав людини. За цим показником Україна стабільно посідає перші місця у негласному змаганні серед європейських країн за статус країни з найнижчим ступенем захисту прав людини поряд з Росією та Туреччиною.

Як відомо, 2 червня 2016 року після тривалих суперечок український парламент ухвалив два надзвичайно важливих для нашої країни нормативно-правові акти – зміни до Конституції щодо правосуддя та новий закон про судоустрій та статус суддів. Їх підписали та офіційно опублікували наприкінці червня, а 30 вересня того ж року вони набули чинності.

Однією з найбільш вагомих новацій цієї реформи стало запровадження в Україні раніше невідомого національному конституційному праву інституту конституційної скарги. Раніше українські громадяни не мали можливості безпосередньо звертатися до єдиного органу конституційної юрисдикції в Україні – Конституційного Суду України – зі скаргами, у яких можна було б поставити під сумнів відповідність положень законів, на які посилаються суди загальної юрисдикції під час ухвалення ними рішень та винесення вироків, Конституції України (конституційність). До внесення змін до Конституції України у червні 2016 року коло суб'єктів права звернення до конституційного Суду України з конституційними поданнями стосовно конституційності законів у цілому чи окремих їхніх положень було жорстко обмежене. І серед таких «щасливчиків» громадян України не було. Максимум, що дозволяло українським громадянам конституційне законодавство України до вересня 2016 року, так це звертатися до Конституційного Суду України з проханням здійснити офіційне тлумачення окремих положень законів, не ставлячи при цьому під сумнів факт їхньої конституційності.

Сам механізм подання конституційної скарги було унормовано трохи згодом. 13 липня 2017 року Верховна Рада України ухвалила нову редакцію Закону України «Про Конституційний Суд України», який передбачив процедуру розгляду конституційних скарг громадян України. І хоча у ньому не наводиться визначення дефініції «конституційна скарга», проте це не заважає повноцінному запуску нового інструменту захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні.

Фактично одразу (а точніше вже на четвертий день) після набуття чинності новою редакцією вищезазначеного закону, до Конституційного Суду України почали надходити перші конституційні скарги. Станом на 29 листопада поточного року до секретаріату Конституційного Суду України надійшло десять конституційних скарг. І це лише початок, оскільки наразі українські громадяни ще досить слабко обізнані з тими можливостями, які надає їм інститут конституційної скарги. Крім того, конституційна скарга тісно прив'язана до розгляду кримінальних, цивільних та інших категорій справ судами загальної юрисдикції. Таким чином, громадяни можуть оскаржити не

будь-який закон, який їм заманеться чи не подобається, а лише той, на який послався суд загальної юрисдикції, постановляючи рішення чи вирок у конкретній справі. Зазначене обмеження повинно убезпечити Конституційний Суд України від нічим необмеженої навали конституційних скарг від українських громадян (враховуючи їхню схильність до несприйняття багатьох законів, особливо тих, що передбачають встановлення додаткових зобов'язань чи витрат). Крім того, саме така процедура має мінімізувати ймовірність зловживання громадянами України належним їм правом на подання конституційної скарги, оскаржуючи всі закони без винятку.

Про ефективність цього засобу захисту прав і свобод можна буде зробити висновок лише за результатами розгляду Конституційним Судом України перших скарг. Наразі, вважаємо за доцільне провести у засобах масової інформації, в установах і організаціях широку кампанію з інформування населення нашої держави про нові можливості захисту ними своїх основних прав і свобод, які надає їм інститут конституційної скарги.

Очевидно, що запровадження в Україні інституту конституційної скарги можна вважати прогресивним і необхідним кроком у напрямку удосконалення національного механізму захисту прав і свобод людини в Україні. Розширення юридичного інструментарію захисту громадянських і не тільки прав особи в Україні за рахунок конституційної скарги має сприяти втіленню в життя однієї з ключових засад сучасного конституційного ладу України, закріпленої у ч. 2 ст. 3 Конституції України: «Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави».

Саєнко Марина Іванівна,
доцент кафедри теорії держави і права,
конституційного права і державного управління
юридичного факультету Дніпровського
національного університету ім. Олеся Гончара,
кандидат юридичних наук

ПРАВО НА ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Право на захист персональних даних випливає з права особи на повагу до свого приватного і сімейного життя, закріпленого у ст. 8 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (ратифікована Україною в 1997 році). У Законі України «Про захист персональних даних» перемогла попередня концепція захисту персональних даних як особистого немайнового права кожної людини. У практиці ЄС спостерігаєть-

ся співіснування обох підходів, адже спільним для них є заборона обробки даних без згоди особи.

Згідно із положеннями Закону України поняття «персональних даних» може стосуватись різної ідентифікуючої інформації про особу. На практиці слід орієнтуватись на те, що у разі поєднання даних про особу з її іменем та прізвищем, вони вважатимуться персональними даними. Наприклад, це адреса, дата і місце народження, освіта, сімейний і майновий стан, національність, віросповідання, стан здоров‘я» [1].

Слід додатково відзначити, що закон не сприйняв концепцію поділу персональних даних на загальні та чутливі персональні дані, що прийнята в більшості країн ЄС. Однак, і останнє не може бути віднесено до суттєвих недоліків закону, тим більше, що віднедавна спостерігається поступове віддалення країн Європи від такого підходу.

Переломною в системі захисту персональних даних в Україні можна вважати дату прийняття Закону № 383 який набрав чинності в 01.01.2014. Серед його нововведень повноваження з контролю за додержанням законодавства про захист персональних даних на Уповноваженого Верховної Ради з прав людини (омбудсмен), з метою забезпечення незалежності уповноваженого органу з питань захисту персональних даних, як того вимагає Конвенція Ради Європи про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних [2].

Новітній розвиток інформаційно-комунікаційних технологій зумовлює загострення багатьох проблем: збільшення цифрового розриву між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються; можлива організація та контроль основних глобальних процесів на користь еволюційного розвитку суспільства; забезпечення захисту інформації про особу та водночас світової безпеки.

Як вірно зауважує Ю.Є. Максименко, «становлення інформаційного суспільства має як безсумнівні позитивні, так і певні негативні наслідки. З одного боку, пришвидшилася передача інформації значного обсягу, прискорилась її обробка та впровадження. З іншого – серйозне занепокоєння викликає поширення фактів протизаконного збору і використання інформації, несанкціонованого доступу до інформаційних ресурсів, незаконного копіювання інформації в електронних системах, викрадення інформації з бібліотек, архівів, банків та баз даних, порушення технологій обробки інформації, запуску програм-вірусів, знищення та модифікація даних у інформаційних системах, перехоплення інформації в технічних каналах її витоку, маніпулювання суспільною та індивідуальною свідомістю тощо» [3, с. 2].

Отже, важко заперечувати ситуації, за умов яких вповноважені на те державні органи мають право призупиняти дію гарантованого чинним законодавством масового інформування та жорстко регламентувати таке інформування для безпеки суспільної й персональної. З точки зору загально правової є чітко визначені загальні положення, які повинні обмежувати права гро-

мадян на збереження таємниці персональних даних. Незважаючи на наявність відповідного нормативно-правового регулювання суспільних відносин у сфері захисту персональних даних, говорити про ефективну охорону приватного життя неможливо. Досить логічно визначені основні пріоритети гарантів захисту особам, які зазнають втручання у їх приватне життя. Вони мають право на захист в цивільному порядку, а саме спрощений та прискорений розгляд справ; публічне спростування неправдивої інформації; компенсація моральної шкоди; судові заборони на переслідування та домагання.

Не менш важливого значення мають і превентивні заходи. Так, серед превентивних заходів, що застосовуються до засобів масової інформації, передбачаються такі як: наявність правової освіти у журналістів; застосування економічних санкцій до редакції засобів масової інформації, що систематично порушують права на приватність; постійні заохочення до саморегулювання засобів масової інформації та розроблення кодексу поведінки журналістів. Такий порядок міжнародного співробітництва з питань регулювання захисту приватної інформації в засобах масової інформації стикається з проблемою різних національних підходів і розбіжностями щодо проблеми узгодження права на приватність персоніфікованої інформації і свободи слова.

Тому, національні правові системи деяких європейських країн обирають різні підходи для захисту персоніфікованої інформації. У Бельгії, Іспанії, Португалії і Швеції законодавство із захисту приватності однакове для всіх галузей застосування і не містить спеціальних винятків, навіть для будь-яких засобів масової інформації. У Нідерландах, Австрії, Німеччині, Франції, Фінляндії та Італії діяльність засобів масової інформації щодо захисту приватної інформації чітко визначені окремими положеннями законодавства.

Незважаючи на окремі розбіжності в законодавчому регулюванні водночас простежується єдність у підходах зазначених європейських країн. Загальні правила захисту приватності персональних даних не застосовуються повною мірою до засобів масової інформації у зв’язку з тим, що спеціальний конституційний статус права на свободу інформації має застосування до окремих положень. Це, в першу чергу, стосується питань збору й поширення персоніфікованої інформації. Водночас, інші операції з такою інформацією, зокрема щодо зберігання, модифікації, передачі та знищення, повинні визначатись законодавчо у сфері захисту приватної інформації. Слід зауважити, що більшість країн-учасниць ЄС мають відповідні спеціалізовані закони, на основі яких здійснюється захист персональних даних. «Законодавчою базою будь-якої національної системи захисту персональних даних є закон типу Data Protection Act (Закон про захист даних). Подібні закони прийнято називати «системо утворюючими», оскільки, крім прийнятих у цій системі права принципів захисту даних, вони встановлюють цілі та структуру національної системи даних, засновують національний орган (або органи) із захисту даних і регламентують механізм взаємодії компонентів системи» [4, с. 283].

Отже, усі держави, що прагнуть займати передові позиції у світовому

співтоваристві водночас прагнуть розробляти і реалізовувати ефективну національну інформаційну політику і розглядають її як визначальне завдання державного керування з метою переходу до інформаційного суспільства демократичного типу. Аналіз законодавчої бази європейських країн щодо питання захисту персональних даних розкриває нові тенденційні особливості останніх, зокрема оновлення законів про захист персональних даних, а також створення передумов щодо розвитку вільного обміну інформацією і удосконалення національних законодавств.

Систематизуючи нормативно-правові акти окремих європейських країн, що регулюють суспільні відносини в сфері захисту персональних даних, можна дійти висновку, що більшість законодавчих актів у цій сфері мають однакову структуру, однакові завдання і мету, але відрізняються окремими деталями, що обумовлені національними правовими традиціями, а також особливостями правового регулювання персональної інформації в різних національних правових системах.

Бібліографічні посилання:

1. Про захист персональних даних : Закон України від 1 січня 2011 року // http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2297-17

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення системи захисту персональних даних: Закон України від 3 липня 2013 року // http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/383-18

3. Максименко Ю. Є. Теоретико-правові засади інформаційної безпеки України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 „Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Ю. Є. Максименко. — К., 2007. — 23 с.

4. Основи інформаційного права України : [навч. посіб.] / [В.С. Цимбалюк, В.Д. Гавловський, В.В. Гриценко та ін..; за ред.. М.Я. Швеця, Р.А. Калюжного та П.В. Мельника] — К. : Знання, 2014. — 274 с.

Самбор Микола Анатолійович,
начальник сектору моніторингу
Прилуцького відділу поліції
ГУПН в Чернігівській області,
кандидат юридичних наук

ПРАВО НА МИРНІ ЗІБРАННЯ КРІЗЬ ПРИЗМУ РІШЕНЬ ГЕЛЬСІНСЬКОГО ДОКУМЕНТА НБСЄ 1992 РОКУ «ВИКЛИК ЧАСУ ПЕРЕМІН»

Повага до прав людини та основних свобод є загальними цілями країн-учасниць світового та європейського співтовариств. Захист прав людини, основних свобод і сприяння їх здійсненню, а також зміцнення демократичних інститутів залишаються життєво важливою основою усеосяжної безпеки, зазначається у Гельсинському документі НБСЄ 1992 року «Виклик часу перемін». Зазначений документ за своєю суттю не створює нові норми міжнародного права

у галузі прав людини, а підкреслює важливість проголошених прав та основоположних свобод, а також закликає країни-учасниці виконувати взяті на себе зобов'язання у сфері дотримання прав та свобод людини, а також забезпечення здійснення прав і свобод їх носіями. Право на мирні зібрання, як одне із фундаментальних прав і свобод людини, проголошене як у Загальній декларації прав людини, так і Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, цілому ряді інших міжнародних документів у галузі прав людини.

Кристалізація у міжнародних документах змісту права на мирні зібрання людини є формуванням загальносвітової практики розуміння цього права, його важливості та необхідності не лише здійснення окремими носіями, а й гарантування з боку держав.

З точки зору Гроція національне позитивне право засноване на легітимних правотворчих повноваженнях органів влади [1, с. 273], дозволило б сформувати національну правову ідею гарантування здійснення права на мирні зібрання.

На жаль, сьогодення не лише вселяє надії, воно несе нестабільність і невпевненість. Економічний спад, соціальна напруженість, агресивний націоналізм, нетерпимість, ксенофобія і етнічні конфлікти погрожують стабільності в регіоні НБСЄ. Грубі порушення зобов'язань НБСЄ в області прав людини і основних свобод, являють особливу загрозу мирному розвитку суспільства, у нових демократичних державах. (п. 12) [2]. Такі політичні заяви можна сприймати, як елементи «м'якого» права, яке, пройшовши, історичні випробування, трансформується у міжнародне жорстке право, яке стане новим орієнтиром не лише для світового співтовариства у регулюванні прав і свобод людини, а й мірилом легітимності правових норм національного законодавства у сфері здійснення права на мирні зібрання.

П. 21 Гельсинського документа НБСЄ 1992 року «Виклик часу перемін» установлюється зв'язок між підтриманням миру та повагою до прав людини та основоположних свобод, що дає змогу вести мову про пряму залежність між стабільністю у суспільних відносинах, наявності миру, та механізмом (алгоритмом) здійснення права на мирні зібрання. Власне сама назва даного права напряму вказує на залежність даного права на особливості його здійснення – в умовах миру. Разом із цим умови миру мають дві сторони: 1) мирні умови, у яких може здійснюватися дане право, як об'єктивна реальність; 2) мирність, як ознака даного права.

За текстом даного документа держави-учасники виражають свою тверду рішучість забезпечити повагу до права на мирні зібрання та діяти на основі законності, проводити в життя принципи демократії і в зв'язку з цим створювати, зміцнювати і захищати демократичні інститути, а також розвивати принципи терпимого відношення у масштабах усього суспільства. Така декларація засвідчує наміри, однак не забезпечує втілення відповідних заходів, спрямованих на забезпечення здійснення права на мирні зібрання усіма членами суспільства.

Держави-учасниці беруть на себе зобов'язання активізувати свої зусилля із забезпечення вільного здійснення особами на індивідуальній основі і спільно з іншими, свого права на мирні зібрання, включаючи право брати участь повною мірою відповідно до демократичних процедур у здійсненні права на мирні зібрання, яке може виражати волю як окремої особи, так і спільноти, у політичній, соціальній, культурній, інших сферах суспільного життя країни.

На наш погляд, Гельсинський документ НБСЄ 1992 року «Виклик часу перемін» є джерелом права на мирні зібрання, але джерелом саме «м'якого» права, оскільки, не дивлячись на те, що останній ухвалений із дотриманням процедури для прийняття відповідних міжнародних документів, останній не містить у собі норм, що прямо зобов'язували б держави-учасниці виконувати певні заходи із забезпечення здійснення права на мирні зібрання. Переконливо виглядає позиція, озвучена у Гельсинському документі НБСЄ 1992 року «Виклик часу перемін» щодо утвердження прав і свобод людини, у тому числі й права на мирні зібрання. Однак, відсутність «дороговказу» на означеному шляху істотно нівелює завдання даного документа у контексті забезпечення здійснення права на мирні зібрання. Безперечно, визнання загроз для здійснення права на мирні зібрання є першочерговим завданням, оскільки дозволить сформувати механізм протидії цим загрозам, а відтак усунути терени на шляху здійснення даного права. Однак, ведучи мову про публічно-правову складову здійснення даного права на міжнародному рівні, де основними суб'єктами виступають держави, необхідно було б визначити завдання для країн щодо прийняття норм позитивного права, які б обмежили повноваження органів публічної влади щодо можливості обмеження права на мирні зібрання окремими людьми та їх об'єднаннями.

Підсумовуючи вищевказане, виділимо ключову тезу даного документа у напрямку здійснення права на мирні зібрання: 1) Гельсинський документ «Виклик часу перемін» вкотре підкреслив фундаментальне значення права на свободу мирних зібрань, що поєднує у собі право, як можливість, та свободу, як відсутність будь-яких штучних перешкод на шляху здійснення цього права, для розвитку демократичних засад світового співтовариства; 2) визнав необхідність продовження активних дій держав-учасниць на шляху створення ефективних умов здійснення прав та свобод, у тому числі й права на свободу мирних зібрань; 3) вказав на існування у національному законодавстві держав норм та прогалин, що не сприяють здійсненню права на мирні зібрання; 4) продемонстрував, що конфлікти у суспільстві, зокрема військові конфлікти, негативно впливають на здійснення права на мирні зібрання, створюють умови, за яких дане право обмежується у не правовий спосіб; 5) ствердив необхідність пошуку ефективної моделі забезпечення здійснення права на мирні зібрання, у якій прямо передбачити відповідні позитивні дії органів публічної влади, спрямовані на створення умов для здійснення даного права, а також недопущення будь-яких обмежень даного права у націона-

льному законодавстві, які б суперечили проголошеній співтовариством свободі у здійсненні даного права.

Насамкінець зазначимо, що даний міжнародний документ має не лише смислове, політичне, а й правове навантаження, що зобов'язує держави до певних дій, прийняття на себе відповідних зобов'язань у сфері здійснення людиною її права на свободу мирних зібрань, а також встановляє засади міжнародної політико-правової відповідальності держав-учасниць за створення ефективних умов для здійснення права на мирні зібрання всіма людьми.

Бібліографічні посилання:

1. Кресін О.В. Становлення теоретичних засад порівняльно-правових досліджень у другій половині XVIII – першій третині XIX століття: компаративна концептуалізація: монографія. – Київ: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України; Видавництво «Логос», 2017. – 680 с.

2. СБСЕ. Хельсинский документ 1992 года «Вызов времени перемен». [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.osce.org/ru/mc/39534?download=true – Дата доступу 13.11.2017 року.

Самотуга Андрій Валерійович,
доцент кафедри загальноправових
дисциплін та адміністрування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВО НА РЕФЕРЕНДУМ І ПРОБЛЕМА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЄДНОСТІ ВНАСЛІДОК ЗЛОВЖИВАННЯ НИМ

Останнім часом, після більш як 17-річної паузи, коли за часів незалежності було проведено єдиний поки що всеукраїнський референдум у березні 2000 р. (результати якого не були законодавчо закріплені), не враховуючи 1 грудня 1991 р. на підтвердження Акта незалежності, у вітчизняному соціумі та політикумі починає набирає обертів тема стосовно цієї, на жаль, суперечливої форми безпосереднього народного волевиявлення. Так, Глава держави під час виступу саме 1 грудня, але вже 2017 року на урочистостях з нагоди Дня працівників прокуратури заявив, що український народ підтримає питання про вступ України до НАТО та членство у Євросоюзі на референдумі [1].

Однак сьогодні саму Європу захлиснула хвиля референдумів, як пише британське видання «The Economist», зазначаючи, що це не дуже корисний процес. У 1970-х рр. у середньому на континенті проходило три референдуми щороку. Тепер їх у середньому вісім. І це без урахування Швейцарії та Ліхтенштейну, у котрих досить давня традиція прямої демократії. Отже, в цій публікації нами поставлено за мету з'ясувати можливість впливу цього політичного права громадян на засади як територіальної цілісності окремої дер-

жави, так і єдності добровільних демократичних державних об'єднань, яким є зараз Європейський Союз.

Для прикладу доцільно звернутися до трагічних подій у міжвоєнній Європі минулого століття, а саме референдуми, проведені в нацистській Німеччині: 1933 р. – позачергові вибори парламенту одночасно з референдумом про вихід Німеччини з Ліги Націй (95,1 % голосів виборців «за»); 1936 р. – референдум з приводу окупації демілітаризованої Рейнської області (98,8 % «за»); 1938 р. – референдум в Австрії щодо аншлюсу з Німеччиною (99,73 % «за»). Проте тут не надаються показники явки виборців. Звідси виникають аналогії із нинішніми референдумами після анексії Криму та окупації частин Донецької та Луганської областей – невисока явка та «високі» відсотки підтримки організаторів сепаратистських референдумів з порушенням українського законодавства, яке зазначає, що референдуми щодо зміни території України є виключно загальнодержавними [2]. Відтоді у післявоєнній Західній Німеччині окупаційною владою країн-союзників антигітлерівської коаліції на кілька років було заборонено проводити будь-які референдуми. І на сьогодні Конституція ФРН від 1949 р. містить норму щодо загальнонаціонального референдуму лише стосовно питання поділу федеральних земель [3].

Варто згадати також єдиний за всю історію існування СРСР референдум, проведений у 1991 р. – останньому році існування цієї наддердави. Формулювання основного питання бюлетеня з самого початку викликало дуже багато суперечок, і здавалося заплутаним – чи йшлося про збереження СРСР, чи про нову федерацію «рівноправних суверенних республік».

Початок нового тисячоліття позначився такими подіями, як, наприклад, референдуми щодо Конституції Європейського Союзу згідно із законодавствами деяких країн-членів щодо обов'язкового проведення ратифікаційних референдумів.

Французький референдум відбувся 29 травня 2005 р. з метою з'ясувати, чи повинна Франція ратифікувати запропоновану Конституцію ЄС. У результаті Конституція була відкинута більшістю голосів (55 %) при явці в 69 %.

Подібний референдум став першим більш як за 200 років в історії Нідерландів (попередній проходив у 1801 році) і жодним чином не зобов'язував уряд, тобто, навіть незважаючи на те, що пропозицію щодо Конституції було відхилено більшістю виборців, вона могла б бути ратифікована Генеральними штатами країни. Однак ще до голосування уряд заявив, що діятиме згідно з рішенням виборців при їх явці більше 30 %. Результати голосування показали, що Конституцію відкинули 61,6 % виборців при явці 63,3 %. Відтоді такий проект, як Конституція ЄС єврочиновниками було відкладено на невизначений термін.

В нинішнє десятиліття, наприклад, перший референдум з питання про незалежність Шотландії відбувся 18 вересня 2014 р. За остаточними результатами, за незалежність висловилися 44,7% виборців.

А вже 26 червня 2016 р. на референдумі британці висловилися (51,89 % «за») про вихід з Євросоюзу (Brexit). Більшість же шотландців, навпаки, во-

ліють вийти зі Сполученого Королівства, залишившись у ЄС. Відтак, за результатами домовленостей з офіційними органами Євросоюзу, процедура виходу Великобританії з ЄС розрахована до 2019 р.

Вересень 2017 р. – Іспанія, де про свою незалежність на референдумі заявляє її найбагатша область Каталонія. А перед його проведенням міністр економіки Іспанії пообіцяв надати більшу економічну самостійність Каталонії в обмін на відмову від референдуму. На сьогодні цей сепаратистський конфлікт поки що злагоджено після втечі з країни до Бельгії каталонського лідера К. Пучдемуна, який згодом здався іспанському правосуддю.

Приклад каталонців підхопили північні області Італії Ломбардія (центр – м. Мілан) та Венето (м. Венеція), які на референдумі у жовтні 2017 р. висловилися за більшу економічну самостійність.

Таким чином, маємо чіткі приклади референдумів щодо відокремлення від держав чи входження/невходження до союзів держав. З цього приводу британський журналіст і публіцист Е. Лукас пише, що питання, пов'язані з національним самовизначенням, досить складні, тому проводити референдуми щодо них не завжди доцільно. Адже плебісцити призводять до розколів, тоді як потрібен консенсус. Референдум може дати відповідь на одне запитання, але водночас порушити інші. До того ж не обов'язково вибирати між повною незалежністю й статус-кво: чимало мовних, культурних і релігійних конфліктів залагоджуються завдяки автономії за ліберального й демократичного політичного ладу. Насамкінець автор наголошує, що іноземне втручання в таких випадках ні до чого. Якщо місцевий сепаратистський рух має відкриту або приховану підтримку зовнішньої сили (зокрема, *фінансово-корупційна, інформаційно-пропагандистська* – вид. нами), він стає радше загрозою для національної безпеки, ніж автентичним виявом регіональної ідентичності [4].

Інший різновид ратифікаційного референдуму – прийняття в об'єднання держав нових країн-членів. Так, референдум про затвердження Угоди про асоціацію між Європейським Союзом та Україною або Консультативний референдум Нідерландів щодо асоціації України і ЄС відбувся в Нідерландах 6 квітня 2016 р. Референдум мав консультативний та коригувальний характер, і був анонсований Виборчою комісією Нідерландів після того, як 420 тисяч підписів за проведення такого референдуму було визнано дійсними. 6 квітня 2016 р. 61% виборців, що взяли участь у референдумі, проголосували проти затвердження угоди.

З викладеного можна зробити висновок, що всі ці референдуми були не лише позитивним досвідом залучення громадянського суспільства. Вони також виявили дуже поширене відчуження політики і невдоволення правлячим класом. Підтримка старих політичних партій зменшується, тоді як популісти і євроскептики набирають обертів. Більше того, на переконання фахівців, урядам, яких виборці вважають відірваною від реальності елітою, дуже важко протистояти закликам винести спірні питання на всенародне голосування.

Мішенню на таких референдумах найчастіше стає саме ЄС. І це не ли-

ше, наприклад, у Великобританії. Згідно з результатами опитувань, більше половини італійців і французів теж хочуть провести всенародне голосування щодо членства їхніх країн у ЄС. Деякі референдуми влаштовує чинна влада, щоб зменшити тиск опонентів-популістів. Так все почалося у Великобританії. А проведення інших домагаються популісти, які хочуть розірвати зв'язки з ЄС або боротися із загальноєвропейськими рішеннями, які їм не подобаються. Наприклад, уряд Угорщини таким чином чинить опір рішенню Єврокомісії щодо прийняття біженців. Також євроскептики домоглися проведення референдуму щодо угоди між ЄС та Україною.

Ця "референдумна лихоманка" створила низку проблем. Адже вона ускладнила процес прийняття міжнародних угод. Зазвичай договори підписують уряди або президенти, а ратифікують їх парламенти. І якщо додати до цього процесу ще й національний референдум, прийняття рішень дуже ускладниться. Отже, майже неможливо передбачити, як 28 країн прийматимуть угоди ЄС. Тобто меншість у невеликих країнах може створити серйозні проблеми для всього Євросоюзу. Наприклад, лише 32% голландців взяли участь у референдумі щодо угоди з Україною. Але їхнє рішення може підірвати весь європейський проект.

Противники референдумів також аргументують свою позицію тим, що якщо виконавча влада має повноваження вирішувати, в яких випадках слід проводити референдуми, то вона може використовувати їх як політичний інструмент скоріше в інтересах правлячої партії, ніж в інтересах демократії. Вони також стверджують, що внаслідок більш низької явки виборців на референдумах, ніж на загальнонаціональних виборах, аргумент на користь того, що референдуми збільшують легітимність політичних рішень, не обґрунтований.

Проблема, на нашу думку, полягає в тому, що питання правового регулювання ініціювання та проведення такого виду референдумів на міжнародному рівні майже відсутні і є виключно предметом відання національного законодавства, яке не є досконалим і стабільним у зазначеній царині. Отже, якою б високою не була підтримка українцями ідей ступу до НАТО та ЄС, рішення про це прийматиметься поза межами України, причому за умов виконання нею низки не надто, м’яко кажучи, популярних заходів, як то пенсійна, житлово-комунальна, медична, судово-правоохоронна, оборонна та багато інших реформ.

Бібліографічні посилання:

1. Президент впевнений, що українці підтримають на референдумі вступ до НАТО та членство в ЄС // Офіційне інтернет-представництво Президента України – http://www.president.gov.ua/news/prezident-vpevnenij-sho-ukrayinci-pidtrimayut-na-referendumi-44782.

2. Конституція України: Прийнята на 5-й сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України, 1996, № 30, ст. 141.

3. Конституция Федеративной Республики Германия от 23 мая 1949 г. // https://legalns.com.

4. Лукас Е. Самовизначення в контексті // Український тиждень. – 2017. - № 41 (12 жовтня).

Сердюк Ігор Анатолійович,
доцент кафедри теорії та історії
держави і права Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

АКСІОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД У ДОСЛІДЖЕННІ КАТЕГОРІЇ «ПРАВОВИЙ АКТ»

При підготовці тез цієї доповіді автор поставив за мету обґрунтувати необхідність використання аксіологічного підходу у дослідженні правових актів, а також визначити його пізнавальні можливості.

Ціннісний (аксіологічний) підхід, як зауважують С. Гусарєв і О. Тихомиров, ґрунтується на низці філософсько-соціологічних концепцій. Згідно з ним людські діяння можна осмислити лише у співвіднесенні з цінностями (благами), якими визначаються норми і цілі поведінки людей. У правознавстві цей підхід використовують при дослідженнях цінності права, правової культури, суспільної значущості (суспільної корисності й суспільної небезпеки) діянь у сфері дії права [4, с. 73].

Загальнотеоретичною категорією, що відображає систему правових цінностей, які визнані суспільством, є правова культура. Ю. Шемшученко у такий спосіб розкриває зміст цього поняття: це система духовних і матеріальних цінностей у сфері функціонування права. Охоплює всю сукупність найважливіших ціннісних компонентів правової реальності в її розвитку (право, правосвідомість, правовідносини, правопорядок, нормотворчу, правозастосовчу та іншу правову діяльність) [7, с. 37].

О. Семітко до елементів (підсистем) правової культури відносить рівневі стани, тобто «ступені правового розвитку» таких компонентів системи правового життя суспільства, як: 1) правові тексти (акти-документи та тексти, що мають юридичний зміст); 2) правову діяльність (теоретичну і практичну); 3) правову свідомість (включно з когнітивним, емоційним та установчим її компонентами) 4) суб'єкт, як носій правової культури (суспільство, класи, нації, народності, колективи, окремі індивіди) [2, с. 435].

Оскільки правові акти є результатом цілеспрямованої пізнавальної за змістом та правової за формою творчої, владно організуючої діяльності органів публічної влади (їх службових і посадових осіб), а ступінь їх розвитку є ціннісним компонентом правової культури, визначена вченими сфера використання аксіологічного методологічного підходу охоплює собою і вказані явища правової дійсності.

Системоутворюючою, а отже, визначальною при характеристиці аксіологічного підходу є філософська категорія «цінності». У науковій літературі відзначається факт відсутності єдності вчених із приводу її визначення [3,

с. 212]. На підтвердження цієї тези Хашматулла Бехруз наводить такі інтерпретації поняття, що розглядається нами: 1) цінність – це уявлення людини про певні ідеальні стани, наявність яких обумовлена задоволенням потреб – фізіологічних, матеріальних, інтелектуальних представники ідеалістичної філософської думки (такий підхід обґрунтовують представники ідеалістичної філософської думки); 2) цінності – узагальнені уявлення людей про найбільш значущі цілі та норми поведінки, що визначають пріоритети у сприйнятті дійсності, орієнтації їх дій і вчинків у всіх сферах життя та значною мірою формують «життєвий стиль» у суспільстві. Система або сукупність домінуючих цінностей у концентрованому вигляді виражає особливості культури й історичного досвіду цього суспільства; 3) цінність являє собою властивість того або іншого суспільного феномену, спрямована на задоволення потреб та інтересів індивіда, групи людей і суспільства в цілому, а не є уявленням про ці властивості [3, с. 212-213]; 4) цінність – те. що почуття людей диктують визнати вищим над усім і до чого можна прагнути, споглядати, відноситись із повагою, визнанням, шануванням (П. Менцер). Цінність є не властивістю будь-якої речі, а сутністю і одночасно умовою повноцінного буття об'єкта. Наявність множини людських потреб і способів відчуття пояснює існування різноманітних оцінок: те, що для одного має більшу цінність, для іншого – малу або взагалі ніякої [8, с. 507].

У плані з'ясування змістовного наповнення категорії цінностей, важливе значення має умовний поділ прибічників різних підходів до її розуміння. Хашматулла Бехруз диференціює вчених на: універсалістів (Платон, Кант, Гегель та ін), які відзначають існування деяких безумовних, транскультурних цінностей, універсальних моральних норм, пов'язаних із єдиною та незмінною, позаісторичною людською природою; та антиуніверсалістів (Фрейд, Юнг, Гуссерль, Хайдеггер та ін), для яких характерне ствердження релятивізму всіх моральних норм, оскільки вони повинні розглядатися в контексті значущості для індивідуума, а також унікальності ірраціонального буття людини [3, с. 278].

Характеризуючи аксіологічний підхід, не можна залишити поза увагою і такі поняття, як потреби й інтереси, що перебувають у діалектичному взаємозв'язку з цінностями. В гносеологічному плані особливо важливим є питання обґрунтування своєрідної ієрархічної системи потреб, що запропонована А. Маслоу. Вчений відображає її у виді піраміди з п'яти пластів, що відбивають порядок виникнення тих або інших потреб. Ця система, що відображена як класифікаційний ряд, має такий вигляд: перший прошарок – життєві потреби у їжі, воді та ін.; другий – потреби у безпеці; третій – потреби у приналежності до певної соціальної групи; четвертий – потреби у визнанні; п'ятий – потреби у самовираженні [6].

Законний інтерес – це відображений в об'єктивному праві або такий, що випливає зі змісту його норм і певною мірою гарантований державою простий юридичний дозвіл, який забезпечує прагнення суб'єкта користувати-

ся конкретним соціальним благом, а також у деяких випадках звертатися за захистом до компетентних органів – з метою задоволення своїх потреб, що не суперечать суспільним [5, с. 182].

Досягнення цілей правового регулювання суспільних відносин і задоволення інтересів суб'єктів права здійснюється за допомогою юридичних інструментів, які в теорії права відображаються терміно-поняттям юридичних засобів. До них, зокрема, належать і правові акти публічної влади.

Оскільки правові акти являють собою різні форми буття права, важливе значення в плані методології мають ті теоретичні положення, що є відображенням результатів використання аксіологічного методу пізнання при дослідженні феномену об'єктивного права. Перші такі дослідження у другій половині XX століття були проведені С. Алексєєвим «Социальная ценность права в советском обществе» та П. Рабіновичем «Социалистическое право как ценность».

Як зауважує С. Алексєєв, право в суспільстві в умовах цивілізації, його сила з аксіологічного погляду – це не лише необхідність, не просто засіб соціального регулювання, але такий «засіб», що виступає як цінність, соціальне благо. Вихідними для розуміння права в цій якості є його особливості як інституційного утворення. Завдяки своїй інституційності право володіє низкою важливих соціально значущих властивостей – загальнообов'язковою нормативністю, високою (формальною) визначеністю за змістом, державною гарантованістю, що розкривають його місію істотної соціальної сили, носія значної соціальної енергії. Це і пов'язано з характеристикою права як соціального феномену, що має соціальну цінність – інструментальну та власну [1, с. 344]. Вважаємо, що ці аспекти є відображенням цінності і правових актів, а отже, також мають досліджуватися з погляду аксіологічного підходу.

Бібліографічні посилання:

1. Алексеев С.С. Право: азбука – теория – философия: Опыт комплексного исследования. – М.: «Статут», 1999. – 712 с.

2. Абдулаев М. И., Комаров С.А. Проблемы теории государства и права / Ученик. СПб.: Питер, 2003. – 576 с.

3. Бехруз Х. Правовые ценности и диалог правовых культур: концепция универсальности и релятивизма // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету, 2012. – № 4, С. 212-218.

4. Гусарєв С.Д., Тихомиров О.Д. Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності): Навч. посіб. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2008. – 495 с.

5. Малько А.В. Теория государства и права вопросах и ответах: Учебно-методическое пособие. – 4-е изд., перераб. и доп. – М.: Юристъ, 2003. – 300 с.

6. Маслоу А. Мотивация и личность / Маслоу Абра хам. – СПб : Питер 2011. – 352 с.

7. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К.: "Укр. енцикл.", Т. 5: П – С. – 2003. – 736 с.

8. Философский энциклопедический словарь. – М.: ИНФРА-М, 2000. – 576 с.

Сердюк Лілія Миколаївна,
доцент кафедри теорії
та історії держави і права
кандидат юридичних наук, доцент
Струцка Ірина Ростиславівна,
курсант
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

НЕУРЕГУЛЬОВАНІСТЬ ПРОЦЕДУРИ ІМПІЧМЕНТУ ГЛАВИ ДЕРЖАВИ ЯК ЧАСТКОВА ПРОГАЛИНА КОНСТИТУЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Досить актуальним в умовах сьогодення є питання конституційно-правової відповідальності посадових осіб. Зазначимо, що конституційно-правова відповідальність – це специфічний вид юридичної відповідальності, що настає у випадках і порядку, передбачених Основним Законом держави, підставою настання якої є вчинення конституційного правопорушення (делікту). Існують різні форми конституційно-правової відповідальності, проте на особливу увагу заслуговує імпічмент глави держави в особі президента.

Слід зазначити, що за конституціями ряду держав «імпічмент» – це процедура притягнення парламентом до відповідальності вищих посадових осіб у випадку вчинення ними злочинів. Конституційно-правові норми встановлюють процедуру усунення Президента України з поста Верховною Радою України в порядку імпічменту у разі вчинення ним державної зради або іншого злочину.

Зауважимо, що в Україні, так само як і в ряді інших зарубіжних країн, інститут імпічменту застосовується лише до глави держави, а механізм його реалізації на законодавчому рівні дотепер практично не визначений (якщо не брати до уваги приписи ст. 111 Конституції України) [1]. Це питання не втрачало своєї актуальності за часів каденції кожного з Президентів України. Водночас, особливої гостроти набуло у зв'язку з подіями на Майдані, що увійшли в історію як «Революція гідності». Якби в цей період де-юре існував такий механізм, то президентство В. Януковича не закінчилось би так трагічно для нашої держави і можна було б уникнути численних жертв, зокрема, смертей «Небесної сотні».

Не менш важливим є питання прозорості самої процедури імпічменту. Чи можна вести мову про об'єктивність і незалежність спеціальної тимчасової слідчої комісії, до складу якої включаються спеціальний прокурор і спеціальні слідчі, що створюється для проведення розслідування у справі про усунення Президента з поста в порядку імпічменту? Мабуть це питання за-

лишається риторичним, адже ці посадові особи, а також судові органи (Верховний Суд і Конституційний Суд України) безпосередньо не лише взаємодіють, але й значною мірою залежать від глави держави. Аргументом на користь такого умовиводу є правоустановчі повноваження Президента України.

Своєрідною прогалиною чинного законодавства є неурегульованість питання про можливість відсторонення глави Української держави від виконання своїх обов'язків на час проведення такого розслідування. Постановка такого питання має своїм підґрунтям дію принципу презумпції невинуватості, відповідно до якого посадова особа може продовжувати виконувати свої службові обов'язки до ухвалення Верховною Радою України остаточного рішення у цій справі. З усією очевидністю відповідь на це питання має бути відображена в законі, який дотепер «вельмишановні парламентарі» не спромоглися ухвалити.

Для порівняння, в ч. 2 ст. 104 Основного Закону Республіки Білорусь міститься припис, за яким з моменту винесення висновку Конституційного Суду про порушення Конституції або висновку спеціальної комісії про вчинення злочину Президент не може виконувати свої обов'язки до винесення Верховною Радою Республіки Білорусь відповідного рішення. Вважаємо, що саме за таких умов можна вести мову про об'єктивність і незалежність тих суб'єктів конституційно-правових відносин, які беруть участь у процедурі імпічменту глави держави [2].

На законодавчому рівні потребує розширення і коло юридичних фактів, що є підставою для виникнення конституційно-правових відносин, у межах яких здійснюється процедура імпічменту. Конституційне законодавство зарубіжних країн у порівнянні з законодавством України, містить значно ширше коло підстав для усунення глави держави з посади в порядку імпічменту. Наприклад, у Хорватії, Австрії та Молдові такими підставами є порушення конституції; у Туркменістані, Угорщині та Македонії – порушення конституції та законів; Туреччині, Казахстані та Чехії – державна зрада; Білорусія, Грузія та Вірменія – вчинення тяжких злочинів, зокрема, для усунення глави держави у порядку імпічменту є: зрада батьківщини (Фінляндія); порушення конституції, зрада, хабарництво та інші тяжкі злочини (Філіппіни); грубе порушення конституції, порушення присяги, вчинення злочину (Литва); державна зрада чи посягання на конституцію (Італія); державна зрада чи порушення конституції (Болгарія, Грузія); "погане виконання своїх обов'язків" (Аргентина); "невірність конституційному ладу"(Єгипет); державна зрада або "вчинок, що безчестить або морально ганьбить главу держави" (Кіпр); умисне порушення конституції або будь–якого іншого федерального закону (Німеччина). Так, 2004 року в порядку імпічменту був усунений з поста президент Литви Р. Паксас через "грубе порушення Конституції" [3].

Зважаючи на досвід зарубіжних країн, до юридично значущих обставин, що є підставою для виникнення конституційно-правових відносин, в межах яких реалізується процедура імпічменту, має бути віднесено не лише

факти вчинення державної зради чи іншого злочину, але й порушення Конституції України та порушення присяги.

Правоперешкоджаючим юридичним фактом і прогалиною конституційного законодавства України є відсутність закону, який би регулював суспільні відносини, в межах яких здійснюється організація та функціонування тимчасових слідчих комісій Верховної Ради України.

І, нарешті, найбільш проблематичною в плані реалізації, на нашу думку, є норма конституційного права, закріплена в ч. 6 ст. 111 Основного Закону Української держави, що вимагає ухвалення рішення про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту не менш як трьома четвертими від її конституційного складу. Навіть більше, за наявності в Парламенті президентської політичної партії, до складу якої входить більше ста депутатів, втілити в життя такий конституційно-правовий припис практично неможливо.

На завершення зауважимо, що в Україні як демократичній і правовій державі не може бути недоторканних топ-чиновників, а застосування імпічменту як форми конституційно-правової відповідальності необхідно передбачити на законодавчому рівні не лише до глави держави, але й інших посадових осіб, які мають різного роду імунітети (передусім, народних депутатів та суддів). Адже з діяльністю саме цих суб'єктів пов'язують корупцію, що складає реальну загрозу для поступального прогресивного розвитку нашої держави.

Бібліографічні посилання:

1. Конституція України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 30 верес. 2016 р.: (ОФІЦ. ТЕКСТ). – К.: ПАЛИВОДА А. В., 2016. – С.44-45.

2. Конституція Республіки Білорусь // Конституції нових держав Європи та Азії / Упоряд. С. Головатий. – К: Укр. Правн. Фундація. Вид-во «Право», 1996. – С.109.

3. Конституції зарубіжних країн: Навчальний посібник / Авт.-упоряд.: В.О. Серьогін, Ю.М. Коломієць, О.В. Марцеляк та ін. / За заг. ред. к.ю.н., доц. В.О. Серьогіна. – Харків: Видавництво «ФІНН», 2009. – 664 с.

Тищенко Ю.В.,
доцент кафедри міжнародного приватного,
комерційного та цивільного права
Київського національного
торговельно-економічного університету,
кандидат юридичних наук

ПРАВА СПОЖИВАЧІВ В ДИСТАНЦІЙНИХ КОНТРАКТАХ В АСПЕКТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

В сьогоднішній ситуації розвитку та функціонування економіки, бізнес все більше зацікавлений в зменшенні своїх видатків. В умовах кризових явищ – це логічна поведінка господарників, проте, часто ці видатки покри-

ваються за рахунок кінцевої ланки економіки – споживача. Завдання держави, через механізм правового та державного регулювання, не допустити порушення прав споживачів, що визнані пріоритетним напрямом державної політики, згідно із Концепцією, схваленою Кабінетом Міністрів України від 29 березня 2017 року [1].

Відповідно до згаданого урядового документу, держава, підписавши Угоду про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі – Угода), взяла на себе зобов'язання забезпечити високий рівень захисту прав споживачів та досягти сумісності між системами захисту прав споживачів України та ЄС.

Зокрема, питанням забезпечення прав споживачів в Угоді присвячена Глава двадцята, Додаток XXXIX [2] до якої містить перелік Директив Ради Європейського парламенту та Ради Європейського Союзу, які Україні необхідно врахувати у своєму законодавстві у відповідність до acquis ЄС.

Зокрема, це Директива Європейського Парламенту та Ради від 3.12.2001 про загальну безпеку продукції (№ 2001/95/ЄС), Директива Ради від 25.06.1987 про зближення законодавств держав-членів, стосовно товарів, що не відповідають їх зовнішньому вигляду та які представляють загрозу для здоров'я та безпеки споживачів (№ 87/357/ЄЕС), Директива Європейського Парламенту та Ради від 16.02.1998 про захист споживачів при зазначенні цін на товари, що пропонуються споживачам (№ 98/6/ЄС), Директива № 2005/29/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 11.05.2005 про недобросовісні торгівельні методи підприємств до споживачів на внутрішньому ринку, що вносить зміни, зокрема, до Директиви Європейського парламенту та Ради про захист прав споживачів в дистанційних контрактах від 20.05.1997 р. (№ 97/7/ЄС), Директива № 93/13/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 5.04.1993 про недобросовісні умови у споживчих контрактах тощо.

В цілому Додаток XXXIX містить 18 Директив, рішень та рекомендацій, які мають бути впроваджені Україною протягом 3-х років з дати набрання чинності Угоди.

У зв'язку із поширенням здійснення на споживчому ринку електронної комерції, більш докладно зупинимося на положеннях Директиви Європейського парламенту та Ради Європейського Союзу про захист прав споживачів в дистанційних контрактах від 20.05.1997 р. (№ 97/7/ЄС) (далі – Директива) [3].

Стаття 2 Директиви містить визначення понять «дистанційний контракт», «споживач», «постачальник», «засоби дистанційного зв'язку», «оператор засобів зв'язку».

Закон України «Про захист прав споживачів» від 21.05.1991 року (з наступними редакціями) (далі – Закон) оперує поняттями «споживач», «виконавець», «виробник», «договір, укладений на відстані», «електронне повідомлення», «засоби дистанційного зв'язку» [4].

Слід зазначити, що значення засобів дистанційного зв'язку, визначене в Директиві, значно ширше за законодавче. Так, у Законі не було враховано такі засоби, як безадресна друкована продукція, реклама в пресі із формою запиту, каталог, радіо.

Викликає зауваження і відсутність у Законі визначення поняття «Оператор телекомунікаційних послуг», яка, натомість, міститься в Директиві. Згідно зі статтею 6 Закону України «Про електронну комерцію» одними із учасників відносин у сфері електронної комерції є постачальники послуг проміжного характеру в інформаційній сфері, якими є оператори (провайдери) телекомунікацій, оператори послуг платіжної інфраструктури, реєстратори (адміністратори), що присвоюють мережеві ідентифікатори, та інші суб'єкти, що забезпечують передачу та зберігання інформації з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем [5].

Директива визначає оператора засобів зв'язку, яким є будь-яка державна чи приватна фізична чи юридична особа, комерційна чи професійна діяльність якої передбачає надання постачальникові доступ до одного чи більше засобів дистанційного зв'язку.

Вважаємо, слід закріпити дану дефініцію у Законі України «Про захист прав споживачів».

Аналізуючи зміст Директиви № 97/7/ЄС, слід зазначити, що більшість її принципових положень були відтворенні у Законі України «Про захист прав споживачів».

Так, у вітчизняному споживчому Законі передбачені аналогічні Директиві виключення, щодо яких положення про права споживача у разі укладання договорів на відстані не застосовуються.

Частина друга статті 13 Закону містить норми, які відповідають статті 4 Директиви щодо необхідної інформації, яку споживач отримує перед укладанням договорів на відстані.

Відображено в нормах Закону і зміст статті 5 Директиви щодо письмового підтвердження інформації, яку отримує споживач.

Частина четверта статті 13 Закону передбачає право споживача розірвати укладений на відстані договір, що кореспондується із положеннями статті 6 Директиви. Причому у вітчизняному Законі термін, який встановлюється для цього більший (чотирнадцять днів), ніж передбачений у Директиві (сім днів).

Враховані у положеннях статті 13 Закону і норми Директиви, що стосуються особливостей виконання постачальником договору, укладеного на відстані.

Проте, вітчизняний Закон про права споживачів не містить норм, які б встановлювали права споживача, пов'язаних із оплатою договору, укладеного на відстані, за допомогою платіжної картки.

Щодо порядку здійснення електронних розрахунків застосовується закони України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», «Про фі-

нансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» та інших законів. Проте, зазначені законодавчі акти є загальними та не передбачають особливості реалізації прав споживачів у сфері електронної комерції. Пропонуємо, впровадити зміст статті 8 «Плата за допомогою картки» Директиви у Законі про захист прав споживачів, зокрема, передбачити заходи, які дозволять споживачу вимагати скасування платежу у випадку, якщо його платіжна картка була використана обманним шляхом у зв'язку із дистанційними контрактами та повернення виплачених сум.

Бібліографічні посилання:

1. Про схвалення Концепції державної політики у сфері захисту прав споживачів на період до 2020 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України № 217-р від 29.03.2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/217-2017-р.

2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : міжнародний документ від 27.06.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_011/page

3. Директива 97/7/ЄС Європейського парламенту та Ради «Про захист прав споживачів в дистанційних контрактах» від 20 травня 1997 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_245

4. Про захист прав споживачів : Закон України № 1023-XII від 12.05.1991 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 30. – Ст. 379.

5. Про електронну комерцію : Закон України № 675-VIII від 03.09.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/675-19/paran73#n73&p=

Тунтула Олександра Сергіївна,
доцент кафедри цивільного та кримінального права
і процесу юридичного факультету Чорноморського
національного університету імені Петра Могили,
кандидат юридичних наук, доцент

НОВІТНІ ДОКТРИНИ БАЗИСНОГО КОНСТИТУЦІЙНОГО ОБОВ'ЯЗКУ ДЕРЖАВИ ТА АБСОЛЮТНОЇ І ВІДНОСНОЇ НЕПРИПУСТИМОСТІ ПОГІРШЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ СОЦІОСУБ'ЄКТІВ

Запропонована авторкою, О. А. Кириченком і Ю. О. Ланцедовою система новітніх доктрин і концепцій правового статусу соціосуб'єктів має бути представлена у низці статей перспективного Конституційного кодексу України й у вигляді наступних положень:

І. «***Базисний обов'язок держави та основну спрямованість діяльності державних органів*** *складають:*

1. Пізнання природного (заснованого на загальнолюдських цінностях

і принципі справедливості) правового статусу (прав, свобод, обов'язків, інтересів) соціосуб'єктів (фізичних чи юридичних осіб або держави чи міждержавного утворення).

2. Правове визнання цього правового статусу соціосуб'єктів (перетворення природних прав, свобод, обов'язків та інтересів соціосуб'єктів в суб'єктивний правовий статус фізичних, юридичних осіб, держави, міждержавного утворення).

3. Забезпечення реалізації названого правового статусу зазначених соціосуб'єктів.

4. У разі порушення даного правового статусу соціосуб'єкта найбільш повне відновлення його права, свободи, обов'язку або інтересу за допомогою:

4.1. Відшкодування фізичної, матеріальної та/чи первинної та вторинної моральної шкоди.

4.2. Іншого відновлення порушеного правового статусу соціосуб'єкта» [1, с. 27].

II. «*Погіршенням правового статусу соціосуб'єктів є:*

1. Звуження існуючого змісту та обсягу прав, свобод та/чи інтересів фізичних та/або юридичних осіб чи незбалансоване розширення змісту та обсягу їхніх обов'язків.

2. Розширення існуючого змісту та обсягу прав, свобод та/чи інтересів держави та/або міждержавних утворень чи незбалансоване звуження змісту та обсягу їхніх обов'язків.

Не є погіршенням або покращенням правового статусу фізичних та/чи юридичних осіб розширення існуючого змісту та обсягу обов'язків фізичних та/чи юридичних осіб або звуження змісту чи обсягу обов'язків держави та/чи міждержавних утворень, яке збалансоване відповідним розширенням змісту та обсягу прав, свобод та/чи інтересів фізичних та/або юридичних осіб» [1, с. 27-28].

III. «*Суспільний розвиток і, як наслідок, його правове регулювання, може здійснюватися лише у напрямку покращення правового статусу фізичної та/чи юридичної особи, а тому не може прийматися новий або вноситися зміни в чинний правовий акт, які погіршують зміст та обсяг їх правового статусу*» [5, с. 28].

Сутність запропонованої *редакції нової доктрини першого ступеня абсолютної неприпустимості погіршення правового статусу соціосуб'єктів* відображена у вітчизняному конституційному та у міжнародному законодавстві лише частково і наступним чином.

Згідно ч. 1 ст. 5 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права та Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права, ніщо в цьому Пакті не може тлумачитися як таке, що якась держава, якась група чи якась особа має право займатися будь-якою діяльністю або чинити будь-які дії, спрямовані на знищення будь-яких прав чи свобод, визна-

них у цьому Пакті, або на обмеження їх у більшій мірі, ніж передбачається в цьому Пакті [3; 4].

У відповідності із ч. 3 ст. 22 Конституції України, при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод [2], а згідно ч. 1 ст. 157 Основного закону, «Конституція України не може бути змінена, якщо зміни передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина …» [2].

В обох вказаних випадках мова йде, по-перше, лише про частину базисних категорій правового статусу соціосуб'єктів, а не про увесь їхній правовий статус, і, по-друге, тільки про закони, а не про будь-які правові акти, у тому числі й підзаконні, які частіше за самі закони змінюють правовий статус соціосуб'єктів і, перш за все, фізичних та/чи юридичних осіб [1, с. 28-29].

І практично не завжди вдається довести, що зміст та обсяг кожної з базисних категорій соціосуб'єктів має встановлюватися тільки законом, як це й передбачено п. 1. ч. 1 ст. 92 Конституції України, згідно якої «виключно законами України визначаються: 1) права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод; основні обов'язки громадянина», а підзаконний акт у даному випадку вийшов за межі відповідного закону та суперечить йому [2].

IV. «*Нові правові акти та внесені зміни в існуючі правові акти не мають зворотної сили, тобто не поширюються на ті правовідносини, які розпочалися до вступу даного правового акту в силу, окрім тих правових актів, які покращують правовий статус соціосуб'єктів*» [1, с. 29].

Призначення викладеної редакції *новітньої доктрини другого ступеня відносної неприпустимості погіршення правового статусу соціосуб'єктів* полягає у тому, щоб зменшити негативні наслідки, якщо все ж таки не вдається утримати суспільний розвиток у напрямку його покращення і виникає все ж таки необхідність прийняття нового закону чи внесення змін в чинний закон [1, с. 29].

Згідно ч. 1 ст. 15 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, не може призначатися більш тяжке покарання, ніж те, яке застосовувалося на час вчинення злочину. Якщо після вчинення злочину законом встановлюється більш легке покарання, дія цього закону поширюється на даного злочинця [3].

У відповідності ж із ч. 1 ст. 58 Конституції України, закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи [2].

Належному пізнанню, визнанню і забезпеченню реалізації та у разі необхідності більш повному оперативному та іншому відновленню правового статусу фізичних та юридичних осіб або держави чи міждержавних утворень услугує й низка інших новітніх доктрин і концепцій правового статусу соціосуб'єкта, що висвітлюється в доповідях на даній конференції

А. К. Виноградова, О. А. Кириченка та Ю. А. Ланцедової.

Бібліографічні посилання:

1. Кириченко О. А. Курс лекцій зі спецкурсу «Новітній правовий статус студентської молоді»: навч. посібник для предметної спеціальності 014.03 «Середня освіта. Історія» освітньої програми «Історія, правознавство» ОКР «Бакалавр». Друге видання / О. А. Кириченко, О. С. Тунтула. - Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2017. – 264 с.
2. Конституція України від 28.06.1996 р., № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141, із змінами, згідно із законом України від 02.06.2016 р., № 1401-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр.
3. Международный пакт о гражданских и политических правах. Принят резолюцией 2200 А (XXI) Генеральной Ассамблеи ООН от 16.12.1966 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.un.org /ru/documents/decl_conv/conventions/pactpol.shtml.
4. Международный пакт об экономических, социальных и культурных правах. Принят резолюцией 2200 А (XXI) Генеральной Ассамблеи ООН от 16.12.1966 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pactecon. shtml.

Уварова Наталія Володимирівна,
доцент кафедри кримінального процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ТРАНСГЕНДЕРНИХ ОСОБИСТОСТЕЙ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Статтею 3 Конституції України проголошено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1], відтак найголовнішим завданням держави сьогодні є належне забезпечення прав, свобод і законних інтересів людини. Загальнообов'язковість положень конституційної норми не означає наявності ефективних механізмів її реалізації. Зокрема, це стосується випадків, коли права людини стають більш уразливими (в ході притягнення до юридичної відповідальності) або коли суб'єктами виступають уразливі категорії громадян (інваліди, представники сексуальних меншин, пенсіонери, неповнолітні).

Сьогодні проблема толерантного становлення до представників трансгендерних особистостей, які приймають участь у кримінальному провадженні є недостатньо представленою у вітчизняній науковій літературі. Виключенням можна вважати працю Товпеко Я.К. «Реалізація конституційно-правових норм про права людини щодо сексуальних меншин: порівняльно-

правове дослідження» (2017 рік). Доволі неоднозначною лишається громадська думка з питань реалізації права на шлюб для представників сексуальних меншин і трансгендерних особистостей, усиновлення дітей, проведення мирних зібрань тощо. Все перераховане лише підкреслює актуальність та важливість досліджень, пов'язаних із належним забезпеченням прав представників трансгендерних особистостей в ході кримінального провадження.

Загалом, поняття «трансгендерна особистість» є узагальнюючим та не є закріпленим у національному законодавстві. Важливо відмітити, що доволі авторитетне джерело «Великий тлумачний словник сучасної української мови» за редакцією В.Т. Бусела також не має у змісті тлумачення поняття «трансгендерна особистість».

Уніфікованим клінічним протоколом первинної, вторинної (спеціалізованої) та третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги (УКПМД) «Гендерна дисфорія», затвердженим наказом МОЗ від 15.09.2016 № 972 визначені окремі з досліджуваних нами понять, а саме: а) трансгендерність (гендерна неконформність) – ступінь, в якому статева ідентичність, роль або гендерне самовираження індивіда відрізняється від культурних норм, приписаних особам певної статі у конкретному суспільстві; б) MtF (male-to-female) (син. транс-жінка; транссексуальна чи трансгендерна жінка) – абревіатура, що описує індивідів, зареєстрованих при народженні чоловічої статі, які змінюють своє тіло та/або гендерну роль на жіноче тіло та/або роль; в) FtM (female-to-male) (син. транс-чоловік; транссексуальний чи трансгендерний чоловік) – абревіатура, що описує індивідів, зареєстрованих при народженні жіночої статі, які змінюють своє тіло та/або гендерну роль на чоловіче тіло та/або роль [2, с.10].

Щодо міжнародно-правового забезпечення прав трансгендерних особистостей, то відповідно до частини 1 статті 2 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (далі – МПГПП) та частини 2 статті 2 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права (далі – МПЕСКП), Україна зобов'язана забезпечити здійснення всіх прав, гарантованих цими конвенціями, без дискримінації за ознаками, котрі включають сексуальну орієнтацію та гендерну ідентичність. Окрім того, стаття 26 МПГПП вимагає від України забезпечити, щоб «будь-яка дискримінація повинна бути заборонена законом, і закон повинен гарантувати всім особам рівний та ефективний захист проти дискримінації за будь-якою ознакою», в тому числі, за ознаками гендерної ідентичності [3, с.66].

Повертаючись до вітчизняного законодавства, наголосимо, що за частиною 1 статті 24 Конституції України, не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками [1].

Незважаючи на проголошену Конституцією рівність, лише у листопаді 2015 року Кодексом законів про працю України було закріплено рівність

трудових прав громадян, зокрема, щодо сексуальних меншин. Так, за статтею 2-1 забороняється будь-яка дискримінація у сфері праці, зокрема, порушення принципу рівності прав і можливостей, пряме або непряме обмеження прав працівників залежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, гендерної ідентичності, сексуальної орієнтації, етнічного, соціального та іноземного походження, віку, стану здоров'я, інвалідності, підозри чи наявності захворювання на ВІЛ/СНІД, сімейного та майнового стану, сімейних обов'язків, місця проживання, членства у професійній спілці чи іншому об'єднанні громадян, участі у страйку, звернення або наміру звернення до суду чи інших органів за захистом своїх прав або надання підтримки іншим працівникам у захисті їх прав, за мовними або іншими ознаками, не пов'язаними з характером роботи або умовами її виконання [4].

У порівнянні з трудовою сферою, в інших галузях права законодавство є більш консервативним. Так, у звіті, щодо протидії дискримінації в Україні звертається увага, що на станом на 2015 рік немає прецедентів чи обов'язкових тлумачень цих або будь-яких інших положень про недискримінацію, які би свідчили, що українська влада вважає ці ознаки включеними до терміну «інші ознаки» або його еквівалентів [3, с.74].

Переходячи до висвітлення проблеми у кримінально-процесуальному аспекті, відмітимо, що у статті 10 Кримінального процесуального кодексу України вказано, що не може бути привілеїв чи обмежень у процесуальних правах, передбачених цим Кодексом, за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних чи інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, громадянства, освіти, роду занять, а також за мовними або іншими ознаками. У випадках і порядку, передбачених цим Кодексом, певні категорії осіб (неповнолітні, іноземці, особи з розумовими і фізичними вадами тощо) під час кримінального провадження користуються додатковими гарантіями [5]. Звідси стає очевидним, що особи, які належать до трансгендерних особистостей не підпадають під категорії, що користуються додатковими гарантіями та правами, як це прямо визначено Кодексом. Ми переконані, що через таку «неувагу» Законодавця представники трансгендерні особистості часто зазнають утисків та порушення прав в ході участі у кримінальному провадженні.

Питання гендерної ідентичності та зміни статі ще більш загострюється у контексті можливого застосування заходів забезпечення провадження в ході досудового розслідування кримінальної справи, зокрема, затримання та тримання під вартою. Так, серед закріплених статтею 178 КПК України обставин, що враховуються при обранні запобіжного заходу відсутні обставини, пов'язані невизначеною гендерною ідентичністю.

Моделюємо ситуацію, коли особа, яка є підозрюваною (обвинуваченою) в кримінальній справі змінила стать з чоловічої на жіночу, проте не встигла оформити відповідні документи про зміну статі та імені. Матеріали кримінальної справи складаються з урахуванням гендерної належності, ви-

значеної документами, а не самоідентифікацією особи. У випадку застосування окремих заходів забезпечення кримінального провадження виникає проблема із підготовкою процесуальної документації та направленням такої особистості для утримання під вартою. Виходячи виключно з паспортних даних особи, ми не враховуємо того, що фізично підозрювана(обвинувачена) особистість є жінкою/чоловіком або має ознаки обох статей.

На рівні Кримінального процесуального кодексу України поліпшити удосконалення забезпечення прав представників сексуальних меншин та трансгендерних особистостей можливе шляхом внесення змін і доповнень до положень статей 10, 178, 183 КПК України.

Зокрема, частина 2 статті 10 може виглядати наступним чином: «2. У випадках, передбачених цим Кодексом, певні категорії осіб (неповнолітні, іноземці, пенсіонери, особи з розумовими і фізичними вадами, представники сексуальних меншин, трансгендерні особистості) під час кримінального провадження користуються додатковими гарантіями, у порядку, визначеному підзаконними нормативно-правовими актами» [4].

В свою чергу, при вирішенні питання про обрання запобіжного заходу, крім закріплених положеннями статті 178 обставин, може бути враховано таку обставину, як «належність особи до представників сексуальних меншин та/або трансгендерних особистостей, що підтверджується власним поясненням та висновком медичної установи (фахівця)». Організаційні питання направлення та утримання в ізоляторах тимчасового тримання, слідчих ізоляторах розглядуваних категорій осіб можуть бути затверджені на рівні наказу МВС.

В підсумку наголосимо, що мова не йде про привілеї або ж додаткові права чи пом'якшуючі обставини. Проблема полягає у забезпеченні рівних можливостей для трансгендерних особистостей як учасників кримінального провадження. Внесення запропонованих змін і доповнень до Кримінального процесуального кодексу України надасть рівні можливості щодо реалізації прав всіма категоріями громадян, які є учасниками кримінального провадження без винятку.

Бібліографічні посилання:

1. Конституція України від 28.06.1996 // Відомості Верховної Ради України,1996. – № 30. – Ст. 141.

2. Наказ Міністерства охорони України від 15.09.2016 «Про затвердження та впровадження медико-технологічних документів зі стандартизації медичної допомоги при гендерній дисфорії» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.moz.gov.ua/ua/portal/dn_20160915_0972.html.

3. На межі. Вирішення проблем дискримінації та нерівності в Україні / Звіт «Equal Rights Trusty» в партнерстві з Правозахисним ЛГБТ Центром «Наш світ» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gay.org.ua/publications/antidi_report2015-u.pdf.

4. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII (редакція станом на 30.04.2017) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/322-08

5. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України, 2013. – № 9-10. – Ст. 88.

Христов Олександр Леонідович,
доцент кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ЗАХИСТ ПРАВ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ В УМОВАХ ВСТУПУ УКРАЇНИ ДО НАТО

Нещодавно затверджена військова доктрина передбачає відновлення курсу в НАТО: Україна повинна до 2020 року забезпечити повну сумісність своїх збройних сил з силами країн-членів НАТО. «Через цей документ червоною ниткою проходить тема євроатлантичної інтеграції, необхідність приведення оборонно-військової системи нашої країни у відповідність зі стандартами Північноатлантичного альянсу, досягнення критеріїв членства. До 2020-го треба забезпечити повну сумісність ВСУ з відповідними силами держав-членів НАТО» [1].

Крім того, відповідно до Указу Президента України від 26.05.2015 р. № 287/2015 до основних цілей Стратегії національної безпеки України відноситься:

- мінімізація загроз державному суверенітету та створення умов для відновлення територіальної цілісності України у межах міжнародно-визнаного державного кордону України, гарантування мирного майбутнього України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави;

- утвердження прав і свобод людини і громадянина, забезпечення нової якості економічного, соціального і гуманітарного розвитку, забезпечення інтеграції України до Європейського Союзу та формування умов для вступу в НАТО [2].

Проте, як свідчать положення Стратегічного оборонного бюлетеня України, проведена в рамках комплексного огляду сектору безпеки і оборони оцінка стану воєнної безпеки держави, а також набутий досвід участі Збройних Сил України у антитерористичній операції виявили низку проблем функціонування сил оборони в умовах існуючих та потенційних загроз, зокрема:

- відсутність чіткого розподілу відповідальності за формування та застосування сил оборони, що негативно позначається на здатності керівництва держави здійснювати ефективне управління у сфері оборони;

- відсутність об'єднаного керівництва силами оборони, яке здійснювалося б відповідно до принципів і стандартів, прийнятих державами – членами НАТО;

- надмірність обсягів та неактуальність нормативно-правової бази у сфері оборони;

- наявність корупційних проявів у системі забезпечення військ (сил), що знижує спроможності сил оборони щодо виконання покладених завдань;
- низька ефективність системи оперативного (бойового) управління, зв'язку, розвідки та спостереження;
- неспроможність ефективно реагувати на зростаючу кількість та потужність кібератак та протистояти кіберзлочинності;
- недосконаліть процедур оборонного планування, їх недостатня узгодженість з бюджетним процесом, недосконаліть механізмів програмного управління оборонними ресурсами;
- невідповідність потужностей виробництва потребам оборонного замовлення, критичне фізичне і моральне зношення основних виробничих фондів;
- недостатні оперативні (бойові, спеціальні) спроможності сил оборони;
- відсутність ефективної об'єднаної системи логістики, яка здатна підтримувати роботу всіх складових сил оборони;
- критично низький рівень оперативних запасів матеріально-технічних засобів;
- відсутність автоматизованої системи управління у сфері матеріально-технічного забезпечення;
- низька ефективність системи медичного забезпечення сил оборони;
- невідповідність існуючої військової інфраструктури експлуатаційним вимогам, необхідність запровадження системи управління інфраструктурними проектами відповідно до євроатлантичних принципів і стандартів;
- проблеми комплектування сил оборони особовим складом у ході часткової мобілізації, необхідність підвищення професійного рівня персоналу сил оборони, потреба у створенні достатнього військового резерву;
- незавершеність переходу на контрактний принцип комплектування з дотриманням прийнятих в НАТО принципів кадрової політики [3].

Поряд з цим, до пріоритетів державної політики в інформаційній сфері відповідно до п. 5 Доктрини інформаційної безпеки України віднесено створення і розвиток структур, що відповідають за інформаційно-психологічну безпеку, насамперед у Збройних Силах України, з урахуванням практики держав – членів НАТО [4].

Підводячи підсумок слід зазначити, що крім соціально-економічних та політичних змін, які передують вступу України в НАТО, в першу чергу увага повинна приділятися реформуванню оборонного комплексу держави.

Бібліографічні посилання:

1. Горова С. Курс України на вступ до НАТО: спектр коментування / С. Горова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1723:perspektivi-vstupu-do-nato&catid=8&Itemid=350.

2. Стратегія національної безпеки України : Указ Президента України від 26.05.2015 р. № 287/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/287/2015/paran14#n14.

3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 травня 2016 року "Про Стратегічний оборонний бюлетень України" : Указ Президента України від 06.06.2016 р. № 240/2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.president.gov.ua/documents/2402016-20137.

4. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України» : Указ Президента України від 25.02.2017 р. № 47/2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.president.gov.ua/documents/472017-21374.

Христова Юлія Вікторівна,
старший викладач кафедри
теорії та історії держави і права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

Христов Олександр Леонідович,
доцент кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ПЕРСПЕКТИВИ ФОРМУВАННЯ В УКРАЇНІ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ НА ПРИКЛАДІ КРАЇН-ЧЛЕНІВ НАТО

У XXI столітті забезпечення гендерної рівності визнано одним із пріоритетних політичних напрямків розвитку світу, закріплених у «Декларації тисячоліття» ООН, якого можна досягти подоланням нерівності між чоловіком і жінкою в усіх сферах життя. Вони є глобальною угодою, яка була прийнята у 2000 році 189-ма державами на Саміті тисячоліття ООН [1]. Період 2000–2015 рр. було визначено в якості терміну реалізації восьми Цілей розвитку тисячоліття (далі – ЦРТ) відповідно до встановлених показників. Україна приєдналася до «Декларації тисячоліття» ООН і взяла на себе зобов’язання досягти ЦРТ до 2015 року [2].

На шляху до європейської та євроатлантичної інтеграції України було затверджено цілий ряд національних програм із проблем гендерної рівності, адже розширення можливостей жінок та їхня всебічна участь на основі рівності в усіх сферах життя суспільства, включаючи участь у процесі прийняття рішень і доступ до влади, мають основне значення для досягнення цілей рівності, розвитку і миру.

З урахуванням політики НАТО з питань жінок, миру і безпеки в Україні розроблено Національний план дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН

1325 "Жінки, мир, безпека" на період до 2020 р. Основними цілями зазначеного Національного плану, зокрема, є: сприяння активізації участі жінок у миротворчих процесах; забезпечення ефективного впровадження гендерного чинника життєдіяльність складових сектору безпеки і оборони України [3].

Однією з найпрогресивніших країн у питаннях гендерної рівності визнана Норвегія з населенням чисельністю 5 млн. осіб, яка має 7 жінок-генералів. У Норвезькій армії приділяють багато уваги створенню умов для реалізації сімейних інтересів, задоволення потреб військовослужбовців як у роботі, так і в особистому житті.

У 2014 р. у Збройних силах України служили 15 551 тисяч жінок-військовослужбовців, у 2016 р. – 17 147 (8,5% від загальної кількості всього особового складу) [4]. Ця цифра близька до показників країн-членів НАТО. Для порівняння: у Франції – понад 22% жінок-військовослужбовців, у Канаді – 15%, у Німеччині і Великій Британії – по 10%.

Втім, не зважаючи в цілому позитивну динаміку збільшення кількості жінок-військовослужбовців, їх професійні можливості в українській армії щодо вибору професії відповідно до наказів Міністерства оборони України від 20 червня 2012 року N 412/ДСК та від 27 травня 2014 року №337 все ще залишаються обмеженими.

Для порівняння: жінки-військовослужбовці в арміях Сполучених Штатів Америки, Ізраїлю, Швеції, Іспанії та Великобританії задіяні у всьому спектрі військових спеціальностей, в армії Франції – в усіх підрозділах, окрім Іноземного легіону, морської піхоти та екіпажів підводних човнів.

Заслуговує на увагу той факт, що ключову роль у забезпеченні рівних професійних можливостей військовослужбовців незалежно від статі відіграли жінки-парламентарі. Так, наприклад, за ініціативою жінок-законодавців парламент Ізраїлю прийняв поправку до Закону про військову службу, яка гарантує жінкам рівні права служити на будь-яких посадах в Збройних Силах, а в Сполучених Штатах Америки – реформовано законодавство про асигнування на оборону, в частині сексуальних домагань в збройних силах.

Виходячи з того, що парламенти здійснюють демократичний нагляд над сектором безпеки, жінки-парламентарі можуть відігравати значиму роль в забезпеченні його прозорості, а також при розгляді та прийнятті законів. До того ж Україна, приєднавшись до Декларації тисячоліття, взяла на себе зобов'язання до 2015 року забезпечити ґендерне співвідношення на рівні не менше 30 відсотків до 70 відсотків тієї чи іншої статі в представницьких органах влади та на вищих щаблях виконавчої влади. На виконання цих зобов'язань відповідною нормою було доповнено Закон України «Про місцеві вибори» №595-VIII, прийнятий 14 липня 2015 року (ч. 3 ст. 4) [5]. При цьому Законом не передбачено ні санкцій за недотримання «ґендерної квоти», ні порядку розтушування жінок у виборчому списку партії. Як наслідок, за результатами цих виборів суттєвого прогресу в кількісному представництві жінок серед депутатів обласних, міських та районних рад не відбулося. Для по-

рівняння: в обласних радах в цей показник збільшився з 12% (у 2010 р.) до 14,6 % (у 2015р.); в міських радах – залишився без змін на рівні 28%; в районних радах – зменшився з 23,6% (у 2010р.) до 23% (у 2015 р.); в селищних радах – збільшився з 46% (у 2010 р) до 47,5 % (у 2015 р.); в сільських радах – збільшився з 51% (у 2010 р.) до 53,9% у (2015 р.) [6].

Згідно з Доповіддю про людський розвиток представництво жінок у Верховній Раді України становить 12,1%. Для порівняння: у парламенті Бельгії цей показник становить 42,4 %, Ісландії – 41,3 %, Норвегії – 39,6 %, Данії – 37,4%, Німеччини – 36,9 %, Нідерландів – 36,4%, Франції – 25,7%, США – 19,5 % [7]

Світовий досвід забезпечення ґендерної рівності в парламенті засвідчує пов'язаність між процесами його формування та функціонування. Відповідно до ст.17-5 Закону України «Про політичні партії в Україні», якщо партії за результатами виборів народних депутатів мають у своєму складі не більше двох третин однієї статі, їм належить додаткове фінансування у розмірі 10 відсотків щорічного обсягу державного фінансування статутної діяльності політичних партій, яка розподіляється порівну між політичними партіями [8].

Таким чином, виборче законодавство України щодо «ґендерної квоти» потребує подальшого удосконалення.

На підставі вищевикладеного, вважаємо, що подальше раціональне розкриття професійного потенціалу жінок-військовослужбовців, а також збільшення представництва жінок в органах державної влади і місцевого самоврядування сприятиме, як посиленню боєздатності Збройних сил та інших військових формувань, а також формуванню суспільства ґендерної рівності в Україні.

Бібліографічні посилання:

1. Декларация тысячилетия Организации Обьединенных наций. Утверждена резолюцией 55/2 Генеральной Ассамблеи от 8 сент. 2000 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_621.

2. Цілі Розвитку Тисячоліття. Україна : 2000–2015 рр. Національна доповідьhttp://un.org.ua/images/stories/docs/2015_MDGs_Ukraine_Report_ukr.pdf.

3. Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 "Жінки, мир, безпека" на період до 2020 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2016 р. № 113-р [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/113-2016-%D1%80.

4. У Збройних Силах України працюють і проходять військову службу майже 50 тисяч жінок [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Міністерства оборони України. – Режим доступу : http://www.mil.gov.ua/news/2016/06/23/u-zbrojnih-silah-ukraini-praczyuyut-i-prohodyat-vijskovu-sluzhbu-majzhe-50-tisyach-zhinok-igor-dolgov--/.

5. Про місцеві вибори : Закон України №595-VIII від 14 липня 2015 р. [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/595-19/page4.

6. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини за 2016 рік [Електронний ресурс] – Режим доступу:

http://www.ombudsman.gov.ua/ua/page/secretariat/docs/presentations/&page=3.

7. Доповідь про людський розвиток 2016 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr_2016_report_russian_web.pdf.

8. Про політичні партії в Україні : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2365-III [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2365-14.

Шинкаренко Інна Олександрівна,
доцент кафедри філософії та політології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат психологічних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНИЙ КОМПОНЕНТ ПОЛІТИЧНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Політична свідомість – відображення політичного життя суспільства в певних емпірично-психологічних, ідейно-теоретичних, світоглядних, національно-традиційних, індивідуально-особливих і масових формах. Відображенням політичної свідомості виступає політичне буття – все політичне життя суспільства, система політичних відносин і процесів.

Психологічна перебудова, необхідність підвищення ролі психологічного компонента в суспільно-політичному житті стали одним з центральних завдань сучасного етапу розвитку суспільства, держави, людини. Розв'язання його ґрунтується на знанні динамічної мотиваційно-вольової сфери свідомості та діяльності суб'єктів, їхніх соціально-психологічних зв'язків та відносин. Недооцінка психологічного компонента в політичному житті, тим більше заперечення його призводили не лише до низького рівня вивчення психологічного аспекту політичної свідомості мас, а й до великої помилки — ідеологізації політичної свідомості і форм політичної діяльності суб'єктів. Політико-психологічним регуляторам відводилася другорядна роль, що негативно позначилося на політичних інтересах та політичних діях людей, соціальних спільнот, організацій.

Психологічне відображення політичної дійсності у свідомості людини безпосередньо фіксується у вигляді оцінних суджень, переживань, вірувань, вольових установок. Саме вони дають уявлення щодо стану політичної свідомості суб'єкта, його ставлення до політичних процесів, влади, його мотивів, ціннісних орієнтацій та інших психологічних компонентів політичного життя.

Політична свідомість безпосередньо детермінована політичним буттям, але на неї, на її характер впливають соціально-економічні, історичні, національні та культурні особливості суспільства, а також глобальні, загальнолюдські проблеми.

Особливо важливим є завдання формування політичної свідомості молоде, яке, на наш погляд, можливе лише за умови здійснення загальногромадянського виховання, органічного поєднання політичного виховання із моральним, із принципом максимального використання можливостей самовиховання молоді. Адже саме молоді властива особлива критичність, загострене відчуття нового, прогресивного, передового. Саме з неї сьогодні формується нова еліта української нації, яка покликана вивести нашу країну на передові позиції сучасної цивілізації.

Заохочення людини до політики має стадіальний характер, певні етапи розвитку. Воно починається вже у віці 3–4 років, коли через сім'ю, засоби масової інформації, найближче оточення дитина набуває перших знань про політику. На етапі первісної соціалізації діти одержують різні уявлення про правильну або неправильну поведінку, вчинки. Під впливом настроїв і поглядів, що панують у сім'ї, часто «закладаються» політичні норми й цінності на все життя. Тому широкомасштабні перетворення соціальних і політичних відносин у суспільстві потребують певних змін і в моделі сімейних відносин.

Політичне виховання і навчання дітей значною мірою відбувається в школі, період перебування в якій становить вторинну політичну соціалізацію. За цей час вивчаються основні, загальновизнані в суспільстві цінності й погляди, набувається початковий досвід соціальної практики, особливо через участь у діяльності молодіжних організацій.

Наступний етап політичної соціалізації доцільно пов'язувати з періодом життя від 16–18 до 40 років. У 16-річному віці люди одержують паспорт, а з 18 — юридичне право на участь у політичній діяльності. Водночас вони одержують ґрунтовні знання в суспільній сфері завдяки навчанню й роботі. Політична соціалізація триває і з досягненням людьми зрілого віку (40–60 років). На їхню політичну поведінку значною мірою впливають життєвий досвід, наявність дорослих дітей, сталість поглядів. Проте і в цей період люди вдосконалюються в політиці, вони краще й глибше оцінюють суспільно-політичні події, завдяки чому можуть вносити корективи у свої політичні погляди й поведінку. Під політичною соціалізацією слід розуміти процес входження людини у політику.

Так, відомий політолог О. Шестопал визначає політичну соціалізацію як сукупність процесів становлення політичної свідомості і поведінки особи, прийняття й виконання певних політичних ролей, прояв політичної активності. За А. Крюковою, політична соціалізація – це процес, за допомогою якого людина залучається до певних політичних цінностей, включає їх у свій внутрішній світ, формує свою політичну свідомість, культуру, об’єктивно і суб’єктивно готується до політичної діяльності.

Процес політичної соціалізації має вирішити три основні завдання:

1) прищеплення новим членам суспільства основних елементів політичної культури і свідомості;

2) створення сприятливих умов для накопичення членами суспільства

політичного досвіду, що його потребує політична діяльність і творчість усіх бажаючих;

3) якісного перетворення відповідних елементів політичної культури – необхідної умови суспільних змін.

Для усвідомлення основи політичної соціалізації слід звернути увагу на такі моменти:

1. Процес політичної соціалізації триває безперервно впродовж усього життя індивіда. З накопиченням соціально-політичного досвіду відбувається постійне видозмінювання або закріплення відповідних позицій у діяльності людини.

2. Політична соціалізація може набувати форми відвертої або прихованої передачі досвіду. Вона відверта, якщо містить безпосереднє передавання інформації, почуттів або цінностей. Приклад – вивчення суспільних дисциплін. Прихована політична соціалізація — це передавання неполітичних настанов, які впливають на стосунки, на винесення політичних рішень, на поведінку.

Процес політичної соціалізації має історичний характер, що визначається специфікою цивілізаційного розвитку, розміщенням соціальних і політичних сил, особливостями політичної системи, а також своєрідністю сприймання всіх цих чинників кожним індивідом. Рівночасно слід звернути увагу на те, що політична соціалізація, скерована державними органами і партіями, має певну класову, політичну, моральну, естетичну та етичну спрямованість, покликана формувати «політичну людину» з певними громадянськими якостями.

Функції політичної соціалізації: інформаційна, ціннісно-орієнтована, установчо-нормативна, діяльнісна.

Процес політичної соціалізації не можна уявити без інформації, без передавання знань про владу й політику, політичний устрій держави, форми і способи участі в управлінні суспільством, у вирішенні політичних питань, без знань і певного досвіду індивіда про його політичне виправдану поведінку через участь у виборах, референдумах, суспільних акціях, політичних партіях, громадських організаціях та ін. Не менш важливою є й ціннісно-орієнтована функція. У процесі її реалізації людина залучається до системи історично сформованих у даному суспільстві політичних відносин, цінностей та орієнтацій, у неї виробляються певний апарат політичного мислення, власна система ціннісних орієнтацій. Установчо-нормативна функція охоплює процес, спрямований на вироблення в особи певних настанов на сприйняття і споживання політичної інформації, ставлення до політичних подій і явищ, до дій інших осіб у сфері політики, вибір свого стилю і скерованості поведінки в політичних відносинах. Головна функція політичної соціалізації – сформувати самостійного та відповідального суб'єкта політики. Політична соціалізація покликана допомогти людині усвідомити політичний лад, своє місце і роль у суспільстві, права й обов'язки, навчити орієнтуватися у складній соціально-політичній обстановці й зробити усвідомлений вибір, представляти і захищати свої інтереси та права інших людей. До основних чинників, що здійсню-

ють вплив на результати політичної соціалізації, відносять: характер і тип державного ладу, політичний режим, політичні інститути, партії, організації, рухи, а також неполітичні фактори: сім'ю, формальні й неформальні групи, навчальні заклади, виробничі колективи, культуру, засоби масової інформації, національні традиції. Їх називають агентами політичної соціалізації.

Визнаючи важливий вплив, що його прямо чи опосередковано справляє соціальне середовище на процес залучення людини до політики, не можна забувати про роль, яку в цьому процесі відіграє людська індивідуальність, зокрема такі її якості, як упевненість у собі, почуття особистої компетентності, віра у власні сили.

Підвищенню ролі особи в політиці служить лише певна система соціалізації, яка здатна: створювати можливості для того, щоб індивід посів належне місце у сфері політики з урахуванням притаманних йому здібностей і схильностей; гарантувати основні права і свободи особи; максимізувати шанси і використати інноваційний потенціал тих людей, які є найбільш здібними й водночас свідомо орієнтованими на служіння суспільству; забезпечити якість публічної інформації про суспільні проблеми, передумови та обставини політичних рішень, що ухвалюються, а також про соціальні наслідки здійснюваних дій. Результатом високої якості публічної інформації є ефективний вплив суспільної думки на рішення й дії, що здійснюються владою. Високий рівень політичної соціалізації індивідів є передумовою високого рівня розвитку суспільних відносин та їхньої стабільності.

Бібліографічні посилання:

1. Деркач А.А. Політична психологія. – М., 2001.

2. Український соціум. Монографія НІСД / Власюк О.С., Крисаченко В.С., Степико М.Т., Микитенко В.В. та ін. / Зв ред. Крисаченка В.С. – К. : Знання України, 2005. – 792 с.

3. «Громадянське суспільство в Україні за доби глобалізації: ціннісно-нормативне та інституційне забезпечення його розбудови». – К., 2007. – 318 с.

Ващенко Андрій Михайлович,
аспірант юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ЗБАЛАНСОВАНІСТЬ ПРАВОТВОРЧИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ОРГАНІВ І ПОСАДОВИХ ОСІБ ДЕРЖАВИ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЗАБЕЗПЕЧЕНОСТІ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

Наукове вивчення теоретико-правових аспектів збалансованості правотворчої діяльності органів і посадових осіб держави та місцевого самоврядування потребує встановлення особливостей такого співвідношення крізь призму взаємозв'язку правотворчих повноважень вказаних суб'єктів. Доціль-

ність вивчення теоретико-правових аспектів збалансованості правотворчих повноважень як передумови забезпеченості прав і свобод людини пояснюється можливістю встановлення спільних сфер реалізації правотворчих повноважень вказаними суб'єктами, змісту їх повноважень на предмет їх спільності або відмінності, що дозволить з'ясувати особливості їх взаємозв'язку та в подальшому сприятиме виробленню і обґрунтуванню шляхів удосконалення взаємодії суб'єктів державної влади та місцевого самоврядування в сфері правотворчості, забезпечення прав і свобод людини.

В юридичній науці проблематика повноважень органів і посадових осіб держави та місцевого самоврядування в цілому та в сфері правотворчості, зокрема, досліджується вже досить тривалий час. Водночас, остаточно невизначеними є і питання концептуальних засад розвитку законодавства в сфері функціонування суб'єктів державної влади та органів місцевого самоврядування, збалансування їх правотворчих повноважень на тлі поточної адміністративно-територіальної реформи в Україні [1; 2; 3; 4], розширення повноважень органів місцевого самоврядування в сферах економіки, встановлення і справляння місцевих податків та інших обов'язкових платежів, забезпечення функціонування закладів освіти, охорони здоров'я, культури тощо.

Збалансованість правотворчих повноважень органів та посадових осіб держави та місцевого самоврядування як передумови забезпечення прав і свобод людини доцільно розкрити, засновуючись на широкому розумінні правотворчих повноважень, шляхом виокремлення відповідних підходів до його характеристики як феномену багатоаспектного плану на підставі критерію залежності від співвідношення ролі держави та громадянського суспільства в правотворчості. В цьому випадку збалансованість правотворчих повноважень органів і посадових осіб держави та місцевого самоврядування матиме:

- державно орієнтований характер, відповідно до якого правотворчі повноваження органів та посадових осіб держави є домінуючими порівняно із правотворчими повноваженнями органів і посадових осіб місцевого самоврядування, як за колом, так і за обсягом цих повноважень, а реалізація органами і посадовими особами місцевого самоврядування своїх правотворчих повноважень відбувається у відповідності та на виконання положень правотворчих актів суб'єктів державної влади, націлена на забезпечення поширення державної влади на відповідні адміністративно-територіальні одиниці. Наприклад, державно орієнтований характер взаємозв'язку правотворчих повноважень органів і посадових осіб держави та місцевого самоврядування притаманний країнам з перехідним етапом розвитку, де інтереси держави, її потреби мають пріоритетне значення, порівняно з інтересами та потребами суспільства, в тому числі і територіальних громад. Вказаний характер взаємозв'язку правотворчих повноважень органів і посадових осіб держави та місцевого самоврядування притаманний таким державам як Російська Федерація, Республіка Казахстан, Республіка Білорусь, Монголія тощо;

- соціально орієнтований характер, згідно з яким правотворчі повнова-

ження органів і посадових осіб місцевого самоврядування визнаються первинними, відповідно і домінуючими, порівняно з правотворчими повноваженнями органів і посадових осіб держави. Наприклад, соціально орієнтований характер взаємозв'язку правотворчих повноважень органів і посадових осіб держави та місцевого самоврядування притаманний країнам з розвиненою демократичною системою із глибоким історичним ступенем розвитку народовладдя, де інтереси суспільства мають є пріоритетними порівняно з інтересами держави, визначають функціонування держави, її зовнішню і внутрішню політику, відповідно органи і посадові особи місцевого самоврядування наділені більш широким колом повноважень в сфері правотворчості, порівняно з місцевими державними органами і посадовими особами. Вказаний характер взаємозв'язку правотворчих повноважень органів і посадових осіб держави та місцевого самоврядування притаманний таким державам як Німеччина, Австрія, Іспанія тощо;

- змішаний характер, відповідно до якого правотворчі повноваження органів і посадових осіб держави та місцевого самоврядування є збалансованими між собою та розмежовані відповідно до сфер функціонування держави (зовнішня політика, оборонна функція, внутрішня безпека тощо) та місцевого самоврядування (освітня діяльність, охорона здоров'я, культурний розвиток в межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці тощо). При цьому, здійснення правотворчої діяльності відбувається взаємоузгоджено, з метою досягнення збалансованих засад реалізації державних та загально соціальних інтересів і потреб. Наприклад, змішаний характер взаємозв'язку правотворчих повноважень органів і посадових осіб держави та місцевого самоврядування притаманний країнам з демократичним устроєм, яка знаходиться на етапі свого політичного, економічного, соціального становлення, де процес такого становлення пов'язаний із чітким правовим закріпленням сфер діяльності вказаних суб'єктів, відповідно їх правотворча діяльність обмежена закріпленими сферами функціонування. Такий характер взаємозв'язку правотворчих повноважень органів і посадових осіб держави та місцевого самоврядування функціонує з метою недопущення конфлікту між вказаними суб'єктами, в тому числі і в сфері правотворчої діяльності, протистоянь між владарюючими суб'єктами. Вказаний характер взаємозв'язку правотворчих повноважень органів і посадових осіб держави та місцевого самоврядування притаманний таким державам як Литва, Латвія, Польща, Україна тощо.

Бібліографічні посилання:

1. Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 05.02.2015 року № 157-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/157-19. - Назва з титул. екрану.

2. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад» від 08.04.2015 року № 214 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/214-2015BF. – Назва з титул. екрану.

3. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року» від 6 серпня 2014 р. № 385 [Електронний

ресурс] − Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF 2. – Назва з титул. екрану.

4. Коаліційна угода. Парафована керівниками 5 партій 21 листопада 2014 р. [Електронний ресурс] − Режим доступу : http://samopomich.ua/wp-content/uploads/2014/11/Koaliciyna_uhoda_parafovana_20.11.pdf. - Назва з титул. екрану.

Долгорученко Катерина Олегівна,
старший викладач кафедри теорії та історії
держави і права Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ

ПРАВОЗАХИСНА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ГЕЛЬСІНСЬКОЇ ГРУПИ В УМОВАХ РАДЯНСЬКОГО НЕОТОТАЛІТАРИЗМУ

Масові політичні репресії 1960 – 1970-х років у Радянському Союзі на деякий час паралізували активність дисидентського правозахисного руху. Проте рух опору неототалітарному режимові у сфері захисту прав і свобод людини знайшов свій вияв у створенні різних таємних політичних організацій. Першою таємною правозахисною організацією в СРСР став «Громадський комітет на захист Ніни Строкатової».

Так, 21 грудня 1971 року українських легальні правозахисники Петро Якір, Ірина Стасів-Калинець, Василь Стус, Леонід Тимчук, В'ячеслав Чорновіл підписали декларацію про заснування «Громадського комітету на захист політув'язненої Ніни Строкатової». У декларації, зазначалось, що «...Громадський комітет захисту Ніни Строкатової створюється на основі гарантій Конституції СРСР, Декларації прав людини та Пакту про громадські і політичні права, у своїх діях він дотримуватиметься радянських законів. Дії Комітету полягатимуть: у зборі документів та матеріалів, що стосуватимуться особи Ніни Строкатової і її справи для ознайомлення з ними державних та правових інстанцій та представників міжнародної громадськості; у організації гарантованої законом гласності судового процесу; у гарантованому оскарженні перед касаційною та іншими інстанціями звинувального вироку, якщо такий буде винесений» [2, с.118].

Досвід створення легальної правозахисної організації в умовах неототалітарного режиму в СРСР мав неабияке позитивне значення. По-перше, «Комітет» переконав у доцільності об'єднання зусиль найбільш активної групи правозахисників. По-друге, проклав шлях до створення такої правозахисної організації, яка б опікувалася долею не окремого політв'язня, а й взяла на себе координацію усього правозахисного руху. По-третє, «Комітет» вперше знайшов підтримку у європейської правозахисної спільноти.

Нові спроби створення легальної національної правозахисної організації у Радянському Союзі спостерігаються у середині 70-х років. Певне послаблення міжнародної напруженості в умовах «холодної війни» та визнання

СРСР принципу мирного співіснування з державами демократичної політичної орієнтації, обумовили якісно нову політику радянського керівництва у сфері забезпечення прав людини. До того ж, підписана радянським урядом міжнародна Гельсінська угода стала правовою основою для діяльності легальних правозахисних організацій у СРСР.

Український гельсінський рух кінця 70-х рр. вперше почав боротьбу за досягнення політичних, економічних, соціальних, національних, релігійних прав людини в умовах неототалітарного режиму СРСР. Як відзначав Валентин Мороз, «Гельсінський рух в Україні був відблиском загальносвітової тенденції боротьби з «диктатом» [1, с.36].

Гельсінський рух викликав жорсткий опір правлячого режиму Л. Брежнєва. Оцінюючи їх діяльність, голова КДБ при Раді Міністрів СРСР Ю. Андропов в своїй інформації ЦК КПРС від 15 листопада 1976 р. зазначав, що такі «групи» переслідують «...провокаційну мету». А саме, поставити під сумнів щирі зусилля СРСР щодо виконання положень Заключного акта Наради з безпеки і співробітництва в Європі, і тим самим здійснити на уряд Радянського Союзу тиск у питаннях реалізації гельсінських домовленостей [3, с.48]. Одночасно, Ю.Андропов запевняв вище політичне керівництво в тому, що «...Комітетом державної безпеки вживаються усі заходи відносно компрометації та припиненню ворожої діяльності таких груп» [3, с.54].

Однак, незважаючи на протидію владних структур та правоохоронних органів, Українська Гельсінська група продовжувала сприяти виконанню Гельсінських угод СРСР у різних регіонах, і в першу чергу, в Україні. Так, 8 листопада 1976 р. юристом Миколою Руденком була представлена на розсуд членам УГГ «Декларація Української громадської групи сприяння виконанню Гельсінських угод». У документі чітко визначалась мета правозахисного руху - сприяти популяризації серед широких мас населення Радянського Союзу міжнародного правового документу – «Декларації прав людини і громадянина». Після прийняття членами УГГ «Декларації Української громадської групи щодо сприяння виконанню Гельсінських угод», де-юре, ця організація почала існувати офіційно. Умовною датою заснування УГГ вважається 9 листопада 1976 року.

Із 1976 по 1980 рр. УГГ видала 30 заяв і звернень, 18 меморандумів і 10 бюлетенів щодо проблеми забезпечення прав і свобод громадянина в СРСР. Основні положення їх зводились до наступних:

- мир між народами можна забезпечити шляхом забезпечення вільної комунікації та обміну інформацією поміж людьми. Заради цієї мети УГГ має сприяти виконанню гуманітарних статей Акту Наради з питань безпеки і співпраці в Європі.

- домагатися, щоб на всіх міжнародних нарадах, де мають обговорюватись підсумки виконання Гельсінських угод, Україна як суверенна європейська держава і член ООН була представлена окремою делегацією.

- з метою вільного обміну інформацією та ідеями домагатися акредиту-

вання в Україні (УРСР) представників зарубіжної преси, створення незалежних прес-агенств тощо [5, с.110].

Головною діяльності УГГ є боротьба за самовизначення України, прокладання шляхів для її вільного розвитку. Так, зверненні УГГ до країн- учасниць Белградської наради влітку 1977 р. було проголошено: «Ніщо в світі не зможе зупинити втілення цієї ідеї у зримі форми історичної реальності» [3, с.201].

Широку міжнародну підтримку здобула УГГ та інші активні учасники правозахисного руху з боку адміністрації Президента США Р. Рейгана. У кінці червня 1982 р. зусиллями спеціального контингенту Конгресу США з питань балтійських держав і України та української еміграції було влаштовано «Тиждень українських національних та людських прав». За участю американських конгресменів було розглянуто і оприлюднено чимало фактів порушення прав людини в Україні. 21 вересня 1982 року президент Р.Рейган підписав Прокламацію, що оголошувала 9 листопада 1982 року «Днем Української Гельсінської групи».

Для досягнення своїх правозахисних цілей Українська Гельсінська група тісно співпрацювала з іншими нонконформістськими силами в Україні. Зокрема, її моральну і практичну підтримку отримував актив кримськотатарського руху, який поступово поширював свій вплив в Україні.

Таким чином, утворення та діяльність Української Гельсінської групи привернула увагу демократичної прогресивної світової громадськості до проблем української нації і свобод громадян в Україні. УГГ стали єдиним загальнонаціональним правозахисним центром в Україні, що, врешті-решт, сприяло консолідації опозиційного антирадянського руху.

Бібліографічні посилання:

1. Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX–XX ст. / Я. Грицак. – Київ: Генеза, 2000. – 304 с.

2. Український правозахисний рух. Документи й матеріали Київської Української громадської групи сприяння виконанню гельсінських угод/ упоряд.А.Станіславський. - Торонто - Балтимор, 1978. – 189 с.

3. Українська Гельсінська Група. 1978-1982. Документи і матеріли / упоряд.В.Григоренко. - Торонто-Балтимор, 1983. – 232 с.

4. Лист сенаторів США до В. Щербицького, Першого секретаря Комуністичної партії України із закликом звільнити Л. Лук'яненка, 18 липня 1978 р. // ЦДАЗУ, ф. 36, оп. 1, спр. 43, арк. 68.

5. Марусик П. Тернистим шляхом до рідного дому / П. Марусик // Українська гельсінська спілка у спогадах і документах / упоряд. і гол. ред. О. Шевченко. – Київ: "Ярославів Вал", 2012. – 448 с.

Дякова О.О.,
аспірант кафедри загальноправових
дисциплін факультету № 6
Науковий керівник – к.ю.н. **Селюков В.С.,**
доцент кафедри адміністративної
діяльності поліції факультету № 3
*(Харківський національний
університет внутрішніх справ)*

ВПЛИВ ПРАВОВОГО НІГІЛІЗМУ НА ПРАВОЗАСТОСОВНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛІЦІЇ

У юридичній літературі, як правило, питання про ефективність правозастосовної діяльності пов`язане з питанням про ефективність правових норм. Правозастосування виступає як засіб для досягнення тих цілей, які стоять перед правовою нормою. Ці цілі підпорядковуються загальним цілям правового регулювання правовідносин. Таким чином, ефективність правозастосовних актів може оцінюватись лише за ступенем досягнення тих же соціальних цілей, що і ефективність правових норм.[1, с. 172-173] На думку ученого Н.М. Обушенко під ефективністю правозастосування слід розуміти такий його стан, який гарантує найбільш повне досягнення цілей норм та інститутів права, при мінімальних затратах часу та ресурсів.[2] В поліції правозастосування буде вважатися ефективним, в такому випадку, якщо практична діяльність поліції буде не тільки відповідати вимогам нормативно-правових приписів, а й забезпечувати досягнення поставлених перед поліцією цілей.

В той же час «цінність права багато в чому залежить від закріплених у ньому неюридичних цінностей - політичних, моральних, культурних, а також універсальних, світоглядного характеру, таких як загальне благо, повага до інтересів інших, рівність, порядок тощо. Причому всі вони настільки тісно переплетені з юридичними, що багато з них перестають сприйматися як позаправові за своєю природою (наприклад, справедливість, рівність, свобода), тому небезпека правового нігілізму полягає ще й у тому, що він неминуче поєднується з іншими його видами – моральним, політичним і релігійним, що спричиняє не лише підтримку їх поширення, а й ускладнює боротьбу з ними».[3, с. 79]

Отож, правовий нігілізм знижує суспільно-значиму, соціальну ефективність правозастосовної діяльності, через відсутність бажаного для держави та суспільства результату правозастосовної діяльності. Її результат є задоволення власної владної потреби управлінця, який здійснює правозастосування. Ситуація, коли у діяльності суб'єктів правозастосування виникають прояви правового нігілізму, є прямо пропорційною загальному зростанню недовіри

до цих суб'єктів і породженню ще більшої кількості нігілістичних настроїв. В такому випадку зростання недовіри населення не має значення, в діяльності якого суб'єкту правозастосування спостерігаються нігілістичні прояви.

Правовий нігілізм в діяльності поліції не є буденним. Головним чином це автономне явище, причини якого криються в недоліках, обумовлених становленням нової системи органів поліції, в особливостях перехідного періоду в Україні.

З огляду на вказане, можна зробити висновок, що правовий нігілізм посадових осіб, суб'єктів правозастосування, характеризується не лише загальними причинами правового нігілізму, а і мають специфічні причини, що характеризуються професіональним статусом цих осіб.

Однією з головних причин правового нігілізму посадових осіб є розбіжності їх власних та відомчих інтересів з тими, які покликані забезпечувати закон. Це стає умовою для своєрідного відомчого ставлення до закону, коли на словах воно поважне, а в дії - нігілістичне. Така зневага до законів є сприятливою умовою для повсякденного ігнорування інтересів суспільства та держави, а також прав людини.

Система законодавства створює такі умови, коли чиновники змушені самостійно «доопрацьовувати» закони. За інформацією отриманою з офіційного порталу Верховної ради України, на момент липня 2016 року в Україні нараховується 6015 законів, які мають регламентувати всі суспільні відносини, в тому числі і у сфері правозастосування. Але поряд із цим на території України дію ще 76777 постанов, 27400 указів, 40037 розпоряджень, 28499 наказів різних органів та державних установ. Аналізуючи такі дані можна стверджувати, що за наявності величезної кількості правових норм, існують випадки, коли певні сфери суспільних відносин врегульовуються великою кількістю правових норм. В такій ситуації можливості різного тлумачення їх змісту мають місце і в практичній реалізації цих приписів. Поліцейський, який, по-перше, не має достатньо високого рівня знань нормативно-правової бази, по-друге, не бажає «напружуватись» для комплексного аналізу ситуації під час прийняття правозастосовного акту, здійснює свої повноваження керуючись не принципами поліцейської діяльності, такими як законність, верховенство права і т.п., а власними переконаннями, які сформувалися у процесі особистого тлумачення різних нормативно-правових актів. Отож, суб'єкти правозастосування, вивчаючи закони, дійсно не можуть конкретно знати про моделі та правила їх застосування у своїй діяльності, тому такі суб'єкти мусять деталізувати, конкретизувати, роз'ясняти їх на свій лад. Саме в цей момент виникає криза «конфлікту інтересів», яка полягає у відмінності мети законотворців, яка передбачається нормативними приписами, і тими результатами, яких досягає поліцейський під час правозастосовної діяльності.

Трактування поліцейськими змісту правових норм у власних інтересах та на власну або корпоративну користь призводить до нехтування нормативних приписів чи незаконної реалізації останніх.

Так, професор В.В. Лазарєв вважає, що тлумачення норм права нерозривно пов'язане з правозастосовною діяльністю. Необхідність тлумачення викликана різними факторами. «Проблема тлумачення виходить за рамки правозастосування або реалізації права. По-перше, вона має самостійне значення в процесі наукового або повсякденного пізнання державно-правового життя. По-друге, необхідність чіткого уявлення про зміст діючих норм виникає в ході правотворчих робіт. Ні видати новий акт, ні систематизувати наявні не можна без знання справжньої волі законодавця, яка отримала офіційне вираження.»[4, с. 167] Поліцейський, враховуючи вимоги нормативно-правових актів та приймаючи правозастосовні акти не може чітко усвідомлювати волю законодавців, яка покладена в основу правової норми. Крім того, суспільні процеси також є чинником, що породжує необхідність тлумачення норм права, саме повсякденного тлумачення працівниками поліції в тому числі. Адже суспільство має властивість розвиватися і сутність одних суспільних відносин з часом змінюється. А плинність нормативно-правової бази, що регламентує відповідні зміни, не дозволяє своєчасно підлаштовуватись під сучасність. «Тлумачення права необхідно також у силу протиріччя між формальним характером правових норм і динамікою суспільних відносин. В силу формальної визначеності правові приписи залишаються незмінними, стабільними. У той же час суспільне життя змінюється постійно. Тому нерідко закон застосовується в істотно змінених в порівнянні з моментом його видання умовах. Отже, тлумачення розуміється як об'єктивно необхідний процес умови правового регулювання. З урахуванням його особливостей можна говорити про специфічний юридичному тлумаченні.» [5, с. 374-375]. Працівники поліції в ситуації, коли правовий припис не відповідає тому стану суспільних відносин в країні, який наявний нині, використовують застарілі, хоча і чинні норми права. Спричиняє такі ситуації, в першу чергу, пасивність до оновлення поліцейськими своїх знань.

Незрозумілість та абстрактність законів викликають необхідність у тлумаченні законів за допомогою відомчого нормативно-правового акта. Як визначає академік О.Ф. Скакун, під час правозастосування використовується казуальне (індивідуальне) тлумачення, яке має офіційний характер, яке має виражатися не стільки в тлумаченні, скільки в роз'ясненні змісту норми.

Правозастосовні акти суду, прокурора, слідчого або інших органів мають пряму залежність від засобу викладення тексту. Некоректно вжите слово, незрозуміла фраза можуть привести до зайвих запитань, суперечок, тяганини, до необхідності давати додаткові роз’яснення, до помилок у застосуванні правового акта.[6, с.94] Для уникнення такої проблеми поліцейському необхідно знати риси (ознаки) термінології, яка використовується у процесуальних документах, а також вимоги, які до них висуваються. Інакше, з'являються такі ситуації, коли трапляються помилки у правозастосовних актах, що неприпустимо на правозастосовної практики поліції. Так, російський учений Т.В. Губаєва у своїй статті наводить приклад помилки, коли правозастосувач,

порушуючи норми мови і права самовільно розширює термін «виконавець» до терміна «безпосередній виконавець», хоча виконавець – за змістом кримінального законодавства – це особа, що безпосередньо вчинила злочин, і значення слова «безпосередній» у цьому випадку поглинається змістом слова «виконавець».[7, 8] Щоб уникнути ситуацій неправильного (розширеного) тлумачення норм права, держава змушена використовувати не тільки нормативні правила, але і виключення з них. Присутність винятків в праві дозволяє останньому, як державно-владному регулятору, бути високочутливим до природи регульованих їм об'єктів. За допомогою винятків досягається відповідність між правом і реальними умовами соціального середовища, яке особливо актуальне в період наростаючої фінансово-економічної кризи, коли процес правотворчості об'єктивно вимагає гнучкості та оперативності правового регулювання.[9, с. 27]

Цікавим у цьому плані є підхід американських юристів XX століття, які вважають нормою і правом не абстрактний текст у законі, не пристосований і не «прив'язаний» до конкретного випадку, а рішення, яке на підставі закону приймає суд або інший уповноважений правозастосовний орган. Це погляди американських реалістів у праві. Американський соціолог права Р.Паунд виділяв право як сукупність правових норм, створених законодавцем, та право, що формується в ході судового та адміністративного процесів, які забезпечують відповідність права умовам життя політично організованого суспільства. [10, с. 127] Інший американский учений К. Ллевеллін наголошував, що право вбачається не у нормах закону, а в методах та практиці його застосування в реальному житті. «В центрі уваги має бути практика, а не норма права; спосіб дій, а не словесна формула» [11], — головна думка К. Ллевелліна, яка зустріла багато атак з боку вчених, які звинувачували його у зневазі права, правовому нігілізму, запереченні нормативного характеру права.

Отож, вплив правового нігілізму на правозастосовну діяльність поліції визначається низьким рівнем правосвідомості правозастосовувачів та складнощами тлумачення правових приписів.

Бібліографічні посилання:

1. Котюк В.О. Теорія права: Курс лекцій: Навч. посібник для юрид. фак. вузів / В.О.Котюк. — К.: Вентурі, 1996. — 208с.

2. Обушенко, Н.М. Ефективність правозастосування в трудовому праві [Текст] / Н.М. Обушенко // Актуальні проблеми юридичної науки на шляху сучасної розбудови держави і суспільства : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Суми, 5-7 червня 2014 р. / Ред.кол.: В.С. Венедіктов, А.М. Куліш, М.М. Бурбика; За ред.: В.С. Венедіктова, А.М. Куліша. - Суми : СумДУ, 2014. - С. 222-226.

3. Черкас М. Витоки правового нігілізму на цінність права / М. Черкас // Вісник Національної академії правових наук України. — 2013. — № 3 (74). — С. 73-80

4. Общая теория права и государства: Учебник / Под ред. 0-28 В.В. Лазарева. — 3-е изд., перераб. и доп. — М.: Юристъ, 2001. — 520с.

5. Теория государства и права: Учебник для вузов / Под ред. проф.В. М. Корельского-иипроф. В. Д. Перевалова. — 2-е изд., изм. и доп. — М.: Издательство НОРМА (Издате-

льская группа НОРМА—ИНФРА М), 2002. — 616 с.

6. Артикуца Н.В. Мова права і юридична термінологія / Н.В. Артикуца. — К.: Стилос, 2002. — 196 с.

7. Губаева Т. Терминология правоприменительных актов / Т. Губаева // Известия вузов. — 2003. — №3. — С. 20-29.

8. Бриль К.І. Правозастосовний акт як особливий вид індивідуальних правових актів: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2008. 215 с.

9. Суменков С. Ю. Правоприменительное усмотрение как условие реализации юридических исключений / С. Ю. Суменков // Ученые записки Казахского государственного унывеситета. — 2009. — Том 151. — кн. 4. — с.26-33

10. Адыгезалова Г.Э. Социологыческая юриспруденция США в XX веке: формирование доктрины, развитие и совершенствование правопорядка. — СПб.: Изд-во «Юридический центр — Пресс», 2012. — 270с.

11. Llewellyn K. The Case Law System in America / Ed. by P. Gewirtz. Chicago: The University of Chicago Press, 1989. P. 76-77

Єрмоленко Ю.В.,
аспірант заочної форми навчання
Науковий керівник – д.ю.н., доц. **Боняк В. О.,**
завідувач кафедри
теорії та історії держави і права,
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ЗМІСТ ПОНЯТТЯ КОНСТИТУЦІЙНОЇ СКАРГИ В КОНСТИТУЦІЙНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Метою даного дослідження є аналіз законодавчої дефініції поняття конституційної скарги. У національному законодавстві України цей інститут вперше дістав свого закріплення у ст. 151^1 Основного Закону. Цей конституційно-правовий припис передбачає, що Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність Конституції України (конституційність) закону України за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України. Конституційна скарга може бути подана в разі, якщо всі інші національні засоби юридичного захисту вичерпано [1].

Легальну дефініцію поняття «конституційна скарга» закріплено в ч. 1 ст. 55 Закону України «Про Конституційний Суд України» від 13.07.2017 р.: конституційна скарга – це є подане до Суду письмове клопотання щодо перевірки на відповідність Конституції України (конституційність) закону України (його окремих положень), що застосований в остаточному судовому рішенні у справі суб’єкта права на конституційну скаргу [2].

У межах теорії законодавчої техніки вченими обґрунтовано низку вимог до законодавчих дефініцій. З цього приводу Т. Подорожна зауважує, що за-

конодавчі дефініції повинні не просто визначати поняття в тексті закону, але й відображати його суттєві ознаки, давати вичерпне тлумачення. У тлумаченні пояснюється принциповий зміст правових нормативних приписів, які заклав законодавець. Таке тлумачення називається офіційним і автентичним, а його наслідком є особлива форма приписів – пояснення, що виступають як дефінітивні положення. Тому, як стверджує вчений, законодавчі дефініції є способом тлумачення, яке здійснює законодавець [3].

Спробуємо оцінити вищенаведену легальну дефініцію «конституційна скарга» на предмет її термінологічної та методологічної коректності, а також повноти вміщених у ній суттєвих ознак досліджуваного поняття. Всупереч усталеному в сучасній правовій доктрині погляду на конституційну скаргу як звернення або форму звернення, законодавцем при розкритті змісту однойменного поняття як ключовий вжито термін «клопотання».

Великий тлумачний словник сучасної української мови містить таке трактування слова «клопотання»: «1. Дія за значенням клопотати й клопотатися. За клопотанням кого, чого – завдяки чиїмсь проханням, старанням. 2. Писана заява, прохання про що-небудь, яке подають до офіційної установи [4]. Таке тлумачення словосполучення «конституційна скарга» в контексті законодавчої дефініції однойменного поняття свідчить про те, що конституційна скарга являє собою письмове *прохання* особи, адресоване Конституційному Суду України. У зв’язку з цим виникають такі питання: 1) якою мірою припис ч. 1 ст. 55 Закону України «Про Конституційний Суд України» узгоджується з положеннями, закріпленими у ст. 3 Основного Закону Української держави, а також тими ідеями теорії правовідносин, які, зокрема, визначають характер взаємовідносин між взаємокореспондуючими одне одному правами і обов’язками їх суб’єктів?; 2) у якій ролі виступає фізична особа, котра звертається до Конституційного Суду України (у ролі прохача чи рівноправного суб’єкта права)?

Згідно з ч. 2 ст. 3 Конституції України, «… Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави». Якщо зобов’язаною стороною конституційно-правових відносин, у межах яких утверджуються та забезпечуються права і свободи людини, є держава в особі Конституційного Суду України, який ухвалює свої рішення від її імені, то уповноваженою стороною (тобто контрагентом) виступає людина, чиї права порушуються тією самою державою в особі Парламенту, котрий приймає неконституційні (тобто такі, що не відповідають Конституції України) закони.

Врахування положень, закріплених у чч. 1–2 вищезгаданої статті Основного Закону держави, за якими «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю; права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність», свідчить про те, що фізична особа, чиї права порушені законом, не повинна виступати у ролі прохача, оскільки однією з правомочностей суб’єктивного

конституційного права на звернення є можливість вимагати належної поведінки від зобов'язаної сторони в особі держави, яку представляє Конституційний Суд України. Більш коректним, на нашу думку, є судження про конституційну скаргу *як звернення з вимогою* (за аналогією з легальною дефініцією поняття скарги, закріпленої в ч. 4 ст. 3 Закону України «Про звернення громадян»), а не з проханням. Скарга, відповідно до вищезгаданої норми Закону, являє собою звернення з вимогою про поновлення прав і захист законних інтересів громадян, порушених діями (бездіяльністю), рішеннями державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян, посадових осіб [5].

Згідно з нормами чинного законодавства, предметом конституційного контролю за конституційною скаргою фізичної особи є відповідність Конституції України (конституційність) закону України чи його окремих положень, що повністю узгоджується з п. 1 ч. 1 ст. 92 Основного Закону, за яким виключно Законами України визначаються права і свободи людини і громадянина, їх гарантії та основні обов'язки громадянина.

Правотворча практика свідчить, що норми права, які визначають права і свободи людини і громадянина, а також гарантії цих прав і свобод знаходять своє закріплення не лише в законах, але й у інших нормативно-правових актах, що ухвалюються органами публічної влади на підставі закону. Підтвердженням цього умовиводу є нормативні приписи, закріплені в чч. 2–3 ст. 57 Конституції України, за якими: закони *та інші нормативно-правові акти*, що визначають права і обов'язки громадян, мають бути доведені до відома населення у порядку, встановленому законом; закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, не доведені до відома населення у порядку, встановленому законом, є нечинними.

Прикладом підзаконного нормативно-правового акта, що є своєрідною гарантією закріпленого у ч. 1 ст. 57 Основного Закону України конституційного права кожного знати свої права і обов'язки, є Указ Президента України «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності» [6].

Вважаємо обґрунтованим розширення предмета конституційного контролю за конституційною скаргою в частині джерел права, а саме, те, що Конституційним Судом України на предмет відповідності Основному Закону держави мають перевірятися не лише закони, але й ті підзаконні нормативно-правові акти, що охоплюються обсягом поняття «законодавство». Так, згідно з рішенням Конституційного Суду України у справі щодо тлумачення однойменного терміна, до таких джерел права, крім законів, віднесено і постанови Верховної Ради України, і укази Президента України, і постанови Кабінету Міністрів України, прийняті в межах їх повноважень і відповідно до Конституції України та законів України [7].

Як нами зазначалося вище, необхідною умовою подання конституційної скарги до Конституційного Суду України є вичерпання усіх інших націона-

льних засобів юридичного захисту (ст. 151^1 Основного Закону). Ця юридично значуща обставина знайшла своє відображення в аналізованій нами законодавчій дефініції у таких словах: «…закону України (його окремих положень), що застосований в *остаточному судовому рішенні* у справі суб'єкта права на конституційну скаргу». У такий спосіб законодавець фактично визнав, що національні засоби юридичного захисту вичерпуються судовим рішенням апеляційної (або касаційної) інстанції, що обумовлено особливостями національного процесуального законодавства. Вказаний умовивід узгоджується з положеннями теорії прав людини в частині механізму їх охорони та визнання найбільш дієвим і ефективним засобом захисту прав і свобод людини саме судового захисту.

Водночас у легальній дефініції «конституційна скарга» не вказано, у зв'язку з чим виникла потреба перевірки закону чи іншого нормативно-правового акта, що застосований в остаточному судовому рішенні, на предмет відповідності Основному Закону держави.

Як зазначено в науковій літературі, Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність Конституції України (конституційність) законів та інших правових актів з погляду як матеріальної, тобто змістовної їх перевірки, так і формальної, тобто перевірки відповідності встановленої Конституцією України процедури їх розгляду, ухвалення або набрання ними чинності та дотримання конституційних повноважень при їх прийнятті (ч. 1 ст. 152 Конституції України) [8].

Зважаючи на нормативні приписи чч. 2–3 ст. 22 Основного Закону, за якими конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані, а при прийнятті нових законів чи внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод, найбільш ймовірною підставою для визнання правового акта неконституційним може бути порушення ним, як однією зі складових предмета конституційного контролю, прав і свобод людини. Тому вважаємо, що законодавча дефініція поняття «конституційна скарга» має містити у собі посилання на цей факт.

Аналізована нами легальна дефініція, закріплена в ч. 1 ст. 55 Закону України «Про Конституційний Суд України», не містить вказівки і на коло суб'єктів, уповноважених звертатися до цього органу державної влади з конституційною скаргою. Ця прогалина усунута суб'єктом законотворчості у ст. 56 вищезгаданого Закону. Аналіз змісту вищевказаних статей свідчить про те, що суб'єктами права на конституційну скаргу є фізичні особи (громадяни держави, іноземці та особи без громадянства), а також юридичні особи приватного права, щоправда, конституційну скаргу від такої організації підписує уповноважена на це фізична особа, повноваження якої має бути підтверджено установчими документами цієї юридичної особи та актом про призначення (обрання) на посаду уповноваженої особи.

Отже, зважаючи на аналіз вищенаведених доктринальних підходів до розуміння досліджуваного нами поняття, а також враховуючи положення ч. 1

ст. 55 Закону України «Про Конституційний Суд України», що містить законодавчу дефініцію досліджуваної категорії, пропонуємо таку інтерпретацію поняття «конституційна скарга»: це письмове звернення фізичної особи від власного імені або від імені юридичної особи приватного права до Конституційного Суду України з обґрунтованою вимогою перевірки на відповідність Конституції (конституційність) нормативно-правових актів Верховної Ради України, Президента України та Кабінету Міністрів України (окремих їх положень), норми яких застосовані в остаточному судовому рішенні у справі суб'єкта права на конституційну скаргу та порушують гарантовані Основним Законом держави його конституційні права і свободи.

Бібліографічні посилання:

1. Конституція України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 30 верес. 2016 р.: (ОФІЦ. ТЕКСТ). – К.: Паливода А.В., 2016. -76 с.

2. Про Конституційний Суд України : Закон України від 13.07.2017 № 2136-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2017. – № 35. – Ст. 376.

3. Подорожна Т. С. Законодавчі дефініції: поняття, структура, функції : монограф. / Т. С. Подорожна. – Львів : ПАІС, 2009. – С. 151–152

4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2002. –

5. Про звернення громадян : Закон України від 02.10.1996 № 393/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 47. – Ст. 256.

6. Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності: Указ Президента України від 10.06.1997 № 503/97 (Редакція станом на 23.11.2007 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/503/97

7. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного тлумачення частини третьої статті 21 Кодексу законів про працю України (справа про тлумачення терміну "законодавство") [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ru/v012p710-98.

8. Конституція України : Науково-практичний коментар / В. Б. Авер'янов, О. В. Батанов, Ю. В. Баулін та ін. ; ред. кол. : В. Я. Тацій, Ю. П. Битяк, Ю. М. Грошевой ін. – Харків: Видавництво «Право» ; К. : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – С. 755–756.

Жовтоніжко Л.М.,
аспірант Харківського національного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник –
к.ю.н., доц. **Перепьолкін С.М.,**
доцент кафедри теорії та історії
держави і права Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КУЛЬТУРНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ В ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Важливе місце в системі конституційних прав і свобод людини і громадянина займають культурні права і свободи, які ще іноді визначають як духовні або ідеологічні права і свободи. Така множинна назва цієї групи прав і свобод є виправданою з огляду на те, що реалізація культурних прав сприяє духовному розвитку особи та формуванню національної ідеології як суспільного феномена.

Реалізація особистості не можлива без культурного елементу, що відкриває нові горизонти для творчості. Юристи-міжнародники неодноразово звертали увагу на те, що важливе місце в політиці європейських країн належить культурним правам, дотримання яких сприяє різноманіттю та багатокультурності Європи. Зв'язок між культурою і правами людини є двигуном для культурного різноманіття, завдяки чому участь громадян в оцінці та реалізації культурної політики є не лише звичайною можливістю реалізації прав, а й характерною ознакою демократії [1].

Як зазначає Т.І. Ковальчук, співробітництво у сфері культури в структурі євроінтеграційних процесів посідає особливе місце в умовах зростаючої взаємозалежності держав. У сучасній Європі поряд із політикою та економікою культура утворює тріаду факторів, що визначають механізм зовнішньополітичної діяльності держав, і по праву розглядається невід'ємною й повноцінною частиною стратегії дій на міжнародній арені. [2]

Але що саме містить в собі поняття "культурні права"? На офіційному сайті Ради Європи з культурної політики, права визначаються як законна можливість робити або утримуватися від чогось з метою здійснення або утримання від дії, отримання речі або визнання в громадянському суспільстві (проект, запропонований політиком Джоном Футом). У міжнародному дискурсі культурні права розглядаються як частина громадських прав, що стосуються головним чином: свободи самовираження; право на культурну спадщину; права вільної практики мистецтва (не впевнений але може мова йде про – мистецької практики), культури та творчої роботи; права захищати ін-

телектуальні та матеріальні блага, отримані від наукової, літературної та художньої продукції; права брати участь у культурному житті та права на доступ до культурних, бібліотечних та інформаційних послуг; права обирати власну культуру; права на розвиток і захист культури; поваги до культури та культурної ідентичності. [3]

Нерозділеність громадянських, політичних, економічних, соціальних та культурних прав є основоположним принципом міжнародного права в галузі прав людини, про що свідчить прийняття Загальної декларації прав людини (1948 р.). Але в той же час Європейський суд з прав людини прямо не визнає «право на культуру» або право брати участь у культурному житті, на відміну від інших міжнародних договорів, що вказано в офіційному звіті Європейського суду з прав людини «Культурні права в прецедентному праві» [4]. В цьому звіті Суд надає цікаві приклади того, як деякі права, що підпадають під поняття «культурні» можуть бути захищені лише за допомогою основних громадських прав, таких як право на повагу до приватного та сімейного життя (ст. 8 Конвенції), право на свободу вираження поглядів (ст. 10) та право на освіту (ст. 2 Протоколу № 1).

В Міжнародному пакті про економічні, соціальні та культурні права від 16 грудня 1966 р., культурним правам відведено доволі незначне місце в порівнянні з економічними та соціальними правами, зокрема: ст. 1 Усі народи мають право на самовизначення. В силу цього права вони вільно визначають свій політичний статус та вільно проводять свій економічний, соціальний та культурний розвиток; ст. 15. Держави-учасниці цього Пакту визнають право кожної людини на: a) участь у культурному житті; b) користування результатами наукового прогресу та їх практичне застосування; c) користування захистом моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з будь-якими науковими, літературними чи художніми працями, автором яких вона є. [5]

Так, і справді, Європа та світ в цілому вклали доволі багато зусиль в законотворчий процес захисту прав людини протягом останніх шести десятиліть. На даний момент держави – члени Ради Європи в своїй діяльності керуються 5 основоположними нормативно-правовими документами, котрі визначають права людини: Європейська конвенція з прав людини, Європейська соціальна хартія, Європейська конвенція про запобігання катуванням та нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню, Європейська рамкова конвенція про захист національних меншин, Європейська хартія регіональних мов або мов меншин. Та поки що не існує повноцінної конвенції, хартії, чи будь-якого іншого нормативного документу, який би визначав саме культурні права людини та в якому закріплювався певний каталог таких прав.

З огляду на викладену інформацію можна зробити висновок, що необхідно розробити офіційний нормативно-правовий акт, в якому буде приділено достатньо уваги поняттю “культурні права”, розглянуто їх особливості та процес захисту власних культурних прав кожної людини.

Бібліографічні посилання:

1. Жорди Паскуаль-и- Руис. Справочник по вопросам участия граждан в формировании культурной политики европейских городов / Пер. Б. Аленьев.; общ.ред. Паскуаль-и-Руис Жорди, Драгоевич Саньи ; – К. : ПФ “Оранта”, 2007. – 120 с.
2. Ковальчук Т. А. Культурний фактор європейської інтеграції (на прикладі Європейського Союзу): автореф. дис. канд. політ. Наук: 23.00.049 [Електронний ресурс] / Т.І. Ковальчук; Київ. нац. ун-т ім.Т.Шевченка. —К., 2009. — 20 с. http://www.nbuv.gov.ua/ard/2009/09ktipes.zip
3. Compendium. Cultural policies and trends in europe (Council of Europe) [Електронний доступ]. – режим доступу: http://www.culturalpolicies.net/web/ethics-human-rights.php
4. Research division. Cultural rights in the case-law of the European Court of Human Rights [Електронний доступ]. – Council of Europe / European Court of Human Rights. - January 2011 (updated 17 January 2017).- режим доступу: http://www.echr.coe.int/Documents/Research_report_cultural_rights_ENG.pdf
5. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права// Генеральна Асамблея ООН від 16 грудня 1966 року

Карпенко Роман Валерійович,
викладач кафедри цивільно-правових
дисциплін Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ГЕНЕЗА ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Історія розвитку держави і права показує нам, що на різних її ступенях існувала своя юридична концепція людини як суб'єкта права та уявлення про її права і свободи. Межі визнання прав і свобод людини визначалися соціально - економічним розвитком країни, рівнем розвитку культури населення, гуманізації суспільства. Права особи - це визнання її правоздатності. По об'єму правоздатності можна прийти до висновку про те, кого із людей, і в якій мірі дана система права на території держави визнає як людину, що має права. З точки зору римського права не всі люди визначаються як правомірні суб'єкти. Ульпіан (Д. 1.1.4) писав: «І хоча ми носимо єдину назву «люди», але у відповідності з правом народів, виникло три категорії: вільні, і в протилежність їм раби, і третя категорія - відпущені на волю, тобто ті, що перестати бути рабами». За римським правом раб юридично не визнавався людиною, він за своїм правовим положен ням був «говорючим інструментом, зброєю» поряд з іншими засобами виробництва. У феодальному суспільстві право відповідно до соціального поділу населення стало також поділятися за даним критерієм. Права людей на цьому ступені історичного розвитку залишаються різними за об'ємом і змістом - правами - привілеями членів різних верств населення. Особа визнавалася суб'єктом таких прав - привілеїв не як людина взагалі, а як обрана, виділи- на певним чином для певного кола людини. На

різних етапах історії і аж до сучасної концепції прав людини і громадянина, ми спостерігаємо або «привілейовану», або «обмелеет» людину. Історія прав людини - це історія «прогресуючого» розширення правового визнання в якості людини тих або інших людей для того або іншого кола відносин. Практичним відображенням даного принципу було закріплення прав і свобод за ознаками належності до тієї чи іншої суспільної групи. Це підтверджується такими, нормативними актами, як: Велика Хартія Вольностей (1215р), Петиція про право (1623р), Декларація права (1688р), Білль про права (1689р). Декларація незалежності США (4.06.1776.), Декларація прав людини і громадянина (1789р), Загальна декларація прав людини (1948р) та іншими нормативними актами про права людини [1, 2].

У процесі еволюції поглядів про правову рівність людей і правах окремої особи, велику роль відіграє уявлення про природні права людини, що повинні визнаватися і гарантуватися владою і законодавством. Велике історичне значення для розвитку ідей свободи і рівності мата французька «Декларація права людини і громадянина» 1789р. У ній було визначено, що метою кожної держави є забезпечення природ- них прав людини. До них віднесені: право власності. безпека і справедливість, право вільно виражати думки та інші. Проведення в Декларації різниці між правами людини і правами громадянина означають різницю між приватною особою і політичною особою, членом держави. Права та свободи людини і громадянина проголошені в французькій Декларації 1789р. набули світового значення і стали критерієм оновлення і гуманізації державних устоїв. Опираючись на ідеї про права та свободи були прийняті: Загаїьна декларація прав людини 1948р., Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод (1950р), Міжнародний пакт про економічні, соціатьні і культурні права (1966р), Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1966р), протокол до міжнародного пакту про громадянські і політичні права (1966р), Заключний акт Гельсінської Наради (1975р), Підсумковий документ Венської зустрічі представників держав - учасників Наради по безпеці і співробітництву в Європі (1989р.) та деякі інші [3, 4].

Визнання та захист прав і свобод людини стали важливим фактором розвитку людей у напрямку до суспільства правових держав, критерієм гуманізації зовнішньої політики, показником початку побудови правової держави. Незважаючи на те, що від будь - яких декларацій про права людини і громадянина до їх реалізації велика відстань, вони стимулюють створення гуманістичної системи права. І на наш погляд, провідну роль тут відіграє Загальна Декларація прав людини (1948р) [5]. Правове призначення цього міжнародного правового акту багатозначне. По-перше, визначаючи людину найвищою соціальною цінністю, поважаючи її права, народи різних країн, завдяки Декларації мають сприяти соціальному прогресу, поліпшення умов життя і розширенню соціальних свобод. По-друге найменші порушення прав, свобод і законних інтересів можуть призвести до порушень усієї' системи прав і сво-

бод, а отже, має бути відповідний механізм захисту основних видів прав людини. По-третє, поряд із міжнародними правовими способами захисту, мають діяти національні способи забезпечення прав людини і громадянина (Конституція, закони, система судів).

Діюча система права повинна проводити різницю між такими поняттями як «людина» і «громадянин» в їх правовому контексті. Спираючись на конкретні, окремі галузі права держави, необхідно шукати відповідь на зазначену проблему. Соціальне не повинно поглинати особисте, адже існування суспільства базується, у першу чергу, на індивідуальному, особистому. Відповідно до вимог Розділу ІІ Конституції України «Права свободи та обов'язки людини і громадянина» мають бути змінені функції судів, як гілки державної влади, що покликана захищати особу в Україні [6]. Такий підхід, на наш погляд, повинен знайти відображення в судово -правовій реформі і, в першу чергу, через реалізацію на практиці ідей адміністративної юстиції. У ст.124 Конституції України встановлено, що юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, які виникають у державі, тобто, їм підвідомчі всі спори, пов'язані з захистом прав і свобод громадян. Відповідно до ст.55 Конституції України кожному гарантується право на оскарження в суді рішень чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, а на підставі ст.124 Конституції - акти органів державної виконавчої влади. Таким чином, суд вирішує не тільки спори про право, а також реалізує принцип справедливості в процесі застосування матеріальних і процесуальних норм права. Судово-правова реформа в Україні має охопити реформу вання прокуратури та адвокатури. З функції прокуратури виключені загальний нагляд та попереднє слідство. Новою для неї є представництво інтересів громадян та держави в суді. Саме судово-правова реформа в її широкому розумінні висуває нові вимоги до людини і громадянина, а, в кінцевому рахунку - до правознавців Тому, Україна в своєму державотворен- ні, враховуючи світовий досвід, повинна реалізувати визнані пріоритетні права і свободи людини і громадянина.

Бібліографічні посилання:

1. Нерсесянс В.С. Философия права. – 2011. - М. - С.108.

2. Селиванов В., Щедрое Г. Громадянське суспільство та деякі погляди на нього у західній політології // Право України. – 2013. № 11. - С.22 .

3. Азімов Ч. Про приватне і публічне право// Право України. - 2015. - № 8. - С.32 - 34.

4. Селиванов В. Методологічні проблеми запровадження конституційних принципів «верховенства права» і «верховенства закону» // Право України. - 2017. - № 6. - С. 13.

5. Теорія держави і права// Під ред. ВВ.Копейчикова. 2007 - С. 93.

6. Бородін І. Л. Генеза прав і свобод людини та громадянина / І. Л. Бородін // Юридичний вісник. - №3. – 2010.- С. 13-16.

Козак Дмитро Вікторович,
фахівець І категорії факультету підготовки
фахівців для підрозділів превентивної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ ПРИМУСОВОГО ОСВІДУВАННЯ ОСОБИ В РОЗРІЗІ ДОТРИМАННЯ ЇЇ ПРАВ ТА СВОБОД

Згідно ч. 1 ст. 241 КПК України слідчий, прокурор здійснює освідування підозрюваного, свідка чи потерпілого для виявлення на їхньому тілі слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет, якщо для цього не потрібно проводити судово-медичну експертизу [3].

Освідування деякі вчені характеризують як самостійну слідчу (розшукову) дію, що проводиться або безпосередньо слідчим, або (за його дорученням) лікарем і спрямовану на безпосереднє обстеження тіла людини з метою виявлення і фіксації слідів злочину, особливих прикмет та ознак функціонального й анатомічного характеру [1, с. 124].

С.М. Стахівський зазначає, що освідування за рішенням органу розслідування може бути проведено і в примусовому порядку [6, с. 32]. В той же час, при його проведенні потрібно пам’ятати про честь і гідність особи, її права та свободи. Прикладом освідування, проведеного з порушенням прав та свобод людини, можна визначити випадок, який розглядався Європейським Судом з прав людини у справі «Яллог проти Німеччини».

Так, «…у жовтні 1993 року двоє поліцейських у цивільному одязі помітили, як заявник дістав з рота два маленькі пластикові пакети і швидко передав їх іншій особі за гроші. Припустивши, що у пакетах містились наркотики, правоохоронці негайно підійшли до заявника. Поки вони здійснювали його огляд, заявнику вдалося проковтнути третій пакетик, який ще містився в його роті. Отож фактично у заявника наркотиків не виявили. Відтак місцевий прокурор розпорядився змусити заявника вжити блювотний засіб, аби таким чином здобути пакетик. Заявника доправили до лікарні. Йому запропонували вжити необхідний лікарський препарат, однак він відмовився. Відтак, заявнику ввели в організм ліки примусово. Завдяки тому, що чотири поліцейських притримували заявника, лікар увів необхідний препарат через трубку, вкладену в ніс, а також зробив ін'єкцію апоморфію — засобу, синтезованого з морфію. Внаслідок цього заявник виблював крихітний пластиковий пакетик, що містив 0,2 г кокаїну.» Метод і ступінь примусу, застосованого до правопорушника в ході проведення освідування, були визнані судом нелюдськими і такими, що принижують гідність. Тому Європейський Суд з прав людини постановив, що було порушено право на справедливий судовий розгляд, гарантоване ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних сво-

бод. Зазначене порушення виявилось у двох аспектах, а саме: у використанні у справі доказу, отриманого з порушенням Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, а також у порушенні права особи не свідчити проти себе. Відповідно до ст. 41 зазначеної Конвенції суд призначив сплатити заявнику 10000 євро як компенсацію моральної шкоди та 5868 євро на відшкодування судових витрат [2].

Серед організаційно-підготовчих заходів, які повинен здійснити слідчий К.О. Чаплинський виділяє наступні: «…прийняття рішення про проведення слідчої дії; визначення кола питань, які підлягають з'ясуванню; добір учасників слідчої дії; обрання часу та місця проведення освідування; підготовка технічних засобів фіксації ходу й результатів освідування; визначення тактики проведення слідчої дії; проведення інструктажу серед усіх учасників слідчої дії і складання плану» [7, с. 26]. Тому примусове освідування за рішенням органу розслідування може бути застосоване до будь-яких учасників процесу. Тобто свідки та потерпілі також бути задіяні в проведенні зазначеної слідчої (розшукової) дії.

Найбільш важливим на початку робочого етапу освідування, як зазначає А.І. Кунтій, є встановлення психологічного контакту з підозрюваним. Тому слідчим потрібно роз'яснити усю важливість проведення процесуальної дії, що допоможе зменшити психологічну напругу та досягти бажаного результату без застосування примусу [4, с. 315]. Після цього проводиться безпосереднє освідування.

Можливість примусового освідування підозрюваного є спірною у правоохоронній практиці. З одного боку, підозрюваний у більшості випадків не зацікавлений добровільно бути об'єктом даної слідчої (розшукової) дії. Адже на його тілі можуть бути виявлені сліди кримінального правопорушення або особливі прикмети, що мають значення для його розкриття. З іншого боку, як доречно зазначає В. Маринів, позбавити слідчого і суд можливості виявляти на тілі підозрюваного особливі прикмети і сліди, захищаючи почуття їх сором'язливості, означає зробити неможливим встановлення істини у багатьох кримінальних справах [5, с. 71-76]. Тому, на нашу думку, освідування особи може проводитись як у добровільному, так і в примусовому порядку.

Крім того, особливістю освідування є те, що це одна з тих слідчих (розшукових) дій, які можуть проводитися за участю спеціаліста. Так, відповідно до ч. 2 ст. 241 КПК України «освідування здійснюється на підставі постанови прокурора та, за необхідності, за участю судово-медичного експерта або лікаря [3]. Освідування, яке супроводжується оголенням освідуваної особи, здійснюється особами тієї ж статі, за винятком його проведення лікарем і за згодою особи, яка освідується. Слідчий, прокурор не вправі бути присутнім при освідуванні особи іншої статі, коли це пов'язано з необхідністю оголювати особу, що підлягає освідуванню.

Підсумовуючи, зазначимо, що освідування є обов'язковою слідчою (розшуковою) дією при розслідуванні багатьох злочинів. Вона полягає в

огляді живих осіб для з'ясування питань, що мають значення для кримінального провадження. Під час її проведення сліди допомагають перевірити показання та встановити картину злочину. В той же час, дотримання прав та свобод особи відіграє велике значення для визначення допустимості доказів, отриманих під час освідування.

***Бібліографічні посилання*:**

1. Андреев И. С. Криминалистика: учеб. пособие / И. С. Андреев, Г. И. Грамович, Н. И. Порубов; под ред. Н. И. Порубова. – Мн.: Выш. шк., 1997. – 344 с.
2. Європейський суд з прав людини: Комюніке Секретаря Європейського Суду з прав людини стосовно рішення у справі «Яллог проти Німеччини» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/134/%D0
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : прийнятий Верховною Радою України Законом №4651-VI від 13.04.2012 р. / відп. за випуск В.А. Прудников. – Х.: Право, 2012. – 392 с.
4. Кунтій А.І. Тактика проведення освідування підозрюваного у кримінальному провадженні про умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання / А. І. Кунтій // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх спра. – № 2. – 2014. – С. 310-320.
5. Маринів В. Правові засади освідування особи / В. Маринів // Вісник прокуратури. – 2003. – № 12 (30). – С. 71-76.
6. Стахівський С. М. Слідчі дії як основні засоби збирання доказів : [Науково-практичний посібник] / С.М. Стахівський. – К.: Атіка, 2009. – 64 с.
7. Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення проведення освідування / К. О. Чаплинський // Вісник Академії митної служби України. – 2011. – № 6. – С. 23-30.

Король М.О.,
старший викладач кафедри конституційного,
адміністративного та міжнародного права
Національної академії Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького

ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС УТРИМАННЯ В МІСЦЯХ ТИМЧАСОВОГО ТРИМАННЯ ДЕРЖПРИКОРДОНСЛУЖБИ УКРАЇНИ

Для тримання правопорушників, затриманих в адміністративному порядку в Державній прикордонній службі України (далі - Держприкордонслужбі України) створені спеціально обладнані приміщення: спеціальні приміщення - у місцях дислокації підрозділів органів охорони державного кордону; пункти тимчасового тримання - у місцях дислокації органів охорони державного кордону [1].

Поміщуючи особу в місця тимчасового тримання відповідні посадові особи Держприкордонслужби України зобов'язані дотримуватись ряду правил та принципів.

Головний принцип, якого слід дотримуватись під час тримання затриманих – це те, що нікого не може бути піддано катуванню чи жорстокому, нелюдському або принижуючому гідність поводженню чи покаранню. Даний принцип закріплений в ряді міжнародних документів (ст. 5 Загальної Декларації прав людини 1948 р. [2], ст. 7 Міжнародного Пакту про громадянські і політичні права 1966 р. [3], ст. 2, 3 Конвенції ООН проти катування та інших жорстоких, нелюдських та принижуючих гідність видів поводження та покарання 1984 р. [4]) та у статті 28 Конституції України.

Необхідно пам'ятати, що під катуванням слід розуміти не лише безпосереднє завдання фізичних страждань, а й неналежні умови утримання затриманих (наприклад, менше 2 м² на особу, утримання затриманих у приміщенні, щойно пофарбованому – де ще присутній запах фарби, недопуск до душу/туалету, відсутність прогулянок на свіжому повітрі, відсутність (хоч якоїсь) системи вентиляції, ненадання медичної допомоги та ін.).

Близькими за своєю суттю до даного принципу є і вимоги до змісту процедур під час поміщення особи до місць тимчасового тримання. Так персонал Держприкордонслужби України має право «здійснювати на підставах та в порядку, установлених законами, особистий огляд затриманих, а також оглядати і в разі потреби вилучати речі, що можуть бути речовими доказами або заподіяти шкоду здоров'ю людей» (ст.20 Закону України «Про Державну прикордонну службу України» [5]). Але ці процедури повинні відповідати певним правилам, зокрема: наявність місця для особистого огляду/обшуку затриманого, що не порушуватиме його гідності; особистий огляд/обшук проводиться виключно у присутності осіб тієї ж статі, що і затриманий; суворо забороняється проводити особистий огляд/обшук з приниженням людської гідності, тощо [1].

Інструкцією про порядок тримання осіб, затриманих органами Держприкордонслужби України в адміністративному порядку за порушення законодавства про державний кордон України і за підозрою у вчиненні злочину також передбачено, що розміщення затриманих слід проводити звертаючи увагу на:

- роздільне розміщення: чоловіків та жінок; затриманих за адміністративні правопорушення та за підозрою у скоєнні злочину; представників різних релігійних конфесій; представників країн, що перебувають у конфлікті;
- додержання принципу єдності родини**.**

Під час прийняття до місць тимчасового тримання затриманим під підпис надається письмова інформація про їх права зрозумілою для особи мовою (включаючи право шукати притулку або статусу біженця). Основними правами поміщених осіб є:

право на оскарження рішення щодо затримання та тримання в місцях тимчасового тримання. "Кожен, кого позбавлено свободи внаслідок арешту або тримання під вартою, має право ініціювати провадження, в ході якого суд без зволікань встановлює законність затримання і приймає рішення про звіль-

нення, якщо затримання є незаконним" (ст.5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [6]). "Кожний затриманий має право у будь-який час оскаржити в суді своє затримання" (ст.29 Конституції України);

право на отримання правової допомоги. Кожна утримувана особа повинна мати доступ до правової допомоги та різноманітних правозахисних організацій. Їй має бути надана інформація про можливості доступу до правової допомоги, а також інформація про неурядові організації та міжнародні організації, які можуть надати відповідну допомогу. "Кожен, чиї права та свободи було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження" (ст.13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [6]);

право на звернення за отриманням статусу біженця в Україні або додаткового захисту. Особа, яка з наміром бути визнаною біженцем в Україні або особою, яка потребує додаткового захисту, під час в'їзду в Україну незаконно перетнула державний кордон України, має право без зволікань звернутися із відповідною заявою до посадової особи Держприкордонслужби України (ст. 5 Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту»). Така особа не несе відповідальності за незаконне перетинання державного кордону України. Ця ж стаття передбачає, що така особа повинна без зволікань звернутися до відповідного органу міграційної служби із заявою про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту. І лише як опцію залишає їй можливість звернення до посадової особи Держприкордонслужби України;

право на відвідування та зустрічі з представниками дипломатичних представництв та правозахисних організацій. Затримані мають право на побачення з родичами або іншими особами. Затриманим повинні забезпечуватись побачення із представниками посольств та консульств відповідних держав та міжнародних організацій. Побачення повинні проводитись у кімнатах, де забезпечується конфіденційність. Співробітники місць тимчасового тримання під час зустрічі не присутні (якщо заходи безпеки не вимагають іншого). Аудіопрослуховування зустрічей заборонено [1].

Таким чином, органи Держприкордонслужби України поміщуючи до місць тимчасового тримання осіб мають пам'ятати, що дуже важливо, щоб заходи щодо обмеження прав і свобод людини використовувалися свідомо, відповідно до демократичних установлень та з дотриманням всіх правил та процедур, які гарантують додержання людського ставлення, запобігання катуванням та інших жорстоких, нелюдських та принижуючих гідність видів поводження та покарання.

Бібліографічні посилання:

1. Інструкція про порядок тримання затриманих осіб в органах (підрозділах) охорони державного кордону : затв. Наказом МВС України від 30.03.2015 № 352 [Текст] // ОВУ. — 2015. — № 39. — Ст. 1172.

2. Загальна Декларація прав людини від 10.12.1948 [Електронний ресурс] // Internet. – http: // www.khpg.org/index.php.

3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua.

4. Проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання : Конвенція ООН від від 10.12.1984 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua.

5. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 03.04.2003 № 661-IV [Текст] // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 27. – Ст.208.

6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4.11.1950 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua.

Кравчук Катерина Геннадіївна,
аспірант юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВОТВОРЧОСТІ СУДІВ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ТА ЗАГАЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ УКРАЇНИ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

З’ясування особливостей правового регулювання правотворчості судів конституційної та загальної юрисдикції України в сучасних умовах розбудови системи судочинства, реформування правосуддя, посилення функціонування механізму забезпечення прав і свобод людини викликають значний науковий інтерес, адже мають власні закономірності зародження, функціонування та потребують шляхів вдосконалення. Зважаючи на динамічність навколишньої реальності, зокрема інтенсивність розвитку державно-правової дійсності, продуктивність комунікативних взаємодій суб’єктів суспільних відносин між собою, так і їх співіснування з соціумом, постає гостра потреба в науковому обґрунтуванні, а особливо в переосмисленні аспектів правового регулювання значного кола суспільних відносин. Не є виключенням з огляду на зазначене і коло суспільних відносин пов’язаних із здійсненням правосуддя в нашій державі, а особливо в контексті дослідження сучасного стану правового регулювання правотворчості судів конституційної та загальної юрисдикції. Справедливим твердженням в контексті зазначеного є позиція українського вченого А.А. Іванищука, на думку якого, одним із провідних чинників функціонування правової демократичної держави є існування в ній незалежної судової гілки, в якій громадяни та юридичні особи отримують справедливе і гуманне вирішення своїх юридичних спорів і порушених прав та свобод. Теорія права і практика розвитку законодавства нашої держави рухається шляхом постійного удосконалення судової гілки влади. Останні зміни і доповнення до Конституції України переконливо доводять, що подальше удосконалення правових норм в цій сфері характеризується значною актуальністю [1, с. 206].

На нашу думку, посилення необхідності в з'ясуванні питань правового регулювання здійснення правосуддя в цілому, а також в контексті здійснення правотворчості судів конституційної та загальної юрисдикції України зумовлено і самою природою та функціональним призначенням судової гілки влади. На думку Ю. М. Грошевського, судова влада є специфічною гілкою державної влади, яка здійснюється уповноваженими на це державними органами – судами, і призначенням якої є розв'язання правових конфліктів та здійснення судового контролю [2, с. 4-6]. Тобто це єдина гілка державної влади, на яку покладається важливе завдання щодо здійснення правосуддя в державі, забезпечення прав та свобод людини і громадянина, розв'язання державно-правових конфліктів, відновлення справедливості. На думку І. Є. Туркіної, сфера діяльності судової влади в першу чергу відрізняється основними функціями, а також специфічністю завдань, які держава ставить перед судовими органами. Ці завдання і функції є загальними для всієї структури судової влади, висловлюють судову політику, єдину для всіх ланок судових органів, і визначають їх компетенцію. Продовжуючи далі, вчена звертає увагу на те, що до однією із основних проблем реалізації судової влади можна віднести недосконаліть законодавства та недостатність правового регулювання діяльності органів судової влади, а також недостатні матеріальні, а почасти й правові гарантії для забезпечення суду гідного місця у здійсненні влади [3, с. 31-32].

Поточні трансформаційні процеси, які відбуваються в цілому, так і в межах українського суспільства в аспекті реформування значного кола сфер державної, економічної, політичної та інших діяльностей, а в тому числі і судової системи неможливі без належного рівня правового регулювання.

Окрім того, незважаючи на достатньо тривалий історичний процес зародження та функціонування судової системи, юридична наука та практика потребують розробки нових та переосмислення існуючих підходів щодо розуміння змісту правового забезпечення правотворчості судів конституційної та загальної юрисдикції. Зокрема, дослідження стану правового регулювання правотворчості судів конституційної та загальної юрисдикції зумовлено певними чинниками суб'єктивного та об'єктивного характеру:

- по-перше, природою, сутністю та змістом судової гілки влади, а також її функціональним призначенням;
- по-друге, динамікою розвитку значного кола суспільних відносин, що супроводжується реформуванням та вдосконаленням діяльності судів конституційної та загальної юрисдикції;
- по-третє, існуючим станом здійснення правосуддя судами конституційної та загальної юрисдикції;
- по-четверте, необхідністю протидії незаконному винесенню рішень судами конституційної та загальної юрисдикції.

Ще однією ключовим аспектом на сучасному етапі діяльності судів конституційної та загальної юрисдикції є значне поширення, а таким чином і зростання ролі судової практики, що являє собою результат судової діяльно-

сті щодо однакового застосування закону. Адже на думку В. Є. Мусієвського, саме судова правотворчість знаходить своє відображення в судових прецедентах і судовій практиці [4, с. 26].

Таким чином слід звернути увагу на те, що динаміка всіх сфер життєдіяльності суспільства значною мірою спонукає до активності всіх інститутів державної влади та соціуму, в тому числі і активізації діяльності судової гілки влади. Саме в цьому аспекті має забезпечуватися належний рівень правового регулювання правотворчої діяльності судів конституційної та загальної юрисдикції, з одного боку, а з іншого боку – правове регулювання має абсолютно відповідати тим об'єктивним умовах розвитку, в яких перебуває сучасна держава та суспільство. Тому одним із важливих питань на сучасному етапі розвитку юридичної науки та юридичної практики в контексті правотворчої та правозастосовної діяльностей є здійснення дослідження сучасного стану правового регулювання правотворчої діяльності судів конституційної та загальної юрисдикції України.

Бібліографічні посилання:

1. Іванищук А. А. Класифікація форм діяльності публічної адміністрації у сфері адміністративно-правового регулювання діяльності судової гілки влади / А. А. Іванищук // Порівняльно-аналітичне право. – № 3-2. – 2013. – С. 206-207. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pap.in.ua/3-2_2013/7/Ivanyshchuk%20A.A..pdf. – Назва з екрану.

2. Грошевский Ю. М. Органы судебной власти в Украине / Ю. М. Грошевский, И. К. Марочкин. – К.: Ин Юре, 1997. – 20 с. http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/putp/2011-2/doc/1/05.pdf. - Назва з екрану.

3. Туркіна І. Є. Сутність судової влади як особливої сфери державної діяльності / І. Є. Туркіна // Публічне управління: теорія та практика. – 2011. – № 2 (6). – С. 31–34.

4. Мусієвський В. Є. Правотворчість судової влади: перспективи впровадження в Україні / В. Є. Мусієвський // Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. – 2012.- Вип. 8. – С. 25-29. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzlubp_2012_8_9. - Назва з екрану.

Лукіша Микита Анатолійович,
депутат Шевченківської
районної у місті Дніпрі ради

Науковий керівник – к.ю.н., доц. **Орлова О.О.**,
доцент кафедри теорії та історії
держави і права Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОВЕДЕННЯ МЕДИЧНИХ ЕКСПЕРИМЕНТІВ ЗА УЧАСТЮ ЛЮДЕЙ

На сьогоднішній день розвиток медицини має вирішальний вплив на суспільний прогрес, оскільки він не можливий без використання такого методу наукового дослідження як експеримент. За допомогою нього здійсню-

ється пошук раціональних та оптимальних шляхів діагностики й лікування як давно відомих, так і нових захворювань. Відмова від його застосування, в свою чергу, може поставити під загрозу життя кожної окремої людини. Однак, слід звернути увагу на те, що медичне дослідження за участі людини несе в собі велику небезпеку для піддослідного. Нерідко воно супроводжується порушенням прав учасника експерименту на особисту недоторканість, свободу та автономію, самостійне розпорядження життям і здоров'ям, інформацію, повагу до честі й гідності. Тому, слід підкреслити, що проведення клінічних досліджень потребує постійних юридичних консультацій.

Дослідженням проблематики правового регулювання проведення медичних експериментів за участю людей займалися такі вчені, як А.Я. Билиця, Є.Г. Гончарук,О.О. Ільюхова,О.Ю. Кашинцева, В.І. Самороков,І.Я. Сенюта, Т.Я. Слюз, В.Ю. Стеценко, С.Г. Стеценко, В.П. Широбоков та ін.

Серед науковців існують різні думки щодо визначення терміну «медичний експеримент». Тому слід навести деякі з них, щоб більш точно зрозуміти зміст даного поняття.

Я. Дргонець та П. Холлендер з правової точки зору характеризують медичний експеримент як втручання в особисті права людини, яке здійснюється у зв’язку з дослідженням в сфері медицини. Для осіб, підданих досліду, таке втручання означає підвищений ризик, який допустимий при такому способі, котрий раніше не використовувався на практиці та не оформлювався в установленому законом порядку. Для виконання такого втручання необхідне дотримання відповідних правових умов та вимог [1, С. 24-27].

О.Ю. Кашинцева, досліджуючи правовий статус людини в біомедичному експерименті, зазначила, що під медичним терапевтичним експериментом необхідно розуміти дії лікаря, скеровані на покращення стану здоров'я пацієнта, в основу яких покладені нові, ще не випробувані методики. При цьому медичний терапевтичний експеримент не виключає випробування медичних гіпотез, які можуть збагатити знання у відповідній галузі медицини. Кардинально інша мета науково-дослідного експерименту. Він може проводитися на цілком здорових особах, і в перш у чергу спрямовується на підтвердження чи спростування наукових гіпотез емпіричним шляхом [2].

Розгляд правових проблем, що виникають при проведенні медичних експериментів за участю людини бере свій початок з 1947 року, коли було прийнято Нюрнберзький кодекс, в преамбулі якого наголошувалося на тому, що «тяжкість показань свідків Нюрнберзького процесу змушує робити висновок - деякі види медичних експериментів на людині відповідають етичним нормам медичної професії в цілому лише в тому випадку, якщо їх проведення обмежено відповідними, чітко визначеними рамками» [3]. Згодом зазначені «рамки» знайшли своє законодавче закріплення в низці інших нормативно-правових актів.

Так, у статті 7 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (1966 року) закріплено положення про неможливість залучення особи до медичних чи наукових дослідів без її вільної згоди. Такі міжнародні норматив-

но-правові акти, як Гельсінська декларація Всесвітньої медичної асоціації «Етичні принципи медичних досліджень за участю людини в якості об'єкта дослідження» (1964 року), Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини (1997 року) за своїм змістом у цілому спрямовані на забезпечення захист у прав людини у процес і проведення медичних досліджень [4].

В Гельсінській декларації Всесвітньої медичної асоціації закріплено положення про те, що кожному медичному дослідженню за участю людини в якості його об'єкта мусить передувати ретельне порівняння прогнозованих ризиків та складнощів для окремих осіб і спільнот, задіяних у дослідженні, з очікуваною користю для них і для інших осіб чи спільнот, що знаходяться під впливом досліджуваних умов. Медичне дослідження за участю людини в якості об'єкта дослідження може проводитися лише в тому випадку, якщо значущість мети переважає неминучі ризики та складнощі для об'єктів дослідження. При цьому лікарі повинні відмовитися брати участь у науковому дослідженні, якщо вони не впевнені, що супутні ризики були адекватно оцінені і можуть контролюватися достатньою мірою [5].

Аналізуючи чинне законодавство України, необхідно зазначити, що Основний Закон України визначає право особи на повагу до її гідності. Зокрема, ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню. Як посягання на гідність особи розглядається й провадження наукових чи інших дослідів над людиною без її вільної згоди. Тому такі норми першочергово затверджуються статтею 28 Конституції України [6, С. 199].

Визначаючи питання проведення медико-біологічних експериментів на людях, до яких належать клінічні випробування лікарських засобів, Основи законодавства про охорону здоров’я вирізняють принципи таких втручань:

- допускається із суспільно корисною метою за умови їх наукової обґрунтованості,переваги можливого успіху над ризиком спричинення тяжких наслідків для здоров’я або життя;
- гласності застосування експерименту;
- повної інформованості і вільної згоди повнолітньої дієздатної фізичної особи, яка підлягає експерименту, щодо вимог його застосування;
- умови збереження в необхідних випадках лікарської таємниці.

При цьому забороняється проведення науково-дослідного експерименту на хворих, ув'язнених або військовополонених, а також терапевтичного експерименту на людях, захворювання яких не має безпосереднього зв'язку з метою досліду [7].

Конкретизуючи принципи проведення медико-біологічних експериментів на людях, чинний Кримінальний кодекс передбачає відповідальність за порушення прав пацієнта, що відбувається при недотриманні згаданих вище принципів проведення клінічних досліджень, та відповідне незаконне проведення дослідів над людиною [8]. Аналогічну норму містить Цивільний ко-

декс України, який зазначає, що медичні, наукові та інші досліди можуть провадитися лише щодо повнолітньої дієздатної фізичної особи за її вільною згодою [9]. Слід відзначити, що це норма прямої дії, прописана у нормативно-правовому акті цивільного законодавства, що володіє найвищою юридичною силою. Іншими словами, ЦКУ текстово не відзначає можливості участі у проведенні медичних, наукових та інших дослідів неповнолітніх, недієздатних або осіб, цивільна дієздатність яких обмежена. Отже, законодавець визначив критерії для відбору пацієнтів (здорових добровольців) для участі у клінічному дослідженні, зокрема набуття фізичною особою повноліття (18 років) та її повної цивільної дієздатності. Підкреслюємо, що в такий спосіб ЦКУ забезпечує виконання особистих немайнових прав фізичної особи, що забезпечують її природне існування. Усупереч цьому положенню, Закон говорить про те, що участь у проведенні клінічних випробувань лікарських засобів неповнолітнього чи недієздатного пацієнта можлива на підставі письмової згоди законного представника таких осіб [10].

Отже, медичні експерименти не є втручанням в особисте життя особи, оскільки обов'язковою умовою проведення клінічного випробування є наявність вільної згоди пацієнта (добровольця). Більше того, надання інформованої згоди на проведення клінічних випробувань є своєрідним актом розпорядження особою своїми правами. Слід зазначити, що не достатньо врегульованими в Україні є питання ввезення зразків лікарських засобів, що досліджуються, обіг документації, порядок моніторингу виконання досліджень державними органами.

Бібліографічні посилання:

1. Дргонец Я., Холлендер П. Современная медицина и право. – М.: Юридическая литература. – 1991. - 336 с.

2. Кашинцева О.Ю. Правовий статус людини в біомедичному експерименті: людина чи «animalofnecessity» / О.Ю. Кашинцева // Право України. - 2010. - № 2. - С. 114-119.

3. Нюрнберзький кодекс: міжнародний документ 1947 року [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.psychepravo.ru/law/int/nyurnbergskij-kodeks.htm.

4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: міжнародний документ від 16 грудня 1966 року [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_043.

5. Етичні принципи медичних досліджень за участю людини в якості об'єкта дослідження: Гельсінська декларація Всесвітньої медичної асоціації від 1 червня 1964 року [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/990_005.

6. Капліна О.В., Шило О.Г., стаття 28 // Конституція України: науково-практичний коментар. – К.: Вид. Дім «ІнЮре», 2003. – с.138 – 146.

7. Закон України «Основи законодавства про охорону здоров'я» від 19.11.1992 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2801-12.

8. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. Станом на 6 жовтня 2016 року [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page.

9. Цивільний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. Станом на 6 жовтня 2016 року [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15.

10. Закон України «Про лікарські засоби»: [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/123/96-вр.

Мороз Юлія Григорівна,
викладач кафедри теорії та історії
держави і права Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ

АНАЛІЗ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ У СПРАВАХ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ДИТИНИ

Питання захисту прав дитини є одним з пріоритетних напрямів діяльності кожної сучасної, демократичної держави та міжнародного співтовариства, а також одним з найбільш важливих і невідкладних завдань сьогодення.

Рішення Європейського суду з прав людини стосовно справ, які пов'язані із захистом прав дитини, базуються як на положеннях Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, так і на положеннях Конвенції про права дитини з урахуванням специфіки принципів правового захисту дитини.

Аналізуючи практику Європейського Суду з прав людини можна виокремити декілька груп справ, в залежності від виду порушених прав, які підлягали оскарженню.

Перша група справ пов'язана з визначенням місця проживання дитини та реалізацією права на спілкування з нею не тільки батьків, а й інших родичів («Хаас проти Німеччини» (Haase v. Germany) 2004 р. [1], «Аманалакьоай проти Румунії» (Amănălăchioai v. Romania) 2009 р. [2], «Хокканен проти Фінляндії» (Hokkanen v. Finland) 1994 р. [3], «Олссон проти Швеції» (Olsson v. Sweden) 1988 р. [4]). Так, наприклад, у справі «Аманалакьоай проти Румунії» заявник виховував дочку після смерті дружини, зберігаючи батьківські права. Після перебування дитини в гостях під час шкільних канікул, дідусь із бабусею (по лінії дружини) вирішили не віддавати онуку її батькові. Рішення національних судівщодо позбавлення дитини батьківського піклування, були мотивовані тим, що батько не зможе забезпечити дочці сприятливі матеріальні і психологічні умови, які забезпечать інші родичі. Хоча насправді чоловік мав нормальні житлові та матеріальні умови. Але Європейським судом було встановлено, що мало місце порушення права на приватне і сімейне життя (ст. 8 Конвенції), а також порушення сімейного зв'язку між батьком і дитиною через пасивну поведінку влади.

До другої групи можна віднести справи, стосовно яких прецедентні рішення Європейського Суду з прав людини визначають питання встановлення батьківства і захист інтересів позашлюбних дітей («Калачова проти Росії» (Kalacheva v. Russia) 2009 р. [5], «Кутцнер проти Німеччини» (Kutzner v. Germany) 2002 р. [6]) У справі «Калачова проти Росії» заявницею було оскаржено відмову національного суду встановити батьківство своєї позашлюбної дитини за допомогою ДНК-аналізу. В цій справі Європейський

суд зазначив, що на сьогоднішній день аналіз ДНК є єдиним науковим методом точного встановлення батьківства конкретної дитини, а його доказова цінність істотно перевищує будь-які інші докази, представлені сторонами для підтвердження або спростування їх близьких відносин. Судом також було визнано, що державою не було приділено достатньої уваги інтересам дитини і мало місце порушення ст. 8 Конвенції.

У третій групі справ прецедентні рішення Європейського Суду з прав людини стосуються питання надання притулку дітям та їхнім батькам («Мускхаджієва та інші проти Бельгії» (Muskhadzhiyeva and Others v. Belgium) 2010 р.[7], «Мубіланзіла Майєка і Табітха Канікі Мітунга проти Бельгії» (Mubilanzila Mayeka and Tabitha Kaniki Mitunga v. Belgium) 2006 р.[8]). Так, наприклад, у справі «Мубіланзіла Майєка і Табітха Канікі Мітунга проти Бельгії» оскаржувалось затримання п'ятирічної дівчинки, що не супроводжувалась дорослими, в транзитному центрі аеропорту, призначеному для дорослих іноземців, і умови, в яких вона була вислана в свою рідну країну. Судом було визнано порушення ст. 3 «Заборона катування» та ст. 8 «Право на повагу до приватного і сімейного життя».

Четверта група справ пов'язана з питаннями біоетики. Європейським судом з прав людини прийняті рішення, які стосуються аспектів пренатальної діагностики, де суд розглянув питання захисту прав як дитини, так і батьків («А.К. проти Латвії» (A.K. v. Latvia) 2014 р.[9], «Драон проти Франції» (Draon v. France) 2006 р.[10]) [11].Так, за матеріалами справи «Драон проти Франції» заявниці, якій на момент описуваних подій було сорок років, і у якої вже було двоє дітей, під час її вагітності лікарем не було призначено аналізу на алфа-фетопротеїн, який є обов'язковим при передродовому обстеженні. В подальшому жінка народила дівчинку з синдромом Дауна. Відповідно до законодавства країни, аналіз АФП повинен проводитися у всіх жінок після тридцяти п'яти років. При розгляді цивільної справи заявниці було відмовлено в будь-якій компенсації. Суд в цій справі встановив порушення ст. 8 «Право на повагу до приватного і сімейного життя».

Отже, прецедентні рішення Європейського суду з прав людини стосовно справ, які пов'язані із захистом прав дитини, можна класифікувати на 4 групи в залежності від виду порушених прав, які підлягали оскарженню. Розглянуті справи стосувались різних питань, але в переважній більшості цих справ Європейським судом з прав людини було визнано порушення ст. 8 Конвенції «Право на повагу до приватного і сімейного життя». Отже, можна відзначити, що найбільша кількість порушень дитячих прав пов'язана саме з порушенням права на повагу до приватного та сімейного життя.

Бібліографічні посилання:

1. Case of Haase v. Germany, 11057/02 Council of Europe: European Court of Human Rights, 8 April 2004, availableat: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61704.

2. Case of Amănălăchioai v. Romania, 4023/04 Council of Europe: European Court of Human Rights, 26 May 2009, availableat: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-92680.

3. Case of Hokkanen v. Finland, 19823/92 Council of Europe: European Court of Human Rights, 23 September 1994, availableat: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57911.

4. Case of Olsson v. Sweden, 10465/83 Council of Europe: European Court of Human Rights, 24 March 1988, availableat: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57548.

5. Case of Kalacheva v. Russia, 3451/05 Council of Europe: European Court of Human Rights, 7 May 2009, availableat: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-92572.

6. Case of Kutzner v. Germany 46544/99 Council of Europe: European Court of Human Rights, 26 February 2002, availableat: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60163.

7. Affaire Muskhadzhiyeva etautres c. Belgique 41442/07 Council of Europe: European Court of Human Rights, 19 janvier 2010, availableat: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-96774.

8. Case of Mubilanzila Mayeka and Tabitha Kaniki Mitunga v. Belgium 13178/03 Council of Europe: European Court of Human Rights, 12 October 2006, availableat: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-77447.

9. Case of A.K. v. Latvia 33011/08 Council of Europe: European Court of Human Rights, 24 June 2014, availableat: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-75905.http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-145005

10. Case of Draon v. France 1513/03 Council of Europe: European Court of Human Rights, 21 June 2006, availableat: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-75905.

11. Практика Європейського суду з прав людини у справах, пов'язаних із захистом прав і свобод дитини / Судова влада України. URL: http://www.ukrainepravo.com/international_law/european_court_of_human_rights/praktyka-evropeys%60kogo-sudu-z-prav-lyudyny-u-spravakh-pov-yazanykh-iz-zakhystom-prav-i-svobod-dytyny/.

Адашис Л.І.
доцент кафедри теорії
та історії держави та права
кандидат юридичних наук, доцент

Соловйова О.В.
магістр 5 курсу юридичного факультету
Університету митної справи та фінансів

ПРАВО ГРОМАДЯН БРАТИ УЧАСТЬ У ВСЕУКРАЇНСЬКОМУ ТА МІСЦЕВИХ РЕФЕРЕНДУМАХ: НОРМАТИВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ

Стаття 38 Конституції України чітко окреслила можливість громадян брати участь у всеукраїнському та місцевих референдумах. Однак сьогодніші реалії свідчать про те, що це нормативне положення має лише частковий механізм реалізації, та й він занадто ускладнений.

Поняття "референдум" походить від латинського "referendum", що означає "те, що має бути повідомлено". Порівняно з іншими формами прямого народовладдя референдум надає народові можливість прямо впливати на вирішення широкого спектру питань державного та суспільного значення, причому воля народу в цьому випадку має досить суттєве, практично вирі-

шальне значення [1, с.53].

Проте, до проведення референдуму потрібно провести цілий ряд процедур, який, на нашу думку, був дещо ускладнений з прийняттям змін в нову редакцію Конституції. Референдум – це одна з пріоритетних форм прямого народовладдя українського народу, суть якої полягає у прийнятті громадянами, наділеними правом голосу, шляхом голосування імперативних рішень загальнодержавного та місцевого значення в межах, визначених Конституцією та законами України.

Закон України „Про всеукраїнський референдум" визначає правові засади, організацію та порядок проведення всеукраїнського референдуму, абсолютно залишаючи поза увагою місцеві референдуми. Так, згідно статті 1 Закону, всеукраїнський референдум є однією з форм безпосередньої демократії в Україні, способом здійснення влади безпосередньо Українським народом, що полягає у прийнятті (затвердженні) громадянами України рішень з питань загальнодержавного значення шляхом таємного голосування в порядку, встановленому цим Законом [2].

Згідно зі статтею 72 Конституції України Всеукраїнський референдум призначається Верховною Радою України або Президентом України відповідно до їхніх повноважень, встановлених Конституцією. Всеукраїнський референдум проголошується за народною ініціативою на вимогу не менш як трьох мільйонів громадян України, які мають право голосу, за умови, що підписи щодо призначення референдуму зібрано не менш як у двох третинах областей і не менш як по сто тисяч підписів у кожній області [3].

Відповідно до п. 2 статті 85 призначення всеукраїнського референдуму з питань, визначених статтею 73 цієї Конституції, а саме, питання про зміну території України належить до повноважень Верховної Ради України. Також, безпосередню участь у проведенні референдуму бере Президент України, що зазначено в п. 6 ст. 106 Конституції.

Як в попередній, так і в останній редакції Конституції Законопроект про внесення змін до розділу І „Загальні засади", розділу ІІІ „Вибори. Референдум" і розділу ХІІІ „Внесення змін до Конституції України" подається до Верховної Ради України Президентом України або не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України і, за умови його прийняття не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України, затверджується всеукраїнським референдумом, який призначається Президентом України. Повторне подання законопроекту про внесення змін до розділів І, ІІІ і ХІІІ цієї Конституції з одного й того самого питання можливе лише до Верховної Ради України наступного скликання.

В останній редакції Конституції України на початковому етапі важливу роль у призначенні всеукраїнського референдуму відіграє Конституційний Суд України. Конституційний Суд України є органом конституційної юрисдикції, який забезпечує верховенство Конституції України, вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та у передбачених

Конституцією України випадках інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України, а також інші повноваження відповідно до Конституції України [4].

До повноважень Суду згідно з Конституцією, стаття 151-1, додано надання за зверненням Президента України або щонайменше сорока п'яти народних депутатів України висновків про відповідність Конституції України (конституційність) питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою. Дана норма продубльована і в п. 4 ст. 7 Закону України „Про Конституційний Суд України".

В даному випадку, ми бачимо, що для проведення всеукраїнського референдуму необхідно враховувати висновки Суду. Проте, на даний час існує проблема неузгодженості норм Конституції та Закону України „Про всеукраїнський референдум", в якому найбільш детально визначено всі стадії проведення референдуму. Внаслідок цього, виникає питання щодо порядку проголошення референдуму, а саме, на якому конкретно етапі здійснюється звернення до Суду та якими є наслідки винесення позитивного чи негативного висновку стосовно референдуму.

Отже, в умовах глобалізації суспільства та спрямованості України на євроінтеграцію, для проведення Конституційної реформи необхідно враховувати досвід зарубіжних країн. Але, в даному випадку, досліджуване нововведення дещо ускладнює сам процес проведення референдуму і, на нашу думку є зайвим, адже, це може перешкоджати здійсненню волевиявлення, право на яке громадянам України надано Конституцією. Конституційність референдуму може визначатися лише стосовно тих обмежень, які вказані в Конституції, а саме, неможливість його проведення стосовно законопроектів з питань податків, амністії та бюджету, що зазначено в статті 74 Конституції України.

Основний Закон нашої держави визначає три гілки влади: законодавчу, виконавчу та судову. Народ України не відноситься до жодної з них, але на думку деяких науковців розглядається як окрема гілка влади, незалежна від всіх інших. А тому втручання Конституційного Суду в здійснення вільного волевиявлення народом суперечить загально правовим принципам та є абсурдним і недоречним.

Також, вбачається вкрай важливим, законодавчо регламентувати проведення місцевих референдумів в Україні, з урахуванням територіальної ознаки, що проводяться на регіональному та локальному (громадівському) рівнях. Оскільки нині в Україні його проведення є неможливим. Що є досить грубим порушенням світових демократичних стандартів, оскільки місцевий референдум є вищою локальною формою безпосередньої демократії, зміст якої полягає в прийнятті або затвердженні членами територіальної громади найбільш важливих рішень місцевого значення шляхом таємного голосування [5, с. 47].

Бібліографічні посилання:

1. Місцеве самоврядування в Україні: сучасний стан та основні напрями модернізації : наук. доп. / [редкол. : Ю. В. Ковбасюк, К. О. Ващенко, В. В. Толкованов та ін.] ; за заг. ред. д-ра наук з держ. упр., проф. Ю. В. Ковбасюка. – К. : НАДУ, 2014. – 128 с.
2. Закон України „Про всеукраїнський референдум” - [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5475-17
3. Конституція України ред. від 30.09.2016р. - [Електронний ресурс] – Режим доступу:http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/page2
4. Закон України „Про Конституційний Суд України” - [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2136-19
5. Адашис Л. І. Місцеві референдуми: вітчизняний та зарубіжний досвід [Текст] / Л. І. Адашис, М. В. Маковецький // Карпатський правничий часопис. – 2016. – № 13. – С. 47-52.

Боняк Валентина Олексіївна,
завідувач кафедри теорії та історії
держави і права ДДУВС,
доктор юридичних наук, доцент

Войтюк Марина Петрівна,
слухач магістратури факультету
підготовки фахівців для підрозділів
превентивної діяльності ДДУВС

СПІЛЬНІ ТА ВІДМІННІ РИСИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ Й ОКРЕМИХ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН В АСПЕКТІ ЗАКРІПЛЕННЯ ПРАВА ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА НА МИРНІ ЗІБРАННЯ

У вітчизняній юридичній науці питання реалізації громадянами права на мирні зібрання є недостатньо дослідженим та таким, що потребує уваги з боку правників. Про актуальність цієї проблематики свідчать і нестабільна соціально-політична та економічна ситуація в українському суспільстві, невирішення владою ряду інших важливих питань, які стосуються життя народу, що все частіше спонукає громадян до реалізації досліджуваного конституційного права. Сьогодні право на свободу мирних зібрань може розглядатися як засіб громадського контролю за діями та рішеннями суб’єктів публічної влади, який у свою чергу закладає основу громадянського суспільства [1].

При підготовці тез нами визначено за мету з’ясувати спільні та відмінні риси в конституційному закріпленні права людини і громадянина на мирні зібрання в Україні та основних законах окремих зарубіжних держав.

Слід акцентували увагу на тому, що у нашій державі після проголошення незалежності у порядку правонаступництва реалізація права на мирні зібрання відбувалася у порядку, визначеному Указом Президії Верховної Ра-

ди СРСР «Про порядок організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій в СРСР» від 28 липня 1988 р.. Однак, він не відповідав вимогам сучасності, зокрема, встановлював конкретні строки сповіщення органів влади про проведення масових заходів (10 днів), що суперечило ч. 1 ст. 39 Конституції України.

Саме Основний Закон Української держави, прийнятий 28 червня 1996 р., ч. 1 ст. 39 вперше на конституційному рівні закріпив *право громадян* збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування [2].

Основним інструментом гарантування цього права в контексті судового захисту прав людини є ст. 11 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, в якій визначено, що «кожен має право на свободу мирних зібрань»[3].

Конституційний Суд України своїм рішенням від 19 квітня 2001 р. (справа щодо завчасного сповіщення про мирні зібрання) розтлумачив положення ч. 1 ст. 39 Конституції України про завчасне сповіщення органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування про проведення зборів, мітингів, походів і демонстрацій та зазначив, що це право громадян збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, є їх невідчужуваним і непорушним правом, гарантованим Основним Законом України [4].

У 2016 році Рішенням Конституційного Суду (справа про завчасне сповіщення про проведення публічних богослужінь, релігійних обрядів, церемоній та процесій) визнано, що Указ Президії Верховної Ради СРСР «Про порядок організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій в СРСР» від 28 липня 1988 р. суперечить Конституції України та відповідно її пункту 1 розділу XV «Перехідні положення», є не чинним на території України і не може застосовуватися [5].

На відміну від України, у європейських державах існує своя специфіка конституційного закріплення права на мирні зібрання.

Так, у відповідності до положень Конституції Естонської Республіки від 28 червня 1992 р., зі змінами від 5 жовтня 2003 р., ***усі*** мають право, збиратися мирно без попереднього дозволу та організовувати зібрання (ст. 47). Це право може бути обмежено у передбачених законом випадках та за процедурою з метою забезпечення державної безпеки, громадського порядку та моралі, безпеки руху та учасників зібрання, у тому числі для запобігання поширенню інфекційних захворювань [6].

В Основному Законі Федеративної Республіки Німеччини від 23 травня 1949 р., зі змінами від 21 липня 2010 р., у ст. 8 закріплено, що ***усі німці*** мають право без повідомлення або дозволу збиратися мирно та без зброї. Для зібрань просто неба зазначене право може обмежуватися законом або на підставі закону [7]. Вуличні демонстрації та мітинги в Німеччині проводяться

також відповідно до Федерального закону «Про зібрання і походи» в редакції 1978 р., що встановлює повідомний порядок проведення подібних заходів. Повідомлення про мітинг подається в місцеву поліцейську дільницю не пізніше ніж за дві доби до початку заходу.

Згідно з Конституцією Італії, *громадяни* мають право збиратися мирно і без зброї в будь-якому місці, враховуючи відкриті місця для публіки, без попереднього повідомлення (ст. 17) [8]. Але якщо мова йде про демонстрації та мітинги в громадських місцях, то порядок їх організації регулюється Законом «Про охорону громадського порядку» від 1975 року. Згідно з цим документом, організатори зобов'язані повідомляти місцеве поліцейське управління про запланований захід мінімум за три дні до його проведення.

Ст. 40 Конституції Республіки Молдова закріплює, що мітинги, демонстрації, маніфестації, ходи або будь-які інші збори є вільними і можуть організовуватися і проводитися тільки мирно і без якої б то не було зброї [9]. Закон Республіки Молдови «Про організацію і проведення зібрань» від 1995 р., ст. 11, передбачає попереднє повідомлення, яке організатор зібрання має подати до місцевих органів самоврядування не пізніше, ніж за 15 днів до дня проведення зібрання.

Таким чином, на підставі вищевикладеного слід дійти таких висновків: право на мирні зібрання (мирні збори, мітинги, походи і демонстрації), що закріплене як в Основному Законі України, так і переважній більшості конституцій розвинутих зарубіжних держав, є важливим інструментом громадського контролю за інститутами публічної влади. Водночас, тільки його закріплення на конституційному з усією очевидністю недостатньо; держава повинна створити необхідний правовий механізм (прийняти відповідний закон), що забезпечить реалізацію цієї можливості *кожним***.** В Україні, на відміну від європейських держав, такий нормативно-правовий акт дотепер не створений. Очевидним залишається те, що для держави, яка позиціонує себе як демократична, соціальна і правова, право людини на мирні зібрання є не тільки критерієм рівня демократії, але й суттєвим засобом реалізації інших конституційних прав і свобод людини.

***Бібліографічні посилання*:**

1. Мельник Р.С. Право на свободу мирних зібрань: теорія і практика. – К., 2015. – С. 54.

2. Конституція України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 5 січня 2017 р.: (офіц. текст). – К.: Паливода А.В., 2017. - 76 с.

3. Конвенція захист прав і основоположних свобод від 1950 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004

4. Рішення Конституційного Суду України від 19 квітня 2001 р. у справі щодо завчасного сповіщення про мирні зібрання // Вісник Конституційного Суду України. – 2001. – № 2. – С. 25–27.

5. Рішення Конституційного Суду України від 8 вересня 2016 року № 6-рп/2016 у справі № 1-13/2016 за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень

частини п'ятої статті 21 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» (справа про завчасне сповіщення про проведення публічних богослужінь, релігійних обрядів, церемоній та процесій) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-16.

6. Конституція Естонської Республіки від 28 червня 1992 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://president.ee/ru/republic-of-estonia/constitution-of-the-republic-of estonia/index.html#02.

7. Конституція Федеративної Республіки Німеччина від 23 травня 1949 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.concourt.am/armenian/legal_resources/world_constitutions/constit/germany/german-r.htm.

8. Конституція Італійської Республіки від 22.12.1947 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lawers-ssu.narod.ru/subjects/constzs/italy.htm.

9. Конституція Республіки Молдова від 27 серпня 1994 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.presedinte.md/titlul2.

Назаренко Ю.А.,
слухач магістратури факультету
підготовки фахівців для підрозділів
превентивної діяльності
Науковий керівник –
к.ю.н., доц. **Перепьолкін С.М.,**
доцент кафедри теорії
та історії держави і права
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ПРАВО НА ІНКЛЮЗИВНУ ОСВІТУ ЯК СКЛАДОВА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Пріоритети прав людини є домінуючими в процесі реалізації євроінтеграційних прагнень України. Якість і доступність освіти для кожного є головними критеріями дотримання міжнародних норм і вимог національного законодавства щодо реалізації права громадян на отримання освіти.

Конституція України гарантує право кожного громадянина на доступність якісної освіти. Це в повній мірі повинно стосуватися й дітей з особливими потребами, до яких належать діти з проблемами фізичного та розумового розвитку, з психоневрологічними захворюваннями тощо.

Для забезпечення права на якісну освіту цих дітей міжнародна практика пропонує дітям з особливими потребами широкий вибір доступних форм здобуття освіти, одними з яких є «включені» («інклюзивні») форми навчання. Останні дають змогу дітям із особливими потребами навчатися спільно зі своїми здоровими однолітками, що ефективно впливає на рівень їхньої соціалізації.

Інклюзія (від Inclusion – включення) – процес збільшення ступеня участі всіх громадян у соціальному житті, і насамперед, що мають труднощі у фізичному розвитку. Під інклюзивною освітою розуміємо систему освітніх послуг, яка ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання, що передбачає навчання в умовах загальноосвітнього закладу [1].

Сутність теоретичних понять інклюзивної освіти достатньо повно викладена у працях Д. Гарнера, М. Кінг-Сірса, Д. Леско, П. Міттлера. Зарубіжний досвід упровадження інклюзивної освіти систематизовано у працях Д. Бішопа, Х. Вулі, Р. Зіглера, Д. Камерон, Н. Клегга, Б. Крауфа, М. Фореста, Д. Фрайзена, Р. Хайкі. Висвітлювали окреслену проблему на пострадянському науковому просторі такі вчені, як: В. Ардзінба, С. Колосов, А. Колупаєва, І. Ломакова, М. Сварнік, В. Ткачук, О. Ярська-Смірнова та ін. Незважаючи на численність праць, проблеми інклюзивної освіти потребують подальшої розробки з огляду на їх актуальність.

Отже, міжнародні стандарти в галузі прав людини ґрунтуються на ідеї участі кожної особи в суспільному житті на засадах рівності. Поширення в Україні процесу інклюзивного навчання дітей з обмеженими можливостями фізичного та (або) психічного здоров'я представляє собою ще один крок до забезпечення повної реалізації прав дітей з особливими потребами на якісну освіту, але й є відображенням часу.

В основі інклюзії лежить право людини на освіту, проголошене у Загальній декларації прав людини 1948 р., де зазначається: «Кожен має право на освіту … освіта має бути спрямована на розвиток людської особистості та посилення поваги до прав людини та основних свобод…» [2]. Зокрема, у ст. 23 Конвенції про права дитини 1989 р. йдеться, що дитина з особливими освітніми потребами повинна мати: «доступ до освіти, виховання, медичного обслуговування, реабілітаційних послуг, професійної підготовки, максимально можливої соціальної інтеграції та індивідуального розвитку, включаючи його чи її культурний та духовний розвиток» [3].

Термін «інклюзивна освіта» є одним із ключових у такому визначальному міжнародному документі як «Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів» (резолюція 48/96 Генеральної Асамблеї ООН від 20 грудня 1993 р.), який наголошує, що держави-учасниці повинні використовувати всі засоби для забезпечення рівних можливостей осіб із особливими потребами/інвалідністю у всіх сферах суспільного життя.

Іншими документами, які усталюють термін інклюзивна освіта, є Саламанкська декларація та «Програма дій щодо освіти осіб із особливими освітніми потребами». Що стосується вищої освіти, то Україна, ратифікувавши Лісабонську конвенцію та приєднавшись до Болонської декларації, зобов'язалась створювати всі навчальні умови для осіб із особливими потребами/інвалідністю.

Та що ми можемо говорити про здобуття вищої освіти особами з особ-

ливими потребами, якщо в нашій крайні на сьогодні, відсутня усталена національна термінологічна система, яка пов'язана з навчанням осіб із особливими потребами/інвалідністю. Україна повинна законодавчо врегулювати термінологію, яка загальновизнана в міжнародній практиці та вживається в основних міжнародно-правових актах.

При законодавчому врегулюванні національної термінології, пов'язаної з освітою для осіб із особливими потребами/інвалідністю, слід обґрунтувати необхідність запровадження терміну «інклюзія» як радикально нового підходу до організації навчального процесу. Україна має свій досвід освіти для осіб із особливими потребами/інвалідністю, що на сьогоднішній день відрізняється від досвіду розвинених країн світу, де соціальна інклюзія є стратегічним пріоритетом суспільного розвитку. Характерно, що навіть в наказах Міністерства освіти і науки України (далі – МОН) не існує системного підходу до усталення єдиної термінології. Як підтвердження можна навести положення наказу МОН України № 691 від 2 грудня 2005 р. «Про створення умов щодо забезпечення права на освіту осіб з інвалідністю», де використано низку термінів: «діти з особливими освітніми потребами», «молодь з інвалідністю», «діти з тяжкими порушеннями розвитку», «діти з обмеженими можливостями здоров'я» тощо. Але ці терміни відображають медичний підхід, коли увагу зосереджено на вадах здоров'я, тоді як у міжнародній практиці домінує тенденція до розвитку соціальної моделі створення всіх можливостей для реалізації здібностей і можливостей осіб із особливими потребами/інвалідністю.

Спробу нормативної легітимізації терміна «інклюзивна освіта» здійснено в наказі МОН № 855 від 11 вересня 2009 р., що затверджує «План дій щодо запровадження інклюзивного навчання дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, у загальноосвітніх навчальних закладах на 2009–2012 роки». Саме в цьому наказі МОН України чи не вперше наголошено на тому, що впровадження інтегрованого та інклюзивного навчання потребує створення відповідного освітнього середовища, забезпечення наукового супроводу, створення навчальних програм, навчальної методичного забезпечення, а ключовим фактором розвитку інклюзивної освіти має бути відповідна підготовка педагогів до роботи з дітьми з особливими потребами.

5 вересня 2017 р. Верховна Рада України ухвалила новий Закон «Про освіту», що розширює можливості для розвитку інклюзії в системі освіти України. В вищезазначеному законі визначено термін «інклюзивне навчання», «інклюзивне освітнє середовище» та впроваджена ст. 20 в якій затверджена сучасна європейська модель стандартів інклюзивної освіти.

Отже, з вищезазначеного ми можемо зробити висновок, що на сьогодні в нашій країні наявне законодавство, яке декларує права дітей з особливими потребами на розвиток, але водночас повною мірою не вказує на практичні механізми їх реалізації. Незважаючи на певні позитивні результати освітнього експерименту, треба зазначити, що впровадження інклюзивної освіти у нашій

країні має ще багато проблем, потребує розробки та вдосконалення законодавчої бази, принципів фінансування, створення у навчальних закладах сприятливого середовища, подолання соціальних та професійних стереотипів.

Бібліографічні посилання:

1. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: монографія / А.А. Колупаєва. – К.: "Самміт-Книга", 2009. – 272 с.
2. Загальна декларації прав людини: Декларація прийнята і проголошена в Резолюції 217 А (III) Генеральної Асамблеї від 10.12.1948 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // http://zakon.rada.gov.ua.
3. Про права дитини : Конвенція, ратифікована Постановою ВР № 789-XII від 27.02.91 від 20.11.1989 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon. rada.gov.ua.

Побідинський Р.С.,
слухач магістратури факультету
підготовки фахівців для підрозділів
превентивної діяльності
Науковий керівник –
к.ю.н., доц. **Орлова О.О.,**
доцент кафедри теорії
та історії держави і права
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ПРИЧИНИ ПОРУШЕННЯ СВОБОДИ ТА ОСОБИСТОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ У ПРАВООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Право на свободу є одним із основних в демократичному суспільстві. Однак це право не є запорукою абсолютної свободи, воно обмежене рядом обставин задля убезпечення від акумулювання вседозволеності та забезпечення мирного співіснування різних індивідуумів. Зокрема, людина може бути позбавлена державою свободи шляхом затримання працівниками правоохоронних органів, але це має відбуватися у встановленому законом порядку, відповідати національним та міжнародним принципам. У разі такої невідповідності національне законодавство передбачає порушникам юридичну відповідальність [1].

Серед науковців які займалися порушенням свободи та особистої недоторканості у правоохоронній діяльності можна виділити таких, як: С. Алексєєва, С. Гусарєва, А. Дембінські, В. Макарчука, В. Нерсесянца, І. Новицького, І. Перетерського, Ю. Тихомирова, М. Гарсіа Гаррідо, Д. Грімма, Д. Дождєва, В. Дронікова, Р. Калюжного, О. Підопригори, І. Покровсько-

го, Є. Харитонова та ін.

Право на свободу і особисту недоторканість знайшло найширше своє вираження у статті 5 Конвенції захист прав і основоположних свобод та статті 29 Конституції України.

Законодавством України передбачені наступні види законного позбавлення (обмеження) свободи особи: 1) кримінальне процесуальне затримання (в порядку КПК); 2) адміністративно-процесуальне затримання (в порядку КУпАП); 3) загальне або профілактичне затримання особи (нововведення ЗУ «Про Національну поліцію» - поліцейське піклування); 3) тримання під вартою 4) адміністративний арешт [2, 3, 4].

Відповідно до національного законодавства України порушення права на свободу та особисту недоторканність (завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою) є кримінально караними діянням [5].

Феномен порушення права на свободу й особисту недоторканність в діяльності Національної поліції України залишається досить розповсюдженим та складається переважно з: незаконних кримінальних затримань без ухвали слідчого судді, суду за відсутності підстав для такого затримання; неврахованих затримань; відсутності фіксації часу фактичного кримінального затримання; незаконних тримань затриманих осіб із перевищенням строків, визначених законом; маніпуляцій із часом фактичного затримання.

Один з найбільш поширених видів порушень права на свободу й особисту недоторканність - незаконні затримання осіб за підозрою у вчиненні злочинів без ухвали слідчого судді, суду.

За рахунок маніпуляцій із часом фактичного затримання працівники Національної поліції свавільно збільшують процесуальні строки затримання, через сплив яких затримана особа підлягає негайному звільненню - затримані особи незаконно тримаються понад 24 години до вручення повідомлення про підозру, понад 60 годин до доставлення до суду для розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу та понад 72 години до розгляду такого клопотання судом. Окрім того, на строк неврахованого затримання затримані особи позбавляються процесуальних прав та гарантій, передбачених законодавством [6].

Одна з головних причин, що призводить до порушення права на свободу й особисту недоторканність в діяльності Національної поліції України - безкарність посадових осіб, які допускають такі порушення, про що свідчить різниця між реальною розповсюдженістю кримінально караних порушень цієї категорії та статистичними даними про притягнення до відповідальності за такі порушення.

В Україні не працюють передбачені законодавством запобіжники свавільних затримань - судовий контроль та прокурорський нагляд за додержанням законів, зокрема у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням під час проведення досудового розслідування, що також є однією з

головних причин, що призводить до порушення права на свободу й особисту недоторканність в діяльності Національної поліції.

Отже, на практиці, порушення цього права в діяльності Національної поліції є досить поширеними. До таких, передусім, варто віднести: 1) незаконні кримінальні затримання без ухвали слідчого судді, суду за відсутності підстав для такого затримання; 2) неврахованні затримання; 3) відсутність фіксації часу фактичного кримінального затримання; 4) незаконні тримання затриманих осіб із перевищенням строків, визначених законом; 5) маніпуляції з часом фактичного затримання.

Бібліографічні посилання:

1.Інтернет-сторінка «Платформа стратегической судебной защиты» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://precedent.in.ua/ru/index.php?id=1448034456.

2. Закон України «Про Національну поліцію». [Електронний ресурс].– Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580-19 від 02.07.2015 № 580-VIII

3. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X. [Електронний ресурс].– Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/80731-10.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. [Електронний ресурс].– Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/main/4651-17

5. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III.: [Електронний ресурс].– Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14

6. Офіційний сайт ГПУ [Електронний ресурс].– Режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/ stst2016.htm l?_m = fslib& _ t = fsfile&_c=download&file_id=189273

Орлова О.О.,
доцент кафедри теорії та історії
держави і права ДДУВС,
кандидат юридичних наук, доцент
Ротко Д.В.,
слухач магістратури факультету
підготовки фахівців для підрозділів
превентивної діяльності ДДУВС

ПРАВО НА ПРИВАТНІСТЬ І ПУБЛІЧНІСТЬ: ПИТАННЯ СПІВВІДНОШЕННЯ

Бурхливий розвиток науки у новітньому суспільстві вплинув на ґрунтовне оформлення ідеї права на приватність та публічність. Разом з тим існування сучасних технологій створює безліч умов, що сприяють нерозумінню в розмежуванню та співвідношення цих прав.

Теоретичним підґрунтям нашого дослідження є праці вчених з аналізу особистих немайнових прав фізичних осіб, а саме: В.І. Бобрика, Л. Брандейз, О.В. Дзери, Л.О. Красавчикової, В.І. Крата, Н.С. Кузнєцової, В.В. Луця,

М.М. Малеїної, З.В. Ромовської, М.М. Сібільової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, Р.О. Стефанчука, У. Проссера, С. Уоррена, Н.В. Устименко, С.І. Чорнооченко та інших.

Для подальшого розгляду даного дослідження визначимо поняття приватності та публічності.

Приватність (від латинського: «privatus» - відокремлена від решти, позбавлена чогось, особливо участі в управлінні, від «privo» - позбавити) - це здатність людини або групи людей усамітнитися або обмежити інформацію про себе, тим самим подаючи її вибірково [1].

Публічність – це відкритість, доступність і колективність. Поняття «публічність» характеризує відкрите розуміння і увагу до суспільної політики та інших видів діяльності (наприклад., творчої), доступні спостереженню і контролю процедури прийняття рішень, гласність дискусій, відкритість «політичної сцени» («театрократиї» у Платона), виступів лідерів та інше [2].

Приватність є сферою життєвих інтересів, життєдіяльності, емоцій, уподобань окремої людини, приватної особи, індивіда. Вона відмежована від іншої протилежної їй публічної суспільної сфери. Поняття приватного життя передбачає існування деякого мікрокосмосу, де кожна людина може відчувати себе незалежною від інших, що є необхідним чинником для самосвідомості особистості, розвитку міжособистісних відносин, вільного розвитку та вираження власних поглядів, тобто є необхідним складовим поняття «особиста (індивідуальна) свобода» [3].

Право на приватність належить до особистих немайнових прав і на сучасному етапі розвитку вітчизняної правової науки тотожне поняттю права на особисте життя та його таємницю. Науковцями було розроблено дворівневу систему особистих немайнових прав. У структурний підрозділ першого рівня входять право на життя, право на здоров'я, право на свободу та особисту недоторканність, право на сприятливе навколишнє середовище та інші. Структурний підрозділ другого рівня охоплює собою право на ім'я, право на честь і гідність, право на приватне життя, право на свободу пересування і т.д. Таким чином, права "першого рівня" виступають в якості правових форм опосередкування суспільних відносин, що виникають у зв'язку з необхідністю правового забезпечення фізичного існування людини. Право на ім'я, честь і гідність - це не що інше, як правові форми громадських відносин, що складаються з приводу нематеріальних благ, юридично забезпечують соціальне існування індивіда [4, с. 45].

Публічність, у свою чергу, утворює сферу колективності, асоціативне простір, в якому за різними ознаками групуються члени суспільства, узагальнюються погляди, емоції, виникають і функціонують партії політичні, громадські організації, творчі та інші союзи (публічний простір, за визначенням Ю. Хабермаса). У цьому просторі зустрічаються і взаємодіють або протистоять один одному організовані, інституційні, формалізовані і спонтанні громадські формування (громадські рухи, "народні фронти" та ін.). У ньому по-

єднуються процеси організації та самоорганізації, управління і самоврядування [2].

Отже, сьогодні приватність та публічність тісно пов'язані з людською гідністю та іншими ключовими цінностями, такими як: свобода асоціацій та свобода слова, вони стали одним із найбільш важливих питань у галузі прав людини новітнього часу. Право на приватність належить до особистих немайнових прав і на сучасному етапі розвитку вітчизняної правової науки тотожне поняттю права на особисте життя та його таємницю. Важко не погодитися із наявністю численних неузгодженостей та суперечностей у вітчизняній правозастосовній практиці, подолання яких потребує дотримання рекомендацій вирішення основних проблем реалізації права на приватність Української Гельсінської спілки з прав людини. Так як, право на публічність, та її вигляд визначаються інтенсивністю асоціативної життя суспільства, її організованістю, демократичної відкритістю самого суспільства. Таким чином, можна зазначити, що право на публічність та приватність є взаємопов'язаними між собою, однак існують у різних формах свого вираження.

***Бібліографічні посилання*:**

1. Стефанчук Р.О. Особисті немайнові права фізичних осіб (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту): монографія / Стефанчук Р.О. - К.: КНТ, 2008. - С. 476-478.

2. Степин В.С. Новая философская энциклопедия: в 4 т. / В.С. Степин. - Институт философии РАН; Национальный общественно-научный фонд - 2-е изд., испр. и допол. — М.: Мысль, 2010.

3. Ревко П.С. Искусственные интеллектуальные системы и повседневная жизнь человека. - Таганрог, 2009 // [Електронний ресурс].– Режим доступу: http://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Philos/revko/05.php.

4. Красавчикова Л.О. Личная жизнь под охраной закона. - М., 1983.

Ступак С.Р.,
слухач магістратури
Науковий керівник –
д.ю.н., доц. **Кучук А.М.,**
професор кафедри теорії
та історії держави і права
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА У ПРАВОВІЙ ДОКТРИНІ УКРАЇНИ

Відповідно до ч. 1 ст. 8 Конституції України в Україні визнається і діє принцип верховенства права [1]. Верховенство права – це фундаментальний принцип сучасної демократичної держави а тому він повинен не тільки за-

кріплюватися в Конституції, а й фактично реалізовуватися в діяльності апарату державної влади, в суспільному житті, при здійсненні правосуддя. Однак, в Конституції не наводиться визначення зазначеного принципу, а тому виникає необхідність тлумачення принципу верховенства права та встановлення його складових елементів. Така думка виникає майже у кожного правника, яких хоча б раз звернув на це увагу, читаючи Конституцію.

Так що ж означає принцип «верховенство права» закріплений не тільки Конституції, а й в низці законів нашої держави? Чи потрібно надавати визначення даному принципу, чи слід виділяти його елементи, як це зроблено було раніше, не звужуючи його певним визначенням?

Взагалі, в науковий обіг термін «верховенство права» («the rule of law») уперше запровадив у XIX столітті англійський правознавець, професор Оксфордського університету А. Дайсі у праці «Вступ до вивчення конституційного права» (1885 р.) хоча перші ідеї що лягли в основу даної правової доктрини були висвітлені ще в античні часи, мислителями того часу[2].

І ось, через століття, після появи праці А. Дайсі даний принцип (концепція) був закріплений у Конституції нашої держави як один із основних принципів діяльності держави, хоча не слід ототожнювати його як одну із засад правової держави. Це окремий принцип/концепція що розвивалися разом та є дотичними але ніяк одне не є частиною іншого, хоча є досить багато думок з цього приводу.

З моменту його закріплення і до сьогодення відбулося досить багато досліджень (були навіть дисертаційні дослідження) стосовно принципу верховенства права та його застосування в нашій державі. За двадцять один рік існування Конституції однозначних відповідей, які повністю відповідали на наші питання, та повністю розкривали зміст принципу не було визначено. Це пояснюється тим, що зміст даного принципу (панування права у суспільстві) доктринально розглядається різними школами права, які взагалі можуть протирічити одна одній.

Взагалі, специфіка становлення принципу верховенства у в кожній країні залежить від особливостей науково-культурного розвитку, у тому числі і розвитку національної правової культури, утвердження цього принципу можливе за рахунок послідовного дотримання цілого ряду умов.

Так варто зазначити що одною із проблем що заважає як розуміння так і розгляд даного принципу є отримана Україною у спадщину радянська правова система, в основу якої було покладено правовий формалізм та позитивізм, а принцип верховенство права ототожнювався з принципом верховенства нормативно-правових актів держави (принцип верховенство закону). А правова норма (норма права) розглядалася як загальнообов'язкове, формально визначене правило поведінки, встановлене чи санкціоноване державою з метою регулювання суспільних відносин, що забезпечується примусовою силою держави.

На сьогоднішній час умовно можна поділити погляди вітчизняних вче-

них з приводу розуміння принципу верховенства права так:

— Найбільша частина вчених ототожнюють його з традиційним для радянської (доктрина позитивного права) юридичної теорії та практики принципом верховенства закону.

— Тлумачення верховенства права як елементу правової держави.

— Фактичне ототожнення верховенства права з верховенством розуму і справедливості (доктрина природного права).

— Розуміння під верховенством права пріоритет загальновизнаних принципів і норм міжнародного права перед національним законодавством.

Першу характеристику принципу верховенства права, яка була б наближеною до сутності цього принципу в нашій країні, було надано Конституційним Судом України у рішенні від 2 листопада 2004 року за № 15-рп/2004 у справі про призначення судом більш м'якого покарання. Судом було визначено: «Відповідно до частини першої статті 8 Конституції в Україні визнається та діє принцип верховенства права. Верховенство права - це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозахисну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом можуть бути проникнути, передусім, ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним з проявів верховенства права є те, що право не обмежується законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема, норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України.

Таке розуміння права не дає підстав для його ототожнення із законом, який іноді може бути й несправедливим, у тому числі обмежувати свободу і рівність особи. Справедливість - одна з основних засад права є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, одним із загальнолюдських вимірів права» [3].

З вибором європейського напрямку розвитку нашої держави, сталися зміни в законодавстві а саме внесено зміни щодо діяльності суду та органів виконавчої влади. Так було закріплено законами що принцип верховенства права застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини.

У рішеннях Європейського суду з прав людини подається різнобічне тлумачення цього принципу. Даний суд діє на основі європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року. А так як Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод є частиною національного законодавства України. Законом «Про ратифікацію Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» (пункт 1) Україна визнала обов'язковою юрисдикцію Європейського суду з прав людини в усіх питаннях, що стосуються тлумачення і застосування Конвенції [4].

У преамбулі цієї Конвенції верховенство права визнається як принцип, що об'єднує країни-учасниці Ради Європи. У своїх рішеннях Суд неодноразово звертається до зазначеного у Преамбулі Конвенції принципу і, вважаючи його одним із основоположних принципів функціонування країн-учасниць, надає йому тлумачення при вирішенні справ та розкриває його зміст через формулювання вимог, які виводяться з цього принципу. Про те принцип верховенства права не вичерпується лише зазначеними Європейським суд з прав людини вимогами що були визначені при вирішенні конкретних справ, та постійно збагачується новим змістом.

Тобто, виходячи з цього, верховенство права ніяк не полягає в ототожненні його із законодавством, тому як законодавство є лише однією з форм цього принципу. А об’єднавши тлумачення принципу верховенства права, що подані Конституційним Судом України та Європейським судом з прав людини можна отримати об’єктивне розуміння даного принципу. Про те багатогранність цього принципу та складність його сприйняття унеможливлює виведення універсального визначення принципу верховенства права що було б придатним до кожного випадку його застосування, про що й йдеться у доповіді Венеціанської комісії «Про верховенство права» [5]. Так як даний принцип включає в себе загальнолюдські соціальні регулятори(норми моралі, традиції, звичаї), ідеологію справедливості, цінність добра та інші цивілізаційні досягнення, правові та політичні ідеї, наукові надбання правової теорії і практичний юридичний досвід, національне та міжнародне законодавство.

Бібліографічні посилання:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року, із змінами і доповненнями, внесеними законами України № 2222-IV від 08.12.2004, № 2952-VI від 01.02.2011, № 586-VII від 19.09.2013 № 1401-VIII від 02.06.2016 / [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80.

2. Dicey A. V. Introduction to the study of the law of the constitution, 3 ed. A. V. Dicey. – London, 1889. – 463 p. / [Електронний ресурс]– Режим доступу:https://ia802701.us.archive.org/11/items/introductiontos04dicegoog/introductiontos04dicegoog.pdf.

3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) / Конституційний Суд; Рішення, Окрема думка від 02.11.2004 № 15-рп/2004 http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04.

4. Закон України від 17 липня 1997 року № 475/97-ВР «Про ратифікацію Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/475/97-%D0%B2%D1%80.

5. Доповідь Європейської комісії «За демократію через право» «Про верховенство права» затверджена на 86-му пленарному засіданні (м. Венеція, 25–26 березня 2011 року). [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2011)003rev-ukr.

Сур І.С.,
слухач магістратури
Науковий керівник –
д.ю.н., доц. **Кучук А.М.,**
професор кафедри теорії
та історії держави і права
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Особливістю дослідження питання, винесеного у назву цієї роботи, є те, що права та свободи людини є складним і багатовимірним явищем. Сучасний світ неможливо уявити без прав людини, які базуються на принципах свободи, рівності та справедливості. Останніми роками, завдячуючи, насамперед, зусиллям певного кола науковців, державних діячів, юристів, правозахисних організацій, тема прав людини та механізмів їх захисту набули загальносуспільного масштабу та політичного значення [1]. Більше того, у будь-якій демократичній та правовій державі, а саме таку конституційну рису України закріплює ст. 1 Конституції України, права та свободи людини і громадянина є найважливішим політико-правовим та соціальним інститутом, мірою розвитку суспільства та нації, а також основою і змістом функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування [2].

Феномен забезпечення прав і свобод людини та громадянина досліджували такі вчені, як О.В. Чернецька, А.А. Романова, Д.Е. Аблязов, Ю.А. Чеботарьова, В.В. Іванюшенко, Д.Я. Гараджаев, Ю.Н. Розенфельд, Н.Н Страхов та ін.

У Загальній декларації прав людини, яка проголошена в 1948 році Генеральною Асамблеєю ООН, зазначено, що кожна людина має однакові права (стаття 2), що кожна людина має право на життя, свободу та особисту недоторканність (стаття 3), а також, що ніхто не повинен бути підданий покаранню, жорстокому, нелюдському чи принижуючому його гідність поводженню та тортурам (стаття 5) [3].

Конституція України зводиться до того, що кожна людина має однакові права та обов'язки перед суспільством, у якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості [2].

Чернецька О.В. у своїй роботі зазначає, що права людини – це універсальна цінність, яка дозволяє співставити та виміряти всі важливі явища та події, які відбуваються у суспільстві та державі. Поряд із цим, права людини та громадянина покликані визначати межі свободи політики, політиків та публічної влади. Будь-який політичний вплив, який призводить до порушення прав людини – це посягання на свободу індивіда, оскільки права людини – це не тіль-

ки відображення правового досвіду розвитку людства, а й кристалізація його моральних основ, пов'язаних з повагою свободи та автономії індивіда [1].

У юридичній літературі розрізнюють категорії «права людини» і «права громадянина». Так за точкою зору О.Ф Скакун права людини і права громадянина є тісно взаємозалежними, однак не тотожними поняттями. Вчена виділяє наступні відмінності між правами людини і громадянина: по-перше, права людини – позатериторіальні, тобто існують незалежно від державного визнання, закріплення в законі і поза зв'язком їх носія з конкретною державою, по-друге, права людини – загальносоціальні, тобто належать людині через факт народження як природні, невідчужувані права, тобто не завжди виступають як юридичні категорії (апатриди, біженці не мають статусу громадянства, але мають права людини), по-третє, реалізація прав людини здійснюється у сфері будь-якого громадянського суспільства, де б не знаходилася людина [4].

Виходячи з різних позицій науковців до визначення поняття «забезпечення» можливо зробити висновок, що забезпечення прав і свобод людини і громадянина це певна система умов, які направлені на ефективну реалізацію людиною прав і свобод. Варто звернути увагу на саме поняття «система». Вважається, що система – це сукупність елементів, які утворюють єдине ціле та взаємодіють один з одним та навколишнім середовищем [5].

У державі, як стверджує професор В. Номоконов, має існувати розумний баланс між правами й обов'язками, міжнародними інтересами особи, суспільства і держави. На його погляд, порушення цього балансу призводить до зловживання правами і свободами, появи негативних соціальних наслідків, ослаблення державних начал, порушення законності. Дослідник наголошує, що кожен повинен вміти бачити, розуміти та знаходити цей баланс, і зауважує, що при цьому у різних державах він не буде однаковим, навіть у самій державі в різні історичні періоди він буде відрізнятися, адже залежить від економічного розвитку, соціально-політичної обстановки, наявності зовнішніх або внутрішніх загроз тощо [6].

Підсумовуючи викладене, можна вважати, що права людини є невід'ємною частиною культури нації, вищим проявом морально-правових ідеалів людства. Серед духовних цінностей сучасного світу вони посідають чільне місце. Саме права людини стають важливим показником розвитку держав, зорієнтованих на демократичні цінності, скріплюючи всі системи життєзабезпечення людської спільноти, виступають важливим фактором стратегії світового стабільного розвитку [7].

Бібліографічні посилання:

1. Чернецька О.В. Права та свободи людини і громадянина як основа функціонування органів публічної влади / О.В. Чернецька // Часопис Київського університету права. – 2014. - № 1. – С. 87-90.

2. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL:

http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80 (дата звернення: 08.02.2012).

3. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 року - [Електронний ресурс]: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015.

4. Скакун О.Ф. Теорія держави і права : підручник / О.Ф. Скакун ; пер. з рос. – Х. : Консум, 2001. – 656 с.

5. Романова А.А. Система забезпечення прав і свобод людини та громадянина в Україні / А.А. Романова // Збірник наукових праць. – 2012. – № 2. – С. 599-602.

6. Ірха Ю. Обмеження конституційних прав і свобод людини та громадянина в інтересах національної безпеки України в сучасних умовах / Ю. Ірха // Вісник Конституційного Суду України. – 2015. – № 5. – С. 78-87.

7. Головастикова А. Н. Права человека: учебник. – М. : Эксмо, 2006. – С. 21.

Філяніна Л.М.,
доцент кафедри теорії та історії
держави і права ДДУВС,
кандидат юридичних наук, доцент

Любова Н.О.,
слухач магістратури факультету
підготовки фахівців для підрозділів
превентивної діяльності ДДУВС

ПРОТИДІЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Взаємодія держав на міжнародній арені, спрямована на вільний обмін товарами, послугами, людьми, але іноді останніми обмінюються проти їх волі, порушуючи права, що гарантовані як міжнародними актами, так і національним законодавством. Торгівля людьми (далі – тафікінг), як одна із форм транснаціональної злочинності, набирає активних обертів на території України. У зв’язку з реформуванням Національної поліції, що є одним з основних органів протидії торгівлі людьми, важливим є удосконалення організаційних та законодавчих засад боротьби з цим суспільно небезпечним діянням. Тому, процес змін у правоохоронних органах, нестабільна економічна та політична ситуація в нашій державі створює сприятливі умови для активної діяльності торговців людьми.Саме тому злочин, що посягає на право особи обирати місце свого перебування, знайшов своє закріплення в Кримінальному кодексі України.

За статистичними даними Генеральної Прокуратури України у 2013 році до ЄРДР було внесено 131 повідомлення про злочин, передбачений ст. 149 Кримінального кодексу України, у 2014 – 115, 2015 – 114, за десять місяців 2016 року було обліковано 87 кримінальних правопорушень за торгівлю людьми [1]. Що говорить про тенденцію до незначного зниження торгів-

лі людьми в Україні. Однак, варто пам'ятати про високий рівень латентності цих злочинів, адже велика кількість фактів здійснення торгівлі людьми, з різних причин, не виявляється правоохоронними органами, внаслідок чого не обліковується частина злочинів вказаної категорії.

Серед основних причин поширення торгівлі людьми в Україні на сьогодні є відсутність робочих місць, що могли задовольнити особу; ріст цін, але при цьому малі заробітні плати; наявність в Україні багато незабезпечених сімей, що не отримують належної матеріальної підтримки від держави; діяльність злочинних об'єднань, поширення транснаціональної злочинності; пасивна співпраця поліції України з міжнародними правоохоронними організаціями та правоохоронними органами іноземних держав, відсутність дієвих реформ у сфері боротьби з торгівлею людьми та незаконною імміграцією; нестабільна політична ситуація на Сході держави; необізнаність населення про ризики потрапляння до рук торговців та інше.

Уся діяльність органів Національної поліції будується на інформації, отриманої з різних джерел. Щодо джерел інформації про торгівлю людьми, то перш за все, правоохоронні органи отримують потрібні дані безпосередньо від потерпілих чи осіб, які стали свідками даного злочину. Але не завжди у потерпілих є можливість повідомити про вчинення протиправних дій щодо них, а інколи у таких осіб відсутнє бажання повідомляти про таку подію, викликане різними факторами. Перш за все це страх перед злочинцями, адже до особи, яку продали, а в подальшому експлуатували у різних сферах, могли застосовувати насильство, залякування, що вплинуло на її психічний стан та викликало у неї відчуття не захищеності. Іншою, і не менш важливою, причиною замовчення потерпілим про факт вчинення злочину є недовіра до самої поліції. Проблема недовіри до правоохоронних органів гостро постала за часів міліції.Аби виправити дану проблему, було прийнято рішення реформувати її в поліцію, змінивши кардинально не тільки назву але й засади її діяльності, поетапно повертаючи довіру населення. Залишається надіятись, що дана причина неповідомлення потерпілим про факт торгівлі людьми, буде нейтралізована. І особа, яка постраждала від протиправних діянь не буде боятися розповісти про вчинений злочин та буде вірити у результативність діяльності поліції.

Детальне знання свого району, кількості осіб, які виїхали за межі держави, чи навпаки заїхали на територію обслуговування, причини такого виїзду чи приїзду, кількість осіб у скрутному матеріальному становищі та без постійногомісця роботи допоможе працівнику поліції вчасно виявити можливих жертв та не допустити реалізації злочинного умислу щодо неї.

Звичайно, самостійно органи Національної поліції не в змозі ефективно протидіяти торгівлі людьми. Відповідно до ст. 5 Закону України «Про протидію торгівлі людьми» суб'єктами, що здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми є Президент України, Кабінет Міністрів України, центральні органи виконавчої влади, місцеві органи виконавчої влади, закордонні дип-

ломатичні представництва України, заклади допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми [2].

Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми» від 22 серпня 2012 року №783 у разі коли постраждала особа не зверталася та не бажає співпрацювати з органами Національної поліції, відповідальний підрозділ подає до органу Національної поліції інформацію про вчинення злочину з поміткою про відмову особи співпрацювати з відповідними органами [3]. Отже, не зважаючи на те, що особа не бажає повідомляти правоохоронні органипро вчинюваний стосовно неї злочин, орган чи посадова особа, котрій стала відомаінформація про факт вчинення торгівлі людьми,ставить до відома орган поліції. Тому є важливим процес налагодження та підтримання тісного зв'язку працівників поліції з іншими суб'єктами протидії торгівлі людьми, громадськими і міжнародними організаціями, журналістами та ін.

Щодо безпосереднього підрозділу в Національній поліції, який займається вирішенням цієї проблеми, то ним є Департамент боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми. Даний департамент Національної поліції України є структурним її підрозділом, що функціонує у складі кримінальної поліції та відповідно до законодавства України забезпечує реалізацію державної політики у сфері протидії торгівлі людьми, запобігання вчиненню, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень, пов'язаних з нелегальною міграцією, а також правопорушень у сфері суспільної моралі [4].

Отже, у зв'язку з реформування органів Національної поліції, сподіваємось на ефективну протидію торгівлі людьми та нелегальній міграції. А жертви торгівлі людьми довірятимуть поліцейському та будуть впевнені у його дієвості та результативності, відчуватимуть себе захищеними. До того ж органам поліції, особливо Департаменту боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, будуть активно сприяти громадські організації, волонтери, журналісти. Адже, з таким небезпечним та ганебним злочином потрібно боротися разом, залучаючи якомога більше сил.

Бібліографічні посилання:

1. Єдиний звіт кримінальних правопорушень. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html.

2. Закон України «Про протидію торгівлі людьми» Верховна Рада України; Закон від 20.09.2011 № 3739-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/print1445787381941108.

3. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми» від 22 серпня 2012 року №783 [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/print1445787381941108.

4. Тимчасовий сайт Національної поліції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.npu.gov.ua/ru/

Чаусов Дмитро Юрійович,
ад'юнкт кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ТА СВОБОД ПІДОЗРЮВАНОГО ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ВИКРАДЕННЯ ТА НЕЗАКОННОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ЛЮДИНИ

Забезпечення прав людини є важливою складовою процесу розслідування будь-якого кримінального правопорушення. Не є виключенням й суспільно-небезпечне діяння, що є предметом нашого дослідження. Одразу слід наголосити, що для забезпечення прав різних учасників процесу необхідно знати про спосіб учинення злочину. Це дозволить змоделювати в ході розслідування дії уповноважених осіб стосовно різних складових проведення процесуальних дій.

Аналіз судово-слідчої практики дозволив дійти висновку, що при учиненні незаконного позбавлення волі та викрадення людини наявним є повноструктурний склад, оскільки здебільшого (98 %) здійснюються заходи щодо їх підготовки та приховування. З огляду на це, складовими елементами способу злочину є підготовка, безпосереднє вчинення та приховування.

Розглядаючи підготовку до вчинення вказаних злочинів відмітимо, що вивченням кримінальних проваджень Розглядаючи підготовку до вчинення незаконного позбавлення волі та викрадення людини відмітимо, що вивченням кримінальних проваджень досліджуваної категорії нами встановлено, що у 89 % від їх загальної кількості злочинцями здійснювалися заходи щодо підготовки до вчинення злочину. Зокрема:

– вибір (пошук) об'єкту злочинного посягання – 100 %;

– збирання інформації про особу потерпілого, її звички, оточення – 81 %;

– складання плану злочину – 79 %;

– добір співучасників злочину та розподіл між ними ролей –56 %;

– пошук приміщення для подальшого утримання потерпілого у неволі – 47 %;

– підготовка знарядь й засобів учинення злочину – 83 %;

– облаштування засідки для захоплення особи – 17 %.

Так, 3 вересня 2012 року, близько 19 год 40 хв. гр. І. маючи на меті викрадення малолітньої дитини для вивезення її за межі Закарпатської області до Івано-Франківської області, скориставшись відсутністю медперсоналу, проникла до палати № 6 дитячого відділення Свалявської ЦРЛ, викрала з ліжечка малолітнього М., та перевезла його до м. Мукачева, де була затримана працівниками міліції [5]. Наочно бачимо такі заходи підготовки як вибір об'єкту злочинного посягання (малолітній М.), складання плану злочину (ви-

крадення малолітньої дитини для вивезення її за межі Закарпатської області до Івано-Франківської області)

Досліджуване кримінальне правопорушення може бути вчинено у двох формах: незаконне позбавлення волі людини та викрадення людини. Незаконним позбавлення волі є у всіх випадках, коли воно здійснюється не відповідно до Конституції, законів України, а також чинних міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Жодна людина не може бути позбавлена волі інакше, ніж відповідно до процедури, встановленої законом, зокрема у таких випадках, як: законне ув'язнення людини після її засудження компетентним судом; законний арешт або затримання людини для забезпечення виконання будь-якого обов'язку, передбаченого законом; законний арешт або затримання людини з метою забезпечення її присутності перед компетентним державним органом на підставі обґрунтованої підозри у вчиненні злочину або якщо обґрунтовано визнається за необхідне запобігти вчиненню нею злочину чи зникненню її після його вчинення [3, с. 321].

О.О. Володіна вказує на недосконаліть наведених визначень, вона зазначає, що для цього поняття одні учені у своїх висновках ураховують лише деякі з основних ознак розглядуваного злочину, ігноруючи інші, що мають визначальне значення, інші, навпаки, вносять в це поняття не властиві йому ознаки. Докладно розглянувши об’єктивні ознаки аналізованого злочину, дисертантка доводить, що викрадення людини, яке може бути вчинено лише у формі активної поведінки особи, передбачає сукупність послідовно вчинюваних дій: заволодіння (у тому числі і захоплення) особою, вчинене будь-яким способом, переміщення (віддалення) потерпілого з місця його постійного чи тимчасового перебування та можливого подальшого протиправного тримання особи всупереч її волі та бажанню. Причому тільки заволодіння людиною та переміщення її з місця перебування є обов’язковими ознаками об’єктивної сторони даного злочину [1, с. 10].

Позбавлення волі може полягати у триманні особи в місці, де вона взагалі не бажає або більше не бажає перебувати, або в поміщенні її в місце, яке вона не має змоги вільно залишити, хоча бажає цього. Відтак, обов'язковою ознакою складу злочину у його першій формі є місце. Ним можуть бути як приміщення (кімната, камера, погріб тощо) чи комплекси приміщень (підвал багатоповерхового будинку, лікарня), так і інші місця (дах багатоповерхового будинку, транспортний засіб) чи місцевості (скала, острів тощо) [4].

Викрадення людини передбачає: відкрите заволодіння нею (коли остання або інші, треті особи, у присутності яких здійснюється викрадення, завідомо для винного розуміють значення вчинюваних ним злочинних дій; таємне заволодіння (вчинене за відсутності інших осіб щодо людині яка не розуміє значення вчинюваних з нею дій у зв'язку з малоліттям, знаходженням у безпорадному стані тощо); заволодіння людиною, вчинене шляхом обману чи зловживання довірою (скажімо, винна особа забирає людину із притулку для старих на підставі підроблених документів); заволодіння людиною в результаті вимушено-

добровільної передачі її винному під погрозою насильства над її батьком, усиновителем, опікуном, піклувальником, вихователем тощо, або під погрозою насильства над особами, близькими для останніх, або розголошення відомостей, що їх ганьблять, пошкодження чи знищення їхнього майна [2, с. 411].

Також нами було виявлено умови, що безпосередньо впливають на спосіб учинення злочину:

1) фізичні властивості й ознаки особи потерпілого (фізичні дані, наявність спеціальних вмінь та навичок, озброєність);

2) наявність або відсутність охорони (їхня кількість, наявність зброї);

3) маршрути й засоби пересування;

4) кількісні та якісні характеристики членів організованої групи;

5) місце проведення кримінальної операції.

Констатуючи вищенаведене, відмітимо, що забезпечення прав людини є важливою складовою процесу розслідування злочинів, кваліфікованих за ст. 146 КК України. Для забезпечення прав різних учасників процесу необхідно мати певну інформацію про спосіб учинення злочину. Це дозволить змоделювати в ході розслідування дії уповноважених осіб окремі аспекти проведення процесуальних дій.

***Бібліографічні посилання*:**

1. Володіна О.О. Кримінальна відповідальність за викрадення людини (аналіз складу злочину): автореф. дис ... канд. юрид. наук / О.О.Володіна . – Київ, 2003 . – 20 с.

2. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар / [Ю. В. Баулін, В.І. Борисов, С.Б. Гавриш та ін.]; за заг. ред. В.В. Сташиса, В. Я. Тація. – 4-е вид., доп. – Х. : Одіссей, 2008. – 1208 с.

3. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / Ю. В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.; за ред. В.В. Сташиса, В. Я. Тація. – 4-те вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2010. – 456 с.

4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року. / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К.: Каннон, А.С.К. –1104с.

5. Справа Свалявського районного суду Закарпатської обл. № 710/2972/12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua

Андрушко Ю.А., студентка

Науковий керівник –

к.ю.н, доц. **Чудик-Білоусова Н.І.**

професор кафедри трудового,

земельного та господарського права

(Хмельницький університет управління та права)

ЗАХИСТ ТРУДОВИХ ПРАВ МОЛОДІ

Повноцінний розвиток та самореалізація молоді є однією із суспільних цінностей, тому соціальна та трудоправова підтримка молоді є одним з основних пріоритетів державної політики. Для належного захисту трудових прав

молоді потрібний ґрунтовний аналіз стану і проблем розвитку ринку праці української молоді, результатів попереднього етапу реалізації державної політики у молодіжній сфері в Україні, а також врахування вимог і перспектив, визначених проектом Трудового Кодексу України [1], Концепцією Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2016-2020 роки, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30.09.2015 р. № 1018-р. [2], Стратегією розвитку державної молодіжної політики на період до 2020 року, схваленою Указом Президента України від 27 вересня 2013 р. № 532 [3], документами Європейського Союзу та Ради Європи, що регламентують європейські засади розвитку молодіжної трудоправової політики. Не дивлячись на те, що трудове законодавство закріплює визначену систему правових гарантій, що надаються молоді у сфері праці, залишається проблематичною реалізація законів та інших нормативних правових актів, що приймаються в інтересах молоді.

Серед чинників, які актуалізують потребу захисту трудових прав молоді можна виділити наступі: низький рівень зайнятості молоді на ринку праці за обраною професією та практичних вмінь і навичок молодих фахівців; складність та тривалість переходу молоді від навчання до стабільної та задовільної роботи; повільні темпи розвитку підприємництва серед молоді; недостатнє використання інноваційного потенціалу молоді, недостатнє набуття молодими людьми знань, умінь та навичок поза системою освіти з метою підвищення конкурентоспроможності молоді на ринку праці; низький рівень професійної орієнтації молоді. Серед причин необхідно виділити і відсутність зацікавленості роботодавців в укладенні трудових договорів з неповнолітніми та молоддю, оскільки роботодавці оцінюють дану категорію громадян як осіб, що не володіють достатніми навичками для того, щоб скласти гідну конкуренцію досвідченому фахівцеві.

Отже, існує потреба у вдосконаленні механізму захисту трудових прав молоді, який би спрямовувався на належну підготовку молоді саме як суспільно активних громадян до праці у відповідністю з їх потребами та потребами роботодавців та держави.

Для розв’язання означених проблем необхідно провести системний аналіз можливостей та потреб молоді у межах діючого трудового законодавства та порівняти їх з нормами проекту Трудового Кодексу України саме через призму створення правових умов для розширення соціальних гарантій молоді, здійснення заходів, спрямованих на її працевлаштування (забезпечення первинної і вторинної зайнятості та самозайнятості), сприяння розвитку молодіжного підприємництва, ефективного просування молодих людей у підприємницькому середовищі, формування та реалізація механізму підвищення рівня зайнятості молоді шляхом сприяння її працевлаштуванню, стажуванню на робочих місцях та залученню до суспільно значущої діяльності як способу забезпечення вторинної зайнятості, забезпечити розвиток молодіжного підприємництва шляхом удосконалення існуючої нормативно-правової бази та

систематизації преференцій для молодих підприємців, формування підприємницьких навичок молоді а також забезпечити надання підтримки молоді у працевлаштуванні та сприяти створенню для неї нових робочих місць.

Бібліографічні посилання:

1. Проект Трудового Кодексу України № 1658 від 27.12.2014 року // Електронний ресурс [Режим доступу] : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53221
2. Концепція Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2016-2020 роки, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30.09.2015 р. № 1018-р. // Електронний ресурс [Режим доступу] : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1018-2015-%D1%80
3. Стратегія розвитку державної молодіжної політики на період до 2020 року, схвалена Указом Президента України від 27 вересня 2013 р. № 532 // Електронний ресурс [Режим доступу] : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/532/2013

Васюта Т.М., студент
Науковий керівник –
к.ю.н, доц. **Гармаш Є.В.,**
проректор з навчальної роботи
(Університет митної справи та фінансів)

ЗАХИСТ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН ПРИ ЗДІЙСНЕННІ МИТНИХ ПРОЦЕДУР

Процеси євроінтеграції нашої держави обумовлює необхідність впровадження змін до чинного митного законодавства, які будуть спрямовані на імплементацію міжнародних стандартів прав осіб задіяних в процесі переміщення товарів та транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України. Стаття 3 Конституції України передбачає відповідальність держави перед людиною за свою діяльність, зміст та спрямованість якої визначають права й свободи людини та їх гарантії, а ст. 9 закріплює обов'язковість міжнародних стандартів для впровадження в Україні. Погоджуючись з думкою Л.М. Давиденко, що для повноцінної реалізації конституційних норм та міжнародних стандартів із прав і свобод людини, необхідна поява нового типу державного службовця, діяльність якого була б скерована на забезпечення пріоритету прав громадян у митних правовідносинах [1].

Питання захисту прав і свобод осіб при здійсненні митних процедур досліджували такі науковці як: В.Б. Авер'я- нов, О.Ф. Андрійко, Ю.П. Битяк, В.А. Грушевський, Л.М. Давиденко, Є.В. Додін, Л.М. Дорофеєєва, В.К. Колпаков, В.Т. Комзюк, Ю.Д. Кунєв, В.Д. Лук'янець, В.П. Нагребельний, О.Ф. Скакун. Однак, незважаючи на важливість його ролі для митної діяльності та євро інтегрованої спрямованості нашої держави, дане питання щодо належного захисту прав осіб що переміщують товари та транспортні засоби

комерційного призначення через митний кордон потребує подальшого дослідження для прискорення реалізації кращих моделей та їх впровадження в Україні з урахуванням міжнародного досвіду.

В умовах зміни стереотипів щодо суспільного призначення публічних галузей права особлива увага повинна приділятися розробці та впровадженню в нормотворчу і правозастосовну діяльність ефективних правових гарантій, спрямованих на забезпечення прав та свобод громадян, установлення цивілізованого паритету між інтересами особи і держави, виключення можливості для посадових осіб зловживати своїми владними повноваженнями при здійсненні митних процедур.

Рада Європи та Європейський Союз (далі – ЄС) сформували концепцію належної адміністрації, яка передбачає належного дотримання органами виконавчої влади прав осіб під час надання адміністративних послуг, а також зобов'язує діяти в спосіб, що відповідає законним і розумним очікуванням суб'єктів відповідних правовідносин [2].

Договір про Європейський Союз вимагає від усіх держав – кандидатів на вступ до ЄС поважати загальні для всіх країн спільноти цінності, покладені в основу його утворення: людську гідність, свободу, демократію, рівність, дотримання прав людини (ст.49) [3]. Резолюція Ради Європи про права людини, демократію та розвиток від 28 листопада 1991 р. офіційно визначила, що права людини пов'язані з розвитком і наголосила на тому, що визнання прав людини та демократичних принципів у третіх країнах становить суттєвий елемент загальної політики розвитку ЄС.

У системі митного законодавства Європейського Союзу питання захисту прав осіб у ході контрольної діяльності митних адміністрацій перебуває в зоні особливої уваги, гарантії формуються комплексно, а діяльність посадових осіб ґрунтується на принципах законності, недискримінації, прозорості й відповідальності [4]. Давиденко Л.М., зазначає необхідність суттєвого вдосконалення вітчизняного митного законодавства у зв'язку з тим, що саме його системні недоліки посилюють залежність громадянина від держави [1].

Зважаючи на той факт, що проблемам захисту прав громадян при здійсненні митних процедур, присвячено низку резолюцій і рекомендацій Ради Європи щодо адміністративних процедур, до яких належать також виконувані митними органами процедури митного контролю й оформлення, дослідники відносять до принципів, якими держави – члени співтовариства повинні керуватись у своєму законодавстві й практиці управління в митній сфері, такі:

1) право бути вислуханим, тобто право пред'явлення особою фактів, аргументів і доказів стосовно акта митного органу, здатного несприятливо впливати на права цієї особи, а також обов'язок органу повідомити останню про її права;

2) доступ до інформації – надання особі за її запитом інформації про всі існуючі факти, що стосуються правозастосовного акта митного органу;

3) забезпечення допомоги особі та її представництво в митній процедурі;

4) викладення мотивів – надання особі за її запитом або шляхом зазначення в акті інформації про причини, на яких ґрунтується правозастосовний акт митного органу;

5) зазначення способу правового захисту проти несправедливого тиску на права, свободи чи інтереси особи [5].

На практиці ж стан здійснення митницями діяльності в питаннях захисту прав і свобод громадян ще декілька років тому мав дуже низькі показники. Зокрема, спеціалісти зауважували, що діяльність посадових осіб митниць була спрямована переважно на захист інтересів держави, тому був наявний конфлікт інтересів суб'єктів, на яких безпосередньо чи опосередковано спрямовано митну діяльність та які є споживачами митних (адміністративних) послуг. Поряд із визнанням вимоги щодо максимального збігу інтересів держави й клієнтів під час розроблення стратегічних основ митної політики, що має забезпечити гідний і вільний розвиток особи в державі, констатувалась фактична невідповідність цілей митної діяльності цілям Конституції України щодо забезпечення прав людини.

Таким чином, сьогодні питання удосконалення митного законодавства в умовах євроінтеграційних процесів повинно концентруватись на питаннях захисту прав і свобод громадян в процесі здійснення митних процедур. При цьому заходи, які впроваджуються Державною фіскальною службою в митній сфері щодо спрощення й гармонізації процедур, дотримання міжнародних стандартів у сфері захисту прав споживачів митних послуг митними органами повинні вийти на перший план під час формування новітніх підходів до організації та здійснення митного контролю та оформлення.

Бібліографічні посилання:

1. Давиденко Л.М. Забезпечення прав і свобод громадян при здійсненні митних процедур (організаційно-правові аспекти) : автореф. дис. канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / Л.М. Давиденко. – Ірпінь, 2007. – С. 15.

2. Загальне адміністративне право: [підручник] / [І.С. Гриценко, Р.С. Мельник, А.А. Пухтецька та ін.] ; за заг. ред. І.С. Гриценка. – К. : Юрінком Інтер, 2015. – С. 90.

3. Договір про Європейський Союз [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_029.

4. Дорофеєва Л.М. Захист прав осіб як фундаментальна засада контрольної діяльності сучасних митних органів /Л.М. Дорофеєва // Visegrad Journal on Human Rights. – 2016. – № 6/1. – С.61.

5. Чорна О.В. Гармонізація митного законодавства України до вимог міжнародних стандартів : дис. канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / О.В. Чорна. – Х., 2015. – С. 95–96.

Гордієнко К.Д., курсант
Науковий керівник –
д.ю.н, доц. **Боняк В.О.,**
завідувач кафедри теорії
та історії держави і права
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ І СВОБОД ІНВАЛІДІВ

При підготовці тез цієї доповіді автор поставив за мету з’ясувати коло найбільш актуальних питань щодо забезпечення прав і свобод інвалідів Національною поліцією та можливих шляхів їх вирішення.

У сучасних умовах не існує жодної цивілізованої держави, яка б не опікувалась проблемою інвалідності. Не є виключенням у цьому випадку і наша держава. В Україні чисельність таких осіб становить 2 788 226 осіб або 6,1 % від загальної чисельності населення нашої держави. Ці дані красномовно свідчать про гостроту та поширеність проблеми інвалідності.

Законодавство України з питань реабілітації інвалідів ґрунтується на Конституції України та включає в себе Закони «Про реабілітацію інвалідів в Україні”,"Про державні соціальні стандарти і державні соціальні гарантії", "Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні", "Про соціальні послуги", інші нормативно-правові акти, що регулюють правовідносини у цій сфері, та міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана парламентом.

Законодавець визначає цю категорію як осіб зі стійким розладом функцій організму, що при взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження їх життєдіяльності, внаслідок чого держава зобов'язана створити умови для реалізації нім прав нарівні з іншими громадянами та забезпечити їх соціальний захист [1]. Ці особи мають такі вади здоров’я як ураження опорно-рухового апарату та центральної нервової системи; психічні захворювання та розумову відсталість; ураження органів слуху та зору та ін. Слід відзначити, що з кожним роком кількість таких осіб зростає, хоча причини набуття інвалідності є абсолютно різними.

Згідно ч. 8 ст. 5 Закону України “Про реабілітацію інвалідів в Україні”, реалізація державної політики у сфері реабілітації інвалідів покладається Парламентом України на органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, які у співпраці та партнерстві з громадськими організаціями інвалідів забезпечують розробку і виконання програм для запобігання виникненню інвалідності, компенсації вад і розладів функцій організму

особи, створення умов для їх усунення шляхом медичної, психолого-педагогічної, психологічної, фізичної, професійної, трудової, фізкультурно-спортивної, соціальної реабілітації інвалідів, дітей-інвалідів. Важлива роль прі цьому відводиться і органам Національної поліції.

Важливою складовою цих органів публічної влади є Національна поліція. Відповідно до ст. 1 Закону України "Про Національну поліцію" вона визначена як центральний орган виконавчої влади, що служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку [2].

На відміну від діючого до 2015 року Закону України "Про міліцію", де одним із її завдань цього правоохоронного органу визначалась участь у поданні соціальної та правової допомоги громадянам, сприяння у межах своєї компетенції державним органам, підприємствам, установам і організаціям у виконанні покладених на них законом обов'язків [3], у Законі України «Про Національну поліцію» це завдання сформульовано більш предметно, увага законодавця акцентується включно і на досліджуваній категорії осіб, а саме, законодавець вимагає від цих органів виконавчої влади:

- надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги (п. 4 ст. 2);

- працівникам Національної поліції вживати всіх можливих заходів для надання невідкладної, зокрема домедичної і медичної, допомоги особам, які постраждали внаслідок кримінальних чи адміністративних правопорушень, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в ситуації, небезпечній для їхнього життя чи здоров'я (п. 14 ст. 23) та вживати заходів для визначення осіб, які не здатні через стан здоров'я, вік або інші обставини повідомити інформацію про себе; встановлювати особу за невпізнаним трупом (п. 15 ст. 23).

Крім цього, законодавець окремо акцентує увагу у вищезазначеному Законі на поліцейському піклуванні (ст. 41). Водночас, парламентарі при цьому зосереджують увагу лише на: особах неповнолітніх віком до 16 років, які залишилася без догляду; особі, яка підозрюється у втечі з психіатричного закладу чи спеціалізованого лікувального закладу, де вона утримувалася на підставі судового рішення; особі, яка має ознаки вираженого психічного розладу і створює реальну небезпеку оточуючим або собі; особі, яка перебуває у публічному місці і внаслідок сп'яніння втратила здатність самостійно пересуватися чи створює реальну небезпеку оточуючим або собі.

Враховуючи, що відповідно до стратегії розвитку органів внутрішніх справ України, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 22 жовтня 2014 р. № 1118-р, одним із стратегічних напрямів розвитку МВС та поліції визначено так звану сервісну функцію, зокрема, високий рівень толерантності до вразливих груп населення, які потребують підвищеної уваги до захисту своїх прав, зокрема до представників етнічних меншин, мігрантів та

шукачів притулку, осіб з обмеженими можливостями, осіб нетрадиційної сексуальної орієнтації, осіб похилого віку та дітей; здійснення постійного моніторингу ситуації щодо потреб зазначених категорій населення, розробка відповідних програм або планів заходів щодо надання їм допомоги, оцінювати їх ефективність, а також ініціювання загальнодержавного процесу соціальної адаптації окремих категорій населення. Крім цього, у вищезазначеному документі передбачено, що МВС забезпечуватиме регулярне навчання персоналу з питань роботи з уразливими категоріями населення.

Виходячи із вищезазначеного та враховуючи важливу роль працівників Національної поліції у забезпеченни прав інвалідів, вважаємо за необхідне внесення змін до ст. 41 «Поліцейське піклування» Закону України «Про Національну поліцію», а саме, доповнити ч. 1 цієї статті п. 5 категорією осіб з обмеженими можливостями, щодо яких має здійснюватися таке піклування. Саме такий підхід, на нашу думку, сприятиме розвитку і утвердженню Національної поліції як центрального органу виконавчої влади, що базуючись на конституційному принципі рівності (ст. 24 Основного Закону України) реально опікується інтересами всіх категорій населення, поступово утверджуючи себе не тільки як правоохоронний орган, але й орган з розвиненою сервісною функцією.

Бібліографічні посилання:

1. Про реабілітацію інвалідів в Україні**:** Закон України від 6 жовтня 2005 р. № 2961-IV // Відомості Верховної Ради України. - 2006. - № 2-3. - Ст.36.

2. Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 р.// Відомості Верховної Ради (ВВР).- 2015. - № 40-41. - Ст.379.

3. Про міліцію **:** Закон Української РСР // Відомості Верховної Ради УРСР ВВР.- 1991.- N 4.- Ст. 20

Гудзь Т.І.,
доцент кафедри конституційного
і міжнародного права,
кандидат юридичних наук, доцент
Редько Д.В., курсант
*(Харківський національний
університет внутрішніх справ)*

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ЯК ОСНОВА МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Як відомо, публічна влада виступає у двох формах: державна влада та муніципальна влада, а тому, виходячи із принципу розподілу влад, для будь-якої демократичної держави необхідним є розмежування компетенції цих ор-

ганів. Визначення оптимального рівня концентрації владних повноважень в системі публічної влади є надзвичайно важливим, оскільки в подальшому «надлишкові» повноваження можуть бути передані максимально наближеним до населення суб'єктам, тобто означати їх децентралізацію.

Місцеве самоврядування є проявом децентралізації державної влади, яка пов'язана з необхідністю більш ефективного управління на місцевому рівні, що безпосередньо випливає з особливостей територіальної організації публічної влади.

Влада місцевого самоврядування характеризується низкою особливостей: її джерелом є народ, а первинним суб'єктом – територіальна громада; вона поширюється лише на територію адміністративно-територіальних одиниць; її органи діють виключно від імені територіальної громади; матеріально-фінансову основу її органів складають комунальна власність і місцевий бюджет; для неї характерний більш тісний зв'язок з населенням та ін.

На даний час в Україні існує досить консервативна модель місцевого самоврядування, за якої місцеве самоврядування здійснюється лише на рівні територіальних громад, а на рівні регіонів – областей і районів воно має фактично символічний характер. Однак повноцінна система місцевого самоврядування повинна діяти на усіх рівнях організації суспільства.

Повчальним у цьому контексті є досвід європейських країн, оскільки практично кожна з них пройшла через процес децентралізації державної влади з метою ефективного здійснення політики регіонального розвитку.

В.Р. Барський акцентує увагу на тому, що за правовим статусом регіони країн – членів Європейського Союзу можна умовно поділити на три види: до першого належать регіони, які наділені власною компетенцією (регіони є суб'єктами федерацій і мають власні парламентські установи та уряди, мають автономні законодавчі, адміністративні і податкові повноваження, які зафіксовані у федеральних конституціях), до другого – регіони, які не володіють власною компетенцією (регіональні органи влади виступають, насамперед, як представники центральної влади), до третього – регіони зі змішано-перехідним статусом (залишаючись формально унітарними, в останні роки використовують у державному будівництві окремі елементи федералізму, що передбачає наявність елементів власної компетенції, у т.ч. й законодавчої) [1, с. 198-199]. Правовий статус регіону прямою мірою впливає на рівень реалізації прав людини. Адже наявність у регіонів значної автономії дозволяє забезпечити реальну участь громадян у процесі управління місцевими справами через їх залучення до планування, визначення пріоритетів розвитку громади, що сприятиме задоволенню їхніх потреб, повноцінній реалізації їхніх прав та свобод. На рівні місцевої влади визначається реальне здійснення багатьох економічних, соціальних і культурних прав людини через прийняття відповідних програм розвитку. За рішеннями регіональних і муніципальних владних інстанцій в багатьох західноєвропейських країнах створені і діють власні поліцейські формування – муніципальна поліція – на яку покладають-

ся завдання щодо забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод, законних інтересів громадян.

Органи місцевого самоврядування забезпечують самостійне вирішення населенням питань місцевого значення, реалізацію життєво важливих прав та інтересів громадян, їх соціальний захист.

Г. Гожеляк виокремлює три основні моделі публічної регіональної влади: 1) автономний регіон – органи влади наділені виконавчими та законодавчими повноваженнями, на які також покладається частина повноважень центральних органів влади; 2) самоврядний регіон, якому передається частина повноважень центральних органів; одночасно на тому ж самому рівні формується політичне керівництво, яке проводить самостійну політику управління регіоном у межах чинного законодавства; 3) адміністративний регіон – реалізує політику центрального уряду, при цьому не виключене самоврядне представництво у тій чи іншій формі, яке має виключно консультативні повноваження [2, с. 15].

Автономний регіон, як одна із моделей здійснення публічної влади місцевим самоврядуванням, виступає найвищою формою децентралізації в унітарних державах, та базовою одиницею держав з моделлю автономії в федеративних країнах. Як приклад існування автономних регіонів можна розглянути такі країни, як Німеччина, Іспанія, Бельгія та інші.

Використання моделі «*самоврядний регіон*», на відміну від автономного регіону, більш поширений у практиці унітарних держав та характеризується існуванням широкого кола повноважень, зосереджених у регіонах, однак регіони мають уніфікований характер (Польща, Франція, Італія).

Третьою моделлю регіонального здійснення публічної влади виступає *адміністративний регіон*, тобто соціально-економічний територіальний простір субнаціонального рівня, який відповідає адміністративно-територіальному поділу країни, має органи державного управління та місцевого самоврядування, характеризується єдністю історичних, економічних, соціальних, природних та інших особливостей, етнічних та культурних традицій. Йому притаманні комплексність і відносна самостійність у соціально-економічному конгломераті держави, певна спеціалізація та внутрішня неоднорідність, а дія одного кола нормативно-правової бази дають спроможність і здатність до саморозвитку [3]. Вказана модель є характерною для країн з низьким рівнем децентралізації публічної влади та втілює усі ознаки, притаманні для унітарних країн.

Проаналізувавши об’єднання регіонального рівня з різними національними системами у європейських державах, ми дійшли висновку, що в унітарних державах наявний тільки місцевий рівень під-національної ієрархії. Регіональні рівні можуть існувати з управлінських мотивів, але є залежними від центральної ієрархії. Децентралізовані унітарні держави – Франція, Нідерланди, Швеція. Регіоналізовані унітарні держави – Великобританія, Італія, Іспанія – характеризуються існуванням обраних регіональних урядів з консти-

туційним статусом, законодавчими повноваженнями й високим ступенем автономії. У федеративних державах – ФРН, Австрії, Бельгії існує поділ влади, гарантований конституцією. На сьогодні місцева та регіональна автономія стали принципами європейського конституційного права. Для місцевої автономії є характерним значний ступінь самостійності територіальних самоврядних громад щодо адміністрування наданих їм сфер діяльності за мінімального втручання держави.

Таким чином, питання забезпечення прав і свобод людини мають і «місцевий аспект» – у тому плані, що вирішуються на конкретній території й відповідними місцевими органами публічної влади (у тому числі й органами місцевого самоврядування). При цьому процес децентралізації ще більше підвищує роль органів місцевого самоврядування у дотриманні прав людини. Децентралізація розглядається як процес передачі публічної влади від центра в регіони. Децентралізація – це ефективний метод управління, який є важливим для місцевої демократії та розвитку. Серед важливих причин, що зумовлюють передачу більшого обсягу повноважень та відповідальності органам місцевого самоврядування є краща ефективність та підзвітність органів місцевого самоврядування; ефективніший місцевий розвиток; впровадження демократії та захист прав громадян.

Бібліографічні посилання:

1. Барський В.Р. Організаційно-правові засоби регіоналізації в країнах- членах ЄС // *Актуальні проблеми держави і права*. 1994. Вип. 26. С.196-202.
2. Гожеляк Г., Яловецки Б. Реформа административно-территориального деления страны // Вторая волна польских реформ / пер. с польск. Л. Клюбинска. Варшава: Oficyna Naukowa, 2000. С. 11-29.
3. Жулавський А. Ю. Проблеми екологізації системи управління адміністративно-територіального рівня / А.Ю. Жулавський О. О. Павленко, Ю. Т. Алібекова. *Механізм регулювання економіки*. 2011. № 4. С. 34-39.

Денисенко Є.М., курсант
Науковий керівник –
к.ю.н., доц. **Перепьолкін С.М.,**
доцент кафедри теорії
та історії держави і права
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Питання захисту цивільного населення під час збройних конфліктів тривалий час обговорюється представниками різних держав та міжнародних організацій. Проте дієвого механізму забезпечення реального захисту циві-

льного населення під час збройних конфліктів до сьогодні не розроблено. Свідченням чого є велика смертність серед цивільного населення під час збройних конфліктів, показники якої постійно збільшуються. Так, як зазначає С. Ситняківська, у Першій світовій війні загинуло більше 10 млн. осіб, з яких 95% складали військовослужбовці та 5% – цивільне населення. У Другій світовій війні було вбито близько 50 млн. осіб, з яких 52% – військовослужбовці та 48% – мирні мешканці. А в локальних війнах і конфліктах 1945 – 2010 рр. втрати досягли 59 млн. осіб, із них близько 75% – цивільне населення. Такі жахливі втрати пояснюються не лише підвищенням ефективності засобів ураження, а головним чином, їх варварським застосуванням та порушенням прав людини під час ведення збройних конфліктів. [1, с. 31].

Правову основу захисту цивільного населення під час збройних конфліктів складають положення IV Женевської конвенції про захист прав цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 р. та прийняті 8 червня 1977 р. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) та Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру (Протокол II).

Відповідно до ст. 50 Протоколу I, цивільне населення складається з усіх осіб, які є цивільними особами згідно з положеннями IV Женевської конвенції про захист прав цивільного населення під час війни 1949 р. (далі – Конвенція) [2]. Зі свого боку цивільною особою є будь-яка особа, що не належить до жодної з категорій осіб, зазначених у ст. 4 А, 1, 2, 3 та 6 III Женевської конвенції про поводження з військовополоненими 1949 р., тобто військовополоненим, та у ст. 43 Протоколу I – військовослужбовцем. У разі сумніву щодо того, чи є яка-небудь особа цивільною особою, вона вважається цивільною особою [3].

Відповідно до Конвенції цивільне населення поділено на те, що знаходиться у державі ворогуючої сторони і те, що перебуває на території, окупованій противником. Не зважаючи на факт місцеперебування цивільної особи (перебування на окупованій території чи перебування на території противника), вона має право на захист своїх інтересів, честі та гідності, поваги до своєї особистості, а також до своїх переконань, традицій тощо. Крім того, у ст. 32 Конвенції зазначено наступне: «Високі Договірні Сторони спеціально дають згоду на те, що їм забороняється застосування будь-яких заходів, які можуть завдати фізичних страждань або призвести до знищення осіб, що перебувають під захистом, які є під їхньою владою. Ця заборона поширюється не лише на вбивства, тортури, тілесні покарання, каліцтва та медичні чи наукові досліди, які не викликані потребою лікування особи, що перебуває під захистом, а й на будь-яке інше брутальне поводження з боку як цивільних, так і військових властей» [4]. Суворо забороняється змушувати цивільне населення до праці, тим паче осіб, які не досягли вісімнадцятирічного віку. Осіб, що

вже працюють, заборонено примушувати виконувати роботу, наслідком якої є участь у збройному конфлікті. Конвенцією вимагається піклування про дітей, підтримування належних санітарно-гігієнічних умов для населення сторонами конфлікту. Щодо цивільних осіб, які знаходяться у країні ворога, то вони можуть покинути її, якщо цьому не перешкоджають міркування безпеки. Якщо їхній виїзд не відбувся з певних об'єктивних причин або ж їх просто затримали – ставлення до цих осіб повинно бути таким же, як і до іноземців загалом [5].

У ст. 48 Протоколу І наголошується на обов'язках сторін, що перебувають у конфлікті, забезпечити повагу й захист цивільного населення та цивільних об'єктів, завжди розрізняти цивільне населення й комбатантів, цивільні й воєнні об'єкти та відповідно спрямовувати свої дії тільки проти воєнних об'єктів. У ст. 51 Протоколу І зазначається, що цивільне населення й окремі цивільні особи користуються загальним захистом від небезпек, що виникають у зв'язку з воєнними операціями. З метою здійснення цього захисту, на доповнення до інших застосовуваних норм міжнародного права, за всіх обставин слід додержувати таких норм. Цивільне населення як таке, а також окремі цивільні особи не повинні бути об'єктом нападів. Заборонено акти насильства чи загрози насильства, що мають головною метою тероризувати цивільне населення». Відповідно до ч. 1 ст. 57 Протоколу І, при проведенні воєнних операцій повинна постійно виявлятися турбота про те, щоб оберігати цивільне населення, цивільних осіб і цивільні об'єкти. [3]

Положення Протоколу ІІ забороняють використовувати голод серед цивільного населення як метод ведення воєнних дій, піддавати нападу, знищувати, вивозити чи приводити в непридатний стан об'єкти, необхідні для виживання цивільного населення, а саме: запаси продуктів харчування, сільськогосподарські райони, що виробляють продовольство, посіви, худобу, споруди, що забезпечують питною водою, запаси останньої, а також іригаційні споруди. У його тексті також забороняється чинити будь-які ворожі акти, спрямовані проти тих історичних пам'яток, творів мистецтва або місць відправлення культу, які становлять культурну або духовну спадщину народів, та використовувати їх для підтримки воєнних зусиль, примусово переміщувати цивільне населення тощо. [6]

Отже, основним принципом, який закріплено Протоколом І та Протоколом ІІ, є принцип ведення війни проти збройних сил протилежної сторони та заборону ведення війни проти цивільного населення, хворих, поранених тощо.

Підсумовуючи вищезазначене можна зробити висновок, що міжнародні договори є важливим засобом закріплення правових гарантій захисту інтересів цивільного населення під час збройних конфліктів. Проте лише їх положень недостатньо для забезпечення належного рівня безпеки для представників цивільного населення під час збройних конфліктів, що вказує на потребу додаткового обговорення цієї проблеми на міждержавному рівні, зокре-

ма в рамках діяльності Організації Об'єднаних Націй та інших міжнародних міжурядових організацій.

Бібліографічні посилання:

1. Ситняківська С. Права людини під час війни, збройного конфлікту (human rights during the war, armed conflict) / С. Ситняківська // Енциклопедія прав людини : соціально-педагогічний аспект : [кол. моногр.] / кол. авт., за заг. ред. Н.А. Сейко ; відп. ред. Н.П. Павлик. – Житомир: Видавництво, 2014. – 220 с.
2. Convention (IV) relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War. Geneva, 12 August 1949. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/INTRO/380?OpenDocument.
3. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року (укр/рос). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_199/page.
4. Конвенція про захист населення під час війни. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_154.
5. Основні положення міжнародного права з питань захисту людей. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mykonspekts.ru/2-13240.html.
6. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв конфліктів неміжнародного характеру (Протокол II), від 8 червня 1977 року (укр/рос). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_200.

Дерев'яга Б.В., курсант
Науковий керівник –
к.ю.н., доц. **Перепьолкін С.М.,**
доцент кафедри теорії
та історії держави і права
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ПОВНОВАЖЕННЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ РАДИ БЕЗПЕКИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Актуальність дослідження повноважень та діяльності Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй у захисті прав людини зумовлене тим, що на сьогоднішній день Україна стала об'єктом зовнішнього вторгнення та втратила контроль над частиною своєї території, які тимчасово окуповані військами Російської Федерації.

Створення Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй (далі – РБ ООН) датується 1945 роком. Рада Безпеки ООН є одним з головних органів ООН, на який покладено відповідальність за підтримання міжнародного миру та

безпеки. РБ ООН складається з 15 членів: 5 постійних і 10 непостійних членів. Постійними членами є США, Росія, Велика Британія, Франція і Китай. Непостійні члени обираються на 2 роки без права негайного переобрання. Кожний член РБ ООН має одного представника і один голос. Рада має широкі повноваження у сфері збереження і зміцнення миру і безпеки. У разі виникнення небезпечного спору або конфлікту РБ ООН уповноважена спочатку рекомендувати конфліктуючим сторонам врегулювати його за допомогою засобів мирного розв'язання відповідно до ст. 33 гл. VI Статуту ООН. Якщо ці зусилля не спрацьовують, РБ ООН вдається до більш дійових заходів, передбачених гл. VII Статуту ООН.

Загалом найважливіші повноваження РБ за критерієм їх правової природи та характеру впливу на стан міжнародної безпеки можна поділити на: повноваження щодо мирного розв'язання спорів; повноваження щодо дій стосовно загрози, порушень миру й актів агресії; інші повноваження щодо підтримання міжнародного миру та безпеки. [1, с. 12]

Проте, також Рада Безпека за своїми повноваженнями може мати право захищати порушені права людини саме під час конфліктних, воєнних або збройних дій між державами, або якщо в ході цих дій були порушені права людини.

Для світу стала новиною подія, що відбулась 22 грудня 2014 року. Рада Безпеки ООН уперше в своїй історії обговорила ситуацію з правами людини в Північній Кореї. Як повідомляє агентство AFP, у своєму виступі постійна представниця США при ООН Саманта Пауер охарактеризувала країну, де й досі «керують сталінськими методами», як «живий сон жахів». Постійні порушення прав людини в Північній Кореї, за її словами, становлять «загрозу для міжнародного права». С. Пауер підтримала рекомендацію Генеральної асамблеї ООН, направити до Міжнародного трибуналу в Гаазі питання про притягнення керівництва Північної Кореї до відповідальності за систематичні порушення прав людини. Аналогічну позицію висловили й представники інших країн, таких як Франція, Австралія та Великобританія. Утім, як відзначають дипломати в ООН, ухвалення такого рішення навряд чи можливе, адже Китай, головний союзник Пхеньяна, у такому випадку застосує своє право вето. Представники Китаю та Російської Федерації намагалися зняти це питання з обговорення на рівні РБ ООН, але опинилися у меншості. У правозахисній організації Human Rights Watch (HRW) оцінили згадане обговорення як важливий поворотний пункт. Досі РБ ООН вбачала загрозу для міжнародної безпеки лише у питаннях, пов'язаних з ядерною програмою Північної Кореї. Попри відсутність ухвалених рішень, як сказав глава HRW Кеннет Рот, «Рада Безпеки дала зрозуміти керівництву в Пхеньяні, що йому необхідно покласти край багатолітнім злочинам проти власного народу».[2]

Отже, Організація Об'єднаних Націй утворюючи свої інституціональні структури для вивчення стану прав людини, по суті, здійснює «нагляд» за виконанням державами своїх зобов´язань у галузі поваги прав людини. Таку діяльність здійснює і Рада Безпеки ООН**,** яка неодноразово розглядала спори

і ситуації в галузі прав людини, що становлять загрозу загальному миру і безпеці. Рішення і висновки з питань прав людини приймав Міжнародний суд ООН, Генеральний секретар ООН, а також Верховний комісар з прав людини, до повноважень якого віднесена відповідальність за діяльність ООН в сфері прав людини в рамках загальної компетенції, повноважень і рішень ГА ООН, ЕКОСОР і Комісії з прав людини (з 2006 р. має назву «Рада ООН з прав людини»). За різними оцінками, ООН отримує щорічно від 30 до 40 тис. скарг про порушення прав людини. [3]

Для нашої держави використання можливостей РБ ООН може бути корисним для захисту прав та свобод людини, які порушуються представниками окупаційної влади на території Автономної республіки Крим і непідконтрольних Україні частинах території Донецької та Луганської областей.

Бібліографічні посилання:

1. Годованик Є.В Рада безпеки ООН: міжнародно-правовий статус та актуальні проблеми реформування : автореф. дис ... канд. юрид. наук: 12.00.11 / Євген Валентинович Годованик . – К., 2011. – 20 с.

2. Сааков В. Рада Безпеки ООН уперше обговорила ситуацію з правами людини в Північній Кореї / В. Сааков. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://p.dw.com/p/1E90L.

3. Міжнародна система захисту прав людини. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.info-library.com.ua/books-text-7520.html.

Жихарева А.А., курсант
Науковий керівник –
д.ю.н, доц. **Боняк В.О.,**
завідувач кафедри теорії
та історії держави і права
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ОРГАНИ, ЩО НАДІЛЕНІ ПРАВОМ УХВАЛЮВАТИ РІШЕННЯ ПРО ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО КОНСТИТУЦІЇ (на прикладі пострадянських держав)

Важливим моментом конституційної законотворчості є питання внесення змін до Основного Закону держави. У зв'язку з цим, у конституційно-правовій доктрині суттєвим є з'ясування питання про суб'єктів, що наділяються таким правом.

При підготовці тез цієї доповіді нами визначено за мету з'ясувати спільні та відмінні риси в конституційно-правовому регулюванні процесу внесення змін до конституцій окремих пострадянських держав, а саме в аспекті закріплення на рівні основного закону органів, уповноважених ухвалювати

рішення про внесення змін до конституцій.

При цьому нами буде акцентована увага на конституціях таких пострадянських держав (в минулому – республіки СРСР) як України, Грузії, Республіки Білорусь, Республіки Казахстан, Естонської Республіки та Російської Федерації.

Ознайомлення з тексами основних законів цих країн дозволяє стверджувати, що таким правом ухвалювати рішення про внесення змін до конституції держави наділені: 1) народ шляхом референдуму; 2) парламент держави (мінімальна законодавчо визначена кількість народних обранців) або два склади парламенту, а також парламенти суб'єктів федерації; 3) глава держави – президент; 4) Конституційні збори.

Підтвердженням цього слугують такі положення конституцій вищевказаних держав:

1) правом ініціювати внесення змін до Основного Закону Української держави наділені:

а) народ , шляхом проведення всеукраїнського референдуму (законопроект про внесення змін до розділу І «Загальні засади», розділу ІІІ «Вибори. Референдум» і розділу ХІІІ «Внесення змін до Конституції України» подається до Верховної Ради України Президентом України або не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України і, за умови його прийняття не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України, затверджується всеукраїнським референдумом, який призначається Президентом України (ч.1 ст. 156);

б) парламент – Верховна Рада України (законопроект про внесення змін до Конституції України», попередньо схвалений більшістю від конституційного складу Верховної Ради України), не менш як двома третинами голосів від конституційного складу Верховної Ради України (ст. 155 Основного Закону) [1].

У Конституції Грузії таким правом наділені депутати (ухвалюють це рішення не менше ніж двома третинами повного складу Парламенту Грузї (ч.3-4 ст. 102) [2].

Згідно з положеннями ст. 138-140 Конституції Республіки Білорусь такими суб’єктами щодо внесення змін і доповнень до Основного Закону держави визначено:

а) парламент;

б) народ (шляхом референдуму (розділи І, ІІ, IV,VIII Конституції можуть бути змінені тільки шляхом референдуму) [3].

За Конституцією Республіки Казахстан, Парламент уповноважений більшістю не менше чотирьох п’ятих голосів від загальної кількості депутатів кожної з Палат Парламенту прийняти закон про внесення змін і доповнень до Конституції. У такому випадку Президент Республіки підписує цей закон або відносить його на республіканський референдум, який вважається таким, зо відбувся, якщо в голосуванні взяло участь більше половини громадян Республіки, що

мають право брати участь у республіканському референдумі. (ст. 91) [4.].

Основний Закон Російської Федерації містить положення, відповідно до яких зміни до глав 1, 2, 9 мають право вносити:

а) Конституційні збори, що розробляють проект нової Конституції РФ та приймають її двома третинами голосів від загальної кількості їх членів;

б) народ РФ при проведенні всенародного голосування (референдуму), якщо за них проголосували більше половини виборців, які брали участь у голосуванні , за умови , якщо в цьому голосуванні брали участь більше половини виборців (ч. 3 ст. 135).

Зміни до глав 3-8, згідно Конституції цієї держави, вносять Федеральні збори; Рада Федерації та Державна Дума за умови схвалення змін більшістю не менш трьох чвертей голосів від загального числа членів Ради Федерації та не менше двох третин голосів від загальної кількості депутатів Державної Думи (ч. 2 ст. 108). Такий Закон вступає в силу після його схвалення органами законодавчої влади не менше ніж двома третинами суб'єктів РФ (ст. 136 Конституції РФ).

Правом ухвалювати рішення про внесення змін до Конституції Естонської Республіки наділені:

а) народ (шляхом референдуму);

б) два склади Рійгікогу (парламенту);

в) Рійгікогу у терміновому випадку (таке рішення схвалюється 2/3 голосами його складу) (ст.163).

Глава 1 Конституції «Загальні положення» і глава 15 «Зміна Конституції» можуть бути змінені тільки шляхом референдуму (ст.162 Основного Закону Естонії) [5].

Таким чином, не претендуючи на вичерпне висвітлення питання, що розглядається нами, вищенаведене дає уявлення про загальні риси та відмінності у конституційно-правовому регулюванні процесу внесення змін до досліджуваних нами конституцій пострадянських держав, а саме в аспекті закріплення на рівні основного закону органів, уповноважених ухвалювати рішення про внесення змін до конституції, котрі стали предметом такого порівняльного аналізу.

Бібліографічні посилання:

1. Конституція України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 30 вересс. 2016 р.: (ОФІЦ. ТЕКСТ).- Паливода А.В., 2016.-76 с.

2. Конституция Грузии // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://matsne.gov.ge/ru/document/view/30346.

3. Конституция Республики Беларусь // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pravo.by/pravovaya-informatsiya/normativnye-dokumenty/konstitutsiya-respubliki-belarus/.

4. Конституция Республики Казахстан // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.constitution.kz.

5. Конституція Естонії // [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.concourt.am/armenian/legal_resources/world_constitutions/constit/estonia/estoni-r.htm.

6. Конституция Российской Федерации // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://constrf.ru.

Карабута К.В., курсант
Науковий керівник –
к.ю.н, доц. **Плетенець В.М.,**
доцент кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ПРОТИДІЯ ШАХРАЙСТВУ У КІБЕРПРОСТОРІ ЯК ЗАСІБ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

На сучасному етапі розвитку інформаційних технологій шахрайство посідає особливе місце. Це пов’язано з тим, що з кожним роком інформаційні технології все більше проникають в наше повсякденне життя. Останнім кроком буде перехід на електронні гроші. Це ми можемо побачити, з сучасної політики передових країн світу.

Однак дане положення провокує появу інтелектуальних правопорушників «хакерів». Дана ситуація виходить з того, що вислідити правопорушників дуже складно, бо вони працюють дистанційно.

Згідно тлумачення видатного криміналіста Р.С. Бєлкіна комп'ютерна інформація - інформація на машинному носії, в ЕОМ, системі або мережі ЕОМ - також може бути криміналістично значимою, при розслідуванні і комп'ютерних злочинів, і посягань, де ЕОМ виступає як об'єкт (крадіжка комп'ютера, незаконне використання машинного часу) або засіб скоєння злочину (використання ЕОМ для накопичення інформації, підробки документів і ін.). Програмні продукти теж можуть використовуватися і в якості об'єкту злочину (незаконне копіювання, спричинення збитку застосуванням руйнівних програм - вірусів), і в якості інструменту скоєння злочину (несанкціоноване проникнення в комп'ютерну систему, спотворення і підробки інформації) [1, с. 945].

Необхідно відзначити, що підвищення ефективності попереднього розслідування у кримінальних справах про кіберзлочинність неможливе без визначення чинників, які здатні робити помітний негативний вплив на якість процедури розслідування кримінального провадження. По-перше, це стосується недосконалості норм вітчизняного кримінального права, що передбачають відповідальність за кіберзлочинності. Ця проблема зумовлює неминуче виникнення труднощів в правильній кваліфікації даного різновиду шахрайства. По-друге, відсутнє повною мірою адекватне криміногенній ситуації, що склалася, криміналістичне забезпечення процедури розслідування цієї категорії кримінальних справ (як на рівні криміналістичної методики, так і на рівнях криміналістичної тактики і техніки). По-третє, міра професійної ква-

ліфікації суб'єктів розслідування не завжди повною мірою відповідає сучасним вимогам, що, безумовно, не може не позначитися на якості. По-четверте, негативне дію чинить недостатня координація спільних зусиль правоохоронних органів з державними і недержавними структурами, що спеціалізуються на забезпеченні безпеки у сфері телекомунікації і комп'ютерній інформації [2, с. 213].

Інтернет шахраї є вигадливими не тільки у способах вчинення, й маскування свої дій. Так, 30 вересня 2017 року працівниками кіберполіції було затримано інтернет-шахрая, який ретельно конспірував свою злочинну діяльність: розміщував оголошення на сайті, знаходячись у громадських місцях, де є вільний доступ до мережі Інтернет, аби ускладнити пошук його місцезнаходження. У знайомого він придбав банківські картки, на які отримував гроші від потерпілих. А знімав гроші з банкоматів у медичній масці, аби камери терміналів не зафіксували його обличчя [3]. І подібні випадки є непоодинокими.

Однак, як відзначає Шапочка С. В. з'явилося і нове явище, що виникло в мережі Інтернет менше п'яти років тому. Йдеться про широке розповсюдження і популяризацію використання децентралізованих віртуальних криптовалют (Bitcoin, Litecoin, Namecoin, Zerocoin, Quark, Megacoin, Peercoin, Worldcoin, тощо), темпи приросту капіталу їх власників склали 100 %, 200 % і навіть 1000 % на день. Криптовалюта стала одним із видів електронних платіжних засобів для оплати товарів і послуг в мережі Інтернет, яку також можна обміняти на реальні гроші. На даний час, нерегульована сфера віртуальних валют, користується великою популярністю серед організованих злочинних угруповань, що вже приймають оплату за свої послуги в віртуальній валюті, використовуючи альтернативний Інтернет – DarkNet, що функціонує на основі системи TOR (The Onion Router) [4, с. 227]. В таких країнах, як Росія, Тайланд та Китай Bitcoin фактично поза законом. Взяти наприклад Національний банк Китайської Народної Республіки, який наклав заборону на кредитно-фінансові установи проводити будь-які операції із використанням крипто валюти Bitcoin.

В Україні, жорстка реакція з боку влади, щодо здійснення банківських операцій з використанням криптовалюти відсутня. Ми можемо погодитися з думкою Шапочки С. В., що це пов’язано з недооцінкою рівня можливого негативного впливу криптовалюти на економіку, стан злочинності та функціонування кредитно-банківської системи держави.

З огляду на вище викладене, ми можемо дійти висновку, що даний напрям наукового дослідження дуже актуальний в наш час, і відкритий для подальшого вивчення та вдосконалення.

Бібліографічні посилання:

1. Криминалистика: учебник для вузов / Под ред. Р.С. Белкина. – М.: НОРМА, 2001. – С. 990.

2. Антонов И.О., Шилимов А.Н. Актуальные проблемы расследования мошенничетсва с исмользованием компьютерной информации // Ученые записки Казанского универ-

ситета. – 2015. – Том 157, кн. 6 – С. 212–220.

3. Працівники кіберполіції затримали інтернет-шахра, який переховувався від органів слідства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://cyberpolice.gov.ua/news/praczivnyky-kiberpolicziyi-zatrymaly-internet-shaxraya-yakyj-perexovuvavsya-vid-organiv-slidstva-637/;

4. Шапочка С. В. Щодо шахрайства, що вчиняється з використанням можливостей мережі інтернет / С. В. Шапочка // Збірник науково-практичної конференції «Актуальні проблеми управління інформаційною безпекою держави» (20.03.2014 р.), м. Київ, у двох час., час. 1 – С. 226-230.

Кіяк Н.Я., курсант

Науковий керівник –
к.ю.н, доц. **Плетенець В.М.,**
доцент кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії

(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ОРАГНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ПИТАННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ВБИВСТВ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ

В Україні злочини, які посягають на життя та здоров'я особи, визнаються одними з найнебезпечніших, адже вказані види суспільно небезпечних діянь посягають на найважливіші цінності буття людини як живої істоти – життя та здоров'я. Відповідальність за них передбачена в розділі ІІ Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК України). Серед злочинів проти життя та здоров'я кримінальний закон передбачає, зокрема, умисне вбивство та його різні типи, різні види тілесних ушкоджень, катування, побої та мордування, велику кількість посягань та життя та здоров'я, що вчиняються медичними працівниками тощо (ст.ст. 115-145 КК України) [1].

Враховуючи специфіку злочинів проти життя та здоров'я особи, розгляд особливостей розслідування таких злочинів слід розподілити на злочини проти життя та злочини проти здоров'я. Однак, варто відзначити, що для більшості таких злочинів характерне утворення слідів насильства на тілі та одязі потерпілого, оточуючих предметах. Ґрунтовний аналіз вказаних слідів, як вказує Д.С. Клименко, дозволяє слідчому будувати ймовірні умовиводи про особу злочинця, визначати шляхи його пошуку [2, с. 247]. Особливого гостро результати цієї діяльності відчахуються на початковому етапі розслідування.

У процесі розслідування злочинів проти життя (на прикладі вбивств) необхідним є з'ясувати важливі обставини, що сприяють встановленню істини, серед яких: причина смерті; спосіб та знаряддя вчинення злочину; час настання смерті; особа жертви та особа вбивці; обставини вчинення злочину; мотиви вбивства та інші [4, с. 286]. У свою чергу, специфіка процесу розслі-

дування злочинів проти здоров'я особи полягає в необхідності з'ясувати наступні обставини: час, характер і локалізацію тілесних ушкоджень; знаряддя, засоби та спосіб заподіяння ушкоджень, послідовність виконання дій та заходів щодо потерпілого [3, с. 266].

В.Ю. Шепітько справедливо пов'язує успіх розслідування вбивств із його плануванням, що передбачає, зокрема, висування версій слідчим, виявлення доказів унаслідок логічного аналізу їх походження, ролі та значення [4, с. 289]. При цьому важливо, щоб таких слідчих версій було більше двох, що дасть змогу більш зосереджено та виважено аналізувати отримані докази та планувати пошук нових.

Початковий етап розслідування вбивств залежить від слідчої ситуації, що склалась. Зокрема, йде мова про те, що розпочато розслідування за фактом виявлення трупа або за фактом зникнення людини, що дає підстави вважати про можливість заподіяння смерті. Однак, початковий етап розслідування передбачає загалом проведення невідкладних слідчих дій та оперативно-розшукових заходів, серед яких: огляд місця події та трупа; допит очевидців та свідків, до прикладу, із числа родичів вбитого; переслідування та розшук убивці; судово-медична експертиза трупа; затримання, особистий обшук та допит підозрюваного; обшуки за місцем проживання та місцем праці підозрюваного; криміналістичні експертизи речових доказів, що виявлені при оглядах та обшуках [5, с. 592].

Таким чином, початковий етап розслідування передбачає проведення слідчих (розшукових) та пошукових дій, спрямованих на виявлення ключових слідів злочину, особи злочинця для формування певного фундаменту для подальших дій.

Важливими невідкладними слідчими діями при розслідуванні злочинів проти здоров'я особи постають допит потерпілого та свідків, його освідування, огляд одягу потерпілого, огляд місця події, а також судово-медична експертиза [6, с. 349]. При цьому сутнісним завданням судово-медичної експертизи тут є визначення ступеня тяжкості заподіяної здоров'ю особи шкоди.

У випадку, якщо злочин на початковому етапі розслідування не вдалось розкрити, то мають місце наступні заходи: проведення повторного огляду місця події, огляд речових доказів, допити свідків, продовження пошуку особи злочинця [3, с. 252-253].

Таким чином початковий етап вбивств є важливою складовою якісного, всебічного та повного розслідування. В ході його проведення одержується ключова інформація, яка стає основою для встановлення всіх обставин вчиненого кримінального правопорушення.

Бібліографічні посилання:

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Ст. 131.

2. Клименко Д.С. Дослідження слідової картини злочинів проти життя та здоров'я з метою встановлення криміналістично-значущої інформації про особу злочинця / Д.С.

Клименко // Науковий вісник публічного та приватного права, 2016. – Вип. 3. – С. 246-250.

3. Криміналістика: навч. посіб. / Р.І. Благута, Р.І. Сибірна, В.М. Бараняк та ін.; за заг. ред. Є.В. Пряхіна. – К.: Атіка, 2012. – 496 с.

4. Криміналістика: Підручник / Кол. авт.: В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова, В.А. Журавель та ін. / За ред. проф. В.Ю. Шепітька. – Х.: Право, 2008. – 464 с.

5. Криминалистика: Учебник / Отв. ред. Н.П. Яблоков. – М.: Юристъ, 2005. – 781 с.

6. Салтевський М.В. Криміналістика. Підручник: У 2 ч. Ч. 2. – Х.: Консум, 2001. – 528 с.

Ковбаса М.В., курсант

Науковий керівник –
д.ю.н, доц. **Боняк В.О.,**
завідувач кафедри теорії
та історії держави і права

(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ СТ. 6 КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД У ПРАВОВИХ ПОЗИЦІЯХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Право на справедливий суд, будучи невід'ємною складовою принципу верховенства права, постає сьогодні як фундаментальна правова цінність будь-якого демократичного суспільства. Воно знайшло своє належне відображення у такому міжнародно-правовому акті, як Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. (далі – Конвенція). За цим міжнародно-правовим документом Україна взяла на себе зобов'язання організовувати свою правову систему таким чином, щоб забезпечити реальне гарантування передбаченого Конвенцією права на справедливий суд.

Різні аспекти діяльності Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) досліджували такі вчені, як М.В. Буроменський, В.Г. Буткевич, В.Н. Денисов, О.М. Ерделевський, В.І Євінтов, В.К. Забігайло, Л.Г. Заблоцька, Л.М. Липачова, В.Є. Мармазов, А.С. Мацко, В.В. Міцик, В.І. Муравйов, І.С. Піляєв, П.М. Рабінович, Д.М. Супрун, С. Шевчук, С.Є. Федик та ін. Ці правники здійснили вагомий внесок у розробку питання сутності права на справедливий суд у практиці ЄСПЛ.

Метою цих тез доповіді є з'ясування існуючих підходів до інтерпретації статті 6 «Право на справедливий суд» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. у рішеннях Європейського суду з прав людини.

Зміст ст. 6 Конвенції включає положення про те, що:

- кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим

законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. Судове рішення проголошується публічно, але преса і публіка можуть бути не допущені в зал засідань протягом усього судового розгляду або його частини в інтересах моралі, громадського порядку чи національної безпеки в демократичному суспільстві, якщо того вимагають інтереси неповнолітніх або захист приватного життя сторін, або - тією мірою, що визнана судом суворо необхідною, - коли за особливих обставин публічність розгляду може зашкодити інтересам правосуддя;

- кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим доти, доки його вину не буде доведено в законному порядку;

- кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права:

a) бути негайно і детально поінформованим зрозумілою для нього мовою про характер і причини обвинувачення, висунутого проти нього;

b) мати час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту;

c) захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або - за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника - одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя;

d) допитувати свідків обвинувачення або вимагати, щоб їх допитали, а також вимагати виклику й допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення;

e) якщо він не розуміє мови, яка використовується в суді, або не розмовляє нею, - одержувати безоплатну допомогу перекладача [1].

Тлумачення досліджуваної статті знайшло своє відображення у таких рішеннях ЄСПЛ:

- стосовно питання доступу до суду, то у своїй ухвалі щодо прийнятності Заяви №6778/05 «МПП "Голуб" проти України» від 18 жовтня 2005 р., Суд зазначив, що процедурні гарантії, закріплені статтею 6, гарантують кожному право подання скарги щодо його прав та обов’язків цивільного характеру до суду чи органу правосуддя. Таким чином, втілюється право на звернення до суду, одним із аспектів якого є право доступу, тобто право розпочати провадження у судах з цивільних питань (див. справу «Ґолдер проти Сполученого Королівства», рішення від 21 лютого 1975 р., серія А № 18, п. 28-36) [2];

- «Меньшакова проти України» (Menshakova v. Ukraine, заява №377/02) від 8 квітня 2010 р. Суд повторює, що пункт 1 статті 6 гарантує кожному право на звернення до суду з позовом щодо його прав та обов’язків цивільного характеру. Цей припис, згідно з практикою Суду, включає в себе не тільки право ініціювати провадження, але й право розраховувати на «розгляд» спору судом (див., наприклад, рішення у справі «Кутіч проти Хорватії» (Kutic v. Croatia), заява № 48778/99, п. 25, ЕСПЛ 2002-II) [3];

- у рішенні по справі «Сокуренко і Стригун проти України» (Sokurenko and Strygun v. Ukraine) від 20 липня 2006 року, заява№ 29458/04 та № 29465/04 Суд нагадав, що раніше у справі «Занд проти Австрії» зазначалось, що термін «судом, встановленим законом» у пункті 1 статті 6 передбачено «усю організаційну структуру судів, включно з [...] питаннями, що належать до юрисдикції певних категорій судів [...]»[4];

- рішення у справі «"Агрокомплекс" проти України» (Agrokompleks v. Ukraine) від 6 жовтня 2011 року, заява № 23465/03, в якому зазначено, що стосовно питання «незалежності» для цілей п. 1 статті 6, то судовою практикою Суду вже давно було встановлено, що у цієї вимоги є два аспекти – суб'єктивний та об'єктивний. По-перше, суд має бути суб'єктивно незалежним, тобто у жодного із членів трибуналу не має бути персональних упереджень або необ'єктивності. Персональна неупередженість презюмується, якщо немає доказів протилежного. По-друге, трибунал має також бути неупередженим з об'єктивної точки зору, тобто ним мають надаватися достатні гарантії відсутності будь-яких обґрунтованих сумнівів у цьому відношенні (див. рішення у справі «Кііскінен проти Фінляндії» (Kiiskinen v. Finland) (dec.), заява № 26323/95, ECHR 1999/V (витяги)). Згідно з об'єктивним критерієм, особливо необхідно визначити, поза межами особистої поведінки суддів, чи немає підтверджених фактів, які могли б спричинити сумніви щодо неупередженості суддів (див. рішення у справі «Клейн та інші проти Нідерландів» (Kleyn and Others v. the Netherlands) [GC], заяви №№ 39343/98 et seq., § 191, ECHR 2003-VI) [5];

- Рішення у справі «Серявін та інші проти України» (Seryavin and Others v.Ukraine), в якому Суд наголошує на тому, що хоча національний суд має певну свободу розсуду щодо вибору аргументів у тій чи іншій справі та прийняття доказів на підтвердження позицій сторін, орган влади зобов'язаний виправдати свої дії, навівши обґрунтування своїх рішень (див. рішення у справі «Суомінен проти Фінляндії» (Suominen v. Finland), №37801/97, п. 36, від 1 липня 2003 року). Ще одне призначення обґрунтованого рішення полягає в тому, щоб продемонструвати сторонам, що вони були почуті. Крім того, вмотивоване рішення дає стороні можливість оскаржити його та отримати його перегляд вищестоящою інстанцією. Лише за умови винесення обґрунтованого рішення може забезпечуватись публічний контроль здійснення правосуддя (див. рішення у справі «Гірвісаарі проти Фінляндії» (Hirvisaari v. Finland), № 49684/99, п. 30, від 27 вересня 2001 року) [6];

- у справі «Олександр Волков проти України» (Oleksandr Volkov v. Ukraine) від 9 січня 2013 року, заява № 21722/11, порушення принципу юридичної визначеності було констатоване Європейським судом з прав людини з огляду на відсутність у законодавстві України положень щодо строків давності притягнення судді до відповідальності за порушення присяги, в контексті дотримання вимог «якості закону» при перевірці виправданості втручання у права, гарантовані статтею 8 Конвенції [7, с. 62];

- у рішенні «Хужин та інші проти Росії» (Khuzhin and Others v. Russia) від 23 жовтня 2008 року, заява № 13470/02) Суд забороняє передчасне висловлення думки самим судом про те, що особа, «яку обвинувачено у вчиненні злочину», є винною, тоді як це ще не доведено відповідно до закону, а й поширюється на заяви, що їх роблять інші державні посадові особи стосовно проваджень, що тривають у кримінальних справах, і які спонукають громадськість до думки про вину підозрюваного та визначають наперед оцінку фактів компетентним судовим органом [7, с. 68].

Отже, підводячи підсумок слід зазначити, що правові позиції Європейського Суду з прав людини з інтерпретації статті 6 "Право на справедливий суд" Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод включають в себе такі складові:

- свободу доступу особи до суду першої інстанції;
- функціонування суду має здійснюватися на основі норм, які регулюють його діяльність;
- незалежний і неупереджений розгляд справ у суді;
- обґрунтованість рішень суду;
- принцип юридичної (правової) визначеності;
- презумпція невинуватості.

Бібліографічні посилання:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004

2. Справа «МПП "Голуб" проти України» (Заява № 6778/05) / Європейський Суд з прав людини, Рішення від 18 жовтня 2005 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/974_224.

3. Справа «Меньшакова проти України» (Menshakova v. Ukraine, (Заява №377/02) / Європейський Суд з прав людини, Рішення від 8 квітня 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_766.

4. Справа «Сокуренко і Стригун проти України» (Заява № 29458/04 та № 29465/04) / Європейський Суд з прав людини, Рішення від 20.07.2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/974_115.

5. Справа «Агрокомплекс проти України» (Agrokompleks v. Ukraine) (Заява № 23465/03) / Європейський Суд з прав людини, Рішення від 6 жовтня 20112006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://cons.parus.ua/map/doc/087K1E5785/Sprava-Agrokompleks-proti-Ukrayini.html

6. Справа «Серявін та інші проти України» (Заява № 4909/04) / Європейський Суд з прав людини, Рішення від 10.02.2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/974_672

7. Фулей Т.І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя / Т. І. Фулей // Науково-методичний посібник для суддів. – 2-ге вид. випр., допов. – К., 2015. – 208 с.

Орлова О.О.,
доцент кафедри теорії
та історії держави і права,
кандидат юридичних наук, доцент
Ковтун В.Д., курсант
*(Дніпропетровський державний
університету внутрішніх справ)*

ПРОФЕСІОНАЛЬНЕ ЖЕБРАЦТВО ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЛЕЖНОГО РІВНЯ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ

Законодавством України передбачено, що достатнє харчування, одяг, житло є правом людини аби створити для себе гідні умови життя. Разом з цим, змістовне наповнення статті 48 Конституції України не відповідає реаліям сьогодення, оскільки проблема забезпечення належного соціально – економічного рівня та захисту прав людини у цій сфері й досі залишається неврегульованою.

Враховуючи те, що не всі можуть забезпечити себе належними умовами для життя, але відповідно до законів України та нормативно – правових актів держава все ж гарантує реалізацію даного права це є одним з проблемних аспектів її діяльності, що виражається не тільки у проведенні недостатньої соціальної роботи з населенням, але і в незахищеності різних категорій населення.

На жаль, все частіше на вулицях України з'являються особи, котрі за допомогою жебрацтва намагаються задовольнити свої життєві потреби. Причинами такого явища є порушення як соціальних інститутів так і невід'ємних прав людини. Безробіття, пияцтво, бідність сприяють тому аби зазначена категорія осіб з кожним роком поповнювалась [1].

Однак, жебрацтво це не тільки зацікавленість у тому, щоб отримати матеріальну допомогу у вигляді милостині (монастир, церква, благодійна організація, пересічний громадянин). Це переростає у окремий вид професійної діяльності за якої жебрак сприймає цей процес як найпримітивніший спосіб заробітку.

З урахуванням того, що законодавством передбачено відповідальність лише за втягнення неповнолітніх у зайняття жебрацтвом, а для інших ніякої заборони не існує не дивно, що особа знайде будь – яку причину, щоб опинившись на вулиці не гаяти час, а досить швидко та без зайвих зусиль отримати легкодоступний заробіток [2].

Це пов'язано не лише з зацікавленістю таких осіб, але й із ставленням суспільства до даного виду зайнятості. Так, на соціально – економічному етапі розвитку Україна перейшла від співчуття до нетерпимості, адже з про-

цвітанням жебрацтва прогресує алкоголізм, наркоманія, проституція, що в результаті призведе до катастрофічних наслідків [3]. Суспільний феномен, а саме асоціальна поведінка, якою наділені жебраки призводить до того, що зазначене коло осіб не спроможні виконувати суспільно корисну працю, а ведуть «паразитичний» спосіб життя, перетворюючи жебрацтво на професійний вид діяльності [4].

Попри це, в Україні й досі діють різні форми жебрацтва, які було виділено ще в давні часи. Категорія людей, що переживає складну життєву ситуацію і просто змушена жебракувати має назву тимчасові жебраки. Наступною формою жебрацтва є непрацездатні, а саме особи, які в силу свого віку чи здоров'я неспроможні забезпечити себе належним соціальним рівнем життя. Професійні жебраки – найбільш розповсюджена група осіб, яка збагачується за рахунок церков, міського транспорту та громадських місць [5].

Окрім цього, зазначена форма жебрацтва відповідно до спрямування діяльності особи поділяється на окремі «спеціалізації». Першим типом і як не дивно найприбутковішим є жінка, яка залучає своїх малолітніх дітей та викликає найбільше співчуття до свого безпорадного стану. Другим видом є учасники бойових дій, які використовують всім нам відомий додатковий реквізит - інвалідний візочок.

Не менш розповсюдженою є категорія «біженці», яких ми можемо зустріти на вокзалах та в будь – якому іншому людному місці і які зазвичай просять кошти на проїзд через втрату гаманця чи валіз. Особи, які стоять біля церков чи храмів і цим самим вказуючи на свою побожність та випрошують гроші отримали назву «церквушники».

Якщо до дорослої особи ще можна проявити співчуття і толерантне ставлення, то побачивши дитину, яка жебракує стає зрозуміло, що таке «хобі» є одним з перших соціальних ризиків, що потребує негайного вирішення та врегулювання, адже це безперечно не тільки порушення права належного рівня життя, але й прав дитини, щодо надання їй нормальних умов для розвитку [6].

Отже, жебрацтво є одним з масових соціальних явищ, яке не тільки вказує на низький соціально – економічний рівень життя в Україні, але й на порушення реалізації права людини на гідні умови життя. Так, це є підтвердженням того, що соціальна політика у сфері профілактики жебрацтва в нашій країні не здійснюється.

На жаль, найбільше уваги на цю проблему звертають не державні органи та установи, а засоби масової інформації, які неодноразово наголошували на тому, що процвітання професійного жебрацтва матиме негативний вплив на суспільство та державу. Для того аби змінити рівень жебрацтва та покращити соціальне становище цієї категорії осіб необхідно вирішити питання, щодо їх реабілітації та надання допомоги, а також проведення соціальної та профілактичної роботи державними органами, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями, що сприятиме попередженню випадків жебрац-

тва як дорослими так і дітьми. Саме забезпечення контролю з боку держави допоможе скоротити рівень жебрацтва та надасть змогу протидіяти порушенню прав людини.

Бібліографічні посилання:

1. Горілий А.Г. Історія соціальної роботи в Україні/ А.Г. Горілий. – Тернопіль: ТАНГ, 2001. – 191 с.;
2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // zakon.rada.gov.ua ;
3. Фирсов М.В. История социальной работы : учеб. пособие / М.В. Фирсов. – М. : КНОРУС, 2012. – 400 с.;
4. «Про зайнятість населення»: Закон України від 5 липня 2012 року//ВВР України. – 2012. - № 5067;
5. Лиходей О.А. Профессиональное нищенство и бродяжничество как социальный феномен / О.А.Лиходей. – СПб. : Изд–во СПГУВК, 2004. – 255 с.;
6. Фирсов М.В. Теория социальной работы/ М.В. Фирсов, Е.Г. Студенова. – М. : Гуманит. изд. центр «ВЛАДОС», 2001. – 432 с.;

Костенко Л.Ф., курсант
Науковий керівник –
к.ю.н. **Єфімов М.М.,**
доцент кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ОСОБИ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ НЕТРАДИЦІЙНИХ МЕТОДІВ ДОПИТУ

Актуальність даної теми полягає у тому, що на початковій стадії досудового розслідування слідчий стикається з рядом проблем щодо забезпечення прав особи при застосуванні нетрадиційних методів допиту. Оскільки сучасний розвиток суспільства досяг значної вершини прогресу, з'являються нові можливості проведення слідчих (розшукових) дій. В даній роботі розглядається варіант допиту із застосуванням нетрадиційних способів.

Відповідно до КПК України, допит – це слідча дія, у процесі якої слідчий, прокурор отримує від особи, яка володіє відомостями, що мають значення в кримінальній справі (свідка, потерпілого, експерта, підозрюваного), словесну інформацію про обставини події злочину та інші факти, які мають значення для встановлення об'єктивної істини і забезпечення правильного застосування закону [4].

В.К. Весельський та В.С. Кузьмічов вдало наголошують на тому, що допит складається з наступних елементів: 1) організаційний – забезпечення

раціонального проведення допиту (коли і де доцільно провести його з позиції раціонального використання бюджету часу і можливостей слідчого – сьогодні, завтра, вранці, які використати технічні засоби і т.п.); 2) змістовний – визначення повноти і взаємозв'язку обставин, що підлягають встановленню; 3) тактичний – встановлення відповідних засобів і прийомів вирішення конкретних завдань допиту [5, с. 61]. Тобто, основним завданням слідчого, що проводить допит є отримання від допитуваної особи свідчень, що матимуть в подальшому розслідуванні кримінальної бази стійку доказову базу.

У криміналістичній літературі нетрадиційними засобами називають біолокацію, біоритмологію, гіпноз, голографію, дерматогліфіку, кінесику, одорологію, поліграф, телепатію, яснобачення тощо [2].

Для успішного застосування нетрадиційних засобів необхідно встановити психологічний контакт з допитуваною особою. Адже спілкування під час допиту, як доречно зазначає Л.Д. Удалова, ускладнюється тим, що допит є специфічною формою спілкування, у процесі якої громадяни, які перебувають у сфері досудового розслідування та судового розгляду справи, входять у безпосередній контакт з представниками слідчих та судових органів, які наділені владними повноваженнями [6, с. 134]. Тому важливим є вміння слідчого викликати прихильність у свідка або сформувати між учасниками допиту обстановку довіри.

Відомості, отримані за допомогою нетрадиційних засобів повинні суб'єктивно оцінюватись, і розшифровуватись спеціалістом даної галузі з обов'язковим урахуванням того, що кожна людина індивідуальна, і реакція на такий метод теж є індивідуальною.

Основою встановлення психологічного контакту, як доречно зазначає О.П. Ващук, є вміле, своєчасне і цілеспрямоване використання слідчим наявних в його розпорядженні відомостей про учасників слідчої (розшукової) дії, використання тактичних і технічних можливостей, емоційний вплив на особу спеціально підібраними вербальними і невербальними засобами [1, с. 296]. Серед цих засобів слід виділити міміку, жести, мізансцени, постановку відповідних питань тощо.

Деякі вчені притримуються думки, що показання отриманні нетрадиційним методом, не можуть бути доказом, але спостерігаючи їхній вплив та реакцію допитуваного можна змінювати тактику допиту. Найчастіше на практиці, використовують поліграф. Так як під час застосування такого методу отримуємо орієнтуючу інформацію. Для надання такої інформації безпосередньо як доказу, необхідно повинно бути оформлено у формі висновку спеціаліста, що проводив таке опитування, який має бути внесеним слідчим до протоколу допиту. Використовуючи такі методи як запахи, музичний фон, необхідно знати смаки та вподобання допитуваного. Тому що ввімкнувши класичну музику людині, яка надає перевагу джазу слідчий не отримає того результату на який розраховує, оскільки допитувана особа навряд чи буде почувати себе комфортно та ітиме на контакт.

Дискусійним тактичним прийомом є застосування гіпнозу. Зазвичай гіпноз застосовують до потерпілих чи свідків, що не можуть пригадати якийсь факт, це може бути через пережиті травми, амнезію та інші чинники, знову ж таки все враховується індивідуально. Його можна застосовувати лише в тому випадку, коли всі інші варіанти отримання інформації не принесли позитивного результату [3].

Підсумовуючи вищезазначене, доходимо висновку, що забезпечення прав особи при застосуванні нетрадиційних методів допиту є важливим аспектом для проведення цієї слідчої (розшукової) дії. Для правильного застосування біолокації, біоритмології, гіпнозу, голографії, дерматогліфії, кінесики, одорології, поліграфу, телепатії, яснобачення необхідно встановлювати психологічний контакт. Зазначене дозволить максимально об'єктивно використати зазначені засоби.

***Бібліографічні посилання*:**

1. Ващук О. П. Прийоми верифікації даних при проведенні слідчих (розшукових) дій / О.П. Ващук // Право і суспільство. – 2013. – №6. – С. 295-297.

2. Деякі нетрадиційні методи отримання показань, їх значення і правова оцінка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ifreestore.net/2523/70/

3. Гіпноз та можливості його використання при прове-денні допитів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lex-line.com.ua/?language=ru&go=full_article&id=843

4. Кримінальний процесуальний кодекс України : прийнятий Верховною Радою України Законом №4651-VI від 13.04.2012 р. / відп. за випуск В.А. Прудников. – Х.: Право, 2012. – 392 с.

5. Особливості провадження допиту підозрюваного (обвинуваченого) з метою недопущення тортур та інших порушень прав людини : Посібник / Весельський В.К., Кузьмічов В.С., Мацишин В.С., Старушкевич А.В.. – К.: Національна академія внутрішніх справ України, 2004. – 148 с.

6. Удалова Л. Д. Деякі проблеми допиту інформатора в кримінальному судочинстві України // Вісник Луганської академії внутрішніх справ. – 2003. – №1. – С. 133-137.

Курганова Д.Р., курсант
Науковий керівник –
к.ю.н., доц. **Орлова О.О.,**
доцент кафедри теорії
та історії держави і права

(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ТА СТАНОВЛЕННЯ МЕДІАЦІЇ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

В сьогоденні важливим питання в економічному простору приділяється питанню медіації. Виникнення конфліктів та вирішення їх без небажаних наслідків, глобальне питання кожної компанії та організації. Що ж являє собою

медіація ?

Медіація це певна сукупність процесів в якому незалежна, нейтральна третя сторона тобто медіатор, намагається допомогти, вирішити конфлікт за участі добровільної волі конфліктуючих сторін. Медіатор виступає як посередник, «буфер» , між двома конфліктуючими компаніями, він допомагає їм порозумітися і полегшує весь процес спілкування,поринаючи в позиції кожної сторони та враховуючи інтереси обох, це забезпечує йому знайти більш ефективні шляхи вирішення поставленої проблематики.

Слід зазначити, що ще в далекі стародавні часи правосуддя відбувалося досить швидко і було непербачуваним і звісно суб'єктивним. Яскравим прикладом того часу було створення торгових палат, що забезпечувало вирішення конфліктів більш мирним шляхом чим зазвичай, без убивств і неочікуваних рішень суддів. Звісно існувала і негативна сторона цього явища, оскільки рішення приймалося або перемога або поразка однією із сторін котрі сперечались і оскаржити своє рішення вони не мали змоги.

Розглядаючи медіацію потрібну звернути увагу на її принципи до яких входить:

✓ Неупередженість.

Медіатор має досить не упереджено відносить до конфліктуючих сторін, ніяким чином не дати відчути одній із сторін відчути свою прихильність. Робота медіатора має бути об'єктивною і чесною і ні в якому випадку медіатор не повинен бути зацікавлений в конфлікті або його вирішенні на користь однієї з сторін.

✓ Конфіденційність.

Досить важливий я той факт що вся інформація котру отримує медіатор мала конфіденційний характер і не була розголошеною чи оприлюдненою без згоди сторін або якщо цього не вимагає закон . Якщо в ході вирішення конфлікту відбуваються збори чи засідання з однією із сторін медіатор має заздалегідь це обговорити з усіма сторонами. Також є забороненим передача будь-яких даних, інформації щодо поведінки сторін, про результативність справи.

✓ Добровільність.

Сама процедура медіації має добровільний характер. Змусити конфліктуючи сторони скористатися послугами медіації або хоча б спробувати скористатися ніхто не може. Оскільки головною метою медіації є добровільний процес, який полягає у взаєморозумінні на добровільному початку сторін, досягнути вирішенню чесної та справедливої угоди. Добровільність передбачає наступне : жодну зі сторін не можливо змусити приймати участь в процесі медіації; в будь-яку хвилину кожна із сторін має право відмовитися і вийти з процесу вирішення конфлікту; під час процесу кожна із конфліктуючих сторін може контролювати процес, тобто сам хід медіації і знову ж таки послуги самого медіатора протягом всього процесу прийняття рішення, сторони приймають добровільно [1].

До основних функцій медіатора відносять:

1. Оцінювання конфліктів (медіатор ретельно все зважує і оцінює,збирає інформацію та аналізує її)
2. Активний слухач (медіатор повинен чітко і спокійно сприймати інформацію, слухати і аналізувати як змістовну так і емоційну складову проблематики)
3. Неупереджено організовувати процес (мається на увазі контролювати та задавати тон процесу переговорів, допомагати сторонам коректно будувати відносини між собою, спостерігати, допомагати, підтримувати психологічний стан кожної із сторони)
4. Бути особою котра є генератором альтернативних поглядів та іде (допомога конфліктуючим сторонам знайти рішення котрі не заплямують їх репутацію)
5. Бути джерелом інформації (мається на увазі допомога в пошуку інформації, але це не має бути юридична консультація, пояснення чи тлумачення)
6. Помічник при створенні остаточних домовленостей та ідей
7. Бути вчителем та навчити сторони правилам ведення переговорів (проведення переговорів з точки зору співпраці, а не боротьби)

Подія яка стала першою сходинкою до розвитку медіації в Європі стала конференція Р.Паунда відома ще як Паундська конференція котра розглядала питання «Причини невдоволеності населення адмініструванням системи правосуддя в США» яка була проведена ще в далекому 1976 році. Саме починаючи з цього періоду розпочинається історія розвитку медіації.

Розвито процесу медіації сприяв цілий ряд причин таких як досить висока вартість судових зборів, корумпованість судової системи і саме головне довго тривалість самого процесу суду. Аналіз іноземного законодавства у сфері медіації свідчить про те, що, наприклад, у країнах Європи закони про медіацію було прийнято наприкінці XX – на початку XXI ст. Зокрема,у Румунії прийнято Закон «Про медіацію та організацію професії медіатора», у Литві – Закон «Про медіацію в цивільних спорах», у Німеччині – Закон «Про підтримку медіації

та інших форм позасудового врегулювання конфліктів», у Болгарії, Білорусі та Казахстані – Закони про медіацію, в Австралії – Акт про медіацію, Розділ VI Цивільно-процесуального кодексу Франції містить ст. ст. 131-1–131-15, спрямовані на врегулювання відносин медіації [4].

Медіація швидко розповсюдилася по всіх країнах. А в 2004 році у Австралії було прийнято Федеральний закон про медіацію в цивільних справах.

Європейська практика запровадження медіації, а саме Директива 2008/52 ЄС Європейського Парламенту та Ради з певних аспектів медіації в цивільних і комерційних справах була затверджена ще 21.05.2008 р. (далі – Директива про медіацію) та передбачала імплементацію відповідних норм у законодавство держав-членів до 21.05.2011 р. Суть директиви полягає у встановлені та закріпленні принципів та основ, запровадження механізму медіації

в національне законодавство країн – членів ЄС.

Слід також зазначити, що саме регулювання Директиви про модернізацію та застосування медіації до міжнародних спорів у звіті був виданий Комісією Європейського парламенту у 2016 році [7],свідчить про те що всі країни ЄС за винятком трьох розповсюджують і актуалізують регулювання відповідних положень національного законодавства про медіацію в цивільних, а також комерційних справах.

В сучасну Україну медіація прийшла вже як напрацьована технологія в середині 90-х років. Виникли перші медаіційні центри і почали працювати з1997 року в місті Одеса. Вперше в СНД медіацію було застосовано в рамках цивільного судочинства. Громадськими «Групами медіації» Донецька, Луганська,Одеси, Києва, Криму, Харкова вона апробувалася в різних сферах - у трудових, сімейних спорах,спорах сусідів, у цивільних провадженнях тощо.

Українські, польські і російські юристи К. Сохнєвич, Т. Кутчеба, О. Стадницький, Б. Греков, М. Грушевський, І. Франко, А. Томашевский, Є. Барановський, С. Кульчицький, Т. Гошко розглядали відновне правосуддя в історичному контексті, зокрема, його витоки, передумови виникнення, механізм функціонування [4].

Однак, з огляду на вимоги часу чи західних партнерів, в Україні наразі триває вже не перша спроба законодавчо врегулювати цей механізм та надати йому певних інституційних рис, а саме: загально-визначеної термінології, закріплення основних принципів проведення медіації, мінімальних стандартів навчання медіаторів, наявність реєстрів медіаторів тощо.

Починаючи з 2015 і по нині у Верховній Раді України було зареєстровано низку проектів Закону « Про медіацію», а саме 4 законопроекти, два з яких було додано вже 17 травня 2016 року. Вже 3 листопада 2016 р. було прийнято Верховною Радою України за основу проекту Закону України «Про медіацію» за реєстраційним № 3665 (далі – Проект ЗУ) є важливим кроком у становленні й розвитку інституту медіації в Україні [5].

Наразі процес становлення та розвитку медіації в Україні є необхідним та набуває поступового розвитку, вона є невід'ємною складовою законодавства України так як це відбулося в законодавстві Європейського Союзу і це питання не перестає бути актуальним на протязі багатьох років.

Бібліографічні посилання:

1. Боброва О. М. Відновне правосуддя. Особливості впровадження процедури медіації: європейський досвід / О.М. Боброва, О.О. Горова, В.В. Землянська, Н. М. Прокопенко. - К.: Наш час, 2006. - 164 с.

2. Валюк Я. Практичні аспекти відновного правосуддя. Польській Центр Медіації / Я. Валюк //Щоквартальний бюлетень. Відновне правосуддя в Україні. - 2005. - № 3. - С. 77-80.

3. Горова О. О. Приклади існуючих програм відновного правосуддя в інших країнах / О.О. Горова // Український Центр Порозуміння. Щоквартальний бюлетень. «Відновне правосуддя в Україні». - 2005. - № 1-2. - С. 130-133.

4. Землянська В. Аналіз практики судових та правоохоронних органів з впрова-

дження процедури медіації в Англії, Бельгії та Німеччини / В. Землянська // Щоквартальний бюлетень. «Відновне правосуддя в Україні». - 2007. - № 1. - С. 76-81.

5. Висновок Верховного Суду України на проект Закону про медіацію [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.

6. Про медіацію: проект Закону України від 17 грудня 2015 р. № 3665 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57463.

7. Директива про модернізацію та застосування медіації до міжнародних спорів [Електронний ресурс]. – Режим доступу :http://eur-lex.europa.eu/legal content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016DC0542&from=EN.

Левчук А.Ю., курсант

Науковий керівник –
к.ю.н., доц. **Завгородній В.А.,**
доцент кафедри теорії
та історії держави і права

(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПОНЯТТЯ «СІМЕЙНЕ ЖИТТЯ» В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ ТА ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Ратифікувавши Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція), Україна взяла на себе зобов'язання забезпечувати реалізацію відповідного каталогу прав осіб, що перебувають під її юрисдикцією. Одним із фундаментальних прав, що гарантується як Конвенцією, так і Конституцією України є право на сімейне життя, що відноситься до особистих прав та охороняється від втручання. Однак, щорічна практика Європейського Суду свідчить про невідповідність законодавства України положенням про захист прав, які гарантує сама Конвенція та потребує реформування, щоб повністю відповідати європейським стандартам. Наскільки критичною є така невідповідність і є метою даного дослідження.

Законодавство України, яким гарантується сімейне життя, має такі особливості, що розуміння цього поняття.

По-перше, положення Сімейного кодексу України (далі - СКУ) не дають чіткого тлумачення поняття «сімейне життя», однак цей термін вживається в його тексті, наприклад: «кожна особа має право на повагу до свого сімейного життя» (п. 4 ст. 4); «ніхто не може зазнавати втручання в його сімейне життя, крім випадків, встановлених Конституцією України» (п. 5 ст.5).

По-друге, у нормах СКУ, на відмінну від попередньої категорії, дається визначення поняття «сім'я», сутність якого розкривається через три її ознаки, котрі випливають із розуміння сім'ї як союзу двох чи більше осіб, а

саме: 1) спільне проживання; 2) спільний побут; 3) взаємні (спільні) права та обов'язки.

По-третє, подружжя вважається сім'єю і тоді, коли дружина та чоловік, у зв'язку з навчанням, роботою, лікуванням, необхідністю догляду за батьками, дітьми та з інших поважних причин не проживають спільно. Дитина належить до сім'ї своїх батьків і тоді, коли спільно з ними не проживає (абзац другий ч. 2 ст. 3 СКУ).

По-четверте, права члена сім'ї має одинока особа (ч. 3 ст. 3 СК). Водночас така особа не має взаємних прав та обов'язків у сімейно-правовому розумінні. Вона може мати родичів, зобов'язання їх утримувати, наприклад, повнолітню дочку або сина, які проживають окремо. За таких обставин виникають сімейні права та обов'язки за участю одинокої особи та її родичів, однак такі відносини не є сім'єю в прямому розумінні цього слова в рішеннях Євросуду [1, с.141].

Із зазначеного випливає, що в Сімейному Кодексі України хоч і згадується поняття «сімейне життя», його норми більше врегульовують такі поняття як «сім'я» та «члени сім'ї».

Безпосередньо термін «сімейне життя» було розтлумачено лише в 2012 році Конституційним Судом України, який у своєму рішенні зазначив, що «сімейне життя» - це особисті майнові та немайнові відносини між подружжям, іншими членами сім'ї, яке здійснюється на засадах, визначених у Сімейному кодексі України. При цьому, Конституційним Судом України наголошено на тому, що неможливо визначити абсолютно всі види поведінки фізичної особи у сферах сімейного життя, оскільки сімейні права є частиною природних прав людини, які не є вичерпними, і реалізуються в різноманітних і динамічних відносинах майнового та немайнового характеру, стосунках, явищах, подіях тощо. Право на сімейне життя є засадничою цінністю, необхідною для повного розквіту людини в демократичному суспільстві, та розглядається як право фізичної особи на автономне буття незалежно від держави, органів місцевого самоврядування, юридичних і фізичних осіб [2].

Таким чином, Конституційний Суд України розширив розуміння цього поняття, однак, на наш погляд, з акцентом на те, що це відносини, які перш за все складаються між подружжям у шлюбі.

В свою чергу, з позиції Європейського суду з прав людини (далі – Євросуд, Суд) сімейне життя, що входить до сфери приватного життя, є багатоаспектним і таким, що зазнало неабияких змін із розвитком медичних технологій, міграцією населення. Тому з урахуванням «динамічного» тлумачення відповідних норм Конвенції Євросуд застосовує у цьому плані цілком конкретний підхід, за яким перевага надається фактичним відносинам, а не формально юридичному статусу. Поняття «сімейне життя», на думку Суду, означає не лише відносини на основі шлюбу, а й може означати інші «сімейні зв'язки», які існують де-факто і характеризуються достатньою сталістю (рішення Євросуду у справі «Крон та інші проти Нідерландів»). Однак, на дум-

ку Суду, необхідно мати на увазі, що таке твердження може ґрунтуватися лише на фактах кожної конкретної справи.

З урахуванням такого підходу Європейський Суд вважає, що в демократичному суспільстві має право на існування:

1) біологічна (законна) сім'я - це сім'я, що створена згідно з національними особливостями, тобто термін «сімейне життя» може поширюватись на відносини між нареченими, якщо вони достатньо давно встановлені (рішення Європейського Суду «Гарнага проти України» від 16.05.2013р.);

2) позашлюбна сім'я (поняття «сім'я» в розумінні ст. 8 Конвенції включає і фактичні сімейні узи, коли сторони живуть спільно поза шлюбом; спільне проживання, як правило, є обов'язковою умовою сімейного життя, проте у виняткових випадках і інші фактори можуть свідчити про те, що конкретні відносини досить стабільні, для того щоб розглядати їх як фактичні сімейні зв'язки (рішення Європейського Суду «Кіган проти Ірландії» від 26.051994р.);

3) адюльтерна сім'я - сім'я, де чоловік має не одну дружину, а декілька (в європейських суспільствах адюльтер (тобто фактична полігамія) вже давно не вважається надто серйозним порушенням (рішення Європейського Суду «Фретте проти Франції» 2002 р.);

4) соціологічна сім'я - шлюб між представниками однієї соціальної групи (рішення Європейського Суду «Ван Оостервійк проти Бельгії» 1979 року) [3].

Варто звернути увагу на те, що Європейський Суд тривалий час не поширював право на сімейне життя на сім'ї гомосексуалістів, оскільки за його визначенням вони мали право лише на приватне життя. Проте останнім часом він помітно змінив свій підхід, наприклад, визнавши наявність сімейних зв'язків у пари, що складалася з прооперованого транссексуала і жінки, що народила дочку шляхом штучного запліднення від анонімного донора (рішення Євросуду у справі «X.,Y.,Z. проти Сполученого Королівства» (1997). В іншій справі Євросуд зазначив, що «емоційні узи одностатевої пари, яка живе у стабільних партнерських стосунках, мають захищатися як «сімейне життя» (рішення Євросуду у справі «Шалк та Копф проти Австрії» 2010р.).

Разом з цим, Європейський Суд з прав людини сформував особливу правову позицію щодо конфіденційності сімейного життя посадових осіб, які виконують функції держави або органів місцевого самоврядування, та членів їх сімей. Так, наприклад, у справі «Лінгенс проти Австрії» (1986р.) федеральний канцлер П.Бруно Крайський наполягав на тому, що висловлювання журналіста стосовно нього та його сім'ї, мали образливий характер, і посилався на статтю 8 Конвенції, яка захищає сімейне життя особи.

Із цим Європейський Суд не погодився і сформулював таке принципове положення: свобода преси є добрим знаряддям для формування громадської думки про поведінку та ідеї керівників. У зв'язку з цим межа допустимої критики є значно ширшою, коли йдеться про політичного діяча, аніж коли це

стосується пересічної особи. Політичний діяч має право на захист свого приватного життя за пунктом 2 статті 10 Конвенції, але межа цього захисту його репутації має бути такою, щоб забезпечити й вільне обговорення політичних питань. Політичні діячі неминуче відкриваються для прискіпливого висвітлення своїх слів та вчинків і мають усвідомлювати це.

Така позиція Європейського Суду кореспондується з резолюцією Парламентської Асамблеї Ради Європи від 25 грудня 2008 року № 1165, в якій зазначається, що публічні особи повинні усвідомлювати, що особливий статус, який вони мають у суспільстві, автоматично збільшує рівень тиску на приватність їхнього життя (пункт 6). До того ж Україна визначила перелік інформації, що не належить до конфіденційної інформації і стосується осіб, які бажають займати виборні посади в органах влади.

Аналізуючи вищевикладене слід зазначити, що в практиці Європейського Суду тлумачення терміну «сімейне життя» відбувається через його розуміння у якості «сімейних уз», тобто відносин, що часто перебувають поза межами правового регулювання і є фактично сімейними. Такий підхід, на наш погляд, відповідає природній концепції розуміння прав людини та є більш виправданим в сучасних умовах розвитку суспільства та моралі. Відповідно українське законодавство, яке акцентує увагу на шлюбно-сімейних правовідносинах потребує осучаснення, враховуючі правові позиції Європейського Суду, що викладені в останніх його рішення по статті 8 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.

Бібліографічні посилання:

1. Паліюк В. П. Загальні питання застосування судами загальної юрисдикції України Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод / В.П. Паліюк // Часопис цивільного і кримінального судочинства. – 2013. – № 4 (13). – С. 129 –142.

2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України від 20.01.2012 № 1-9/2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-12

3.Фулей Т.І. Повага до приватного та сімейного життя: європейські стандарти / Т.І. Фулей // Право на повагу до приватного і сімейного життя, житла і таємниці кореспонденції: загальні підходи застосування статті 8 Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини (Рим, 1950). – К.: Софія-А, 2004. – 104 с.

Макаренко Н.І., курсант
Науковий керівник –
к.ю.н, доц. **Плетенець В.М.,**
доцент кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ГОТОВНІСТЬ СЛІДЧОГО ДО ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ЯК ЗАПОРУКА УСПІХУ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ОСОБИ

Стрімкі зміни, на шляху Євро інтеграційних процесів в нашій державі, обумовили збільшення кількості злочинів. Це вимагає від правоохоронців взагалі та слідчих зокрема, вдосконалення своєї діяльності. У той же час висока фізична та інтелектуальна завантаженість потребує достатнього рівня психологічного рівня підготовки, який необхідний для високої ефективності та процесуальної важливості виконаних слідчих дій в кримінальному провадженні.

Успішна робота слідчого, залежить від розвиненості вольових якостей характеру, високої працездатності, емоційної стійкості, можливості витримувати постійні фізичні та психологічні навантаження. Оскільки саме слідчий є головним учасником кримінального провадження, від якого в більшості залежить ефективність роботи відділку поліції, то питання його психологічної підготовки до проведення ним слідчих дій є досить актуальним.

Підготовка до будь-якої слідчої дії потребує складання плану, який слідчий має скласти у відповідності до соціально-психологічної характеристики особи, щодо якої буде проведена дана дія та, при цьому, включити особливості характеру інших учасників дії. Наприклад, при проведенні допиту в першу чергу необхідно встановити психологічний контакт. Це сприятиме правильному та раціональному витрачанню часу та допоможе належно оцінити та в подальшому застосувати одержані показання. Встановлення психологічного контакту створює найбільш сприятливу психологічну атмосферу спілкування, в результаті чого в допитуваної особи змінюється негативний емоційний стан, психологічне ставлення та соціальна позиція, а у слідчого формуються позитивний емоційний настрій та прагнення досягнути істини. Невстановлений психологічний контакт, на думку В.В. Баранчик, «призводить до виникнення конфліктних ситуацій, відмови від надання свідчень, надання неповних чи неправдивих показань допитуваною особою» [1].

У зв’язку з тим, що злочинність невпинно вдосконалюється, працівникам правоохоронних органів необхідно бути готовим до протидії.

Готовність є предметом вивчення різних наук, чим забезпечується всебічний підхід до її дослідження. Готовність – це інтегральний стан особистості, який визначає здатність до діяльності та бездіяльності в певній сфері (особистісній, соціальній, професійній). Тоді, у відповідності до цього визначення визначається, що фізіологічна готовість – це інтегральний стан слідчого, який визначає його здатність до функціонування; стан, який не залежить від людини. Тоді, можна сказати, що фізіологічна готовність має декілька складових. По-перше, це нервово-психічна готовність, яка визначається, як інтегральний стан слідчого, який визначає його здатність до нервово-психічної витримки в професійній діяльності. Дана складова визначає готовність до: утримання нервової рівноваги під час спілкування з різними особами кримінальної субкультури; психічної витримки під час ненормованого робочого дня та ін. По-друге, це психофізіологічна готовність, яка в свою чергу виступає інтегральним станом слідчого, який визначає його здатність до тривалого фізичного навантаження. Цей різновид визначає готовність до: тривалого фізичного навантаження; фізичної витримки щодо плодотворної та копіткої роботи в різний час доби; нейтралізації проявів професійної деформації та ін. [2, с.512].

Таким чином психологічна готовність слідчого до проведення слідчих (розшукових) дій є важливою складовою мінімізації протидії розслідування. Як наслідок якість розслідування буде значно вищою, що неодмінно позитивно позначиться на мінімізації часу, сил та засобів, необхідних для встановлення всіх обставин кримінального правопорушення.

Бібліографічні посилання:

1. Ряшко О.В. Психологічні особливості допиту підозрюваного під час досудового слідства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://radnuk.info/statti/556-protses/15092-2011-01-21-05-53-45.html

2. Пасько А.М. Фізіологічна та фізична готовність слідчого до професійної діяльності / Пасько А.М. // Актуальні проблеми держави і права, 2011. – С. 510–515.

Марчук М.І.,
завідувач кафедри
конституційного і міжнародного права
кандидат юридичних наук, доцент
Погуца М.Ю.,
курсант факультету №2
*(Харківський національний
університет внутрішніх справ)*

ОСНОВНІ ПРАВОВІ ПІДХОДИ ЩОДО НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН У ДЕРЖАВАХ СУЧАСНОЇ ЄВРОПИ

Питання правового статусу національних меншин у сучасному світі набуває виняткової актуальності. Не є винятком і Україна, оскільки на її території проживають представники понад 130 національностей і народностей, питома вага яких серед усього населення становить 20 відсотків.

Чітке визначення правового статусу національних меншин і їх захист є нагальною проблемою сьогодення. Зокрема, варто зауважити, що в Україні правовий статус національних меншин регулюється Конституцією та законом «Про національні меншини в Україні» від 25 червня 1992 р.

На сьогодні одним із найбільш вдалих визначень поняття ”національні меншини” вважається дефініція, що належить Спеціальному доповідачу Підкомісії з прав людини ООН Ф. Капоторті. Він вказує, що національною меншиною є: ”Група населення, яка відрізняється від основної групи населення своїм етнічним походженням, чи то своєю національністю, чи то своєю релігією; за своєю кількістю поступається основній групі населення; не займає домінантної позиції в країні; демонструє бажання зберігати свою самобутність і свою культуру, традиції, релігію чи мову; не складається з недавніх емігрантів або біженців; має глибоке коріння в країні проживання (як правило, громадян цієї країни) [1]”.

Разом із тим найбільш точне визначення національної меншини наведено в Рекомендаціях Парламентської Асамблеї Ради Європи (ПАРЄ) “Про захист прав національних меншин” (1995 р.). відповідно до даного акту, під поняттям “національні меншини” потрібно розуміти групу осіб у будь-якій державі, які:

— проживають на території цієї держави і є її громадянами;

— підтримують давні, міцні і неперервні зв’язки з цією державою;

— володіють чіткими етнічними, культурними, релігійними і мовними особливостями;

— є достатньо представницькими, хоча і менш чисельними порівняно з рештою населення цієї держави або будь-якого регіону цієї держави;

— охоплені прагненням спільно зберігати елементи, які складають їх спільну своєрідність, включаючи свою культуру, традиції, релігію і мову".

Серед європейських держав одним із найвдаліших законодавств щодо захисту прав національних меншин вважається законодавство Угорщини. Так, ще Конституція Угорщини, прийнята у 1989 р., проголосила право меншин на збереження власної культури, мови та релігії. У 1993 р. відбулося ухвалення окремого Закону "Про права національних меншин та етнічних меншин", яким регулювалося забезпечення культурної автономії національних та етнічних меншин і визначалось саме поняття «національна меншина» як національна або етнічна група, яка протягом хоча б ста років проживає на території країни, становить меншість за чисельністю щодо всього населення, члени якої є громадянами Угорщини, котрі відрізняються від іншої частини населення своєю мовою, культурою, традиціями, та проявляють почуття спільності, метою якого є збереження своїх цінностей, а також втілення та захист інтересів своїх історично сформованих спільнот [2].

Проте, на превеликий жаль, такий широкий підхід нашого сусіда до даного питання створює певні проблеми (зокрема євроінтеграційні) для України, котра на даний час знаходиться у ситуації критичної необхідності збереження власної національної ідентичності, з огляду на воєнні дії на Сході та громадянські протистояння в інших регіонах держави.

Визначення цього поняття знаходимо також і в міжнародно-правових документах України, а саме в договорі про відносини добросусідства і співробітництва між Україною та Румунією. Так, ч. 2, п. 2, ст. 13 Договору дає визначення румунської меншини в Україні, в якій зазначається, що до меншини потрібно зарахувати "громадян України, незалежно від регіонів, де вони проживають, і які відповідно до їх вільного вибору належать цій меншині, зважаючи на етнічне походження, мову, культуру чи релігію" [3].

Сучасні європейські держави вживають відповідних заходів для того, щоб особи, що належать до меншин, мали належні умови для вивчення своєї рідної мови або навчання на своїй рідній мові. Держави, у разі потреби, вживають заходів у галузі освіти з метою стимулювання вивчення історії,традицій, мови і культури меншин, що проживають на їхній території. Особи, що належать до меншин, повинні мати належні можливості для отримання знань, необхідних для життя у конкретному суспільстві. Держави також вживають дійових заходів для того, щоб особи, що належать до меншин, могли без обмежень брати участь у забезпеченні економічного прогресу та розвитку своєї країни.

Хочемо зазначити, що європейські міжнародні та національні політики і програми плануються та здійснюються з урахуванням законних інтересів осіб, що належать до меншин.

Комітет міністрів Ради Європи ще 10 листопада 1994 р. прийняв Рамкову конвенцію про захист національних меншин. У цьому багатосторонньому документі, присвяченому захисту національних меншин, викладено по-

ложення, що стосуються різних сфер їх життєдіяльності. Ці положення мають вигляд програми. Вони визначають конкретні завдання, які держави-учасниці зобов'язуються виконувати через запровадження на національному рівні відповідних законів та урядової політики.

Документом, що доповнює Рамкову конвенцію, є Європейська хартія регіональних мов та національних меншин, яку було ухвалено у 1992 р. [4]. Хартія визнає невід'ємне право користування як у приватному житті, так і публічно регіональними мовами та мовами національних меншин. Хартія визначає завдання та принципи, що їх мають дотримуватися держави, та пропонує конкретні заходи для їхнього здійснення в галузі освіти, правосуддя, державного управління, культури, економічного та соціального життя.

У сучасній Європі тенденція демократизації ставлення до меншин є досить помітною, оскільки багато країн Європи є поліетнічними що, у свою чергу, виключає саму можливість ігнорування національних меншин (виняток – Франція), котрими визнаються громадяни відповідних країн, які самоідентифікують себе з іншою етнічною групою, мають культурну, мовну та релігійну самобутність.

Підводячи підсумки вище сказаного, стверджуємо, що переважна більшість країн сучасної Європи приділяє підвищену увагу захисту прав і свобод, культурних інтересів зазначеної категорії громадян. Реалізація захисту національних меншин здійснюються не лише на державному, а й на міжнародному рівні, зокрема було прийнято ряд правових актів, що стосуються захисту національних меншин і пропонують державам виконувати зазначені вимоги. Україна не є винятком в цьому питанні, адже вона ратифікує міжнародні документи, які стосуються прав та захисту національних меншин та укладає договори з багатьма державами щодо розбудови відносин у даній сфері.

Бібліографічні посилання:

1. Capotorti F. Study on the rights of persons belonging to ethnic, religious and linguistic minorites. – New York, 1979. – 452 p.
2. Товт М. Визначення поняття “корінний народ” і “національна меншина” у міжнародних документах // Кримські татари: “національна меншина” або “корінний народ”: Матеріали “круглого столу”. – К., 1999. – 43 с.
3. Договір про відносини добросусідства і співробітництва між Україною та Румунією // Голос України. – 1992. – 24 вересня;
4. Європейська хартія регіональних мов і меншин. Міжнаціональні відносини і національні меншини України: стан, перспективи / Упор. Р.Ш. Чілачава, Т.І. Пилипенко. – К.: Гол. ред. літ-ри мовами нац. меншин України, 2004. – 382 с.

Мороз М.В., курсант
Науковий керівник –
к.ю.н, доц. **Плетенець В.М.,**
доцент кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ НЕВЕРБАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ДОПИТУ

Завдання удосконалення практики розслідування злочинів та підвищення ефективності боротьби зі злочинністю приводить до необхідності пошуку нових методів, засобів, прийомів і шляхів виявлення, отримання, фіксації, дослідження і використання криміналістичної інформації про події злочину. Одним з таких сучасних вчень є невербальна комунікація, яка уявляє собою систему наукових положень та практичних рекомендацій щодо виявлення, фіксації, обробки, зберігання, дослідження, тобто використання невербальної інформації в розслідуванні злочинів. Невербальна (від лат. *verbum* - слово) комунікація (від лат. *communico* - спілкування, роблю загальним) являє собою систематизовану сукупність знань зі сфери процесу взаємоспілкування людей на основі обміну повідомлень завдяки невербальним (немовним) засобам [1, с. 117].

Обов'язковим правилом роботи слідчого у будь-якій ситуації, що складається при проведенні допиту, є його діяльність щодо діагностування емоційного та інформаційного станів допитуваного щодо самого себе, навколишнього й, головне, події злочину. Оцінювання та результат рішення (верифікація) питання про достовірність або недостовірність показань допитуваного, знання або незнання ним істотних для провадження даних докорінно визначають характер слідчої активності під час допиту, формують оцінку рівня її визначеності або, навпаки, невизначеності. При цьому невизначеність ситуації допиту сприяє збільшенню міри тактичного ризику як під час його проведення окремо, так і для досудового розслідування загалом, що, безумовно, є фактором негативного характеру, оскільки збільшує ймовірність учинення слідчим помилкових, неадекватних дій, прийняття хибних рішень і як результат настання несприятливих наслідків [2, с. 233].

Під час допиту підозрюваного у вчиненні злочину з боку слідчого, допитуваного та його захисника мають місце дві форми людського спілкування - вербальна (словесна) і невербальна (несловесна). Невербальне, тобто несловесне спілкування кожного із суб'єктів відповідних кримінальних процесуальних відносин здійснюється за допомогою образів і немовних елементів. Що-

правда, підозрювана особа під час допиту за допомогою власних емоційно-вольових функцій психіки, в основному, прагне контролювати своє мовлення. Однак, якщо слідчий володіє спеціальними знаннями зі сфери невербальної комунікації, він має реальну змогу спостерігати за функціонуванням невербальних засобів спілкування підозрюваного, аналізувати їх прояви та оцінювати отримані мовні відомості на предмет їх щирості, правдивості [3, с. 141].

Якщо допитувана підозрювана особа дає неправдиві показання, то в залежності від її характеру і темпераменту засоби невербальної комунікації можуть проявлятися як в активній, так і в пасивній формах. Активна форма підсвідомого функціонування засобів невербальної комунікації у допитуваної підозрюваної особи, яка дає неправдиві показання, може проявлятися в діях її рук, зокрема, у прикриванні рота, потиранні носа, щік, вух. Під час словесної розповіді допитувана підозрювана особа, яка дає неправдиві показання, може своїми руками здійснювати дотичні жести, зокрема, торкатися носа, пригладжувати волосся на голові, потирати вуха, підборіддя, лоб, очі. За вказаних умов словесні неправдиві показання з боку допитуваного підозрюваного можуть також неусвідомлено супроводжуватися активною жестикуляцією [4, с. 145]. Пасивна форма функціонування засобів невербальної комунікації в підозрюваної особи, яка дає неправдиві показання під час допиту, також може проявлятися в діях її рук, а саме - в обмеженні жестикуляції. Наприклад, коли допитувана особа сидить, то вона може ховати свої руки (наприклад, позаду спини, у кишені, всовувати руки під себе, ховати руки на грудях, склавши їх у прямокутну форму тощо) [1].

Слідчий повинен уміти за допомогою знань про кінетичні невербально-комунікаційні компоненти виявляти під час допиту ті з них у поведінці підозрюваного, що засвідчують його занепокоєння, невпевненість, нервування та агресивність. Виявлення слідчим наявності у допитуваної особи певної кількості психофізіологічних реакцій, визначення сили їх прояву дозволяє йому залежно від слідчої ситуації застосовувати щодо допитуваного ті чи інші засоби слідчої тактики.

Уся ідея тактичного психологічного впливу на допитувану підозрювану особу через невербальні комунікаційні джерела полягає в тому, що є наявною певна невербально-комунікативна ситуація, яка контролюється завдяки спостереженням слідчого і його аналітичній діяльності.

Отже, засоби невербальної комунікації дають можливість слідчому у тій чи іншій невербально-комунікативній криміналістичній ситуації під час допиту підозрюваної особи оперативно обрати найбільш розумний, правильний напрям його процесуальної і тактичної діяльності. Це, у свою чергу сприятиме повному та всебічному розслідуванню.

Бібліографічні посилання:

1. Ващук О.П.Невербальна інформація у кримінальному судочинстві: допит / О.П. Ващук // Национальный юридический журнал: теория и практика, 2014. - №12. – С. 233-237.

2. Ващук О.П. Сучасні можливості використання невербальної інформації в розслі-

дуванні злочинів / О.П. Ващук // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки, 2013. - №4. Том 2. – С. 145-147.

3. Скригонюк М. І. Тактичні джерела допиту підозрюваної особи, основою яких є знання зі сфери невербальної комунікації / М. І. Скригонюк // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція, 2013. - № 6-3. Том 2. – С. 117-123.

4. Ващук О. П. Можливості використання невербальної інформації при проведенні допиту / О. П. Ващук // Митна справа. - 2013. - № 5(2.2). - С. 50-55. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ms_2013_5(2).

Обитоцька М.В., курсант
Науковий керівник –
к.ю.н. **Єфімов М.М.,**
доцент кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ДО ПИТАННЯ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ПІДОЗРЮВАНОГО ПІД ЧАС ДОПИТУ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ГРУПОВОГО ХУЛІГАНСТВА

Важливою слідчою (розшуковою) дією при розслідуванні групового хуліганства є допит підозрюваного. Як відомо, зазначена процесуальна дія є найбільш розповсюдженою та інформативною в кримінальному судочинстві. Адже якраз за її допомогою майже в кожному провадженню працівники поліції отримують найбільшу кількість доказів, які дають можливість для висунення версій та проведення подальших заходів. Крім того, слід зазначити, що важливим аспектом його проведення є забезпечення прав допитуваної особи. Адже підозрюваний може йти на контакт зі слідством у випадках нормального ставлення до себе.

Загалом, допит – це слідча (розшукова) дія, що полягає в отриманні й фіксації у встановленій кримінально-процесуальній формі суб'єктом розслідування інформації шляхом безпосереднього комунікативного контакту, а предметом допиту виступає встановлена інформація як будь-які дані, що мають значення для встановлення істини [4, 151].

Важливе значення з огляду на визначену тематику є розуміння предмету допиту. Оскільки підозрюваного в деяких випадках не слід запитувати про певні речі. Так, М.М. Єфімов виділяє такі обставини, які необхідно встановити під час допитів підозрюваних:

– дані про підозрюваного: сімейний стан, стан здоров'я, освіта, місце роботи, заохочення, стягнення, судимості і т.п.;

– чи знайомий він із потерпілим і в які має з ним стосунки;

– чи виникали конфліктні ситуації; що відомо підозрюваним про поте-

рпілого, який він чинив опір та ін.;

– які конкретно хуліганські дії було ним учинено, за яких обставин, мотивів та метою;

– умисел хуліганських дій, тобто яка переслідувалась мета і як оцінюють правопорушники свої дії, що примусили до їх вчинення;

– чи був підозрюваний тверезий чи перебував у стані алкогольного сп'яніння;

з якого приводу, де, коли і з ким уживав спиртні напої;

– чи мав при собі зброю або які-небудь предмети, спеціально пристосовані для нанесення тілесних ушкоджень, якщо так, то які саме, де і коли їх придбав чи виготовив;

– чи чинив опір особам, що намагалися припинити його хуліганські дії, якщо так, то кому саме й у якій формі;

– яку шкоду, на його думку, він заподіяв своїми діями;

– його ставлення до своїх дій, їхня оцінка;

– чи вчинив він раніше які-небудь правопорушення або злочини і до якого виду відповідальності притягався;

– обставин, що пом'якшують чи обтяжують відповідальність: чи кається у вчиненому; як оцінює скоєний злочин; в якому стані знаходився, чи перебував у стані сп'яніння; чи мав при собі зброю; чи чинив опір представникам влади і громадськості [2, с. 124].

Ми підтримуємо зазначену позицію науковця на основі й нашого дослідження матеріалів кримінальних проваджень. Важливе значення має й використання тактичних прийомів для забезпечення прав підозрюваного. До системи тактичних прийомів, які спрямовані на виявлення неправди під час допитів підозрюваних та обираються слідчим у тій послідовності й у тому сполученні, який йому вбачається найбільш доцільним, В.О. Коновалова віднесла такі:

– постановка додаткових запитань;

– постановка деталізуючих запитань;

– постановка уточнюючих запитань;

– пред'явлення речових доказів;

– оголошення показань інших осіб;

– ознайомлення з протоколом огляду;

– оголошення висновку експерта;

– оголошення результатів слідчого експерименту [3, с. 208].

Як бачимо, тактичних прийомів, що визначаються різними науковцями досить багато. Ми переконані, що вони надають допомогу в ході проведення допитів. Для забезпечення прав підозрюваного, на наш погляд, необхідно використовувати такий тактичний прийом як актуалізація в пам’яті допитуваного певних відомостей. Для цього можна використовувати, як доречно зазначають А.Б. Соловйов та Є.О. Центров: а) асоціації за часом, тобто спогад про враження або переживання, пов’язаний з тим або іншим об’єктом або

особою, у чому велику роль відіграє емоційна пам'ять; б) асоціації в просторі, тобто допит про ті саме події або про ті ж обставини, але в різних планах, у різній (логічній або хронологічній) послідовності; в) асоціації за подібністю, тобто пред'явлення «фоторобота», мальованих портретів, альбомів зразків різних предметів і речей; г) асоціації за контрастом, побудовані на протиставленні різних об'єктів і явищ [5, с. 189].

Також можливим тактичним прийомом є приховування меж поінформованості слідчого. З цього приводу К.О. Чаплинський зазначає, що слідчий таким чином створює інформаційний вакуум, при якому аналізує наявні відомості, які заперечуються підозрюваними і змушує їх взяти ініціативу на себе [6, с. 175]. В разі вчинення хуліганства групою осіб, як зазначає М.М. Єфімов, умисне замовчування фактів породжує у допитуваних нерозуміння, особливо коли вони очікують повідомлення будь-яких даних, аби орієнтуватися у своїй подальшій поведінці. Під час проведення спілкування більшість слідчих вказали, що застосовують такий прийом у практичній діяльності і вважають його найефективнішим на відміну від інших [1, с. 142].

Констатуючи вищесказане, слід відмітити, що важливою слідчою (розшуковою) дією при розслідуванні групового хуліганства є допит підозрюваних. Важливим аспектом його проведення є забезпечення прав допитуваної особи. Адже підозрюваний може йти на контакт зі слідством у випадках нормального ставлення до себе. Тому під час проведення цієї процесуальної дії необхідно з'ясовувати певні обставини, що дають змогу будувати слідчі версії, орієнтувати під час проведення інших процесуальних дій. Крім того, бажано використовувати певні тактичні прийоми.

***Бібліографічні посилання*:**

1. Єфімов М.М. Методика розслідування хуліганства: монограф. / Микола Миколайович Єфімов. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2015. – 216 с.

2. Єфімов М.М. Організація і тактика розслідування хуліганства : Навчально-практичний посібник / М.М. Єфімов. – Д.: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2013. – 158 с.

3. Коновалова В.Е. Убийство: искусство расследования / В. Е. Коновалова. – Х. : Факт, 2001. – 311 с.

4. Следственные действия: учебник для магистров / М. В. Савельева. А. Б. Смушкин. – М. : Юрайт, 2012. – 273 с.

5. Соловьев А. Б., Центров Є. Є. Допрос на предварительном следствии: метод. пособие. / А.Б. Соловьев, Є.Є. Центров. – 2-е изд. перераб. – М., 1986.

6. Чаплинський К. О. Тактика проведення окремих слідчих дій: Монографія. – Д.: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2006. – 306 с.

Пархоменко А.О., курсант
Науковий керівник –
к.ю.н., доц. **Перепьолкін С.М.,**
доцент кафедри теорії
та історії держави і права
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

СВОБОДА СЛОВА В УКРАЇНІ: ЗАКОНОДАВЧІ ЗАСАДИ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НА ПРАКТИЦІ

З проголошенням Україною незалежності та визнанням її самостійним суб'єктом міжнародного права питання визнання загальнолюдських цінностей в межах її території стало одним з найбільш актуальних у її внутрішньодержавній політиці. Особливу увагу було звернено на забезпечення права на свободу слова, яке, як вважають різні представники правової доктрини, є фундаментальним та одним з найголовніших для розбудови демократичної держави. Варто зазначити, що принцип свободи думки і слова, вільного вираження своїх поглядів і переконань знайшов своє відображення в низці міжнародних нормативних актів, а також у деяких законах України, а найголовніше – в статтях Основного Закону нашої держави. Однак, наразі, в Україні існує проблема його гарантування, яка виражається, головним чином, у втручанні в діяльність засобів масової інформації. Тому досліджувана нами тема на сьогоднішній день є актуальною та потребує додаткового обговорення.

Отже, зміст права на свободу слова закріплено в різних міжнародно-правових актах, зокрема в ст. 19 Загальної декларації прав людини 1948 р., в якій зазначено, що кожна людина має право на вільне виявлення своїх переконань, тобто право на свободу безперешкодного дотримання своїх переконань та свободу шукати і поширювати інформацію будь-яким чином [1]. Аналогічні положення можна бачити також в ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, в Міжнародному пакті про громадянські і політичні права та інших міжнародно-правових актах.

Що ж до законодавства України, то досліджуваний нами принцип знайшов своє відображення в ст. 34. Конституції України, в якій зазначено, що кожному громадянину гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів та переконань, на вільне зберігання, використання та поширення інформації [2].

Варто зазначити, що Конституція України та інші закони, а саме Закон України «Про телебачення і радіомовлення», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» мають положення про заборону цензури в Україні, але правові обмеження в прояві свободи слова все одно зберігають-

ся. Обмеження прояву власної думки встановлюється насамперед з метою забезпечення національної безпеки, територіальної цілісності, забезпечення охорони громадського порядку, з метою запобігання розголошення конфіденційної інформації [3].

Однак, незважаючи на достатній рівень правового регулювання свободи слова в Україні, то її рівень з конкретним проміжком часу постійно змінюється, що можна простежити з кожним приходом до влади нової правлячої верхівки. Відповідно до цього можна навести статистику правозахисної організації Freedom House, яка зазначила, що Україна отримала всього 59 балів та посіла 130 місце за рейтингом свободи слова. Також вона відзначає, що рівень свободи слова в Україні оцінюється як частково вільний у зв'язку з погіршенням соціальної та економічної ситуації. Крім цього, необхідно звернути увагу на те, що серед пострадянських країн до частково вільних країн відносять також ще Молдову та Грузію, але в них рейтинг кращий, а інші країни пострадянського союзу відносяться до таких, в яких рівень свободи слова оцінюється як невільний [4].

Прикладом обмеження свободи слова в Україні може бути арешт в 2015 році українського журналіста Руслана Коцаби, якого обвинуватили в державній зраді за те, що він поширював в Інтернеті заклики до громадян відмовитися від мобілізації. Цей арешт Українська Гельсінська спілка з прав людини та міжнародна організація Amnesty International, а також інші організації з захисту прав людини назвали «переслідуванням за політичними мотивами». Та висловили свої думки з приводу того, що такий арешт є непропорційною реакцією держави та порушує право на свободу. Це яскравий показник того, що в нашій країні кожного журналіста або громадського діяча може бути обвинувачено у державній зраді за висловлювання, які суперечать політичним переконанням правлячої еліти [5].

Також наразі в Україні, посилаючись на ведення інформаційної війни, мають місце обмеження, пов'язані із забороною перегляду російських фільмів та серіалів, ознайомленням зі змістом багатьох книг тощо. Спеціально для цього в Україні було створено Національну експертну комісію України з питань захисту суспільної моралі. Разом з тим, вищезазначені приклади обмеження свободи слова в Україні не розкривають усіх проявів порушення цього права.

Отже, на основі вищевикладеного можна зробити висновок, що поняття свободи слова є нестійким, тобто змінюється в залежності від часу. Наприклад зі зміною влади та правлячої верхівки змінюються також і межі свободи слова. Наразі в Україні установлено демократичний правовий режим, а для подальшої розбудови держави, в якій пріоритетним напрямком визнаються права та свободи людини необхідне чітке регулювання відносин свободи слова у встановленому законодавством порядку. Наразі в Україні з цим існує проблема, тому вивчення цієї теми є актуальним та потребує подальшого дослідження.

Бібліографічні посилання:

1. Загальна декларація прав людини, прийнята та проголошена в резолюції 217 А (III) Генеральної Асамблеї від 10 грудня 1948 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015

2. Конституція України від 28 червня 1996 року: станом на 30 вересня 2016 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №1-рп/2016.

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 17 липня 1997 р. // Офіційний Вісник України. – 1998. – № 13. – С. 270–302.

4. Чому Україна падає в міжнародних рейтингах свободи слова? – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://iac.org.ua/chomu-ukrayina-padayev-mizhnarodnih-reytingah-svobodi-slova.

5. Правові межі свободи слова. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://knowledge.allbest.ru/law/2c0b65625a3ac69a5d43a89521306c26_0.html.

Pozhydayeva I. I., student
Research advisor –
Dr of law, prof. **Havrylenko O.A.,**
professor of International and European
Law Department, Law Faculty
*(the Kharkiv National University
named after V. N. Karazin)*

PROHIBITION OF TORTURES IN CONDUCT OF PROCEEDINGS VERSUS UKRAINE BY EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

An absolute prohibition of tortures is an imperative rule of law which European Court of Human Rights (ECHR) always underlines and considers as a fundamental principle of democratic society. This principle is mentioned in such sources as General Declaration of Human Rights 1948 (article 5), in the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment. According to Article 1 of this Convention the term "torture" means any act by which severe pain or suffering, whether physical or mental, is intentionally inflicted on a person for such purposes as obtaining from him or a third person information or a confession, punishing him for an act he or a third person has committed or is suspected of having committed, or intimidating or coercing him or a third person, or for any reason based on discrimination of any kind, when such pain or suffering is inflicted by or at the instigation of or with the consent or acquiescence of a public official or other person acting in an official capacity [1]. But the core source of human rights protection on European territory is European Convention on Human Rights 1950. Article 3 of this convention foresees that no one shall be subjected to torture or to inhuman or degrading treatment or punishment [2, p. 6]. But if there is a purpose to find a violation of

Article 3 such treatment as tortures must reach minimum rate of atrocity. There are no specified criteria how to determine these measures.

Viewing practice of European Human Rights Court we can see that in Ukraine the issue of tortures is up-to-date. Every year there are more and more cases where rights are violated and are prescribed in Article 3 of Convention. For example if during 2015 ECHR made 12 decisions (about Ukraine) where it found a violation of Article 3, in 2016 such amount of decisions raised up to 15. If in 2015 such cases concerned rights' violation of arrested people during pretrial investigation, in 2016 they were mostly based on issues concerning conditions in detention.

In case Pomilyayko v. Ukraine the Applicant complained about applying physical violence to her after arrest in the police. Officers of law enforcement agency frightened her, made her confess that she committed a theft. When they didn't receive her confession they made her sit on a chair, put a plastic bag over her head and started to strangle her. They hit her head, neck, face, mouth. When she asked to go to toilet they hit her in stomach and head. There were also some other actions according to applicant's complaint and the Court declared Article 3 as admissible in this case [3].

Regarding the case Karpylenko v. Ukraine the applicant's son suffered from physical violence and was taken to hospital with many injuries after which he died. The ECHR also considered that there was a violation of Article 3 [4].

There are also some cases which are connected with medical ill-treatment of convicted. Many people under detention have such illnesses as tuberculosis, HIV and hepatitis. In case of Konovalchuk v. Ukraine the applicant has been ill for a long period of time and in 2014 she was diagnosed with oncology. She couldn't get an appropriate treatment within the custodial facility particularly authorities were not able to provide her a necessary treatment in her situation. A violation of right to receive appropriate medical treatment is connected with the right for proper conditions in detention in this case which give the reason for the Court to consider that there was a violation of Article 3 regarding failure to provide medical aid [5].

In case Korneykov and Korneykova v. Ukraine the European Court of Human Rights was considering the case of the applicant and her child who were under detention in custody. She had been shackled to her bed in the maternity hospital at all times, including during the delivery. She had been shackled by her wrists and feet to a gynaecological examination chair or her bed in the maternity hospital at all times. She also claimed that that the conditions of her detention in the Kharkiv SIZO had been poor; and that neither she nor her baby had received adequate medical care there. There was also a complaint from her side that during court hearings she was held in metal cage. Her ward was in basement where conditions were cold and humid which are not good both for her and child's health. Moreover she didn't have hot water so she didn't have a possibility to take a shower and to bath her baby more often. The toilet and shower were in a niche not

separated from the living area. Her baby was not provided with hygiene products and there was no baby changing table or cot in the cell. Also she was not provided with necessary food and received sometimes only bread and water for breakfast. The Court found a violation of Article 3 in this case considering that there was the fact of appliance shackles to her in maternity hospital, inappropriate conditions in detention, improper medical treatment of applicant's newborn son, illegal placement to metal cage during hearing in courtroom [6].

According to the case Afanasyev v. Ukraine the Court found a violation in the fact of hitting an applicant during his staying in the police office. He claimed that he was shackled and made to confess in committing a crime. One of policemen hit him on left ear and consequently it caused swelling and partial deafness. Medical examination showed that he was injured on the left ear and existence of bruises on his body. The Court found a violation of Article 3 and also made a conclusion that domestic investigation had a big number of breaches [7].

In another case Kozinets v. Ukraine [8] the applicant complained that he was hit by the Head of Police Department who provided an examination on the factory. In case Visloguzov v. Ukraine the Court considered as necessary to inform the Ukrainian Government about conditions of detention and violent treatment of the applicant by officers in correctional labour colony [9].

For the recent years the issue of tortures and inhuman treatment is still contentious. The most common situation in Ukraine is physical violence in police offices. To receive confession police officers can injure people violating the principle of prohibition of tortures. That is why it is necessary to pay attention on this problem and try to find it's resolution.

***References**:*

1. Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, 1987. URL: http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CAT.aspx

2. European Convention on Human Rights. European Court of Human Rights. Council of Europe. F-67075 Strasbourg cedex, p. 55 URL: www.echr.coe.int.

3. Case of Pomilyayko v. Ukraine, 60426/11. Judgment (Merits and Just Satisfaction), Court (Fifth Section), 11/02/2016. URL: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-160428.

4. Case of Karpylenko v. Ukraine, 15509/12. Judgment (Merits and Just Satisfaction), Court (Fifth Section), 11/02/2016. URL: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-160431.

5. Case of Konovalchuk v. Ukraine, 31928/15. Judgment (Merits and Just Satisfaction), Court (Fifth Section), 13/10/2016. URL: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-167128.

6. Case of Korneykova and Korneykov v. Ukraine, 56660/12, Judgment (Merits and Just Satisfaction), Court (Fifth Section), 24/03/2016. URL: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-161543.

7. Case of Afanasyev v. Ukraine, 38722/02. Judgment (Merits and Just Satisfaction), Court (Second Section), 05/04/2005. URL: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-68711.

8. Case of Kozinets v. Ukraine, 75520/01. Judgment (Merits and Just Satisfaction), Court (Fifth Section), 06/12/2007. URL: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-83811.

9. Case of Visloguzov v. Ukraine, 32362/02. Judgment (Merits and Just Satisfaction), Court (Fifth Section), 20/05/2010. URL: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-98552

Скалецький Д.А., курсант
Науковий керівник –
к.ю.н., доц. **Перепьолкін С.М.,**
доцент кафедри теорії
та історії держави і права
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ПРИНЦИП РІВНОСТІ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

У багатьох державах питанням забезпечення рівності у відносинах між людьми надається особливо важливого значення. Актуальною ця проблема є і для України, значна частина населення якої не вважає, що дійсно усі є рівними перед законом і судом.

Усі люди є вільні, незалежні і рівні у своїй гідності та правах. Наведене положення втілює соціально-філософські засади рівноправності всіх людей. Принцип рівності конституційних прав і свобод громадян України, та їх рівності перед законом означає, що забороняються будь-які форми обмеження прав громадян за расовою, політичною, релігійною, статевою, етнічною, соціальною, мовною, майновою чи іншими ознаками [1].

Юридична рівність громадян України, їх рівноправність як принцип конституційного статусу людини і громадянина в Україні є одним з основоположних. Стаття 24 Конституції України встановлює, що «громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом», а ч. 1 ст. 21 Конституції України проголошує: «Усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах» [2].

У ст. 24 Конституції України виділені три основних аспекти цього принципу: а) рівність громадян в правах, тобто рівноправність; б) рівність громадян перед законом; в) рівність прав жінки і чоловіка.

Рівність всіх перед законом означає, що всі приписи рівною мірою є обов’язковими для всіх його адресатів; що суд в своїй діяльності є доступним для усіх, і при розгляді спорів повинен керуватися тільки законом, а не будь-якими іншими підставами. У ч. 2 ст. 24 Конституції України підкреслюється, що не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними та іншими ознаками.

Рівноправ’я жінки і чоловіка чітко визначені в ч. 3 ст. 24 Конституції України, яка встановлює, що рівність жінки і чоловіка забезпечується: а) наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній

підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; б) правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям.

З 1 січня 2006 р. набув чинності Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». Метою цього Закону є досягнення паритетного становища жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства шляхом правового забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, ліквідації дискримінації за ознакою статі та застосування спеціальних тимчасових заходів, спрямованих на усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків реалізовувати рівні права, надані їм Конституцією і законами України [3, с. 128].

Можна виділити основні положення, в яких втілюється принцип рівності конституційно-правового статусу людини і громадянина, а саме: рівність громадян перед законом (ч. 1, 2 ст. 24 Конституції України), яка полягає в тому, що не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками; рівність прав жінки і чоловіка (ч. 3 ст. 24 Конституції України); рівний доступ громадян до публічних посад (ч. 2 ст. 38 Конституції України); рівність у галузі політичних прав (статті 38, 71 Конституції України); рівність у виборі професії та роду трудової діяльності (ч. 2 ст. 43 Конституції України); рівність прав і обов'язків у шлюбі та сім'ї кожного з подружжя (ч. 1 ст. 51 Конституції України) та рівність дітей незалежно від походження, а також незалежно від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним (ч. 1 ст. 52 Конституції України); рівність перед судом (п. 2 ч. 3 ст. 129 Конституції України), означає що перед судом постає обов'язок не надавати будь-яких переваг, що не обумовлені законом.

Рівність та недопустимість дискримінації особи є не тільки конституційними принципами національної правової системи України, а й фундаментальними цінностями світового співтовариства, на чому наголошено у міжнародних правових актах з питань захисту прав і свобод людини і громадянина, зокрема у Міжнародному пакті про громадянські і політичні права 1966 р. (статтях 14, 26), Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. (статті 14), Протоколі №12 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. (статті 1), ратифікованих Україною та у Загальній декларації прав людини 1948 р. (статтях 1, 2, 7). Конституційний Суд України роз'яснив зміст принципу рівності конституційних прав і свобод людини і громадянина як гарантовану Конституцією України рівність усіх людей в їх правах і свободах, що означає необхідність забезпечення їм рівних правових можливостей як матеріального, так і процесуального характеру для реалізації однакових за змістом

та обсягом прав і свобод [4].

Отже, конституційний принцип рівності людини і громадянина слід розглядати як гарантування кожному члену суспільства, незважаючи на будь-які його індивідуальні ознаки (за винятком обставин, передбачених Конституцією і законодавством), однакових можливостей для реалізації конституційних прав і свобод, покладення на осіб, які перебувають в однаковому правовому становищі, рівних обов'язків, а також забезпечення рівності всіх перед законом і судом.

Бібліографічні посилання:

1. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua
2. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua
3. Конституційне право України : Підручник для студентів ВНЗ / За ред. Ю.М. Тодики, В.С. Журавського. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2002. – 544 с
4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Трояна А.П. щодо офіційного тлумачення положень статті 24 Конституції України № 9-рп/2012 від 12.04.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua.

Таранець Д.О., курсант
Науковий керівник –
к.ю.н., доц. **Завгородній В.А.,**
доцент кафедри теорії
та історії держави і права
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ПРАВО НА ЕВТАНАЗІЮ ТА ЙОГО СПІВВІДНОШЕННЯ З РЕЛІГІЙНИМИ НОРМАМИ І НОРМАМИ МОРАЛІ

В наш час людина намагається урізноманітнити своє життя та спробувати щось нове. Четверте покоління прав людини, як каталог прав XXI століття, набуває все більшої популярності, однак зумовлює глобальну дискусію на предмет того чи потрібні такі права людини, і чи вони не призведуть до занепаду людства.

Розглядаючи навіть окреме право на евтаназію, виникає логічне запитання: «Чи потрібна воно?». Адже, з одного боку, є люди з невиліковними хворобами, які вважають, що жити далі немає сенсу, з іншого – є ті, що навпаки чіпляються за будь-яку єдину можливість жити якомога довше. Розглядаючи це право важливим є розуміння того, як його сприймає українське суспільство, чи не суперечать такі дії релігійним нормам та законам держави.

Сьогодні можна споглядати різні підходи до визначення поняття «евтаназія». Однак більшість вчених приходять до висновку, що це всяка дія, спрямована на те, щоб покласти кінець життю особистості, йдучи назустріч її власному бажанню, і це повинно бути виконане незацікавленою особою [1]. З історії нам відомо, що даний термін ввів англійський філософ Френсіс Бекон (1561-1626) для позначення легкої, безболісної смерті.

Разом з цим, виокремлюють такі види евтаназії як «пасивна евтаназія», що є умисним зупиненням медичними працівниками підтримуючої терапії хворого та «активна евтаназія», під якою розуміють введення лікарських препаратів людині, яка помирає, або інші дії, які тягнуть за собою швидку смерть. Інколи до «активної евтаназії» відносять ще й самогубство за допомогою лікарів (надання хворому на його прохання препаратів, які скорочують життя).

Розглядаючи евтаназію в різних аспектах, можна побачити, що вона має глибоке історичне коріння. Дослідження свідчать, що первісне суспільство не вважало життя найвищою цінністю. Певною мірою це було виправдано важкими умовами виживання людини. У середні віки, за умов панування норм релігії, сформувалося відверто негативне ставлення до евтаназії.

Сьогоднішнє відношення громадян України до умертвіння людини, можна зрозуміти через аналіз результатів соціологічного опитування, яке було проведене десять років тому компанією «СуперДжоб» з 17 квітня до 10 травня 2007року. Згідно з отриманими результатами більш ніж половина українців (51%) вважають, що людина має право скористатися допомогою лікарів з метою добровільної смерті, оскільки людина має право самостійно розпоряджатися своїм життям, сама обирати жити їй чи ні.

Однак велика кількість опитаних також вважає, що легалізація такої процедури повинна бути тільки при жорсткому контролю з боку держави. Не підтримують евтаназію більш ніж третина опитаних (32%). Головним їхнім аргументом є те, що це неправильно з точки зору релігії, а також, що у зв'язку з великим рівнем корупції і злочинності в Україні узаконення евтаназії матиме страшні наслідки, коли почнуть законно вбивати через спадщину або усувати непотрібних людей [2].

Виходячи з результатів соціологічного опитування, можна зробити висновок, що загалом в більшості випадків громадяни України сприймають евтаназію як нормальне явище за певних умов і її застосування повинно залежати лише від волі людини. Однак, залишається значна частина респондентів, які з насторогою ставляться до такої процедури зважаючи на неможливість з боку держави належним чином гарантувати це право.

Чинним законодавством України, а саме Цивільним кодексом України забороняється задоволення прохання фізичної особи про припинення її життя[3]. Таким чином, евтаназія в Україні законодавчо заборонена.

З цього приводу неоднозначним є законодавство зарубіжних країн. Так, наприклад, в Англії після тривалого обговорення прийнято Закон «Про

безумовну заборону будь якого виду евтаназії в медичній практиці».

У Швейцарії, згідно з рішеннями Національної медичної асоціації та комітету з етики, евтаназія офіційно дозволена в клінічних умовах. Добровільний відхід з життя дозволений тільки невиліковно хворим пацієнтам, які перебувають при здоровому глузді і твердо ухвалили рішення померти. Евтаназія тут не є рутинною практикою і застосовується за умов жорсткого контролю. Лікарі мають право вирішувати, чи будуть вони здійснювати евтаназію самостійно, чи запрошуватимуть інших лікарів. У проведенні процедури евтаназії беруть участь представники Швейцарського добровільного товариства евтаназії «Вихід». Легалізовано евтаназію і в Канаді та Нідерландах (навіть щодо дітей старше 12 років). В Ізраїлі з метою практичної легалізації евтаназії дозволено використання спеціального апарату, яким можна управляти залежно від рішення хворого. Підставою для цього послужили підсумки роботи комісії експертів з медицини, релігії, етики та філософії, яка дійшла висновку: «За єврейськими законами людині заборонено позбавляти життя іншу людину, але якщо це робить машина, то це прийнятно» [4, с. 79].

Конституційний Суд Колумбії ухвалив рішення, що лікар, який виконав бажання безнадійно хворого пацієнта про добровільну смерть, кримінальної відповідальності не несе. В Австралії (штат Вікторія) були прийняті доповнення до відповідного закону штату щодо призначення спеціального агента для вирішення питання від імені термінального хворого про припинення підтримки його життя. Згідно з опитуваннями, проведеними у Франції, 85% населення підтримують законну еутаназію і сподіваються на прийняття закону не тільки про пасивну, а й про активну евтаназію. Дозволено евтаназію і в деяких штатах США.

Таким чином, можна зробити висновок, що деякі розвинені країни світу пішли шляхом легалізації евтаназії та законодавчо дозволили умисне вбивство людини за її бажанням. В таких державах, на наш погляд, ніхто й не замислюється над тим, що позбавляючи людину життя вона лишається єдиного шансу на порятунок, навіть якщо вона сама цього хоче.

Недаремно евтаназія засуджується з боку представників різних релігій та конфесій. Так, наприклад представники православної церкви засуджують евтаназію зазначаючи, що лише Бог має право лишати людину життя, так як лише він його їй дарує. Людина й так безвідповідально відноситься до свого життя, оскільки за релігійними переконаннями, вона прийшла у світ для того щоб вчинити добре діяння. Але беручи довгу історичну лінію можна побачити, що людина просто на просто загрузла у війнах та брехні.

Позиція католицької церкви є категоричною щодо здійснення евтаназії, оскільки людина не може самостійно визначати час своєї смерті; життя є Божим даром і тільки Бог може ним розпоряджатися, тільки бог вправі вирішувати момент припинення життя людини [5, с. 35]. Буддисти теж негативно відносяться до евтаназії. Нинішній XIV Далай-Лама заявляв, що евтаназія у будь-якій формі недопустима. Буддисти вірять в причинно-наслідковий зв'я-

зок у всьому. Тому якщо людина важко невиліковна і хвора, на те є вагомі причини. Переривання життя пацієнта посилює карму лікаря. Смерть важлива, як етап переродження, тому якщо життя перервати самовільно, переродження буде несприятливим. В індуїзмі це трактується в схожому ключі.

Отже, виходячи із вищезазначеного можна прийти до висновку, що представники різних релігій сходяться в думці про те, що життя людині дароване Богом і тільки Бог може її забрати, тільки він вирішує коли це станеться. Лікар, що перериває життя хворого за допомогою евтаназії, із їхньої точки зору, порушує божественну заповідь, що забороняє вбивство. Вони вважають, що пацієнт, який просить про умертвіння, робить це під впливом депресії і затьмареного стражданням розуму і таке прохання задовольняти не можна.

Підводячи підсумки, слід зазначити, що на наше особисте переконання евтаназія є вдаваним співчуттям до важко хворої людини. І якщо українське суспільство фактично розділилося на дві великі протилежні групи щодо необхідності легалізації евтаназії, то представники духовенства не визнають такі дії правом людини, як істоти божественного походження.

Юридично евтаназію можна розглядати як право на смерть. Однак, таке розуміння евтаназії навряд чи кореспондується зі значенням прав людини, що по суті є можливостями, за допомогою яких задовольняються інтереси та потреби людини. Смерть апріорі не може бути потребою і, тим більше, інтересом. Звичайно український парламент через прийняття відповідного закону може легалізувати евтаназію, визначивши такі дії правом. Проте, на наш погляд, подібне рішення повинні приймати громадяни держави особисто через реалізацію такої форми безпосередньої демократії як референдум. І це, перш за все, пояснюється тим, що право на життя є особистим, природним та невідчужуваним правом людини, на яке не може посягати держава.

Бібліографічні посилання:

1. Омельчук І. Евтаназія – легка смерть чи протизаконний акт? / І. Омельчук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uoj.org.ua/ua/publikatsii/nasushchnyj-vopros/evtanaz-ya-legka-smert-chi-protizakonniy-akt-

2. Шеховцова Л.І. Питання про Евтаназію: «за» та «проти» / Л.І. Шеховцова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://web.znu.edu.ua/herald/issues/2009/urist-2-2009/files/law-2009-2_23.pdf

3. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. / Верховна рада України // Відомості Верховної Ради України, 2003. – №№ 40-44. – Ст.356

4.Мамедов В. Евтаназія, або смерть «за власним бажанням» / В.Мамедов, Н. Каландарлі // Медичне право, 2013. – 2(12). – С. 75-87.

5. Бачинська Л.Ю. Позиція католицької церкви щодо біоетичних проблем аборту й евтаназії:філософсько-правове осмислення / Л.Ю. Бачинська // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету, 2014. – № 10-2. –34-36.

Циб І.С., курсант
Науковий керівник –
к.ю.н., доц. **Орлова О.О.,**
доцент кафедри теорії
та історії держави і права
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

МІЖНАРОДНА ПОЛІЦЕЙСЬКА АСОЦІАЦІЯ – «СЛУЖБА ЧЕРЕЗ ДРУЖБУ»

На сьогодні у світовому просторі дуже бурхливо обговорюється питання зростання рівня організованої злочинності, що зумовлює підвищення вимог до особистих якостей фахівців правоохоронної сфери, здебільшого до органів поліції.

У сучасних умовах активно зростає саме роль міжнародного досвіду, який являється однією з основних причин реформування, а також удосконалення та модернізації саме інструменту співпраці учасників світової спільноти стосовно розгляду питань які виникають у людини, в тому числі і з питань щодо протидії злочинності.

Час минає, суспільство розвивається, а з ним і розвиваються технології, що зумовлюють прогресивний розвиток злочинності у всіх сферах людської життєдіяльності. Злочинці стають більш винахідливими, використовують новітні технології, знаряддя та прийоми для вчинення злочинів. Задля подолання таких явищ, стає актуальним саме ефективне використання можливостей міжнародного поліцейського співробітництва та прийняття на національному та міжнародному рівнях заходів, щодо вдосконалення механізмів та правової бази такої діяльності. Одним із завдань такого співробітництва являється пошук найбільш ефективних шляхів, методів і засобів протидії злочинним проявам.

Задля цього ще у 1950 році було створено у Великобританії Міжнародну поліцейську Асоціацію (далі – МПА). Засновником асоціації став Артур Троуп. Склад даної асоціації поповнили небайдужі поліцейські Великобританії, згодом, її склад стрімко збільшувався зацікавленими і небайдужими працівниками, а ідею створення такої асоціації підхопили інші країни світу.

Позитивний результат діяльності МПА не змусив на себе чекати. Вже у 1953 році до МПА приєдналися такі країни як: Галандія, Бельгія та Франція на території яких засновані були секції від асоціації.

Першим президентом МПА став Андре Рохесе представник з Франції, а генеральним секретарем сам Артур Троуп. Через 2 роки МПА у своєму складі налічувала ще 6 новостворених секцій, а саме: Італійську, Ірландську,

Шведську, Британську, Чилійську та Гонконзьку.

З початку існування асоціації, її кордони стрімко розвивалися і до її складу почали приєднуватися не тільки кваліфіковані поліцейські-добровольці, а й студенти поліцейських коледжів.

З 1989 року ідеї МПА підхопили і почали пропагандувати країни пострадянського простору а саме: Республіка Молдова, Україна, Росія, Естонія, Литва, Латвія, а також Арменія та Казахстан.

На сьогоднішній день, Українська секція (далі – УС) продовжує існувати та активно взаємодіяти з країнами-членами асоціації. Українська секція МПА для зручності синхронізувала у відповідності до міжнародних стандартів свою діяльність, а саме здійснила певне розгалуження на регіональні підсекції. Локалізація регіональних підсекцій дає змогу в усіх куточках нашої країни звернутися зі своїми побажаннями, заявами та пропозиціями до МПА, а також вступити до її складу.

Від початку існування Української секції МПА до сьогодення на її чолі нині третій президент. Першим президентом і засновником УС МПА був Грищенко Анатолій Іванович, другим президентом був Кандратьєв Ярослав Юрійович, а вже на третьому Конгресі УС МПА, що відбувся у 2005 році було обрано президентом генерала внутрішньої служби України Василишина Андрія Володимировича. Нині у складі УС МПА діє 30 регіональних осередків. У Дніпрі таким осередком являється наш Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, а секретарем являється Щербина Олександр Вікторович.

Завданнями МПА та її секцій є:

1) поглиблення і розвиток міжнародних контактів у сфері практичної діяльності органів поліції;
2) професійна, наукова, культурна співпраця;
3) спільне вирішення соціальних проблем;
4) обмін досвідом/ «поліцейський туризм»;
5) розробка планів та їх тестування, щодо ефективних заходів протидії злочинності;
6) швидке реагування та за необхідності надання поліцейської допомоги.

Підбиваючи підсумки щодо значущості даної організації та її ролі у діяльності органів поліції, можна вести мову про те, що МПА успішно існує від самого початку і до сьогодення.

Дана організація являє собою одну із найбільших міжнародних професійних неурядових організацій. Уряди багатьох країн світу позитивно оцінюють діяльність МПА саме з точки зору обміну професійним досвідом і знанням щодо протидії злочинності. Основною метою асоціації на сьогоднішній день являється практичне втілення в життя положень Декларації прав людини, а також виховання почуття взаємодопомоги в мирному співіснуванні різних народів та збереження миру на землі.

На мою думку існування МПА є необхідним, дана асоціація об’єднує

поліцейських у єдине ціле без будь-яких расових або релігійних тортур, об'єднує громадськість чітко виконуючи свої завдання та активно втілює у життя мету та цілі, задля яких її було створено.

Челахов Л.К., курсант
Науковий керівник –
к.ю.н, доц. **Плетенець В.М.,**
доцент кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ЯКІСНЕ РОЗСЛІДУВАННЯ ОКРЕМИХ ВИДІВ ЗЛОЧИНІВ – КРОК ДО ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Успішність виконання слідчим покладених на нього законом обов'язків багато в чому залежить від здійснення такої важливої умови, як планування розслідування злочинів. Без планування та його результату – складання плану, діяльність слідчого, буде носити хаотичний (безладний, позбавлений послідовності, стрункості) характер, що негативно позначиться, як на якості (в тому числі процесі розкриття), так і строки розслідування.

Необхідно звернути увагу на те, що у сучасній криміналістиці під плануванням розслідування розуміють визначення шляхів та способів розслідування; під час планування визначають обставини, що підлягають встановленню по кримінальній справі, систему слідчих дій та оперативно-розшукових заходів, їх зміст, послідовність проведення, строки виконання. Також воно будується на певному алгоритмі дій, що пов'язані з визначенням мети, принципів, умов, елементів, етапів та форм вираження планування [1, с. 49].

Одним з найбільш актуальних злочинів в сучасній Україні є група корупційних злочинів. Слід зазначити, що розслідуванню корупційних злочинів, як і всьому кримінальному процесу, притаманно організаційність, плановість. Це пов'язано з особливою складністю розслідування цих кримінальних правопорушень та специфікою суб'єктного складу вчинення таких діянь. До того ж, планування розслідування цих злочинів поділяється на декілька етапів. Перший етап планування полягає у визначенні безпосередніх цілей розслідування, тобто створюється перелік питань чи обставин, що підлягають безпосередній перевірці. Другий етап полягає у виділенні тих питань та обставин, які повторюються при їх висуненні із різних версій, і щоб запобігти дублюванню, їх необхідно сформувати та виділити в окремий план. У склад цього плану входить і виявлення обставин, які підлягають обов'язковому встановленню. Третій етап складається з урахувань усіх конкретних завдань, що знаходяться у роз-

порядженні слідчого, визначеними на попередніх етапах. Четвертий етап полягає у розробці варіантів (у тому числі і резервних) проведення процесуальних, оперативно-розшукових та інших дій та аналізі можливих результатів [2, с. 106]. Тож, можна сказати, що планування розслідування цієї групи злочинів є складним процесом, в ході якого слідчий повинен максимально задіювати свої аналітичні, логічні знання для ви будови найбільш дієвого плану, і як наслідок, конструктивного розслідування злочинів.

Іншу групу актуальних та найбільш розповсюджених злочинів у нашій державі становить контрабанда вогнепальної зброї та боєприпасів. планування розслідування контрабанди вогнепальної зброї та боєприпасів – це розумова діяльність слідчого, яка пов'язана з визначенням слідчої ситуації, аналізом вихідної інформації, врахуванням всіх обставин злочину, використанням слідчих (розшукових) дій та їх реалізації на практиці [1, с.49]. Особливості складання плану при плануванні розслідування контрабанди вогнепальної зброї та боєприпасів полягають у тому, що цей план має бути оформлений письмово, оскільки значну частину інформації можна втратити під час розслідування, також він повинен бути логічним, послідовним, чітким та характеризувати усі дії слідчого. Під час розслідування доцільно використовувати таку форму письмового плану, як а) слідчі версії, б) обставини, що підлягають з'ясуванню, в) слідчі дії та оперативно-розшукові заходи, д) термін виконання, е) виконавець, ж) примітки [4, с. 197]. Основою планування є слідча версія, яка оптимізує роботу слідчого та сконцентровує його увагу на обрання найбільш ефективних й доцільних методів та засобів розслідування кожного окремого кримінального провадження.

Іншою групою злочинів, які являють собою велику небезпеку та становлять необхідність ретельного дослідження та виявлення осіб, які вчиняють ці кримінальні правопорушення є злочини, що вчинюються організованою групою. План розслідування за цими злочинами має включати у себе наступні розділи. Перший розділ, що містить завдання, вирішення яких необхідне для розслідування даного злочину, вчиненого організованою злочинною групою, незалежно від тих версій, що висуваються в провадженні. Другий розділ містить завдання, вирішення яких є необхідним відповідно до системи виведених з кожної із сформульованих версій, необхідних і можливих наслідків, і спосіб вирішення таких завдань. Третій розділ містить необхідні слідчі (розшукові) дії і негласні слідчі (розшукові) дії [3, с. 171]. Також рекомендують план розслідування таких злочинів фіксувати письмово та групувати його за епізодами. Так як планування розслідування злочинів, що вчинюються злочинними групами є багатоепізодним або груповим провадженням, іноді рекомендують розробляти допоміжні плани, в яких можуть фіксуватись схеми злочинних зв'язків у досліджуваному провадженні і матриці (таблиці), що складаються з різних підстав.

Отже, можна наголосити, що планування розслідування – складний та багатоаспектний процес, в ході якого здійснюється визначення шляхів розк-

риття злочинів, окреслення обставин, які підлягають з'ясуванню, а також встановлення найдоцільніших строків проведення необхідних слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій. Окремі види планування відповідають конкретному злочину чи групі злочинів, тож доцільно розглядати їх в контексті вчинення окремих злочинних діянь. Планування розслідування базується на принципах здійснення такої діяльності, і повинно мати наслідком ефективне розвідування кримінальних правопорушень та покращення діяльності слідчого.

Бібліографічні посилання:

1. Бандуріна Я.У. Проблеми планування розслідування контрабанди вогнепальної зброї та боєприпасів / Я.У. Бандуріна // Митна справа. – 2013. – № 5. – С. 48-53;

2. Кимлик Н.В. Розслідування злочинів, пов'язаних із корупцією / Н.В. Кимлик // Міжнародний юридичний вісник: збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України, 2014. – № 1. – С. 102-107;

3. Топчій В.В. Планування розслідування злочинів, учинених організованими злочинними групами / В.В. Топчій // Юридичний вісник. – 2015. – №1. – С. 169-174;

4. Шепітько В.Ю. Криміналістика [Текст] підруч. для студ. вищ. навч. закл. / В. Ю. Шепітько. – К. : Ін Юре, 2010. – 496 с.

Чуприна А.В., курсант
Науковий керівник –
к.ю.н, доц. **Плетенець В.М.,**
доцент кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ВІДЕОСПОСТЕРЕЖЕННЯ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ І СВОБОД ОСОБИ

З розвитком науки і техніки життя людини с плином часу все більше полегшується, але поряд із появою нових технологій йдуть не лише позитивними зміни. Завжди є ризик того, що нові технології будуть використанні проти безпеки людей і тому ми вважаємо, що поряд із модернізацією та видозміненням способів вчинення злочинів, повинно йти обов'язкова розробка та впровадження нових технологій для протидії злочинності.

Одним із гострих питань розслідування злочинів є швидке реагування на вчинений злочин і затримання правопорушника по гарячих слідах, але це не завжди вдається в виду того, що дуже часто сам факт вчинення злочину виявляється значно пізніше його фактичного вчинення. І задля покращення реагування правоохоронних органів на злочини слід звернути увагу на «розумні» системи глобального відеоспостереження. Отримана з камер відео

спостережень інформація часто стає доказом при розслідуванні кримінальних правопорушень. Варто приділити увагу відео спостереженню, що працює в «реальному часі». Одною із таких систем є розумна система відеоспостереження UASC, проект використання якої успішно реалізовується з минулого року в місті Маріуполь.

Головні відмінності інтелектуальної відеокамери від звичайної перебувають у двох аспектах. Перший в архітектурі камери. Інтелектуальна камера зазвичай включає у себе спеціальний вузол обробки зображень, до складу якого входять один або декілька мікропроцесорів для виконання інтелектуальних алгоритмів обробки інформації, орієнтованих на конкретне спеціальне програмне забезпечення. Основне завдання такого блоку є не тільки покращення зображення отриманих кадрів, а і у вилучені інформації. Апаратна частина звичайних камер простіше та у більшості своїй орієнтована на покращення якості знімків сцени. Другий аспект – в тієї інформації, яку видає та чи інша камера. Інтелектуальна відеокамера орієнтована на отримання та передачу інформації (метадані), яка відокремлюється від зображень сцени та у подальшому використовується автоматизованою системою [1].

Система може ідентифікувати та фіксувати викрадені автомобілі, розпізнати номер, марку, модель, колір автомобіля навіть машину, на якій встановлений номер від іншого авто. Може реагувати на нетипові рухи транспорту - наприклад проїзд на червоне світло або виїзд на зустрічну смугу. Окрім вказано, ця система може розпізнавати обличчя навіть якщо людина спробує змінити зовнішність, наприклад відростивши вуса або надівши окуляри [2].

В розвинених країнах з подібними системами вдається вдало виявляти злочинців яким тривалий час вдається переховуватись від правоохоронних органів. Яскравим прикладом ефективності роботи систем відеоспостереження є те, як впізнані завдяки камерам відеоспостереження були Брати Царнаєви, котрі підозрюються в організації вибухів на фінішній лінії бостонського марафону [3].

Також можливий аналіз вже отриманих відеозаписів з метою встановлення місця знаходження особи в певний проміжок часу. Новітні камери відео спостереження фіксують яскраві спалахи або гучні звуки, вибухи, постріли, удари та миттєво сповіщає поліцію.

Слід також звернути увагу на те, що впровадження таких технологій повинно розпочатись перш за все у розроблені програмного забезпечення та механізмів модернізації вже існуючих відеокамер встановлених в магазинах, банкоматах тощо.

Основними проблемами реалізації цього проекту ми вбачаємо у наступному:

1. Висока вартість обладнання, але ніякі матеріальні витрати не зрівняються з тим підвищенням рівня безпеки громадян, який ми отримаємо в результаті.

2. Наявність великої кількості сліпих зон через малу кількість відеока-

мер. На нашу думку потрібно виходити з правила, що в якому б публічно доступному місці не знаходилась людина вона завжди буде в «полі зору» хоча б однієї камери.

Тож, з огляду на все вищесказане вважаємо за необхідність впровадження сучасних передових технологій у роботу поліцейських з метою полегшення виявлення та розслідування злочинів, а також забезпечення безпеки людей та громадян.

Бібліографічні посилання:

1. Пефтієв Д.О. «Використання систем інтелектуального відеоспостереження в забезпеченні публічної безпеки» [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://eir.pstu.edu/bitstream/handle/123456789/10717/%D0%9D%D0%B0%D1%86_%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%86%D1%96%D1%8F_p152-156%20%28%D1%81.%20151-155%29.pdf?sequence=1.

2. В Донецкой области начала работу интеллектуальная аналитическая система видеонаблюдения и контроля правопорядка UASC / ITCUA «від 29.12.2016 / [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://itc.ua/news/v-donetskoy-oblasti-nachala-rabotu-intellektualnaya-analiticheskaya-sistema-videonablyudeniya-i-kontrolya-pravoporyadka-uasc-video/.

3. В США набирают популярность камеры видеонаблюдения / BBC [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.bbc.com/russian/society/2013/04/130429_usa_cctv_surveillance.

Грисенко П.А., курсант

Науковий керівник –
к.ю.н., доц. **Сердюк Л.М.,**
доцент кафедри теорії
та історії держави і права

(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ПРИНЦИП РІВНОСТІ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН: ПОНЯТТЯ, ЗМІСТ ТА ФОРМИ ЙОГО ПРОЯВУ

Середпринципів права важливе місце належить принципу рівності конституційних прав і свобод громадян, який означає, що дооднойменних суб’єктів не можуть застосовуватися будь-які розрізнення, винятки, обмеження чи переваги зогляду на певні їх властивості. Зміст цього принципу виявляється у рівності прав і свобод; рівності юридичнихвластивостей, у межах яких суб’єкти права здійснюють свою діяльність; в рівності перед законом і судом.

У ст. 24 Конституції України зазначено, що громадяни мають рівні конституційні права і свободи та єрівними перед законом. Не може бути привілеїв за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних таінших

переконань, статі, етнічного та соціальногопоходження, майнового стану, місцяпроживання, за мовнимиабоіншимиознаками [1]. Принцип рівності є не тільки одним із фундаментальних конституційнихпринципів в правовому просторі України, а й визнається міжнародним співтовариством, про що наголошується у міжнародних правових актах з питань захисту прав і свобод людини і громадянина, зокрема уст.ст. 1,2,7 Загальної декларації прав людини 1948 р., у ст. 14 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., у ст. 1 Протоколу № 12 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., у ст.ст. 14, 26 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р.[4, с. 44]

Принцип рівності конституційних прав і свобод громадянпередбачає рівність громадян усіх національностей, шляхом дотримання їх прав увсіх сферах суспільного життя. Виважена мовна політика є важливою складовою побудови правової та соціальної держави в Україні, що сприятиме її процвітанню. Поряд з цим існує цілий ряд проблем, які потребують нагального вирішення. Це насамперед необхідність формування Концепції державної етно-національноїполітики. Прийняття достатньої кількості нормативно-правових актів, які б регламентували питання міжнаціональних відносин у державі, оскільки існуючі нормативні акти в більшій мірі носять декларативнийхарактер, не відповідають реаліям сьогодення. Міжетнічні відносини потребують нормативного впорядкування не дивлячись на їх толерантність. Інновації, які мають місце у культурному розвитку держави, повинні базуватись на ціннісних орієнтирах, поряд з цим, важливим чинником повинно бути збереження національних традицій держави [4, с. 45].

В Україні принцип рівності конституційних прав і свобод громадян дотримано щодо етнічних груп на рівні повсякденних відносин.

Основний Закон нашої держави закріплює рівні можливості процесуального характеру в процесі реалізації однакових за змістом та обсягом прав і обов'язків учасників судового процесу.

Принцип рівності конституційних прав і свобод громадянє одним із загальних принципів права та відображає сутність принципів права в цілому. Даний принцип є сукупністю ідей, положень, основних засад, які зумовлені закономірностями суспільного розвитку, рівнем правової культури, моральними цінностями суспільства, загальносуспільними потребами та інтересами[2, с. 125].

Одним із проявів принципу рівності конституційних прав і свобод громадян є рівність за ознакою статі, що дістав назву принципу гендерноїрівності.

З точки зору наукового та практично вивіреного підходу щодо розуміння гендерної рівності, ця категорія розглядається як: історичний чинник; якісно нова базова основа соціального середовища новітньогосвіту; пріоритетний покажчик сучасної цивілізації; фундаментальна цінність;

реально можливий напрямпрогресивного розвитку і національних перетворень; сучасна форма оптимального упорядкування суспільного життя; критерій (покажчик) визначення ролі та місця національного суспільства у світовому та європейському соціальних просторах[3, с. 105].

І хоча в літературі при визначенні змісту рівноправності, керуючись буквальним розумінням цього терміну, нерідко звертають увагу лише на один її бік — рівність прав і свобод людини і громадянина, не слід забувати про інший аспект — рівність обов'язків. Демократична рівноправність представляє собою органічну єдність як прав, так і обов'язків[2, с. 126].

Таким чином, необхідно визнати, що реалізація рівноправності учасників суспільних відносин найчастіше неможлива без створення дійсно рівних можливостей для реалізації прав і обов'язків.

Поряд з цим існують проблемні питання реалізації принципу рівності конституційних прав і свобод громадян, зокрема: непропорційний розподіл матеріальних та соціальних благ, нераціональне використання трудового потенціалу, недостатнє забезпечення балансу між попитом та пропозицією на ринках праці, велика різниця у доходах, відсутність чиобмеження певними чинниками можливостей різних верст населення в повній мірі реалізувати надані конституційні права, оскільки існують високі соціальні бар'єри. У значній мірі на дані процеси впливає загострення фінансово-економічної кризи як в світі, так і в Україні[4, с. 46].

Вирішення цих завдань в значній мірі сприятиме реалізації принципів справедливості, соціальної рівності, забезпеченню прав та свобод людини та громадянина, взаємної відповідальності суспільства, держави та її громадян.

Отже, принцип рівності прав і свобод людини і громадянина в Україні – це зумовлений потребами розвитку Української держави і суспільства та визнаний Конституцією України універсальний принцип, який являє собою основоположну, керівну, фундаментальну ідею, що характеризуються загальною значущістю, вищою імперативністю й у концентрованому вигляді визначає формальну рівність прав і свобод людини і громадянина та охоплює, по-перше, застосування єдиного масштабу прав і свобод до всіх осіб, по-друге, виключає привілеї чи обмеження прав і свобод людини і громадянина за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими обставинами; по-третє, рівність прав і свобод людини і громадянина через рівність їх обов'язків; по-четверте, рівність всіх перед законом; по-п'яте, рівність прав і свобод чоловіка і жінки, окреслюючи цим зміст та сутність конституційного права України і виступаючи, таким чином, основним соціальним орієнтиром конституційно-правового регулювання [2, с. 128].

Бібліографічні посилання:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. // ВВР, 1996, № 30, ст. 141.
2. Васильченко О.П. Зміст принципу рівності прав та свобод людини і громадя-

нина в Україні / О.П. Васильченко // Право України. – 2016. – №1. – С. 124 – 129.

3. Руднєва О. Гендерна рівність як принцип законодавства України / О. Руднєва // Право України. – 2012. – № 4. –С. 103–107.

4. Тарахонич Т.І. Принцип рівності в системі загальних принципів права / Т.І. Тарахонич // Часопис Київського університету права. – 2013. – №4. – С. 43 – 46.

Маляренко С.А., курсант

Науковий керівник –
к.ю.н., доц. **Сердюк Л.М.,**
доцент кафедри теорії
та історії держави і права

(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМИ ЕФЕКТИВНОСТІ МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ І СВОБОД ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Серед численних проблем, перед якими наразі постала Україна, явище вимушеної міграції є не лише наслідком військового конфлікту, але й виступає в ролі індикатора готовності української влади до кризових ситуацій. Необхідність допомоги внутрішньо переміщеним особам продемонструвала слабку систему інституційного механізму реалізації прав і свобод громадян на території нашої держави, а також відсутність ресурсів, потрібних для задоволення потреб даної категорії населення.

Відповідно до Керівних принциповУправління Верховного комісара ООН у справах біженців, що торкаються питання про переміщення осіб усередині країни, такі особи визначаються як люди або групи людей, які були змушені рятуватися втечею або покинути свої будинки або місця проживання, через загрозу життю або щоб уникнути наслідків збройного конфлікту, ситуації загального насильства, порушень прав людини або стихійних лих, техногенних катастроф, і які не перетнули міжнародно-визнаний державний кордон країни [1].

Внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті збройного конфлікту або з метою уникнення негативних наслідків такого конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [2].

Проблематиці статусу, адаптації, працевлаштуванню, отриманню освіти, житла тощо присвячена чимала кількість наукових робіт вітчизнянихуче-

них, серед них: Н.І. Андрусишин, І.О. Аракелова, О.В. Балуєва, С.М. Бубняк, Я.О. Грабова, Т.В. Дракохруст, Г.М. Кожина, М.В. Кравченко, О.В. Макарова, М.І. Малиха, Ю.І. Муромцева, Д.О. Ніконова, К.О. Павшук, О.В. Перепелюкова, Б.Ю. Піроцький, О.Т. Риндзак, М.М. Сірант, У.Я. Сядова, Г.С. Тимчак, Н.І. Тищенко, Д.П. Цвігун, О.О. Чуприна тощо.

Правовий статус внутрішньо переміщених осібвизначений рядом нормативно-правових актів національного законодавства. Серед них Закони України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2014, «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15.04.2014, постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку створення, ведення та доступу до відомостей Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб» від 22.09.2016, «Про затвердження Комплексної державної програми щодо підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції в інші регіони України, на період до 2017 року» від 16.12.2015 та ін.

Основні виклики, пов’язані з вимушеним переміщенням громадян, виявляються у зростанні навантаження на локальні ринки праці, у існуванні проблем розміщення, працевлаштування, медичного обслуговування, психологічної реабілітації, доступу до освіти, культурної та соціальної реінтеграції тощо. Уряд України вживає окремих заходів щодо вирішення проблем вимушено переміщених осіб, багато зусиль докладають міжнародні організації, волонтери, благодійні організації й окремі громадяни. Однак реалізація термінових заходів і приватних ініціатив не має необхідного потенціалу для комплексної підтримки у середньостроковій перспективі внутрішньої міграції населення з тимчасово не контрольованих Україною територій Донецької та Луганської областей і Автономної Республіки Крим [3].

Демографічний вибух внутрішньо переміщених осіб продемонстрував неготовність і неможливість України задовольнити навіть життєво необхідні потреби. Внутрішньо переміщені особи повсякчасно стикаються з проблемою, коли не маючи відмітки про реєстрацію у зоні проведення бойових дій, вони не в змозі підтвердити свій статус особи, яка потребує допомоги держави. Спільною проблемою є відсутність документів у переселенців, що перешкоджає отримати роботу за спеціальністю, поновитися на навчанні, отримати необхідну медичну допомогу, орендувати житло,знайти місце в дитячому садку [4].

Вищевикладене дає підстави для висновку про недостатню ефективністьпередбаченого національним законодавствоммеханізму реалізації прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. Такий механізм з необхідністю потребує свого вдосконалення.

Бібліографічні посилання:

1. Малиха М. І. До проблеми сутності поняття "внутрішньо переміщені особи": державна політика та регіональна практика / М. І. Малиха // Грані. - 2015. - № 8. - С. 6-11.

- Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Grani_2015_8_3.

2. Закон України Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб від 20.10.2014 №№ 1706-VII: Верховна Рада України [Електронний ресурс] : [Веб-портал]. – Електронні дані. – Київ : Верховна Рада України, 1994-2017. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/card/1706-18, вільний.

3. Рекомендації міжнародної науково-практичної конференції "Внутрішньо переміщені особи в Україні: реалії та можливості" // Український соціум. - 2015. - № 1. - С. 175-181. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Usoc_2015_1_17.

4. Тищенко Н. І. Внутрішньо переміщені особи в Україні як проблема сьогодення / Н. І. Тищенко, Б. Ю. Піроцький // Молодий вчений. - 2014. - № 10(13)(2). - С. 124-126 . - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2014_10(13)(2)__31.

Чепеляк Карина Валеріївна,
курсант

Науковий керівник –
д.ю.н., доц. **Бонияк В.О.,**
доцент кафедри теорії
та історії держави і права

(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУЖІНКИ-ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ

Державна політика України, як і багатьох інших демократичних країн світу, спрямована на забезпечення прав і свобод людини, включно,й на створення ефективної системи реалізації конституційно-правового статусу жінок-військовослужбовців, забезпечення їх конституційних прав і свободта посилення соціального захисту .

На сучасному етапі розвитку юридичної науки простежується тенденція до поширення гендерних досліджень, серед яких на окрему увагу заслуговує питання особливостей правового статусу жінки-військовослужбовця. Погоджуємось, що він є дещо особливим, а тому важливо, щоб було забезпечено реалізацію та захист її прав і свобод в умовах військової служби та недопущення їх незаконного обмеження [1,с.175].

Метою підготовки цих тезєвизначення особливостей правового статусу жінки-військовослужбовця в Україні.

Дана тема є досить актуальною навіть з огляду на цифрові показники.Сьогодні майже 10 % особового складу Збройних Сил України(далі ЗСУ) – жінки, а найчисельніша категорія жінок –військовослужбовців служби за контрактом – становлять близько 40% від загальної кількості жінок-військовослужбовців[2,с.117].

За словами першого заступника голови Верховної Ради І.В.Геращенко,

кількість жінок-військовослужбовців становить 20 123 особи і лише 2 553 із них належать до офіцерського складу.

Насамперед слід зазначити, що жінка-військовослужбовець, як і будь-який громадянин України, наділена всіма конституційними правами та обов'язками. Водночас слід акцентувати увагу і на деяких особливостях її правового статусу:

- обмеженість доступу до військової освіти і більшості військових посад; жінка досить часто не може обійняти посади військового перекладача, фотографа та ін.;

- не поодинокі випадки, коли у тих, хто офіційно оформився на службу в ЗСУ, спеціальність за документами не співпадає з фактичним видом діяльності;

- далеко не всім із жінок вдається отримати офіційне оформлення та юридичний статус учасниці бойових дій;

- мають місце також обмеження, які стосуються заборони жінкам організації страйків та участі в їх проведенні; вільного вибору місця проживання та права вільно залишати територію України;

- жінки, які мають фах, споріднений з відповідною військово-обліковою спеціальністю, визначеною в переліку, затвердженому Кабінетом Міністрів України, та придатні до проходження військової служби за станом здоров'я та віком приймаються на військову службу за контрактом лише для заміщення вакантних військових посад [1, с. 178].

Водночас останнім часом, зважаючи на численні звернення громадян стосовно можливості збільшення переліку посад для їх комплектування жінками, Міністерством оборони України опрацьовується питання розширення переліку військово-облікових спеціальностей і штатних посад, на які можуть призначатися військовослужбовці-жінки. Наразі це стосується питання щодо внесення змін до наказу Міністерства оборони України від 27.05.2014 № 337 "Про затвердження тимчасових переліків військово-облікових спеціальностей і штатних посад рядового, сержантського і старшинського складу та військовослужбовців-жінок і тарифних переліків посад вищезазначених військовослужбовців"[3].

Існує ще ряд невирішених проблем і у сфері законодавства, а саме те, що проходження служби жінками регулюється не тільки положеннями військового законодавства, а й іншими галузями права.

Нині, враховуючи тенденцію до зростання чисельності офіцерів-жінок у лавах ЗСУ, необхідно вжити комплексних заходів щодо вирішення питань проходження служби жінками-військовослужбовцями, що має в подальшому надати їм можливість активно розвивати свою військову кар'єру та більш ефективно використовувати власний потенціал. Необхідною є конкретизація або доповнення вже існуючих норм законодавстваз цього питання або ж, як варіант,урегулювання таких відносин за допомогою прийняття принаймні єдиного законодавчого акта, що регламентував би особливості правових від-

носин за участю жінок-військовослужбовців. На нашу думку, саме такий варіант наддасть їм можливість повною міроюреалізувати свій потенціалу професійній діяльності, враховуючи всі фізіологічні особливості.

***Бібліографічні посилання*:**

1. Савченко Ю.С.Деякі особливості правового статусу військовослужбовців жіноку Збройних Силах України //Юридична наука2011.–№ 6. – С. 175-181.
2. Клименко Н.Г.Роль і місце жінки-військовослужбовця в Україні// Економіка та держава. –2014. – № 5. – С. 116-119.
3. Про затвердження тимчасових переліків військово-облікових спеціальностей і штатних посад рядового, сержантського і старшинського складу та військовослужбовців-жінок і тарифних переліків посад вищезазначених військовослужбовців: Наказ Міністерства оборони України від 27.05.2014 № 337. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0600-14.

Шевцова Д.І., курсант

Науковий керівник –
к.ю.н., доц. **Сердюк Л.М.,**
доцент кафедри теорії
та історії держави і права

(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ВТІЛЕННЯ ПРИНЦИПУ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В ТРУДОВОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

На сучасному етапі розвитку суспільства в нашій демократичній державі Основним Законом України гарантується рівність прав жінок і чоловіків. Особливу увагу хочеться приділити закріпленому в Конституції України економічному правуна працю.

Відповідно до норм чинного законодавства жінка має можливість поєднувати працю з материнством. Немає ніяких перепон щодо отримання належної освіти, будування професійної кар'єри або свого власного бізнесу для жінок. Вони мають всі права для того щоб координувати свою діяльність за власними бажаннями та переконаннями.

У ч. 3 ст. 24 Конституції України та ст. 2^1 Кодексу законів про працю України закріплено, що всім громадянам надається рівність в трудових правах і немає бути привілеїв від політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками. Якщо розглядати саме рівність прав жінок і чоловіків, то це забезпечується наданням їм однакових можливостей у здобутті освіти та професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці та здоров'я жінок, встановленням

пенсійних пільг; створення умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною та моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям [1].

Із наведених вище нормативно-правових актіввипливає, що чинним законодавством України встановлено цілісний комплекс правових норм, які необхідні для гарантування трудових прав жінок на рівні з чоловіками.

Важливим є і механізм реалізації прав, що враховує фізіологічні особливості жіночого організму, інтереси охорони материнства і дитинства, соціальну роль дітонародження, що її виконує жінка в суспільстві. Законодавством для такої категорії осіб встановлено відповідні пільги і гарантії, якими наділяються працюючі жінки. Так, для вагітних жінок та жінок, які мають дітей у віці до трьох років, законами Українита іншими нормативно-правовими актами передбачені декілька видів відпусток та визначено порядок їх надання [3] .

Також при прийнятті на роботу жінок, які поєднують працю з материнством, їм необхідно роз’яснити відповідні особливості технології виробництва і загальний стан виробничих приміщень. Таке інформування проводить для запобігання можливих захворювань, що можуть бути викликанні шкідливою санітарно-гігієнічною обстановкою.

Зміст спеціальних гарантій прав жінок на безпечні та здорові умови праці полягає у встановленні заборони застосування їх праці на певних роботах, обмеження використання праці жінок на нічних роботах та встановлення граничної маси перенесення жінками вантажів. Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 29 грудня 1993 р. № 256 затверджено "Перелік важких робіт та робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці, на яких забороняється застосування праці жінок

Глава XII – Праця жінок, Кодексу законів про працю покликана забезпечити працюючим жінкам сприятливий режим праці й відпочинку, обмеження їх праці у нічний час, використання їх на роботах з неповним робочим днем або неповним робочим тижнем.

Стосовно надання відпустки у зв'язку з вагітністю, пологами і для догляду за дитиною тривалістю сімдесят календарних днів до пологів і п’ятдесят шість після пологів, то за бажанням жінкам надаються частково оплачувані відпустки по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку і виплатою за цей період допомоги по державному соціальному страхуванню, встановлює ст. 179 КЗпПУ .

На практиці проблема виникає з наданням такої відпустки розлученій жінці, жінці, яка виховує дитину без батька, в тому числі і жінці, яка народила дитину, не перебуваючи у зареєстрованому шлюбі, і при цьому батько визнав дитину, та жінці, яка вийшла заміж, але її дитина новим чоловіком не усиновлена, оскільки батько у дитини є і в багатьох випадках спілкується з нею і бере участь у вихованні.

Як уже зазначалось, для працюючих жінок-матерів передбачені пільги та гарантії, що також поширюються на жінок, які усиновили дітей. Їх зобов'язаний надати власник або уповноважений ним орган за наявності відповідного медичного висновку із збереженням середньомісячного заробітку за попередньою роботою. Також під час вагітності жінок забороненозалучати до робіт, які вимагають значного напруження, пов'язаних з небезпекою вибуху, аварії, пожежі та з іншим ризиком для життя [4].

Зважаючи на наявність приписів, що покликані забезпечити втілення в життя ідеї рівноправності між чоловіками і жінками у трудових правовідносинах, на практиці все ж існує проблема пов'язана з дискримінацією за статтю.

Досить часто як державні установи, так і приватні компанії в Україні практикують ґендерну дискримінацію в оголошеннях про вакансії. Тобто, роботодавець обмежує можливість для прийняття на роботу жінок. Багато веб-сайтів з оголошеннями про вакансії прийняття на роботу пропонують стандартні форми для їх розміщення, у такий спосіб заохочуючи роботодавців надавати оголошення з обмеженням бажаної статі працівника[5] .

І хоча наявна статистика свідчить, що жінки мають доступ до високооплачуваної роботи, але пропоновані їм вакансії не дають таких самих можливостей професійного та кар'єрного зростання, що мають чоловіки.

Отже, принаймні на законодавчому рівні в нашій країні встановлюється і гарантується всебічний розвиток трудових прав жінок. Наявність нормативних приписів, які забезпечують жінкам гідні для них умови праці ще раз підтверджує, що національне законодавство України керується принципом рівності прав і свободусіх громадян, у тому числі незалежно від їхньої статі.

***Бібліографічніпосилання**:*

1. Україна. Конституція (1996). У45 Конституція України : чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 1 верес. 2017 р.: (ОФІЦ. ТЕКСТ) . – К.: ПАЛИВОДА А. В., 2017. – 76 с. – (Закони України)

2. Кодекс законів про працю України . –С.: ТОВ «ВВП НОТІС», 2016 – 96 с.

3. Міністерство юстиції України Головне територіальне управління юстиції у Чернігівській області : Методичні рекомендації «Праця жінок». [Електронний ресурс]. – Режим доступу :http://just.cg.gov.ua/web_docs/2950/2016/02/docs/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%8F%20%D0%B6%D1%96%D0%BD%D0%BE%D0%BA.pdf

4. Булеца С. Б., Іванов Ю. Ф., Ієвіня О. В., та ін.. Н 34 Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України. Станом на 01.09.2017 р. – К.: «Видавничий дім «Професіонал», 2017. – 428 с.

5. Українська Гельсінська спілка з прав людини : ПРАЦЯ ЖІНОК: «ДИСКРИМІНАЦІЯ ПО ВІДНОШЕННЮ ДО ЖІНОК НА УКРАЇНСЬКОМУ РИНКУ ПРАЦІ»[Електронний ресурс]. – Режим доступу :http://www.helsinki.org.ua/files/docs/1157723430.pdf.

Завгородня Юлія Степанівна,
старший викладач кафедри
теорії та історії держави і права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук

УТРИМУВАННЯ ДІТЕЙ ТА ПІКЛУВАННЯ ПРО ДІТЕЙ ЯК ЗОБОВ'ЯЗАННЯ БАТЬКІВ

Охорона дитинства в Україні є стратегічним загальнонаціональним пріоритетом. Ратифікувавши Конвенцію ООН про права дитини, Україна взяла на себе ряд зобов’язань, що ґрунтуються натаких основних принципах: першочерговість інтересів дитини, забезпечення їй повноцінного життя, залучення дитини до життя спільноти, відсутність дискримінації[1]. Дитина потребуєзахисту її прав та законних інтересів, що обумовлює наявність моральних, соціальних та юридичних обов’язків батьків.

Згідно з ч.2. статті 51 Конституції України, батьки зобов'язані утримувати дітей до їх повноліття[2]. Однак, норма цієї статті не дає чіткого уявлення в чому ж сутність даного обов'язку батьків щодо дітей.

В рішенні Конституційного Суду України № 5-рп/99 зазначається, що поняття "утримання" вживається у Конституції України у формулюванні обов'язку батьків утримувати дітей до їх повноліття (стаття 51), обов'язку держави утримувати дітей-сиріт (стаття 52) і тісно пов'язується з обов'язком піклування (батьків про дітей, повнолітніх дітей про непрацездатних батьків). Але у цілому національне законодавство чіткого визначення поняття"утриманство" не містить[3].

В юридичному словнику поняття "утримання" розглядається як перебування на повномуутриманніншої особи абоодержанняві днеїдопомоги, яка є постійним і основнимджереломзасобів до існування[4].Виходячи з такого тлумачення, можна зробити висновок, що утримання дитини можна ототожнити з матеріально-фінансовою допомогою їй збоку батьків.

В свою чергу, в статті 2 СімейногоКодексу України зазначається, що цей Кодекс регулює сімейні особисті немайнові та майнові відносини між подружжям, між батьками та дітьми, усиновлювачами та усиновленими, між матір'ю та батьком дитини щодо її виховання, розвитку та утримання. Таким чином, можна зробити висновок, що "утримання" це лише один із обов'язків батьків щодо дітей.

Сімейним Кодексом України передбачається різні випадки щодо виконання даного батьківського обов'язку, а саме: утримання дитини у формі аліментних зобов’язань (той з батьків, що проживає окремо від дитини, може брати участь щодо її утримання на добровільній або примусовій основі (ст.

181 СК України); утримання повнолітньої непрацездатної дитини, якщо батьки можуть надавати матеріальну допомогу (ст. 198 СК України); утримання повнолітніх дітей, які продовжують навчання за умови, що батьки можуть надавати матеріальну допомогу (ст. 199 СК України)[5].

Разом з цим, нормами Кодексу передбачені і інші важливі батьківські обов'язки, а саме: обов'язок забрати дитину з пологового будинку або іншого закладу охорони здоров`я (ст. 143 СК України); зареєструвати народження дитини в органі державної реєстрації цивільного стану (ст. 144 СК України); виховання та розвитку дитини (ст. 150 СК України), що включає в себе: а) виховання в дусі поваги до прав та свобод інших людей; б) піклування про здоров`я дитини, її фізичний, духовний та моральний розвиток; в) забезпечення здобуття дитиною повної загальної середньої освіти; г) зобов'язання поважати дитину; д) заборона будь-якого виду експлуатації дитини, фізичні покарання, а також застосування інших видів покарань, які принижують людську гідність дитини.

Зважаючи на вищевикладене, слід зазначити, що застосоване в Основному Законі поняття «утримання» не відповідає існуючим нормам Сімейного Кодексу України щодо обсягу і переліку батьківських обов'язків та потребує корегування. На наш погляд, доцільною була б заміна існуючого поняття «утримання дітей» на поняття «піклуванняпро дітей», що є більш ширшим за змістом.

Наша позиція підтверджується висновками С.Б. Кордуби, яка зазначає, щозмістобов'язку батьків піклуватися про дітей є досить широким, об'ємним і включає в себе наступні обов'язки батьків, що утворюють певну систему: 1) обов'язок по вихованню дітей; 2) обов'язок по утриманню дітей і створення умов для їх гідного життя, в тому числі в побутовому плані; 3) обов'язок забезпечити отримання дітьми освіти; 4) обов'язок дбати про фізичне і психічне здоров'я дітей; 5) обов'язок охороняти і захищати життя, гідність, свободу, особисту недоторканність дітей, забезпечувати їх безпеку; 6) обов'язок забезпечити фізичний розвиток дитини або сприяти такому розвитку; 7) обов'язок захищати права та інтереси дітей, у тому числі майнові; 8) обов'язок нести цивільно-правову відповідальність за шкоду, завдану дитиною.

Слід також підтримати позицію вченого, що обов'язок батьків піклуватися про дітей виступає однимізосновних обов'язків у силу ряду чинників: 1) реалізація батьками даного конституційного обов'язку - це своєрідна підготовка дитини до виконання нею у дорослому житті інших конституційних обов'язків; 2) у цього конституційного обов'язку, на відміну від інших, є конкретний адресат (адресати) - батько (батьки); 3) сумлінне виконання батьками обов'язку піклуватися про дітей дозволяє отримати конкретний результат – людину, здатної жити в суспільстві і бути його повноправним членом, що поважає встановлені державою правила як необхідні, порядок, заснований на праві; усвідомлено користується своїми правами і свободами; 4) виконання даного обов'язку сприяє передачі цінностей, що домінують у суспільстві, від

одного покоління до іншого [6, с. 8-9].

Іззазначеного випливає, що виконання батьками лише обов'язку щодо утримання дітей не може об'єктивно сприяти становленню дитини як повноцінного члена суспільства, тому основним (конституційним) батьківським обов'язком повинно бути піклування про дитину, під яким необхідно розуміти визначену Основним Законом держави міру належної поведінки батьківабо інших уповноважених суб'єктів, що полягає в їх діяльності щодо утримання, виховання, навчання, забезпечення здоров`я і безпеки дітей, підтримання фізичного, духовного та морального стану дитини, а також запобігання вчинення щодо дитини однієї із форм домашнього насильства.

Бібліографічні посилання:

1. Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989 (ратифікована Постановою ВР № 789-XII від 27.02.91) // Зібрання чинних міжнародних договорів України. – 1990. – № 1. – С. 205.

2. Конституція України від 28.06.1996 / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України, 1996. – № 30. – Ст. 141.

3. Юридичний словник-довідник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://subject.com.ua/pravo/dict/1169.html

4. Рішення Конституційного Суду України від 3 червня 1999 року№ 5-рп/99року (Справа № 1-8/99)[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/ru/v005p710-99

5. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України, 2002. – № 21–22. –Ст. 135.

6. Кордуба С.Б. Конституционная обязанность родителей заботиться о детях в Российской Федерации: автореф.дис. ... канд.юрид. наук: 12.00.02 /С.Б. Кордуба. – Саратов, 2011.– 25 с.

Наукове видання

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД ЯК ЖИТТЄВО ВАЖЛИВА ОСНОВА ВСЕОХОПЛЮЮЧОЇ БЕЗПЕКИ В ЄВРОПІ

Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної конференції,
присвяченої 25-річчю Гельсінського документа
1992 року «Виклик часу перемін»

(м. Дніпро, 7 грудня 2017 р.)

Українською, російською та англійською мовами

Редактор, оригінал-макет – *А.В. Самотуга*
Редактор *Л.В. Омельченко*

Підп. до друку 05.12.2017 р. Формат 60х84/16. Друк – трафаретний. Папір офісний.
Гарнітура – Times. Умов.-друк. арк. 17,75. Обл.-вид. арк.18,50. Тираж – 50 прим.

Редакційно-видавниче відділення відділу організації наукової роботи ДДУВС
49005, м. Дніпро, просп. Гагаріна, 26, тел. (056) 370-96-59
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру ДП № 164-р від 07.08.2013 р.